

INSTITUCIONI I AVOKATIT TË POPULLIT
INSTITUCIJA OMBUDSMANA
OMBUDSPERSON INSTITUTION

GODIŠNJI IZVEŠTAJ

2024

NR. 24

Republika e Kosovës · Republika Kosovo · Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit · Institucija Ombudsmana · Ombudsperson Institution

GODIŠNJI IZVEŠTAJ

2024

NR. 24

Sadržaj

Reč Ombudsmana	11
Mandat Ombudsmana	13
Mandat zaštite ljudskih prava.....	13
Mandat nadzora poštovanja ljudskih prava.....	13
Uloga Ombudsmana u promociji ljudskih prava.....	13
Uloga Ombudsmana kao Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture.....	14
Uloga Ombudsmana kao mehanizam jednakosti.....	14
Promena prakse izveštavanja Ombudsmana u Skupštini Kosova.....	14
Statistički sažetak žalbi i predmeta	17
Grafički prikaz statistike žalbi podnesenih Ombudsmanu	26
Zaštita ljudskih prava od strane Ombudsmana	32
Osnovna prava	33
Ljudsko dostojanstvo.....	33
Pravo na život.....	34
Pravo na lični integritet.....	36
Sloboda kretanja.....	37
Zaštita imovine.....	37
Pravo na slobodu i sigurnost.....	40
Pravo na pravično i nepristrasno suđenje.....	41
Pravo na pravni lek.....	44
Pravo na privatnost.....	45
Pravo na sklapanje braka i porodicu.....	46
Sloboda Veroispovesti, Uverenja i Savesti.....	48
Sloboda izražavanja.....	49
Pravo na pristup javnim dokumentima.....	51
Sloboda medija.....	52
Sloboda okupljanja.....	55
Sloboda udruživanja.....	56
Pravo na izbor i učešća.....	57
Ombudsman kao organ za ravnopravnost i zaštitu od diskriminacije.....	58
Sprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije.....	59
Ravnopravnost polova.....	67

Prava zajednica i njihovih pripadnika.....	76
Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana.....	82
Prava deteta.....	84
Pravo na obrazovanje.....	92
Sloboda umetnosti i nauke.....	94
Pravo na rad i obavljanje profesije.....	95
Zdravstvena i socijalna zaštita.....	98
Odgovornost za životnu sredinu.....	102
Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture.....	106
Nadzor nad ljudskim pravima u Kosovskim bezbednosnim snagama.....	119
Prava lica u značenju “tranzicione pravde”.....	120
Digitalne usluge, Artificijalna Inteligencija i Ljudska Prava.....	124
Pitanja pokrenuta pred Ustavnim sudom.....	126
Nadzor nad zakonodavstvom u skladu sa ljudskim pravima i međunarodnim standardima.....	127
Zahtevi i komentari Ombudsmana upućeni Ustavnom sudu.....	128
Zahtev za ocenu usaglašenosti sa Ustavom člana 28. Zakona br. 08/L-228 o opštim izborima u Republici Kosovu.....	129
Zahtev za ocenu ustavnosti Zakona br. 08/L-248 o izmenama i dopunama zakona br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od države.....	131
Zahtev za ocenu usklađenosti sa Ustavom Statuta (VRK) br. 01/2023 Univerzitetske bolnice i Kliničke službe Kosova.....	133
Zahtev za ocenu usaglašenosti sa Ustavom člana 9 (stav 5 i 7), člana 14, člana 16, člana 26, člana 79 stav 4, člana 89 stav 12 Zakona br. 08/L-257 o upravljanju poreskim postupcima.....	135
Zahtev za ocenu usaglašenosti sa Ustavom člana 331. (st. 2, 4, 5, 6. i 7) Zakonika br. 08/L-247 o carinama i akcizama.....	137
Komentari Ombudsmana u vezi sa članom 55. Zakona br. 04/L-193 o advokaturi, prema obaveštenju Ustavnog suda o registraciji zahteva KO 96/24, od 03.05.2024.	138
Komentari Ombudsmana na Zakon br. 08/L-249 o izmenama i dopunama Zakona 06/L-056 o Tužilačkom savetu Kosova, prema obaveštenju Ustavnog suda u vezi sa registracijom i spajanjem zahteva KO 153/24 i KO 156/24, od 26. jula 2024. godine.....	139
Komentari Ombudsmana na Zakon br. 08/L-289 o Nezavisnoj komisiji za medije, prema obaveštenju Ustavnog suda u vezi sa registracijom i spajanjem zahteva KO 152/24 i KO 158/24, od 29.07.2024.....	140
Izveštaji sačinjeni tokom 2024. godine odnose se na ustavna prava.....	142
Ljudsko dostojanstvo i jednakost pred zakonom.....	143
» Sprovođenje posebnih mera predviđenih članom 6. Zakona o ravnopravnosti polova, od strane zakonodavnih, izvršnih i sudskih organa, na svim nivoima, kao i od drugih javnih institucija na Kosovu.....	143
» Poštovanje ljudskih prava tokom procesa priznavanja i verifikacije statusa žrtava seksualnog nasilja, tokom oslobodilačkog rata na Kosovu, i prepreke za ostvarivanje pogodnosti definisanih zakonom.....	145

» Diskriminacija po osnovu pola u izboru zamenika direktora Radio televizije Kosova.....	151
» Odluka Ministarstva Zdravstva o zameni, održavanju ili postavljanju proteza samo za lica koja imaju status invalida rata OVK-a, isključujući civilne invalide rata, smatra se diskriminatornom.....	153
» Mišljenje u vezi sa obavezama Univerziteta u Prištini „Hasan Priština“ da postupa u skladu sa principima Zakona o zaštiti od diskriminacije.....	154
» Mišljenje u vezi sa obavezama državnih organa da postupaju u skladu sa principima Zakona o zaštiti od diskriminacije.....	155
Pravo na život	156
» Procena tretiranja i poštovanje prava pacijenata u odeljenju za hitnu pomoći i Intenzivnoj Psihijatriji na Psihijatrijskoj klinici u Prištini.....	156
Pravo na pravično i nepristrasno suđenje.....	158
» Izveštaji koji se odnose na odugovlačenje sudskih postupaka na svim nivoima sudova.....	158
» Nepreduzimanje radnji od strane Policijskog inspektorata Kosova da završi istražni postupak prema podnosiocu žalbe.....	158
Pravo na pravna sredstva	160
» Mišljenje u vezi sa obavezama državnih organa da postupaju u skladu sa načelima, opštim pravilima, uslovima prihvatljivosti kao i postupanja po pritužbama građana, prema utvrđivanjima Zakona o Opštem Upravnom Postupku.....	160
Sloboda izražavanja	161
» Jezik u javnom diskursu u odnosu na obaveze koje država ima u garantovanju slobode izražavanja i sprečavanju govora mržnje	161
Sloboda pridruživanja.....	166
» Mišljenje povodom navoda zbog povrede slobode pridruživanja i vršenja sindikalne aktivnosti, kao i diskriminaciji zbog sindikalnog angažmana.....	166
Zaštita imovine.....	167
» Mišljenje o procesu eksproprijacije u opštinama Leposavić i Zubin Potok Republike Kosovo.....	167
Pravo na obrazovanje	169
» Pružanje sigurnosti za nesmetan tok učenja u nižoj srednjoj osnovnoj školi u selu Livoč.....	169
» Uključivanje primenljivih standarda u oblasti ljudskih prava u udžbenike za više srednje obrazovanje na Kosovu.....	169
Pravo na rad i bavljenje profesijom.....	171
» Mišljenje povodom otpuštenja više službenika Ministarstva spoljnih poslova i dijaspore.....	171
Prava Deteta.....	172
» Nejednak tretman deteta sa invaliditetom u pravu na predškolsko obrazovanje.....	172
» Uskraćivanje prava na obrazovanje deci iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u Kosovu Polju.....	173
Zdravstvena i socijalna zaštita.....	174
» Prikupljanje i izveštavanje zdravstvenih podataka u Republici Kosovo.....	174
» Izveštaj o izmeni Uredbe br. 02/2023. o dodatku za uslove tržišta rada.....	178

» Obaveze države za podršku i pružanje usluga mentalnog zdravlja za lica starija od 65 godina u Republici Kosovo.....	180
» Proširiti listu esencijalnih lekova obuhvaćanjem novih lekova koji mogu značajno da unaprede zdravlje i kvalitet života građana obolelih od teških bolesti.....	184
Odgovornost za životnu sredinu.....	185
» Stanje reke i područja oko nje u naselju „Kalabrija” u Prištini.....	185
» Ugrožavanje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu kao posledica ispuštanja otpadnih voda u kanalu atmosferske kanalizacije, u selu Dujak, opština Đakovica.....	186
» Mišljenje u vezi sa pozitivnim obavezama države da poštuje i ispunjava ljudska prava u slučaju izgradnje fabrike cementa u Dolcu, opština Klina	187
Izveštaji o posetama Nacionalnog preventivnog mehanizma.....	188
» Izveštaj o poseti Nacionalnog preventivnog mehanizma u Kazneno-Popravnom Centru Dubrava	188
» Izveštaj o poseti Nacionalnog preventivnog mehanizma na graničnom prelazu Priština Međunarodni aerodrom „Adem Jašari“.....	189
» Izveštaj o poseti Nacionalnog preventivnog mehanizma u policijskim stanicama.....	191
» Izveštaj o poseti Nacionalnog mehanizma za sprečavanje u Korektivnom centru za maloletnike u Lipljanu.....	192
Mišljenja Ombudsmana izražena u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae).....	193
» Mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae) obratio se Osnovnom sudu u Prištini povodom diskriminacije i povrede dostojanstva pripadnika LGBTIG+ zajednice.....	193
» Mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae) dostavio Osnovnom sudu u Prištini, Odeljenju za administrativne poslove u vezi sa obavezama državnih organa da poštuju načelo zakonitosti u slučaju poništenja rešenja.....	196
» Mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae) ponudio Osnovnom sudu u Prištini	196
Promovisanje ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane IO-a tokom 2024.....	198
Uloga IO-a u promovisanju ljudskih prava i jednakosti.....	199
» Saradnja sa civilnim društvom na promovisanju ljudskih prava.....	200
» Saradnja sa civilnim društvom, međunarodnim organizacijama i javnim institucijama u zemlji.....	208
» Saradnja sa međunarodnim organizacijama, u okviru različitih projekata.....	208
» Forum za dijalog sa civilnim društvom.....	209
Međunarodna saradnja	211
» Učešće na međunarodnim skupovima.....	213
» Članstvo u međunarodnim organizacijama.....	221

Agenda 2030 i ciljevi održivog razvoja - Uloga Ombudsmana kao nacionalne institucije za ljudska prava	222
Komunikacija sa javnošću i medijima.....	223
Strategija Institucije ombudsmana 2021-2025 i Plan implementacije Strategije Institucije ombudsmana 2024-2025	224
Budžet IO-a	226
Finansiranje IO-a iz budžeta Republike Kosovo.....	226

Reč Ombudsmana

Poštovani poslanici Skupštine Republike Kosova,

Čast mi je da Vam u skladu sa ustavnom obavezom predstavim godišnji izveštaj Institucije Ombudsmana za 2024 godinu. Ovaj izveštaj odražava stanje ljudskih prava u zemlji, napore i zalaganje Ombudsmana za nadzor i zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Tokom 2024. godine građani su uputili 1410 žalbi, od kojih 110 žalbi su dostavljene od strane građana srpske nacionalnosti i 104 od strane građana drugih nevećinskih zajednica. Od istrage žalbi i istrage po službenoj dužnosti, adresirali smo ukupno 176 preporuka.

Ono što se uopšteno konstatuje analizom istraženih slučajeva jeste da rezultira da i dalje ostaje zabrinjavajuća činjenica nemogućnosti pravosudnih institucija da garantuju pravično suđenje zbog dužine i odugovlačenja sudskih postupaka. Veliki broj žalbi građana zbog neodazivanja organa vlasti pokazatelj je nefunkcionisanja mehanizama odgovornosti u sprovođenju zakona, neefikasnosti i nemara javne administracije u razmatranju žalbi građana, što utiče i na povećanje broja predmeta u sudovima.

Osetljive kategorije suočavale su se sa izazovima u ostvarivanju njihovih prava. U nekim situacijama, Ombudsman je konstatovao nedostatak dostojanstvenog tretmana ovih kategorija. Nedostatak pokriva zdravstvenog tretmana osoba sa statusom ratnog vojnog invalida, prepreke sa kojima se žrtve seksualnog nasilja suočavaju u ostvarivanju svog statusa, kako u fazi podnošenja zahteva, tako i tokom dobijanja usluga na koje imaju pravo, zatim obaveza tetraplegičara i paraplegičara da se pojave na ponovno ocenjivanje pred lekarskim komisijama neke su od zabrinutosti koje je Ombudsman pokrenuo ove godine.

Ombudsman je kontinuirano konstatovao potrebu za socijalni dijalog, kao preduslov da bi se stiglo do potpisivanja opšteg kolektivnog ugovora, funkcionalizacije Socijalno-ekonomskog saveta i drugih mehanizama koji garantuju poštovanje prava na rad. Nesreće na radnom mestu sa posledicama po zdravlje nastavljaju i dalje da budu zabrinjavajuće pitanje, posebno brojni slučajevi koji završavaju smrtnim ishodom. Jedan drugi zabrinjavajući aspekt je nedoslednost podataka o prijavljenim slučajevima ovih incidenata, kao i nedostatak efektivnih inspekcija i sprovođenja zaštitnih mera za radnike.

Istraga je takođe pokazala da ostvarivanje socijalnih i zdravstvenih prava i dalje predstavlja izazov za građane zemlje, uključujući nedostatak funkcionalnog sistema zdravstvenog osiguranja i nedostatak zaliha lekova i medicinske opreme.

Rodna ravnopravnost i dalje ostaje neostvaren cilj. Prijavljeni slučajevi nasilja u porodici pokazatelj su zabrinjavajućih dimenzija ove negativne pojave u našem društvu. Žrtve se često suočavaju sa nedostatkom institucionalne podrške, posebno u njihovoj reintegraciji. Žene se i dalje suočavaju sa diskriminacijom na tržištu rada, ograničenim mogućnostima za napredovanje i suočavaju se sa preprekama za zapošljavanje u određenim profesijama. Ombudsman je i ove godine pozvao na nastavak napora da se osiguraju jednake mogućnosti za žene u svim oblastima života, da se garantuje zaštita žena od nasilja i da se poboljša zastupljenost polova na pozicijama u kojima se donose odluke.

Prava zajednica su zagantovana Ustavom Republike Kosova, međutim, sprovođenje zakona koji garantuju ova prava zahteva dodatnu posvećenost jer se primećuju nedostaci u sprovođenju, posebno u pogledu uključivanja u zapošljavanje, jezičkih prava i prava u obrazovanju. Poboljšanje sprovođenja postojećeg zakonodavstva, jačanje mehanizama za monitorisanje i evaluaciju ostvarivanja prava zajednica je ustavna obaveza za izgradnju demokratskog društva.

Ombudsman posvećuje poseban značaj pravima dece, koja uživaju posebnu zaštitu kao Ustavom zaštićena kategorija. Obaveza državnih organa je da obezbede bezbedno okruženje za decu, obezbeđujući im pristup posebnim uslugama i podršku. Ombudsman je utvrdio očigledne nedostatke u izvršavanju obaveza države da osigura zaštitu dece. Nefunkcionisanje organa starateljstva i nedostatak efikasnih mera zaštite dece od nasilja i dalje predstavlja problem koji zahteva hitnu i koordiniranu intervenciju. S druge strane, deca sa ograničenim sposobnostima suočavaju se sa fizičkim i društvenim preprekama koje onemogućavaju pristup obrazovnim, zdravstvenim i socijalnim uslugama.

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je kroz konkretne preporuke kontinuirano pozvao institucije na dodatnu posvećenost efektivnoj primeni zakona, garantovanje sudske zaštite u razumnom roku, poboljšanje transparentnosti i odgovornosti izbegavanjem prakse nedavanja odgovora, unapređenje zdravstvenog sistema kako bi se osigurala puna pokrivenost zdravstvenim osiguranjem i jednak pristup uslugama za sve građane, socijalni dijalog omogućavanjem poboljšanja prava radnika, jačanje mehanizama za zaštitu prava ugroženih zajednica, jasnije politike podrške starim osobama, osobama sa ograničenim sposobnostima i žrtvama nasilja.

Uprkos zalaganju Ombudsmana, i ove izveštajne godine uočava se nezadovoljavajući nivo sprovođenja preporuka Ombudsmana od strane organa javne vlasti. Sprovođenje preporuka Ombudsmana direktno utiče na poboljšanje života građana putem ponovnog uspostavljanja povređenih prava. Skupština Republike Kosova ima važnu ulogu u garantovanju odgovornosti državnih institucija, stoga je od suštinskog značaja da Skupština vrši snažniji nadzor nad institucijama koje su odgovorne za sprovođenje preporuka Ombudsmana i stavlja ih pred odgovornost za nesprovođenje ovih preporuka.

Dana 23 maja 2024. godine, Skupština je glasala protiv usvajanja Godišnjeg Izveštaja Ombudsmana za 2022 godinu. Glasanje protiv bez debate i bez čvrste osnove izazvalo je reakcije domaćih i međunarodnih organizacija. Ovaj slučaj nameće potrebu da se promeni način na koji se Godišnji izveštaj Ombudsmana tretira u Skupštini.

Razmatranje izveštaja treba da naglasi nalaze izveštaja i nadzor nad sprovođenjem preporuka, omogućavajući narodnim poslanicima da vrše svoj mandat u nadzoru nad sprovođenjem zakona i da se osigura da državne institucije postupaju u skladu sa najvišim demokratskim standardima. Ova promena će biti važan korak u cilju jačanja nezavisnih institucija i očuvanja njihove nezavisnosti od bilo kakvog uplitanja.

Završiću svoj govor isticanjem da je zaštita ljudskih prava kontinuirani proces koji zahteva posvećenost i široku saradnju kako bi se garantovala vladavina prava i poštovanje demokratskih standarda zagwarantovanih Ustavom Republike Kosova. Ombudsman će nastaviti da i dalje ostane posvećen ispunjavanju svog ustavnog i zakonskog mandata, u službi građana za zaštitu i poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Mandat Ombudsmana

Ombudsman je nezavisna institucija predviđena članom 132. Ustava Republike Kosovo i na osnovu Presuda Ustavnog suda, je nezavisna institucija u pogledu funkcionalnosti, organizacije i budžeta. Najvažniji aspekt nezavisnosti Ombudsmana je ustavna odredba da ne prihvata uputstva i mešanje bilo kog drugog organa ili institucije u Republici Kosovo. Osnovna ustavna nadležnost Ombudsmana je da nadzire i štiti prava i slobode pojedinca od nezakonitih i nepravilnih činjenja ili nečinjenja organa javne vlasti. Ombudsman prvenstveno vrši ovaj nadzor i zaštitu tražeći informacije od svakog organa koji vrši legitimnu vlast u Republici Kosova, informacije na koje su ti organi dužni da odgovore kako je definisano u Ustavu.

Ombudsman, prema Ustavu i Zakonu o Ombudsmanu, vrši više ovlašćenja/mandata, i to: (I) Mandat Ombudsmana za zaštitu ljudskih prava; (II) Mandat Ombudsmana kao tela za ravnopravnost; (III) Mandat Ombudsmana kao Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture. Ombudsman je, između ostalog, ovlašćena stranka za prosleđivanje predmeta Ustavnom sudu¹.

Važna nadležnost rada Ombudsmana je da se na osnovu njegovih istraga u slučajevima utvrđivanja kršenja ljudskih prava sastavljaju izveštaje sa relevantnim nalazima i upućuju preporuke nadležnim organima i predlažu konkretne mere.

Takođe, još jedan aspekt značaja Ombudsmana je činjenica da podnosi Godišnji Izveštaj Skupštini Republike Kosovo o svojim nalazima u oblasti kršenja ljudskih prava, a može da podnese i druge posebne izveštaje.

Dužnost i odgovornost organa vlasti je da poštuju i sprovode preporuke Ombudsmana, kao meru poštovanja vladavine prava i funkcionisanja demokratije u našoj zemlji.

¹ Ustav Republike Kosova, član 113, stav 2

Mandat zaštite ljudskih prava

Ombudsman vrši mandat zaštite ljudskih prava nezakonitih i nepravilnih činjenja ili nečinjenja javnih vlasti putem mehanizma istrage slučajeva, podnetih od strane podnosioca žalbe, istrage po službenoj dužnosti eventualnih povreda, pobijanja upravnog akta za zaštitu javnog interesa, davanja opštih preporuka za funkcionisanje pravosudnog sistema, davanje mišljenja u svojstvu prijatelja suda (*amicus curie*), davanje preporuka u slučajevima odugovlačenja sudskih postupaka, vođenje postupka medijacije i pomirenja, pružanje pomoći žrtvama diskriminacije, davanje preporuka javnim institucijama za sprovođenje obaveza u oblasti zabrane diskriminacije i oblasti ravnopravnosti, upućivanje predmeta Ustavnom sudu i drugih mehanizama definisanim posebnim zakonima

Mandat nadzora poštovanja ljudskih prava

Ombudsman vrši mandat nadzora nad poštovanjem ljudskih prava putem mehanizma monitorisanja sudskih predmeta, u kojima stranke imaju status navodne žrtve povrede ljudskih prava, ili se po službenoj dužnosti smatra da može biti sistematsko kršenje ljudskih prava; putem mehanizma obaveze organa javne vlasti da odgovore na zahteve Ombudsmana; praćenje sprovođenja preporuka Ombudsmana; nadzor standarda izrade zakona u pogledu definicija ljudskih prava i usklađenosti sa Ustavom; praćenje sprovođenja zakona koji se fokusiraju na ljudska prava i drugih mehanizama koji su utvrđeni posebnim zakonima.

Uloga Ombudsmana u promociji ljudskih prava

Ombudsman vrši mandat promocije ljudskih prava, uloga koju vrši putem mehanizma podizanja svesti javnog mnjenja i javnih institucija, o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, putem edukacije, obuke i

predavanja, objavljivanje mišljenja i brošura u kojima se iznosi stav Ombudsmana o određenim pitanjima, izjavama o sprovođenju određenih mera, organizovanja otvorenih dana za ljudska prava, organizovanja konferencija, tematskih okruglih stolova, putem saradnje i koordinacije rada sa socijalnim partnerima, razmenom poseta sa partnerskim institucijama, putem iznošenja mišljenja Ombudsmana u medijima i drugih mehanizama koji su utvrđeni posebnim zakonima.

Uloga Ombudsmana kao Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture

Ombudsman vrši mandat Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja, kroz redovne i nenajavljene posete svim mestima na kojima se nalaze lica lišena slobode, uključujući policijsko zadržavanje, pritvor, boravak u zdravstvene ustanove, carinski pritvor, imigracioni pritvor i bilo kom drugom mestu gde se sumnja da ima kršenja ljudskih prava i sloboda. U skladu sa Zakonom o Ombudsmanu, daje preporuke za usklađenost zakona i drugih akata sa Ustavom i međunarodnim standardima u prevenciji torture. NMP saraduje sa međunarodnim, lokalnim i drugim mehanizmima koji su definisani posebnim zakonom u oblasti prevencije torture.

Uloga Ombudsmana kao mehanizam jednakosti

Ombudsman svoj mandat ostvaruje kao mehanizam ravnopravnosti za unapređenje, praćenje i podršku jednakog tretmana bez diskriminacije po osnovama zaštićenim Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom o zaštiti od diskriminacije, kao i u skladu sa Zakonom o Ombudsmanu. Takav mandat Ombudsman ostvaruje kroz nadzor nad provođenjem Zakona o zaštiti od diskriminacije, istraživanje slučajeva diskriminacije, promociju dobrih praksi ravnopravnosti, informisanje javnosti o slučajevima diskriminacije, postupanje u

slučajevima rodne diskriminacije, kao i saraduje sa socijalnim partnerima, domaćim i međunarodnim nevladinim organizacijama.

Promena prakse izveštavanja Ombudsmana u Skupštini Kosova

U funkcionalnoj demokratiji, nezavisne institucije igraju nezamjenjivu ulogu u održavanju ravnoteže vlasti, garantovanju ljudskih prava i nadzoru funkcionisanja državnih institucija. Među ovim institucijama, Ombudsman, kao nezavisna ustavna institucija, ima poseban mandat u zaštiti i unapređenju ljudskih prava, zahtevajući odgovornost i dajući preporuke za poboljšanje stanja. U tom kontekstu, postupanje sa Godišnjim izveštajem Ombudsmana od strane Skupštine Republike Kosovo je suštinski element za demokratsko funkcionisanje države.

Ustav Republike Kosova, u članu 135, stav 1, definiše jasno da Ombudsman "Ombudsman podnosi godišnji izveštaj Skupštini Republike Kosova." Biranje reči "podnosi" i izbegavanje reči "izveštava" u svim jezičkim verzijama Ustava nije slučajna. Ova formulacija pokazuje da Ombudsman nije predmet kontrolnog izveštaja Skupštine, već jednostavno iznosi podatke i preporuke za zaštitu ljudskih prava. Svaki pokušaj da se ovaj izveštaj tretira kao dokument koji mora biti odobren ili odbijen je u suprotnosti sa ustavnim garancijama nezavisnosti Institucije Ombudsmana i nije u skladu sa međunarodnim standardima za Nacionalne institucije za ljudska prava (NILjP).

Međutim, jedna detaljna analiza Poslovnika Skupštine Republike Kosova i prakse tokom godina, istakla je važno pitanje koje zahteva tretman: način na koji se prema Godišnjem izveštaju Ombudsmana postupa u Skupštini. U skladu sa članom 98 Poslovnika, godišnji izveštaji nezavisnih tela, koje osniva Skupština, podležu posebnom postupku raspravljanja, koji kulminira glasanjem za usvajanje od strane poslanika.

Poslovník Skupštine smatra da su sve nezavisne institucije ekvivalentne, ne praveći razliku između onih koje je uspostavila Skupština i onih koje proizilaze direktno iz Ustava. Ombudsman je ustavna institucija i njegovo postojanje ne zavisi od odluke Skupštine, već od samog Ustava Kosova. Stoga se ne može tretirati kao telo stvoreno političkom voljom zakonodavaca, pa stoga ni njegov godišnji izveštaj ne bi trebalo da bude predmet glasanja za usvajanje u Skupštini.

Glasanje za usvajanje izveštaja koji ima za cilj da istakne kršenja ljudskih prava i pruži preporuke za poboljšanje situacije skreće pažnju sa glavne svrhe ovog izveštaja. Takav izveštaj nije administrativni dokument koji zahteva formalno odobrenje, već mehanizam za promociju poboljšanja dobrog upravljanja i poštovanja ljudskih prava.

Ovaj pogrešan pristup stvara dvostruku opasnost. Prvo, uvođenjem Izveštaja Ombudsmana u istu proceduru kao i ostali izveštaji, postoji mogućnost da se on iskoristi kao sredstvo za mešanje u nezavisnost Institucije, dajući prostor poslanicima da ga odobre ili odbace, a da se ne zasnivaju na sadržaju izveštaja. Drugo, ovakav pristup nimalo ne pomaže u poboljšanju sprovođenja preporuka Ombudsmana od strane državnih institucija, ograničavajući ulogu Skupštine na formalnu proceduru glasanja, umesto da se fokusira na nadzor nad sprovođenjem preporuka iz izveštaja.

Uzimajući u obzir ove izazove, Ombudsman je 2016 godine uputio Skupštini Izveštaj Ex. Officio Br. 563/2016 u vezi sa procedurom razmatranja Godišnjeg Izveštaja Ombudsmana na osnovu Uredbe Skupštine Republike Kosovo, u kojem je predložio suštinsku promenu načina na koji Skupština postupa sa njegovim godišnjim izveštajem. U ovom izveštaju se konstatuje da umesto glasanja za odobrenje, Skupština treba da se fokusira na nadgledanje sprovođenja preporuka Ombudsmana od strane relevantnih institucija. Takav zahtev ponavlja i Izveštaj Evropske komisije o Kosovu, u kojem se kaže da bi „Parlament trebalo da se bavi pitanjem preporuka Ombudsmana unapređenjem svoje nadzorne uloge“.

Na međunarodnom nivou, nezavisne institucije za ljudska prava funkcionišu kao mehanizmi odgovornosti, a zakonodavna tela treba da igraju ulogu podrške u njihovom radu, garantujući da njihove preporuke budu ozbiljno shvaćene i primenjene od strane državnih institucija. Ovo je poznata praksa u demokratskim zemljama i standard koji promoviraju međunarodne organizacije kao što su Ujedinjene nacije i Savet Evrope, kroz Pariške principe i Venecijanske principe, koji propisuju da Nacionalne Institucije za Ljudska Prava (NILJP) treba da funkcionišu nezavisno i bez političkog uplitanja, štoviše, države treba da obezbeđuju da one iznose njihov godišnji izveštaj pred Parlamentom za razmatranje istog, kao i delotvorno praćenje preporuka NILJP blagovremeno. Dok, Preporuka za opšte politike br. 2 Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) preporučuje da mehanizmi ravnopravnosti funkcionišu nezavisno na operativnom nivou i bez bilo kakvog „uplitanja države, političkih stranaka ili drugih aktera“ i izričito preporučuje da se godišnji izveštaji mehanizama za ravnopravnost raspravljaju u parlamentu ili u njegovim komisijama i od strane vlade, ali da ne treba da budu podvrgnuti njihovom usvajanju.

Skupština je 23. maja 2024. godine sa zakašnjenjem razmatrala i glasala protiv usvajanja Godišnjeg izveštaja Ombudsmana za 2022. godinu, iako je isti dobio zeleno svetlo i bio preporučen za usvajanje od strane tri funkcionalne komisije Skupštine. Glasanje protiv Godišnjeg Izveštaja Ombudsmana bez rasprave i bez ikakve čvrste osnove ne samo da podriva kredibilitet i autonomiju institucije, već i stvara zabrinjavajući presedan koji može da naruši poverenje javnosti u ulogu Ombudsmana kao garanta ljudskih prava. Ovo je bio akt bez predsedana koji je izazvao oštre reakcije domaćih i međunarodnih organizacija. Ombudsman je u svom saopštenju istakao da ovo glasanje predstavlja direktno mešanje u institucionalnu nezavisnost i rizikuje da naruši njegovu ulogu kao mehanizma za praćenje ljudskih prava na Kosovu. Međunarodne mreže kao što su ENNHRI i EQUINET uputili su zajedničko reagovanje predsedniku Skupštine i

predsednici Republike Kosova, kao što su učinile i glavne međunarodne organizacije koje deluju na Kosovu, i organizacije civilnog društva, koje su zahtevale poštovanje nezavisnosti Institucije Ombudsmana, kao i neophodnost promene postojećih praksi i obezbeđivanje usklađenijeg pristupa sa međunarodnim standardima.

S tim u vezi, bilo je neophodno ispitati praksu drugih zemalja u regionu kako bi se razumelo kako se može poboljšati postupak na Kosovu. Važan primer je praksa koja se vodi u Albaniji, gde se godišnji izveštaj Ombudsmana predstavlja pred Skupštinom, razmatra u relevantnoj parlamentarnj komisiji, zatim se raspravlja na plenarnoj sednici i završava usvajanjem jedne rezolucije, koja služi kao osnova za unapređenje javnih politika i unapređenje pitanja kojima se trebaju baviti nadležne institucije.

Shodno tome, u cilju ojačanja uloge delotvornog nadzora od strane Skupštine, važno je preduzeti sledeće korake:

1. Izmena Poslovnika Skupštine radi usklađivanja tretmana Godišnjeg Izveštaja Ombudsmana sa međunarodnim standardima

- Ukidanje procedure glasanja za usvajanje ili odbijanje Godišnjeg Izveštaja Ombudsmana, tretirajući isti kao informativni i preporučljivi dokument o stanju ljudskih prava u zemlji.
- Umesto glasanja, da se uključi mehanizam dubinske rasprave o sadržaju izveštaja i njegovim preporukama.

2. Stvaranje efikasnog mehanizma parlamentarnog nadzora za sprovođenje preporuka Ombudsmana.

- Osnivati parlamentarnu komisiju koja će se baviti monitorisanjem sprovođenja preporuka Ombudsmana od strane nadležnih institucija.
- Ovaj mehanizam obezbeđuje redovno izveštavanje ciljnih institucija o preduzetim merama u vezi sa datim preporukama.

3. Utvrđivanje jasnih rokova za razmatranje i

diskusiju o izveštaju u Skupštini

- Godišnji izveštaj Ombudsmana da se razmatra se u roku od tri meseca od dana podnošenja.
 - Plenarna sednica Skupštine treba da tretira izveštaj kao prvu tačku dnevnog reda kako bi se obezbedila odgovarajuća pažnja
- 4. Usvajanje paralamentarne rezolucije koja obezbeđuje dalje postupanje po pitanjima iznesenim u izveštaju**
- Nakon razmatranja izveštaja, Skupština treba da usvoji rezoluciju koja rezimira najhitnije prioritete i pitanja ljudskih prava.
 - Rezolucija treba da sadrži konkretna uputstva za državne institucije o merama koje treba preduzeti u cilju ispunjavanja preporuka.

Promena načina na koji se prema Godišnjem Izveštaju Ombudsmana postupa u Skupštini nije samo tehničko pitanje, već je važan korak ka jačanju demokratskih institucija i odgovornosti na Kosovu. Usvajanjem novog pristupa koji stavlja naglasak na praćenje sprovođenja preporuka, Skupština Kosova bi pokazala svoju posvećenost zaštiti ljudskih prava i obezbedila bi da državne institucije rade u skladu sa najvišim demokratskim standardima. Ovaj predlog nije samo proceduralno prilagođavanje, već i odraz nove političke kulture – okvira u kojem transparentnost, odgovornost i poštovanje ljudskih prava postaju centralni stub odlučivanja i upravljanja na Kosovu.

Statistički sažetak žalbi i predmeta

Od 1. januara 2024. do 31. decembra 2024. godine Instituciji Ombudsmana, centralnoj kancelariji u Prištini i regionalnim kancelarijama: Prizren, Gnjilane, Uroševac, Peć, Južna Mitrovica, Severna Mitrovica, Đakovica i Gračanica podneto je 1.410 žalbi od strane građana Republike Kosovo sa žalbenim tvrdnjama na kršenje ljudskih prava i sloboda od strane javnih vlasti u Republici Kosovo, ali i sa zahtevima za savet ili pravnu pomoć.

Iz analize žalbi koje su podnete od strane građana, prema ustavnim kategorijama ljudskih prava i sloboda, uočava se da se najveći broj njih odnosi na: *pravo na pravično i nepristrasno suđenje, pravo na pravni lek, pravo na rad i obavljanje profesije, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, zaštitu imovine, jednakost pred zakonom, prava okrivljenog, prava deteta* i dr.

U narednim tabelarnim prikazima prikazuju se detaljno podaci o ukupnom broju žalbi koje su primljene, razmotrene i odlučeno o njihovoj prihvatljivosti ili neprihvatljivosti za istragu, predmetima otvorenim za istragu na samonicijativu Ombudsmana, zatim o nacionalnoj pripadnosti podnosilaca pritužbi i njihovom polu, o nadležnim organima vlasti protiv kojih su podnesene žalbe, broju rešenih predmeta kao završenih/zatvorenih, o broju objavljenih izveštaja i preporuka protiv javnih vlasti i primenljivost preporuka od strane ovih vlasti.

Tabela 1. Pritužbe podnesene kod Ombudsmana u 2024 godini

Ukupan broj podnetih žalbi	1410
Broj osoba uključenih u žalbama	4528
Etnička pripadnost podnosilaca žalbi	
Albanci	1196
Srbi	110
Aškalije	23
Bošnjaci	20
Romi	17
Turci	12
Egipčani	10
Goranci	7
Ostali	15
Podnete žalbe, odvojene po Kancelarijama Ombudsmana	
Glavna kancelarija – Priština	666
Regionalna kancelarija –Prizren	138
Regionalna kancelarija -Gnjilane	132
Regionalna kancelarija –Peć	124
Regionalna kancelarija -Uroševac	99
Regionalna kancelarija - Đakovica	97
Regionalna kancelarija –Južna Mitrovica	80
Regionalna kancelarija –Severna Mitrovica	39
Regionalna kancelarija - Gračanica	35

Pol podnosioca žalbi, na osnovu podnetih žalbi	
Muškarci	1031
Žene	379
Javne vlasti protiv kojih su podnete žalbe (jedna žalba može da ima više od jedne odgovorne strane)	
Ministarstva	467
Sudovi	432
Opštine	220
Policija	95
Tužilaštva	63
Javna preduzeća	43
Ostalo	294

Tabela 2. Broj podnetih žalbi, prema poglavlju II Ustava, osnovna prava i slobode (jedna žalba može da uključuje više prava i sloboda)

Pravo na pravno sredstvo	394
Pravo na pravično i nepristrasno suđenje	361
Zdravstvena i socijalna zaštita	218
Pravo na rad i obavljanje profesije	164
Zaštita imovine	112
Prava optuženog	84
Jednakost pred zakonom	74
Prava deteta	52
Zabrana torture	33
Pravo na obrazovanje	29
Ljudsko dostojanstvo	28
Pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice	17
Odgovornost za životnu sredinu	15
Pravo na život	13
Pravo na slobodu i sigurnost	13
Pravo na privatnost	8
Sloboda veroispovesti, uverenja i savesti	7
Pravo na pristup javnim dokumentima	4
Sloboda medija	4
Sudska zaštita prava	4
Sloboda kretanja	3
Sloboda izražavanja	3
Ostalo	12

Tabela 3. Broj podnesenih žalbi, prema Ciljevima Održivog Razvoja (COR) - jedna žalba može uključivati više COR-a

16. Mir, pravda i snažne institucije	1,137
3. Dobro zdravlje i dobrobit	134
10. Smanjenje nejednakosti	49
8. Dostojanstveni rad i ekonomski rast	33
17. Partnerstvom do ciljeva	17
5. Rodna ravnopravnost	13
4. Kvalitetno obrazovanje	11
7. Dostupna i obnovljiva energija	8
15. Život na zemlji	7
6. Čista voda i sanitarni uslovi	7
9. Industrija, Inovacije i Infrastruktura	4
11. Održivi gradovi i zajednice	3
12. Odgovorna potrošnja i proizvodnja	2
2. Svet bez gladi	1

Tabela 4. Žalbe za koje je odlučeno da su prihvatljive za istragu

Broj neprihvatljivih žalbi	826
Neprihvatljive žalbe, prema članovima Zakona o Ombudsmanu	
U korišćenju pravnih lekova - Član 22, tačka 1.3	279
Nema povreda, loše administracije - Član 22, tačka 1.1	203
Van nadležnosti - Član 21, tačka 1.3.1	178
Nekorišćenje pravnih lekova - Član 22, tačka 1.4	138
Mosinteresim, dështim i palës - Član 22, tačka 1.2	21
žalba je neblagovremena - Član 21, tačka 1.3.2	4
Službena beleška	2
Zloupotreba prava na podnošenje žalbe - Član 21, tačka 1.3.4	1

Tabela 5. Žalbe koje čekaju na razmatranje

Broj žalbi koje čekaju na razmatranje	2
--	----------

Tabela 6. Žalbe za koje je odlučeno da su prihvatljive za istragu

Broj žalbi za koje je odlučeno da su prihvatljive za istragu	582
Broj predmeta istraženih na inicijativu Ombudsmana (Ex officio)	39
Žalbe pokrenute za istragu, prema etničkoj pripadnosti podnosioca žalbi	

Albanci	455
Srbi	86
Bošnjaci	8
Romi	7
Turci	6
Aškalije	5
Egipčani	5
Goranci	5
Ostalo	5

Pol podnosioca žalbi, na osnovu istraženih žalbi

Muškarci	417
Žene	165

Javne vlasti protiv kojih su pokrenute istrage po podnetim žalbama (jedna žalba može da ima više od jedne odgovorne strane)

Ministarstva/Administracija	197
Sudovi	194
Opštine	107
Policija	32
Javna preduzeća	21
Tužilaštva	19
Ostalo	109

Tabela 7. Broj istraženih žalbi, prema poglavlju II Ustava, Osnovna prava i slobode (jedna žalba može da uključuje više prava i sloboda)

Pravo na pravično i nepristrasno suđenje	179
Pravo na pravno sredstvo	165
Zdravstvena i socijalna zaštita	75
Pravo na rad i obavljanje profesije	73
Jednakost pred zakonom	53
Zaštita imovine	40
Prava deteta	36
Pravo na obrazovanje	22
Ljudsko dostojanstvo	17
Zabrana torture	15

Prava optuženog	14
Odgovornost za životnu sredinu	11
Pravo na život	7
Sloboda veroispovesti, uverenja i savesti	6
Pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice	5
Pravo na slobodu i sigurnost	4
Pravo na privatnost	3
Sloboda medija	3
Načelo legaliteta i proporcionalnosti u krivičnim postupcima	2
Sloboda izražavanja	2
Sloboda okupljanja	2
Sloboda udruživanja	2
Sloboda kretanja	1
Verske zajednice	1
Pravo na pristup javnim dokumentima	1
Pravo na izbor i učešće	1
Sudska zaštita prava	1
Ograničenje prava i osnovnih sloboda	1

Tabela 8. Broj istraženih žalbi, prema COR (jedna žalba može uključivati više COR-a)

16. Mir, pravda i snažne institucije	483
3. Dobro zdravlje i dobrobit	45
10. Smanjenje nejednakosti	20
8. Dostojanstveni rad i ekonomski rast	14
17. Partnerstvom do ciljeva	7
4. Kvalitetno obrazovanje	6
5. Rodna ravnopravnost	5
15. Život na zemlji	4
7. Dostupna i obnovljiva energija	3
6. Čista voda i sanitarni uslovi	2
9. Industrija, Inovacije i Infrastruktura	2
11. Održivi gradovi i zajednice	1
12. Odgovorna potrošnja i proizvodnja	1
2. Svet bez gladi	1

Tabela 9. Broj slučajeva Ex.officio, po Poglavlju II Ustava Osnovna prava i slobode (jedna žalba može da uključuje više prava i sloboda)

Jednakost pred zakonom	11
Prava deteta	11
Pravo na život	5
Pravo na obrazovanje	5
Zdravstvena i socijalna zaštita	5
Ljudsko dostojanstvo	2
Zabrana torture	2
Pravo na pravno sredstvo	2
Pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice	2
Pravo na rad i obavljanje profesije	2
Odgovornost za životnu sredinu	2
Prava optuženog	1
Pravo na privatnost	1
Sloboda veroispovesti, uverenja i savesti	1
Sloboda izražavanja	1
Sloboda medija	1
Zaštita imovine	1
Sudska zaštita prava	1

Tabela 10. Broj slučajeva ex.officio, po COR (jedan slučaj može uključivati više COR-a)

16. Mir, pravda i snažne institucije	28
3. Dobro zdravlje i dobrobit	6
4. Kvalitetno obrazovanje	4
10. Smanjenje nejednakosti	2
17. Partnerstvom do ciljeva	1
5. Rodna ravnopravnost	1
7. Dostupna i obnovljiva energija	1
6. Čista voda i sanitarni uslovi	1

Tabela 11. Žalbe rešene okončanjem istraga (uključuje žalbe iz 2024. i prethodnih godina)

Ukupan broj završenih/zatvorenih žalbi	906
Završene/zatvorene žalbe prema članovima Zakona o Ombudsmanu	
Rešeno u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe - Član 21, tačka 1.5	312
Zatvoren izveštajem, kada se konstatuje da je bilo povrede Lj.P. - Član 24, tačka 3	256
Neprihvatljiva žalba, nema povrede, loše administracije - Član 22, tačka 1.1	194
Neprihvatljiva žalba, u korišćenju pravnih sredstava - Član 22, tačka 1.3	61

Neprihvatljiv predmet, nisu korišćena pravna sredstva - Član 22, tačka 1.4	40
Zatvoren predmet zbog nezainteresovanosti žalioaca, neuspeh stranke - Član 22, tačka 1.2	35
Neprihvatljiv predmet, van jurisdikcije - Član 21, tačka 1.3.1	8

Tabela 12. Izveštaji sa preporukama, Pisma sa preporukama

Izveštaji o istraženim žalbama (podnetih od strane građana)	54
Izveštaji o istraženim slučajevima na inicijativu Ombudsmana, Ex officio	8
Izveštaji NMP-a	6
Pisma sa preporukama za istražene žalbe (podnetih od strane građana)	3
Preporuke u izveštajima i pismima preporuke	176

Tabela 13. Status preporuka

Primenjene preporuke	37
Preporuke delimično primenjene	7
Nepremenjene preporuke	13
Preporuke koje čekaju da se primene	119
Ukupno	176

Tabela 14. Upoređenje procenta primenjivosti preporuka Ombudsmana koje su adresirane tokom 2023. godine, stanje prema izveštavanju za period do 31. decembra 2023. godine i ažuriranju od 31. decembra 2024. godine

Preporuke 2023	Procenat primenjivosti preporuka od 31 decembra 2023 godine	Procenat primenjivosti preporuka od 31 decembra 2024 godine
Primenjene preporuke	41 - 14%	69 - 23%
Preporuke delimično primenjene	7 - 2%	17 - 6%
Preporuke koje čekaju da se primene	252 - 84%	200 - 66%
Nepremenjene preporuke	0 - 0%	14 - 5%
Ukupan broj preporuka	300	300

Tabela 15. Status preporuka na institucionalnom nivou

Institucionalni nivo	Ukupan broj preporuka	Primenjene	Delimično primenjene	Ne primenjene	Na čekanju da se primene
Glavni nivo	108	21	7	11	69
Lokalni nivo	13	4	0	0	9
Sudstvo /Tužilaštvo	55	12	0	2	41
Ukupno	176	37	7	13	119

Tabela 16. Zahtevi i mišljenja

Zahtevi upućeni Ustavnom sudu	5
Mišljenja upućeni Ustavnom sudu	3
Mišljenja upućena drugim organima	7
Amicus Curiae	3

Tabela 17. Žalbe primljene i istražene od strane Departmana za zaštitu prava deteta

Broj podnesenih žalbi	63
Broj žalbi za koje je odlučeno da su prihvatljive za istragu	50
Broj neprihvatljivih žalbi	13
Broj istražnih predmeta samoinicijativo ex.officio	13
Ukupno	76

Tabela 18. Primenjivost preporuka Ombudsmana, od strane nadležnih organa javne vlasti

Odgovorni organ	Primenjene preporuke	Preporuke delimično primenjene	Neprimenjene preporuke	Preporuke koje čekaju da se primene
Skupština Republike Kosova	0	0	0	3
Vlada Republike Kosova	0	0	2	13
Ministarstvo zdravlja	5	0	0	11
Ministarstvo Pravde	3	5	2	10
Ministarstvo unutrašnjih polsova	2	0	0	12
Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija	4	0	2	0
Ministarstvo finansija, rada i transfera	1	0	0	6
Ministarstvo administracije lokalne samouprave	0	0	0	1

Akademija pravde	1	0	0	0
Agencija za rodnu ravnopravnost	0	0	0	1
Vladina Komisija za priznavanje i verifikaciju statusa silovanih lica tokom Oslobođilačkog Rata na Kosovu	0	0	0	4
Inspektorat rada	2	0	0	3
Policijski Inspektorat Kosova	0	0	2	0
Centralna izborna komisija	0	0	2	1
Nezavisna komisija za medije	0	2	0	0
Univerzitetska bolnička i klinička služba Kosova	1	0	0	4
Advokatska komora Kosova	0	0	1	0
Radio Televzija Kosova	2	0	0	0
Tužilački savet Kosova	0	0	0	2
Sudski savet Kosova	0	0	0	4
PKVSK	3	0	1	10
Apelacioni sud	3	0	1	3
Privredni sud Kosova	1	0	0	0
Osnovni sud u Prištini	4	0	0	18
Osnovni sud u Prizren	0	0	0	2
Osnovni sud u Peć	1	0	0	0
Osnovni sud u Gnjilane	0	0	0	2
Opština Prištine	2	0	0	1
Opština Skenderajt	0	0	0	1
Opština Kosovo Polje	0	0	0	3
Opština Đakovice	2	0	0	0
Opština Gnjilane	0	0	0	1
Opština Istok	0	0	0	1
Opština Gračanica	0	0	0	1
Opština Novo Brdo	0	0	0	1
Ukupno	37	7	13	119

Grafički prikaz statistike žalbi podnesenih Ombudsmanu

1 januar 2024. - 31. decembar 2024

Figura 1. Grafički prikaz žalbi građana razmotrenih/rešenih od strane Ombudsmanat

- Žalbe za koje je odlučeno da su prihvatljive za istragu
- Žalbe za koje je odlučeno da su neprihvatljive za istragu
- Žalbe koje čekaju razmatranje

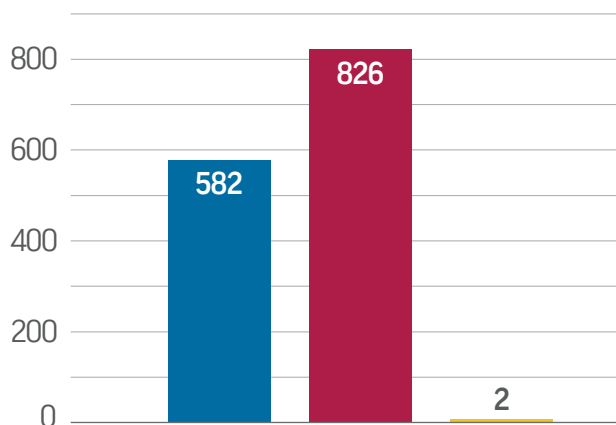

Figura 2. Procenat žalbi prema etničkoj pripadnosti građana

- Albanci
- Srbi
- Aškalijske
- Bošnjaci
- Romi
- Turci
- Egipćani
- Goranci
- Ostali

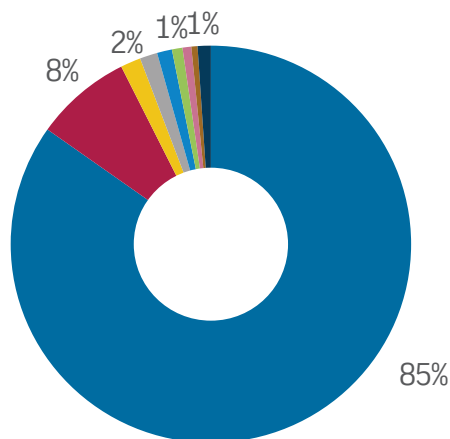

Figura 3. Rodna pripadnost podnosioca žalbi na osnovu podnetih žalbi

- Muškarci
- Žene

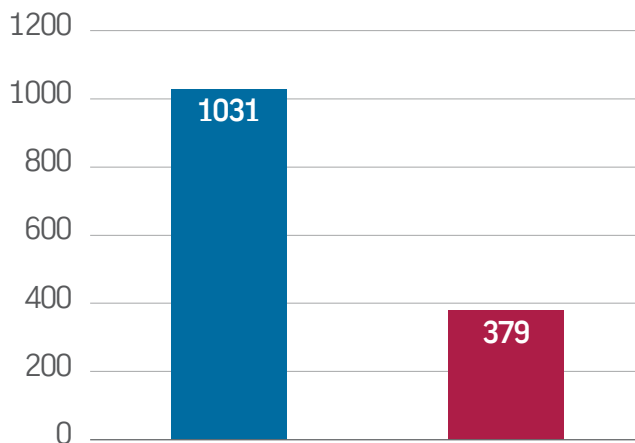

Figura 4. Javne vlasti protiv kojih su podnete žalbe

- Ministarstva
- Sudovi
- Opštine
- Policija
- Tužilaštva
- Javna preduzeća
- Ostalo

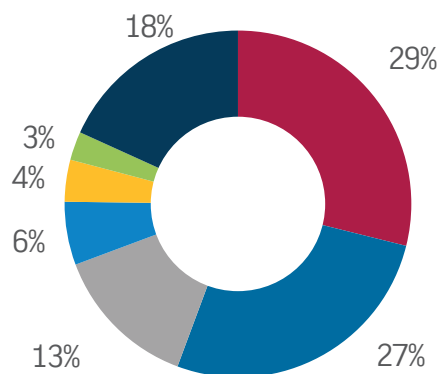

Figura 5. Podnete žalbe, po Poglavlju II Ustava, Osnovna prava i slobode

- Pravo na pravno sredstvo
- Pravo na pravično i nepristrasno suđenje
- Zdravstvena i socijalna zaštita
- Pravo na rad
- Zaštita imovine
- Prava optuženog
- Jednakost pred zakonom
- Prava deteta
- Zabrana torture
- Pravo na obrazovanje
- Ljudsko dostojanstvo
- Pravao na brak i porodicu
- Odgovornost za žvovoznu sredinu
- Ostalo

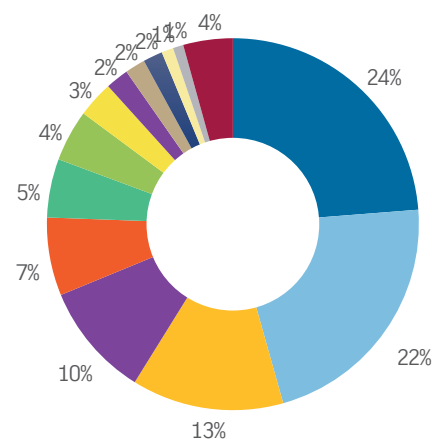

Figura 6. Broj podnetih žalbi, prema COR (jedna žalba može da uključi nekoliko COR-a)

- Mir, pravda i snažne institucije
- Dobro zdravlje i dobrobit
- Smanjenje nejednakosti
- Dostojanstveni rad i ekonomski rast
- Partnerstvom do ciljeva
- Rodna ravnopravnost
- Kvalitetno obrazovanje
- Dostupna i obnovljiva energija
- Život na zemlji
- Čista voda i sanitarni uslovi
- Industrija, Inovacije i Infrastruktura
- Održivi gradovi i zajednice
- Odgovorna potrošnja i proizvodnja
- Svet bez gladi

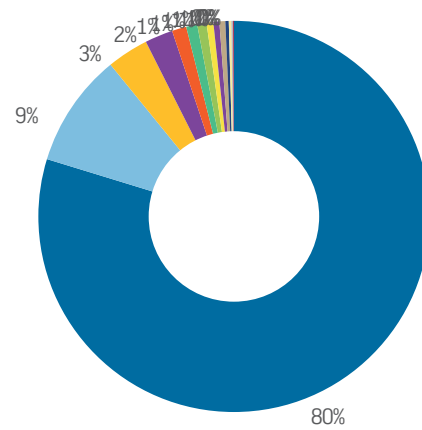

Figura 7. Žalbe pokrenute za istragu, prema etničkoj pripadnosti građana

- Albanci
- Srbi
- Aškalije
- Bošnjaci
- Romi
- Turci
- Egipčani
- Goranci
- Ostalo

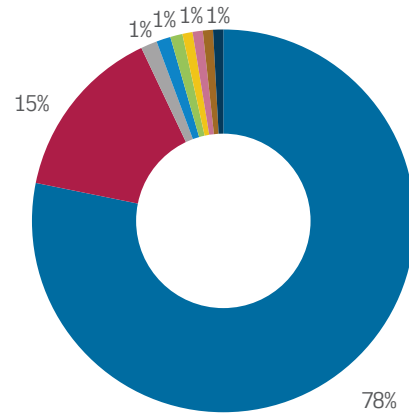

Figura 8. Javne vlasti protiv kojih su pokrenute istrage po žalbama

- Ministarstva/Administracija
- Sudovi
- Opštine
- Policija
- Javna preduzeća
- Tužilaštva
- Ostalo

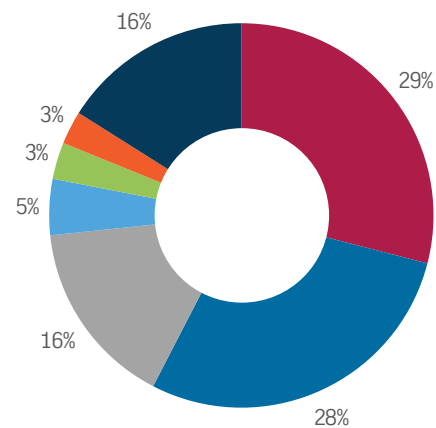

Figura 9. Istražene žalbe, po Poglavlju II Ustava Osnovna prava i slobode

- Pravo na pravično i nepristrasno suđenje
- Pravo na obrazovanje
- Pravo na pravno sredstvo
- Ljudsko dostojanstvo
- Zdravstvena i socijalna zaštita
- Zabrana torture
- Pravo na rad
- Prava optuženog
- Jednakost pred zakonom
- Prava deteta
- Zaštita imovine
- Ostalo

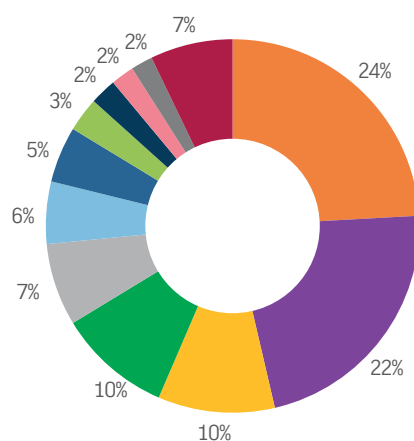

Figura 10. Broj istraženih žalbi, prema COR-u (jedna žalba može da uključi više COR-a)

- Mir, pravda i snažne institucije
- Život na zemlji
- Dobro zdravlje i dobrobit
- Dostupna i obnovljiva energija
- Smanjenje nejednakosti
- Industrija, Inovacije i Infrastruktura
- Dostojanstveni rad i ekonomski rast
- Čista voda i sanitarni uslovi
- Partnerstvom do ciljeva
- Odgovorna potrošnja i proizvodnja
- Kvalitetno obrazovanje
- Održivi gradovi i zajednice
- Rodna ravnopravnost
- Svet bez gladi

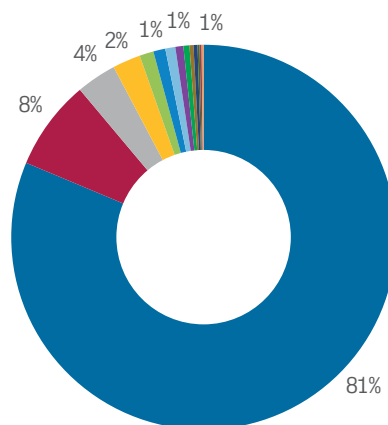

Figura 11. Istražene žalbe Ex.officio, po Poglavlju II Ustava Osnovna prava i slobode

- Jednakost pred zakonom
- Prava deteta
- Pravo na život
- Pravo na obrazovanje
- Zdravstvena i socijalna zaštita
- Ljudsko dostojanstvo
- Zabrana torture
- Pravo na pravno sredstvo
- Pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice
- Pravo na rad
- Odgovornost za životnu sredinu
- Ostalo

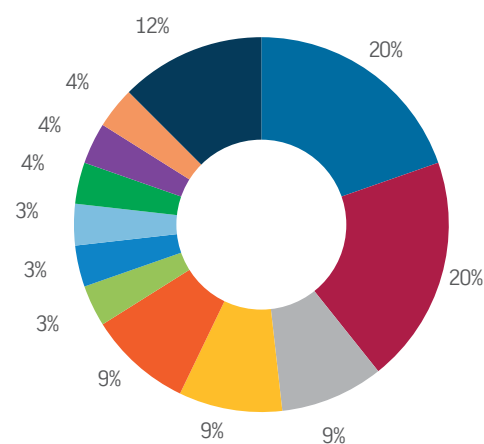

Figura 12. Broj slučajeva ex.officio, po COR-u (jedna žalba može da uključi više COR-a)

- Paqja, Drejtësia dhe Institucione të Forta
- Smanjenje nejednakosti
- Partnerstvom do ciljeva
- Dostupna i obnovljiva energija
- Dobro zdravlje i dobrobit
- Kvalitetno obrazovanje
- Rodna ravnopravnost
- Čista voda i sanitarni uslovi

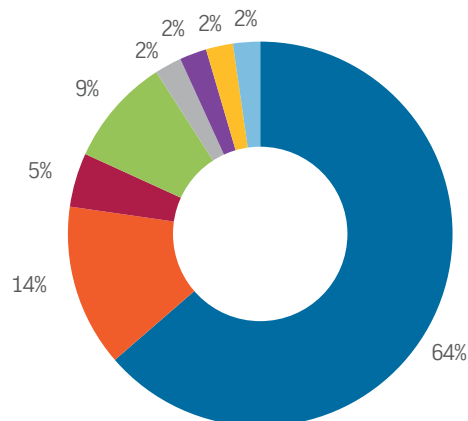

Figura 13. Rešene žalbe završetkom/okončanjem istrage (uključuju se i žalbe 2024 godine i prethodnih godina)

- Rešeno u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe
- Neprihvatljive
- Objavljen izveštaj sa preporukama
- Nezainteresovanost stranke

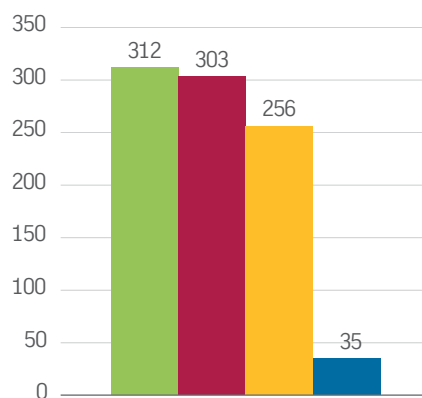

Figura 14. Procenat primenjivosti preporuka Ombudsmana objavljenih tokom 2024. godine, od strane odgovornih javnih vlasti

- Primenjene preporuke
- Preporuke delimično primenjene
- Neprimenjene preporuke
- Preporuke koje čekaju da se primene

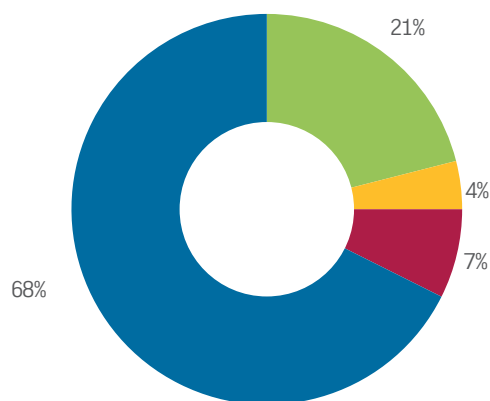

Figura 15. Procenat žalbi istraženih i neprihvatljivih od strane Departmana za zaštitu prava deteta

- Neprihvatljive žale **21%**
- Žalbe za koje je odlučeno da su prihvatljive za istragu **79%**

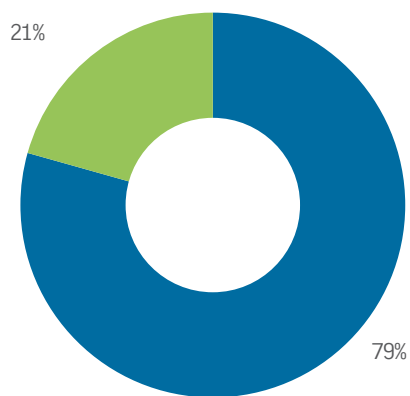
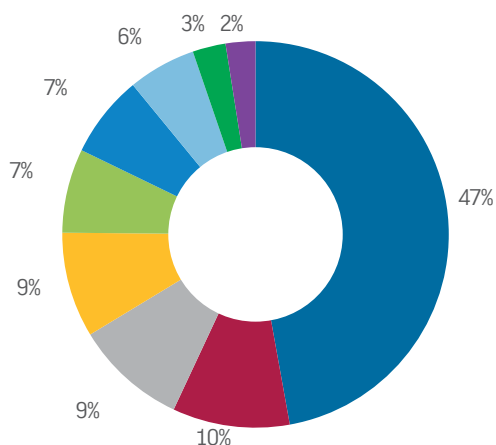

Figura 16. Procenat žalbi podnetih tokom 2024. godine, u Glavnoj kancelariji i regionalnim kancelarijama Institucije Ombudsmana

- Glavna kancelarija – Priština
- Regionalna kancelarija - Prizren
- Regionalna kancelarija - Gnjilane
- Regionalna kancelarija - Peć
- Regionalna kancelarija - Uroševac
- Regionalna kancelarija - Đakovica
- Regionalna kancelarija - Južna Mitrovica
- Regionalna kancelarija - Severna Mitrovica
- Regionalna kancelarija - Gračanica

The background is a solid blue color with several overlapping, curved, semi-transparent shapes in lighter shades of blue, creating a modern, abstract design.

Zaštita ljudskih prava od strane Ombudsmana

Osnovna prava

Ljudsko dostojanstvo

Ljudsko dostojanstvo je nepovredivo i osnova je svih osnovnih ljudskih prava i sloboda. Prema tome, država ima obavezu da preduzme sve potrebne mere za zaštitu dostojanstva, kao i osnovnih ljudskih prava i sloboda.

U toku 2024. godine Ombudsman je primio dvadeset i šest (26) žalbi sa navodima o povredi ljudskog dostojanstva, od kojih je petnaest (15) procesuirano na dalje istrage, dok je jedanaest (11) proglašeno neprihvatljivim. Dok je u dva slučaja isti pokrenuo istragu po službenoj dužnosti.

Povreda ljudskog dostojanstva se često dovodi u vezu sa kršenjem drugih osnovnih prava, a na osnovu žalbi primljenih od strane Ombudsmana, uočava se da one često odražavaju kršenje suštine ovih prava koja su zaštićena domaćim i međunarodnim pravnim instrumentima. To uključuje prava na obrazovanje, jednakost pred zakonom, nediskriminaciju, pravo na život, zabranu torture, pravo na privatnost i pravo na zapošljavanje i bavljenjem profesijom.

Tokom 2024. godine Ombudsman se, na osnovu primljene žalbe², bavio pitanjem nepokrića troškova zamene proteza za građanske invalide rata. Posledično tokom 2024. godine, Vlada Republike Kosova je usvojio odluku za pokrivanje troškova za lečenja lica sa statusom invalida rata radi promene, održavanja ili postavljanja proteza, van javnih zdravstvenih ustanova, kada ove ne pružaju takve usluge. Dok je Ministarstvo zdravlja (MZ) kasnije donelo odluku o pokrivenosti lečenja samo za osobe sa statusom invalida OVK. Smatrajući ovo kao diskriminatorski pristup i nedostojanstven tretman ove kategorije, Ombudsman je u decembru 2024. godine objavio izveštaj

sa preporukama, gde je preporučio Vladi Republike Kosovo da poništi Odluku Ministarstva zdravlja, dok je Ministarstvu zdravlja preporučio da preduzima mere u skladu sa Zakonom Br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke Vojske Kosova, civilnih žrtava i njihovih porodica za pružanje posebnih pogodnosti civilnim invalidima rata. U vezi sa adresiranim preporukama, Ombudsman je obavešten od strane Ministarstva zdravlja da je doneta odluka kojim su obavezali Komisiju za lečenje van javnih zdravstvenih ustanova da finansijski pokrije lečenje civilnih invalida rata u slučaju zamene, održavanja ili postavljanja proteza, po izboru podnosilaca zahteva.

Ombudsman je takođe u oktobru 2024. godine, po službenoj dužnosti³, pokrenuo istrage, nakon najave putem medija da osobe starije od 65 godina kojima su potrebne proteze kuka ili koljena, za razliku od onih koji su mlađi od 65 godina, moraju same platiti materijalne troškove, koji iznose vrednost od oko 700 eura, a Klinika za ortopediju na UKCK-u je ovu odluku opravdala da je doneta zbog nedostatka održivog snabdevanja ovim materijalom. Ovo je pitanje čije razmatranje je u toku od strane IO-a.

Takođe, po službenoj dužnosti objavljenim Izveštajem br. 436/2023⁴ vezi sa poštovanjem ljudskih prava tokom procesa priznavanja i verifikacije statusa žrtve seksualnog nasilja tokom oslobodilačkog rata na Kosovu i prepreka za ostvarivanje beneficija definisanih zakonom, Ombudsman je, u pogledu načina organizovanja i obavljanja intervjua, preporučio Vladinoj Komisiji da se nađu potrebne mogućnosti i modaliteti za najbolju organizaciju vremena intervjua, tako da se žrtvama obezbedi mogućnost da sačuvaju njihov identitet od otkrivanja i da se sačuvaju poverljivosti postupka i podataka stranaka prilikom čekanja za intervju. Takođe da se obezbedi poštovanje dostojanstva preživelih u procesu intervjuisanja

2 R/522/2024

3 Ex-officio 1125/2024

4 <https://oik-rks.org/sr/2024/10/31/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-436-2023-u-vezi-sa-postovanjem-ljudskih-prava-tokom-procesa-priznavanja-i-verifikacije-statusa-zrtve-seksualnog-nasilja-tokom-oslobodilackog-rata-na-kosovu-i-prepre/>

osiguravajući poštovanje pristupa žrtava centru, humani tretman i izbegavanje ponovne traumatizacije ili ponovnog proživljavanja traumatskih događaja.

Ombudsman je u svom Izveštaju ex officio br. 521/2022, objavljenom 2023. godine u vezi sa pravnim osnovom za preispitivanje od strane Komisije za ocenu i utvrđivanje postupaka za priznavanje statusa i prava paraplegičara i tetraplegičara, utvrdio je da je dostojanstvo paraplegičara i tetraplegičara pre svega narušeno, zbog praktičnih poteškoća koje oni imaju da se pojave pred Komisijom za ocenu, obzirom da Uredba nije predvidela izričito obavezu Komisije za ocenjivanje da može da poseti ova lica u mestima njihovog prebivališta. Pristupačnost javnim prostorima i objektima za osobe sa ograničenim sposobnostima takođe predstavlja još jedno pitanje koje izaziva zabrinutost u ovom kontekstu.

Stoga je Ombudsman preporučio pokretanje postupka za izmenu i dopunu Zakona br. 05/L-067 o statusu i pravima paraplegičara i tetraplegičara, između ostalog, na način da: utvrdi da komisija za procenu ne može ponovo oceniti paraplegičare i tetraplegičare kojima je priznat status osoba prve grupe, i da se ponovna provera paraplegičara i tetraplegičara vrši samo u slučajevima kada se brza bolest druge grupe razvija i posledično dolazi do pogoršanja zdravstvenog stanja. Monitorisanje primene ovih preporuka je nastavljeno i u 2024. godini, kada je Ombudsman, prema odgovoru MFRT-a, obavestjen da je u Nacrtu uredbe postupano u skladu sa preporukom Ombudsmana.

Ombudsman je, takođe, preko Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, izvršio neplanirane monitoring posete svim institucijama u kojima se nalaze lica lišena slobode, s ciljem nadzora poštovanja ljudskih prava i njihovog tretiranja na dostojanstven način.

Redovne i sistematske posete vršene su i Centrima za mentalno zdravlje, Domovima

sa osnovom u zajednici (DOZ), Domovima za integraciju u zajednici (DIZ), kao i Domovima za starije osobe, s ciljem nadzora poštovanja i sprečavanja kršenja ljudskog dostojanstva i prava.

Pravo na život

Pravo na život je zagarantovano Ustavom. Niko ne može biti lišen života jer je to apsolutno pravo. Smrtna kazna je zabranjena pod bilo kojim okolnostima.⁵

U duhu ustavne norme i kako tumači sudska praksa ESLJP, država ima obavezu da zaštiti život zakonom i zabrani namerno lišenje života i procesnu obavezu da sprovede efektivnu istragu. U Vodiču za član 2. EKLJP⁶ definisano je: "EKLJP utvrđuje pravo na život. Član 2 sadrži dve materijalne obaveze: opštu obavezu zaštite prava na život zakonom i zabranu namernog lišenja života, ograničenu listom izuzetaka. S obzirom na njegovu fundamentalnu prirodu, član 2. Konvencije takođe sadrži procesnu obavezu da se sprovede efikasna istraga o navodnim povredama njenog materijalnog aspekta (Armani Da Silva protiv Ujedinjenog Kraljevstva [Vv], stav 229), koji predviđa pozitivnu obavezu država da istraže slučajeve smrti, koji imaju elemente kršenja ovog člana."⁷

Ombudsman je u izvještajnoj godini primio 7 žalbi na povredu ovog prava, od kojih su 2 predmeta otvorena na istragu, dok je 5 predmeta proglašeno neprihvatljivim, dok je po službenoj dužnosti Ombudsman otvorio 5 predmeta na istragu.⁸

Slučaj Niže Srednje Osnovne Škole (NSOŠ) "Dëshmorët e Kombit" u selu Donji Livoć, Opština Gnjilane

Nakon što je dobio informaciju od roditelja deteta, da se u jednoj učionici u NSOŠ "Dëshmorët e Kombit" u selu Donji Livoć, Opština Gnjilane gde su učenici pohađali nastavu, desilo da sa plafona padaju komadi

5 Ustav Republike Kosova, član 25;

6 https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_eng

7 Evropska Konvencija o Ljudskim Pravima, član 2;

8 R/292/2024, Ex-Officio dhe R/563/2024, Ex-Officio, R/1380/2024, R/1333/2024, R/1206/2024;

kreča, ugrožavajući živote i zdravlje učenika i osoblja škole, Ombudsman je pokrenuo istragu u vezi sa ovim slučajem. Iz sprovedenih istraga, Ombudsman je zaključio da nadležni organi moraju da pronađu rešenje, kako bi se garantovalo bezbedno okruženje za učenike i osoblje tokom boravka u školi, kao i da bi se garantovalo efektino staranje o deci čije zdravlje i dobrobit su ugroženi.

U svetlu ovoga, Ombudsman ocenjuje da nastavak održavanja nastave u zgradi NSOŠ "Dëshmorët e Kombit" u selu Donji Livoć, u ovim uslovima predstavlja rizik po život, zdravlje i dobrobit učenika i školskog osoblja, stoga nadležne institucije moraju da tretiraju navedeno pitanje kao prioritet. Zbog toga je Ombudsman preporučio Opštini Gnjilane da bez odlaganja preduzme sve neophodne mere kako bi svoj deci obezbedila zdravu, bezbednu i odgovarajuću školsku sredinu, u skladu sa normama i standardima koji omogućavaju kvalitetno učenje.

Slučaj Ubistva 21 godišnjakinje u Centru za Socijalni Rad u Uroševcu

Ombudsman je otvorio slučaj po službenoj dužnosti ex officio br. 563/2024 u vezi sa pozitivnim obavezama države da preduzima preventivne mere u Centru za socijalni rad za zaštitu fizičkog integriteta, odnosno prava na život kao apsolutno pravo. Ovaj slučaj je pokrenut na osnovu izveštaja „Kallko.com“⁹ od 12. aprila 2024. godine sa naslovom: „Ubistvo 21-godišnjakinje u Centru za socijalni rad u Uroševcu, šta se do sada zna?

Ovaj portal je objavio da se radi o ubistvu, ističući da su žrtva i ubica bili de facto supružnici i da imaju dete iz ove bračne zajednice. Istraga ovog slučaja usmerena je na ocenu ispunjenja pozitivnih obaveza od strane organa nadležnih za zaštitu prava na život građana analizirajući njihova činenja i nečinjenja, odnosno preduzimanja preventivnih mera kao preduslova za obezbeđivanje života kako službenih lica,

tako i stranaka koji primaju usluge u ovoj instituciji.

Ombudsman je analizirao primenu ustavnih odredbi, međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima, praksu Međunarodnog suda za ljudska prava (ESLJP), zakona, politike i strategije protiv nasilja u porodici, pravo na život, i utvrdio je potrebu da opštine moraju da budu opremljene detektorima i fizičkim čuvarima. Nakon istrage, Ombudsman će objaviti izveštaj sa konkretnim preporukama.

Slučaj ubistva žrtve H.M. u UKCK-u i ubistvo žrtve S.D. u Dragašu

Ombudsman je tokom izveštajne godine sproveo istrage u vezi sa pozitivnim obavezama države za pravo na život i zaštitu od nasilja u porodici, odnosno u vezi sa ubistvom trudnice H. M. od strane njenog supruga, 30. novembra 2022. godine, u dvorištu Ginekološke klinike u blizini Univerzitetskog kliničkog centra Kosova, uprkos tome što je nalog zaštite bio na snazi, i u vezi ubistva S.D, pretučena na smrt od strane članova njene porodice (snaja) 26. decembra 2022. godine u selu Kuk u opštini Dragaš.

U prvom slučaju, Ombudsman je, nakon završenih istražnih radnji, zaključio da se ovaj tragični događaj mogao izbeći da su državni organi sprovodili zakone na snazi, odnosno da je sproveden Zakon br . 05/L-003 o elektronskom nadzoru lica kojima se odlukom suda ograničava kretanje. Ombudsman je 8. marta 2021. godine objavio Izveštaj *Ex-officio* br. 621/2018¹⁰ u vezi sa preventivnim operativnim merama za zaštitu žrtava nasilja u porodici, prema Zakonu br. 05/L-003 o elektronskom nadzoru lica kojima se odlukom suda ograničava kretanje. Cilj Izveštaj je bio da skrene pažnju nadležnim institucijama na pozitivne obaveze države u kontekstu zaštite žrtava nasilja u porodici, ali te preporuke nisu primenjene sve do 10. decembra 2024. godine, kada je objavljena vest da je počela

9 <https://kallxo.com/lajm/vrasja-e-21-vjecares-ne-ferizaj-detaje-nga-vendi-i-ngjarjes/>

10 <https://oik-rks.org/sr/2021/03/09/izvestaj-sa-preporukama-ex-officio-slucaj-br-6212018-u-vezi-sa-preventivnim-operativnim-merama-za-zastitu-zrtava-nasilja-u-porodici-prema-zakonu-br-05l-003-o-elektronskom-nadzoru-lica-kojima-se/>

upotreba sistema elektronskog nadzora za počinioce nasilja u porodici.¹¹

Tokom istražnih radnji koje su sprovedene u drugom slučaju, Ombudsman je konstatovao da se žrtva nasilja u porodici S. D. suočavala sa velikim problemima u pogledu dobijanja zdravstvenih usluga i smeštaja van porodice zbog problema sa mentalnim zdravljem. Stoga je Ombudsman samoinicijativno pokrenuo istrage (slučaj Ex officio br. 601/2023) u vezi sa obavezama države da podrži i pruži usluge mentalnog zdravlja osobama starijim od 65 godina u Republici Kosovo, sa ciljem da identifikuje postojeće izazove i da predloži konkretne preporuke za poboljšanje pružanja usluga mentalnog zdravlja svim osobama iznad 65 godina, obezbeđujući jednak pristup i bez diskriminacije za sve.

Kao zaključak, Ombudsman je utvrdio da starosna granica do 65 godina, kao kriterijum za prijem u ustanove za smeštaj, predstavlja kršenje zakonskih odredbi Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakona o zaštiti od diskriminacije. Ombudsman je uočio da nedostatak podzakonskih akata uz Zakon o mentalnom zdravlju dovodi u pitanje implementaciju zakona i stvara prostor za diskriminatornu praksu u pružanju usluga mentalnog zdravlja u pogledu starosnog ograničenja za osobe starije od 65 godina. Ombudsman je također zaključio da su pored nedostatka podzakonskih akata, nedostatak jasnih kriterijuma u postojećim podzakonskim aktima, ukidanje podzakonskih akata odlukama Vlade umesto donošenja novih podzakonskih akata¹² i ograničavanje prava zagarantovanih podzakonskim aktima u suprotnosti sa principima vladavine prava.

Kao zaključak, Ombudsman je putem ovog izveštaja dao 16 preporuka, preporučujući nadležnim organima radnje koje treba preduzeti, stoga je ovo pitanje dobilo epilog.

Prema statističkim podacima Kosovske policije, tokom 2024. godine u zemlji se dogodilo 17 ubistava. Imajući u vidu izveštaje kosovske policije o broju ubistava u zemlji, Ombudsman poziva na hitne mere da se ova pojava spreči.

Države imaju obavezu da garantuju da ovo pravo bude zaštićeno zakonom i da niko pod njihovom jurisdikcijom ne bude samovoljno lišen života.

Pravo na lični integritet

Pravo na lični integritet je pravo garantovano članom 26. Ustava Republike Kosovo. Ombudsman tokom izveštajne godine nije primio nijednu žalbu na povredu ovog prava.

Međutim, Ombudsman je izrazio zabrinutost zato što nije izmenjen Zakon br. 05/L-125 o mentalnom zdravlju i zbog neuspeha da se usvoji Nacrt zakona o reproduktivnom zdravlju i medicinski potpomognutoj oplodnji.

Ombudsman je nastavio da reaguje u vezi sa prinudnim lečenjem osoba sa hroničnim psihičkim smetnjama na psihijatrijskim odeljenjima i klinikama bez sudske odluke i ne poštujući zakonske rokove. Prilikom poseta Odeljenju za hitnu i intenzivnu psihijatriju (OHIP) utvrđeno je da je i tokom izveštajne godine bilo zadržavanja pacijenata na prisilnom psihijatrijskom lečenju bez obaveštavanja nadležnog suda, kao i kašnjenja u donošenju odluka suda po predmetima koje je OHIP uputio sudu.¹³

U vezi sa ovom situacijom, osim Ombudsmana, reagovao je i Evropski komitet za prevenciju torture (CPT), u izveštaju o poseti Kosovu 2007, 2010, 2015. godine i nedavno u izveštaju o poseti Kosovu, objavljenom u septembru 2021. godine.¹⁴

U svim ovim izveštajima, kako je konstatovao Ombudsman, postoji neusklađenost i

11 Vidi link: <https://kallxo.com/lajm/lasohet-sistemi-i-hallkave-per-mbikeqyrje-elektronike-kurti-pa-dyshim-dota-reduktoje-shume-dhunen-ne-familje/>

12 Administrativno Uputstvo br.07/2009 (u Zdravstvu) o profesionalnim uslugama u Republici Kosova, koji je ukinut Odlukom VRK, br. 02/50, od 23.12.2021

13 <https://oik-rks.org/sr/2018/10/26/izvestaj-sa-preporukama-psihijatrijskoj-klinici-univerzitetskog-klinickog-centra-kosova/>

14 https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo-

nesprovođenje zakonskih odredbi Zakona br. 03/L-007 o vanparničnom postupku (članovi 75 do 96) i zakonskih odredbi Zakona br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju (članovi 20 do 24).

Ombudsman smatra da je neophodno da nadležni organi preduzmu sve potrebne radnje na rešavanju ovog pitanja, jer predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Sloboda kretanja

Ustav Republike Kosovo, u članu 35, garantuje pravo na slobodu kretanja¹⁵, nesmetano unutar države i van njenih granica, podjednako za sve stanovnike države, bez ograničenja i protivpravnog mešanja. Pravo ulaska stranaca u Republiku Kosovo i boravka se reguliše zakonom.

Zakonodavstvo Republike Kosovo¹⁶ predviđa slobodno kretanje unutar države, putovanja u inostranstvo, emigraciju i repatrijaciju. Odgovorne institucije imaju obavezu, bez ikakve diskriminacije ili nezakonitih ograničenja, da preduzmu sve neophodne mere da obezbede slobodno kretanje uopšte za sve građane Kosova. Sloboda kretanja nije apsolutna i podleže određenim ograničenjima nametnutim zakonom.

Prema članu 2. Protokola br. 4 uz EKLJP¹⁷, ograničenja slobode kretanja su dozvoljena pod sličnim uslovima kao što su predviđena članovima 8. do 11. EKLJP; dakle kada: su u skladu sa zakonom; kada su neophodni u demokratskom društvu za posebne svrhe, odnosno; kada su u interesu nacionalne sigurnosti, javne bezbednosti i javnog reda; prevencije kriminala; zaštite zdravlja i morala; zaštite prava i sloboda drugih.

Ombudsman je primio 3 žalbe koje se odnose na pravo na slobodu kretanja. Dve žalbe su proglašene neprihvatljivim jer pitanje koje je pokrenuto u žalbama nije u nadležnosti Ombudsmana.¹⁸ Dok u slučaju

sledeće žalbe¹⁹, istrage su sprovedene na osnovu tvrdnje podnosioca žalbe da mu je povređena sloboda kretanja time što su mu nadležni organi zemlje zabranili ulazak u Republiku Kosovo.

Istrage u vezi sa ovim slučajem su okončane u skladu sa članom 22. stav 1. podstav 1.4, uzimajući u obzir slučajeve kada stranke ne koriste pravne lekove koji su im na raspolaganju na osnovu zakona na snazi, Ombudsman može da odbije postupanje po žalbi, odnosno ukoliko „*stranka nije iscrpila sve redovne i vanredne pravne lekove*“. U vezi sa ovim slučajem, Ombudsman je naglasio da ovo pravo nije apsolutno i može biti ograničeno samo iz legitimnih razloga, kao što su zaštita nacionalne sigurnosti, javnog reda, prevencija kriminala i zaštita prava drugih. Međutim, važno je da ograničenja budu opravdana, zasnovana na zakonu, i da osiguraju odgovarajuću ravnotežu između slobode pojedinca i javne sigurnosti, uz poštovanje prava građana.

Ombudsman smatra da se u Republici Kosovo generalno poštuje pravo na kretanje. Međutim, primećeno je da postoje kašnjenja u procesuiranju i odgovaranju na zahteve za privremene/stalne boravišne dozvole u Republici Kosovo.

Zaštita imovine

Pravo na imovinu je zaštićeno Ustavom Republike Kosovo i međunarodnim instrumentima u skladu sa članom 22. Ustava. Tokom izveštajne godine, Ombudsman je primio žalbe i otvorio po službenoj dužnosti predmete u vezi sa povredama imovinskih prava.

Jedno od pitanja koje je bilo u fokusu Ombudsmana bio je proces eksproprijacije vlasnika imovine u opštinama Zubin Potok i Leposavić. U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman je otvorio slučaj po službenoj dužnosti, a primio je i nekoliko žalbi od

15 Ustav Republike Kosova, član 35

16 [Zakon br. 04/L-215 o zdravstvu Kosova](#), [Zakon br. 02/L-121 o prebivalištu i boravištu](#), [Zakon br. 05/L-015 o ličnoj karti](#), [Zakon br. 06/L-036 izmeni i dopuni Zakona br. 04/L-219 o strancima](#)

17 <https://www.coe.int/sq/web/echr-toolkit/protocole-4>

18 R/826/2024 dhe R/1426/2024

19 R/486/2024

vlasnika nekretnina koji su bili u postupku eksproprijacije, i u tom pogledu pažljivo je pratio proceduralni razvoj procesa gore navedne eksproprijacije.

U okviru svojih aktivnosti, Ombudsman je, pored sprovedenih komunikacija on je tražio i detaljne informacije od institucija Republike Kosovo, koje su bile nadležne za razvoj postupka eksproprijacije, održao i sastanke sa brojem stanovnika tih područja od kojih je čuo njihovu zabrinutost po ovom pitanju. Po okončanju istrage u ovom slučaju, Ombudsman je objavio *Mišljenje u vezi sa postupkom eksproprijacije u opštinama Leposavić i Zubin Potok* i isto uputio premijeru Republike Kosovo.

Ombudsman je ovim mišljenjem izneo opšti stav u vezi sa procesom eksproprijacije, u svetlu ustavnih i zakonskih garancija u pogledu zaštite imovinskih prava. Ombudsman je ocenio da institucije Republike Kosova, prema Ustavu, imaju ovlašćenja da sprovode proces eksproprijacije, i da li je ova eksproprijacija zakonom ovlašćena, neophodna ili odgovarajuća za postizanje javnog cilja ili podržavanje javnog interesa. Ombudsman je istakao da se eksproprijacija ne može osporiti, ali se mogu osporiti procesne radnje, koje moraju biti u skladu sa odredbama Zakona o eksproprijaciji nepokretnosti.

Podnosioci žalbe su izjavili da su svesni da se ove radnje Vlade odnose na pitanja opšte sigurnosti (izgradnja policijske stanice), iako to nije izričito navedeno u odlukama donesenim u postupku eksproprijacije. Ombudsman smatra da pitanja opšte sigurnosti konzumiraju legitimnu svrhu, kao početni uslov procesa eksproprijacije.

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je istražio nekoliko žalbi koje su stigle pre izvesnog vremena, od više podnosilaca žalbi iz opštine Vitina, čija je imovina prešla na teritoriju Republike Severne Makedonije, kao rezultat ratifikacije Sporazuma o fizičkoj demarkaciji granice između Republike Kosova i Republike Severne Makedonije²⁰.

20 Odluka Skupštine Republike Kosovo, kojom je ratifikovan sporazum između Republike Kosovo i Republike Severne Makedonije, br. 03-V-203 od 17.10.2009.

21 Slučaj ex-officio 253/2023

U vezi sa ovim pitanjem, podnosioci žalbe su tvrdili da od trenutka ratifikacije sporazuma između Republike Kosovo i Republike Severne Makedonije nisu mogli slobodno da koriste svoju imovinu koja je bila predmet ovog sporazuma. U vezi ovog pitanja, Ombudsman je uočio da je Vlada Republike Kosovo imala odgovornost za implementaciju ovog sporazuma, i da je još u fazi dobijanja informacija jer nije dobila odgovor Vlade o radnjama u vezi sa sprovođenjem sporazuma, ali i zaštitom imovinskih prava vlasnika, čija je imovina prenetna na upravu Republike Severne Makedonije.

Takođe, tokom izveštajne godine, Ombudsman je primio veliki broj žalbi na odugovlačenje sudskih postupaka, čiji su predmet spora pitanja zaštite imovine ili ometanja poseda. U vezi sa ovim pitanjima, Ombudsman je komunicirao sa sudovima Republike Kosovo, koji su odgovorili da čekaju razvoj sudskih procedura prema planovima usvojenim od strane SSK. Uprkos svim preduzetim merama, odugovlačenje sudskih postupaka i neuspeh pravosudnog sistema da garantuje pravo na pravično suđenje u razumnom vremenskom roku i dalje izaziva zabrinutost.

U cilju dalje promocije imovinskih prava žena, Ombudsman je 20. novembra 2024. godine organizovao okrugli sto i pozvao stručnjake iz ove oblasti, s ciljem pokretanja važnih pitanja koja će se pozitivno odraziti na imovinska prava žena.

Pitanje legalizacije objekata

Ombudsman je 2023. godine pokrenuo istrage po službenoj dužnosti²¹ u vezi sa procesom legalizacije objekata izgrađenih bez dozvole, čija je izgradnja završena, i uticaja na ljudska prava, a posebno na nesmetano uživanje imovinskih prava. Pitanje je u toku razmatranja u kontekstu analize faktora koji utiču na odugovlačenje u postupku rešavanja zahteva za legalizaciju od strane opština, uključujući nedostatak ljudskih resursa, nedostatak profesionalne

pripreme za rešavanje ovog pitanja i pravne prepreke. Cilj istrage je da proceni izazove sa kojima se suočavaju opštine u razvoju procedure legalizacije objekata, uključujući administrativne, pravne ili finansijske. Važan aspekt istrage uključuje uporednu analizu zakonskih uslova za legalizaciju objekata i promene visine poreza koje su bile na snazi pre i nakon usvajanja Zakona br. 06/L-024 o tretiranju građevina bez dozvole.

Prema informacijama koje je IO dobio od Ministarstva životne sredine, Prostornog planiranja i Infrastrukture (MŽSPPI), ukupan broj primljenih zahteva za legalizaciju objekata izgrađenih bez dozvole do 2023. godine na nacionalnom nivou je 27.301. Do 2023. godine izdato je 11.191 odluka o legalizaciji, a 6.279 je na listi čekanja. U međuvremenu, broj objekata upisanih u katastar je 8.601. MŽSPPI još nije ažurirao podatke za 2024. godinu. Takođe, prema podacima MŽSPPI-a, broj žalbi primljenih u ovoj instituciji protiv opštinskih odluka o legalizaciji objekata po godinama je kao u nastavku: MŽSPPI je primilo 18 žalbi u 2020. godini, 27 žalbi u 2021. godini, 32 žalbe u 2022. godini, 21 žalbi u 2023. godini i 16 žalbi u 2024. godini.

Dosadašnji podaci pokazuju da se proces legalizacije objekata izgrađenih bez dozvole u zemlji nastavlja sporim tempom, što se odražava u ukupnom broju prijava i legalizovanih objekata. Ovo ukazuje na kašnjenja i izazove sa kojima se i dalje suočavaju opštine i nadležni organi, koji imaju poteškoća da ovaj proces završe što je moguće efikasnije. Ova kašnjenja i izazovi u procesu legalizacije objekata izgrađenih bez dozvole takođe imaju direktan uticaj na ograničavanje ostvarivanja imovinskih prava. Objekti koji još nisu legalizovani ne mogu se upisati u imovinske knjige u katastru, što vlasnicima onemogućava da u potpunosti ostvare svoja prava, kao što su prodaja, stavljanje pod hipoteku ili uživanje drugih beneficija vlasništva.

Autorsko pravo i intelektualno vlasništvo

Autorsko pravo i prava intelektualne svojine su suštinski aspekt zaštite intelektualnog stvaralaštva i ujedno osnovno pravo za zaštitu umetničkog stvaralaštva. Prema Ustavu Kosova, vlasništvo nad imovinom je zagarantovano kao osnovno pravo svakog građanina. Član 46. stav 5. Ustava kaže: „*Intelektualno pravo je zaštićeno zakonom*“.

Autorsko pravo je takođe zaštićeno Zakonom br. 08/l-205 o autorskim i srodnim pravima, koji je usvojen 2023. godine. Ovim zakonom se uređuje i rad Kancelarije za autorska i srodna prava koja deluje u okviru Ministarstva kulture. Ova kancelarija, između ostalog, ima nadležnost da razvija i sprovodi adekvatne strategije i politike za zaštitu i sprovođenje autorskih prava, kao i da vodi i koordinira Radnu grupu za borbu protiv piraterije. Takođe ima ulogu promocije i podizanja svesti institucija i javnosti o važnosti zaštite autorskih prava.

Što se tiče autorskih prava, tokom 2024. godine, IO nije primila nijednu žalbu u kojoj se navodi kršenje ovog prava.

Prema Izveštaju o napretku Kosova 2024, Kosovo je postiglo napredak u približavanju lokalnog zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije u oblasti autorskih prava i prava intelektualne svojine. U vezi sa usvajanjem novog zakona o autorskim i srodnim pravima, u izveštaju se naglašava da: *Usvojeni zakon ima za cilj približavanje kosovskog zakonodavstva sa Direktivama EU o kolektivnom upravljanju autorskim i srodnim pravima i multiteritorijalnom licenciranju prava na muzička dela za onlajn upotrebu na unutrašnjem tržištu i o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu.*²²

Prema verifikaciji na zvaničnom sajtu Privrednog suda Kosova²³, uočava se da je tokom 2024. godine sud, u prvostepenom i drugostepenom veću, razmotrio i objavio 12 presuda po tužbama za povredu autorskih i srodnih prava. U Izveštaju o napretku

22 <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/12/Kosovo-2024-Report-SRP.pdf> , str..66

23 <https://komerciale.gjyqesori-rks.org/aktgjykimet/?r=M>

zemlje za 2024. također se navodi kao u nastavku: „Privredni sud, specijalizovan za privredne stvari, i sud koji ima mandat da rešava predmete i sporove u oblasti prava industrijske svojine i autorskih prava, pokazali su se efikasnim u procesuiranju predmeta.“²⁴

U međuvremenu, intelektualna svojina, koja uključuje prava na kreacije i pronalazke, regulisana je Zakonom br. 08/L-059 o patentima i Zakonom br. 08/L-075 o **žigovima**. Prema važećem zakonodavstvu, Agencija za industrijsku svojinu, kao organ Ministarstva trgovine i industrije, je odgovorna za pravnu zaštitu pronalazaka, zaštitnih znakova, industrijskog dizajna i oznaka izvornosti, geografskih pokazatelja i topografija integralnih okruga, kao i ostala pitanja koja proizlaze iz međunarodnih ugovora, čiji je potpisnik Republika Kosova.

Iako je Godišnji izveštaj Agencije za industrijsku svojinu²⁵ za 2024. godinu predstavio određeni napredak, kao što su: povećanje broja pregleda i smanjenje vremena registracije, jačanje kadrovskih kapaciteta i digitalizacija usluga, Izveštaj o napretku Kosova za 2024. naglašava potrebu za restrukturiranjem i povećanjem osoblja agencije kako bi se poboljšalo administriranje prava industrijske svojine. Izveštaj također naglašava potrebu za poboljšanjem implementacije važećeg zakonodavstva; usvajanje zakonodavstva za implementaciju zakona o industrijskoj svojini kao i potreba za jačanjem saradnje sa Zavodom za intelektualnu svojinu Evropske unije.²⁶

U vezi sa žalbama koje je IO primila tokom 2024. godine²⁷, one se ne odnose direktno na povredu autorskih prava ili prava intelektualne svojine, već se odnose na promenu destinacije za korišćenje opštinske imovine u opštini Kosovo Polje, žalbu koju je podneo predsednik Organizacija za

negovanje albanskih kulturnih tradicija i druga žalba se odnosila na izdavanje više javnih objekata na teritoriji Opštine Štrpce.

Pravo na slobodu i sigurnost

Pravo na slobodu i bezbednost je zagarantovano Ustavom Republike Kosovo²⁸ kao i drugim međunarodnim aktima, kao što su: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima²⁹ i Evropska konvencija o ljudskim pravima.³⁰

Evropski sud za ljudska prava takođe navodi ovo pravo kao jedno od osnovnih prava i član 5. EKLJP, koji definiše važnost sprečavanja i zaštite od proizvoljnog i neopravdanog lišenja slobode.

Ombudsman je, preko Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (NMP), redovno i nenajavljeno obilazio mesta na kojima se nalaze lica lišena slobode, u cilju ocene poštovanja ljudskih prava, otvarajući kutije za žalbe i obavljajući intervjue sa pritvorenim licima. Ovo pravo se generalno poštuje u Republici Kosovo, izgrađeni su kapaciteti i standardi koji garantuju nadzor nad slučajevima lišenja slobode, pritvora i izdržavanja kazne ili bilo kog oblika pritvora u popravnim i obrazovnim centrima u Republici Kosovo.

Ombudsman, preko NMP-a, kontinuirano monitoriše pritvorska mesta u kojima se drže i leče lica sa mentalnim oboljenjima, lica koja su pritvorena zbog ilegalnog ulaska u Republiku Kosovo, i odražava nalaze u izveštajima sačinjenim nakon poseta.

Tokom izveštajne godine primljene žalbe uglavnom se odnose na upotrebu sile prilikom pritvora i hapšenja. Svaki slučaj prijavljen Ombudsmanu je istražen i ni u jednom slučaju nije utvrđena prekomerna upotreba sile.

NMP je obišao i intervjuisao sve slučajeve

24 <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/12/Kosovo-2024-Report-SRP.pdf> , str..67

25 <https://kipa.rks-gov.net/Page.aspx?id=1,10,197>

26 <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/12/Kosovo-2024-Report-SRP.pdf> , str..12 i 66

27 R.nr.1153/2024 i R.nr.1043/2024

28 Ustav Republike Kosova, član 29;

29 Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima, član 9;

30 Evropska konvencija o ljudskim pravima, član 5;

lišenja slobode hapšenjem i pritvaranjem građana srpske zajednice, kada su informacije bile dostupne, kako bi se obezbedilo poštovanje Ustavom zagantovanih prava.

Ombudsman ponavlja obavezu nadležnih organa da garantuju sigurnost lica pod njihovim starateljstvom i njihovu obavezu da preduzmu efektivne i nezavisne istražne radnje u cilju rasvetljavanja slučajeva.

Pravo na pravično i nepristrasno suđenje

Pravo na pravično i nepristrasno suđenje je poseban pokazatelj vladavine prava i zaštite osnovnih ljudskih prava. Isto odražava nivo pravde i jednakosti unutar pravosudnog sistema i usko je povezan sa poverenjem javnosti u pravosudne institucije. Kao specifičan pokazatelj, ovo pravo služi za merenje integriteta i nepristrasnosti sudova i garantuje svakom pojedincu pravičan sudski proces, nezavisan od vanjskih uticaja. Ovo pravo je zagantovano kroz nezavisnost sudova i sudija; jednakost pred zakonom za sve građane; transparentnost i javni pristup, efektivnu pravnu zaštitu i pravo na suđenje u razumnom roku.

Pravo na pravično i nepristrasno suđenje zagantovano je Ustavom, članom 31. i članom 6. EKLJP [Pravo na pravično suđenje]. Prema ustavnim garancijama, pravo na pravično i nepristrasno suđenje, u našoj zemlji, regulisano je i drugim osnovnim zakonima.

Pravo na pravično i nepristrasno suđenje nije ograničeno samo u oblast pravosuđa, već uključuje i upravne procese, čime se proširuje i na organe državne administracije. Ovo pravo uključuje postupanje po predmetima građana od strane državnih organa administracije (kao što su ministarstva, agencije ili drugi javni organi), garantujući da se prema građanima postupa pravično i nepristrasno od strane ovih administrativnih organa, kao i njihovu mogućnost da ostvare

pravo na žalbu ili osporavanje bilo koje odluke koja može da utiče na njihova prava.

Ombudsman je tokom izveštajne godine objavio 47 izveštaja sa preporukama, u kojima je konstatovao da je povređeno pravo podnosilaca žalbi na pravično suđenje i pravo na postupak u razumnom roku.

Ombudsman ceni izradu Strateškog plana za unapređenje pristupa pravdi³¹, ali veliki broj žalbi koje i dalje prima jeste pokazatelj da se situacija nije značajnije poboljšala.

Ostaje zabrinjavajuća činjenica da nije došlo do adekvatnog pristupa nadležnih organa da se pokrene pravna inicijativa za stvaranje pravnog mehanizma putem kojeg bi podnosioci žalbi mogli da se žale na odugovlačenje postupka, kako bi se postiglo bilo kakvo olakšanje u vidu prevencije ili obeštećenja, što je bila i preporuka Ombudsmana upućena 2018. godine³². Ovo se također može smatrati nedostatkom delotvornih sredstava žalbe u slučajevima dužine sudskih postupaka. Ombudsman smatra kršenjem vladavine prava kada u domaćem pravnom poretku nije predviđen žalbeni postupak u slučajevima odugovlačenja sudskog postupka.

Za Ombudsmana su zabrinjavajuće izjave i kritike na račun pravosuđa (sudova i tužilaštava) od strane predstavnika Vlade, poslanika Skupštine, raznih interesnih grupa, nevladinih organizacija i medija. Ombudsman njihove svakodnevne izjave smatra mešanjem u pravosudni sistem, bilo da se radi o predmetima koji se vode u sudovima i tužilaštvima, o sudskim odlukama, o radu sudija i tužilaca ili o njihovom nečinjenju. Ova intervencija ozbiljno narušava nezavisnost pravosuđa i rezultira padom poverenja građana u pravdu.

Ombudsman ističe da je, prema Ustavu i međunarodnim standardima, nezavisnost sudstva, kao vlast odvojena od izvršne i zakonodavne vlasti, jedna od glavnih komponenti vladavine prava. S tim u vezi,

31 https://www.gjyqesori-rks.org/wp-content/uploads/2022/11/KGJK_Plan_i_strategjik_per_permiresimin_qasjes_ne_drejtesi_2022_2025_SRB.pdf

32 <https://oik-rks.org/sr/2018/03/06/izvestaj-sa-preporukama-ex-officio-br-1292018-efektivnog-resenja-duzine-sudskih-postupaka-povreda-prava-na-sudjenje-u-razumnom-roku/>

naša država je preuzela međunarodne obaveze poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, a nezavisnost sudova od spoljnog uplitanja, donošenje odluka zasnovanih na zakonu i bez pritisaka neophodna je za zaštitu ovih prava i garantovanje jednakosti pred zakonom svih građana.

Ombudsman je, od 300 žalbi građana na odugovlačenje sudskog postupka, otvorio 120 predmeta za istragu, dok su ostale žalbe odbijene kao neprihvatljive jer ne ispunjavaju procesne uslove za istragu i nisu u nadležnosti Ombudsmana.

Ombudsman, u svojstvu nezavisne institucije, i u cilju unapređenja ljudskih prava u sudskim postupcima, ima posebnu nadležnost da daje opšte preporuke za funkcionisanje pravosudnog sistema, pri čemu ne interveniše u predmetima ili postupcima koji se vode pred sudovima.

Posmatrajući tokom godina žalbe stranaka i druga pitanja, Ombudsman smatra da pitanja koja zahtevaju posebni tretman od strane nadležnih institucija su kao u nastavku: (i) pravo na suđenje u razumnom roku; (ii) pravo optuženog na odbranu; (iii) Kriterijumi za određivanje mere pritvora i alternativnih kazni; (iv) Priznavanje krivice u krivičnom postupku; i (v) tretman osoba sa mentalnim poremećajima.

U vezi sa temom prava na pravično i nepristrasno suđenje, Ombudsman je, prateći ovu problematiku koja prati suđenje predmeta na Kosovu, 2018. godine preporučio Skupštini Kosova donošenje relevantnog zakona za utvrđivanje delotvornih pravnih lekova za obeštećenje u slučaju povrede sudskih prava u razumnom roku. Ombudsman podseća da, baš kao što tretira slučajeve podnesene IO-u, kada se razmatra „razumnost“ trajanja sudskog postupka prema EKLJP, on se mora oceniti u svetlu okolnosti slučaja, na osnovu četiri osnovna aspekta: (i) složenosti predmeta; (ii) ponašanje stranaka u postupku; (iii) ponašanje nadležnog suda ili drugih javnih organa; i (iv) značaj onoga što strana u sporu rizikuje.

Što se tiče prava optuženog na odbranu,

Ombudsman podseća da je u njegovom Mišljenju A.nr 230/2023 u vezi sa pravom okrivljenog na odbranu uz pomoć branioca istakao da je prema Ustavu Republike Kosovo okrivljenom omogućeno da slobodno komunicira sa svojim braniocem. Ombudsman naglašava da ESLJP uspostavlja relevantne principe i naglašava u slučaju *Salduz protiv Turske* (presuda od 27. novembra 2008. godine, stav 55), da bi pravo na pravično suđenje bilo dovoljno „*praktično i efikasno*“, član 6 stav 1 EKLJP zahteva da, po pravilu, „*kontakt sa braniocem mora biti osiguran na početku od strane policije koja ispituje osumnjičenog, osim ako se, prema posebnim okolnostima slučaja, pokaže da postoje obavezujući razlozi za ograničavanje ovog prava.*“ I onda kada takvi *obavezujući* razlozi mogu izuzetno da opravdaju uskraćivanje pristupa advokatu, ovo ograničenje – bez obzira na opravdanje za njega – ne sme prejudicirati prava optuženog prema članu 6. EKLJP. Prava na zaštitu su, u principu, nepovratno narušena kada se za izricanje kazne koriste inkriminišuće izjave date tokom policijskog ispitivanja bez prisustva advokata.

Što se tiče kriterijuma za određivanje mere pritvora i alternativnih kazni, Ombudsman naglašava da prema praksi ESLJP postoje tri osnovna kriterijuma koja treba ispitati kako bi se ocenilo da li je lišenje slobode zakonito i neproizvoljno, konkretnije (i) kao prvo, mora da postoji „*osnovana sumnja*“ da je lice lišeno slobode izvršilo krivično delo (vidi slučaj ESLJP-a *Merabishvili protiv Georgije*, [VV], Presuda od 28. novembra 2017. godine, stav 184); (ii) svrha lišenja slobode „u načelu treba da bude u funkciji sprovođenja krivičnog postupka“ (vidi slučaj *Ostendorf protiv Nemačke*, presuda od 7. marta 2013. godine, stav 68), a šta više mora biti srazmerno u smislu da mora da bude neophodno „*da bi se obezbedio odlazak dotičnog lica pred nadležne organe*“ (vidi slučaj *Merabishvili protiv Georgije*, stav 185); (iii) lišenje slobode ili određivanje pritvora mora biti sprovedeno uz poštovanje postupka propisanog zakonom (vidi, *Merabishvili protiv Georgije*, stav 186)

Ombudsman je, pozivajući se na izveštaj

OSCE-a (vidi Izveštaj o monitoringu)³³, iz statistike praćenih slučajeva uočio je da postoji veliki broj lica koja su pritvorena. Shodno tome, Ombudsman smatra da razloge za određivanje mere pritvora treba posmatrati iz ugla razumnosti njihovog izricanja, posebno u slučajevima kada je reč o „osnovanoj sumnji“ i „funkciji sprovođenja krivičnog postupka“.

Ombudsman također smatra da što se tiče alternativnih kaznie, pitanje alternativnih kazni je predviđeno evropskim standardima i zakonodavstvom, kako bi se izbeglo ograničavanje slobode zatvorom za počinioce malih krivičnih dela i kako bi se humanizirali kazne tako što će omogućiti njihovu rehabilitaciju a da se ne fokusira samo na kaznu, a istovremeno omogućiti državi da prati počinitelja uz potrebnu infrastrukturu, bez potrebe da stvori prenaseljenost u zatvorima ili prouokuje velike troškove za držanje ljudi u zatvoru. U slučaju *Affaire Torreggiani et Autres protiv Italije* od strane ESLJP odlučeno je kao u nastavku: “Kako bi alternativne kazne bile pouzdane u odnosu na kratkotrajne zatvorske kazne, potrebno je osigurati njihovu efikasnu primenu [...]”

U vezi sa priznanjem krivice u krivičnom postupku, Ombudsman smatra da je ESLJP utvrdio da efekat sporazuma o priznanju krivice u krivičnom postupku u suštini predstavlja odricanje od niza procesnih prava (vidi *Navalnyy i Ofitserov protiv Rusije*, 2016., stav 100.), ali svaka odluka o prihvatanju sporazuma o priznanju krivice mora biti praćena uslovima kao u nastavku: (i) sporazum mora biti prihvaćen uz puno znanje o činjenicama slučaja i pravnim posledicama i na istinski dobrovoljan način; (ii) sadržaj sporazuma i pravičnost načina na koji je postignut sporazum između strana moraju biti predmet dovoljnog sudskog preispitivanja (*Natsvlshvili i Togonidze protiv Georgije*, 2014, st. 91-92). Ombudsman smatra važnim da okrivljenom dostavi tačnu i detaljnu informaciju kako bi isti bio obavešten o svim mogućim posledicama priznavanja krivice i, kada ovaj sporazum bude razmatran od strane suda, da bude

siguran da se procesni standardi poštuju od strane organa vlasti, ali i od strane advokata stranke.

Konačno, kada je u pitanju tretman osoba sa mentalnim smetnjama, Ombudsman ističe da u pogledu zaštitnih mera nedostaje jasnoća u pogledu zakonskih odredbi koje regulišu prinudni smeštaj i prinudno lečenje pacijenata u psihijatrijske ustanove. Posebno je zabrinjavajuće što u praksi sudovi još uvek nisu uključeni u postupke prisilnog smeštaja. Problem identifikovan u praksi je sprovođenje garancija utvrđenih Zakonom o vanparničnom postupku, u vezi sa prinudnim zadržavanjem, predlogom za postavljanje zakonskog zastupnika i zaštitom prava garantovanih zakonom. Ovo je posebno uočljivo kod predloga da se iz reda advokata imenuje zakonski zastupnik za zaštitu interesa pacijenata, kako je to definisano Zakonom o mentalnom zdravlju, odnosno članom 21. stav 1. tač. 1.2 i 1.3, i članom 85. Zakona o vanparničnom postupku.

Disciplinska odgovornost sudija i tužilaca

Prema Zakonu br. 06/L-057 o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca Ombudsman prima žalbe protiv sudija i tužilaca, ima ovlašćenje da uputi nadležnom organu žalbu građana primljenu protiv sudije ili tužioca, ovlašćenje da od Sudskog saveta Kosova i Tužilačkog saveta Kosova traži pokretanje disciplinskog postupka i nadležnost da podnese žalbu Vrhovnom sudu, u slučajevima utvrđenim zakonom.

U izveštajnoj godini Ombudsman je primio 12 žalbi. Po ovom pitanju, nakon razmatranja ovih žalbi, 8 žalbi je proglašeno neprihvatljivim, jer se po njihovom sadržaju smatra da su podnesene zbog nezadovoljstva stranaka sudskim odlukama, a nisu podnesene za pokretanje disciplinskog postupka protiv sudija i tužilaca. Ombudsman je, u skladu sa Zakonom o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca, u dva slučaja prosledio žalbe nadležnom organu, primio odluke u zakonom predviđenom roku i obavestio podnosiocce žalbi o odlukama koje je primio. Još dva

33 <https://www.osce.org/files/f/documents/d/a/556437.pdf>

slučaja su prosleđena nadležnim organima i nalaze se u fazi istrage na dalje postupanje.

Pravo na pravni lek

Pravo na pravni lek zagantovano je članom 32. Ustava Republike Kosovo, koji predviđa da „Svako lice ima pravo da koristi pravne lekove protiv sudskih i upravnih odluka kojima se povređuju njegova prava i interesi na način utvrđen zakonom“.³⁴

EKLJP u članu 13. proširuje obim zaštite iu smislu delotvornog pravnog leka, naglašavajući da „Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.“

Svaki građanin može koristiti pravne lekove protiv bilo koje odluke organa javne vlasti. Korišćenje pravnih lekova dobra je prilika da državni organi ponovo razamtraju svoje odluke, da poprave eventualne greške ili propuste do kojih može doći u toku izrade različitih postupaka. Uspostavljanje pravnih lekova i zakonskih rokova omogućava sprečavanje nepravdi, zloupotrebe vlasti i garantuje vladavinu prava.

Jedan od izazova pravosudnog sistema ostaje implementacija standarda osnovnih ljudskih prava i sloboda predviđenih članom 53. Ustava, prema kojem se tumačenje navedenih prava treba vršiti u skladu sa odlukama Evropskog suda za ljudska prava (EKLJP).

Od strane redovnih sudova i dalje je malo pozivanja na praksu ESLJP--a prilikom obrazlaganja njihovih odluka.

U skladu sa članom 6. stav 1. EKLJP, propisano je da „Svako ima pravo da njegov slučaj bude saslušan ... pred sudom ...

ustanovljenim zakonom“. Pored činjenice da sud mora biti osnovan zakonom, kao osnovni uslov čiji je cilj da spreči organizaciju pravosudnog sistema na nestabilnoj i nepredvidivoj osnovi, sud mora da bude nezavisan i nepristrasan, osim ovih institucionalnih garancija, imamo i procesne garancije, kao što su: delotvornost postupka, jednakost postupka i transparentnost postupka. Građani Republike Kosovo i dalje se suočavaju sa raznim izazovima u pravosudnom sistemu, posebno sa dužinom ili odugovlačenjem sudskih postupaka.

Ombudsman je tokom izveštajne godine primio 254 žalbe zbog povrede prava na pravni lek zbog neodgovaranja u roku na podnesene žalbe, od kojih je 118 otvoreno za istragu.

Iz analize otvorenih slučajaja³⁵ proizilazi da je u odnosu na sudske postupke ovo pravo povređeno zbog dužine trajanja (odugovlačenja) postupka razmatranja, što utiče na povredu prava na delotvoran pravni lek. Dok u odnosu na administrativnim postupcima konstatuje da je najčešće kršenje ovog prava rezultat ćutanja (neodgovaranja) administracije, a neodgovaranje na podnesene zahteve rezultira nepoštovanjem legitimnih očekivanja uprkos zakonskoj obavezi u pogledu roka za okončanje administrativnog postupka prema Zakonu br. 05/L-03 o opštoj administrativnoj proceduri.³⁶

Ombudsman je kontinuirano izražavao zabrinutost u vezi sa sistematskim kršenjem ljudskih prava, pitanje u vezi sa predujim trajanjem sudskih postupaka i neispunjavanjem obaveze organa javne vlasti da odgovore na zahteve u administrativnim postupcima. Ombudsman je također tražio od nadležnih organa da preduzmu sve mere za rešavanje ovog pitanja, što se ne može postići bez koordinisane strategije.

34 Ustav Republike Kosova, član 32

35 R/2/2024, R/54/2024, R/86/2024, R/94/2024, R/96/2024, R/121/2024, R/124/2024, R/126/2024, R/176/2024, R/178/2024, R/185/2024, R/200/2024, R/216/2024, R/231/2024, R/234/2024, R/244/2024, R/244/2024, R/271/2024, R/274/2024, R/291/2024, R/295/2024,[...]

36 Član 98 “1. Upravni postupak pokrenut shodno zahtevu, završiće se što je pre moguće, ali najkasnije u roku utvrđenim posebnim zakonom za tu vrstu postupka. 2. Ako posebni zakon nije predvideo rok, kao što je predviđeno u stavu 1. ovog člana, opšti rok za okončanje administrativnog postupka je četrdeset pet (45) dana od njegovog početka....”

Pravo na privatnost

U epoci u kojoj informacije i lični podaci pomažu u definiranju mnogih aspekata svakodnevnog života, zaštita privatnosti postala je ključno pitanje za očuvanje dostojanstva i slobode pojedinca. Pravo na privatnost uključuje pravo na privatni život, porodični život, nepovredivost doma i poverljivost prepiske, telefoniranja i drugih komunikacija. U našoj zemlji ovo pravo je zagarantovano Ustavom, a članom 36. je propisano da se prikupljanje, čuvanje, pristup, ispravljanje i korišćenje podataka o ličnosti uređuje zakonom. Zakon br. 06/L-082 o zaštiti ličnih podataka (ZZLP) koji jasno definiše svrhu i principe obrade ličnih podataka. Ovim zakonom su definisana prava, odgovornosti, principi i kaznene mere u vezi sa zaštitom ličnih podataka i privatnosti pojedinca. Pravo na privatnost također je zagarantovano Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (EKLJP).³⁷

Što se tiče prava na privatnost i navoda o kršenju ovog prava, Ombudsman je tokom 2024. godine registrovao 8 slučajeva. Od tih slučajeva 7 su pojedinačne žalbe, dok je 1 slučaj registrovan po službenoj dužnosti. Od 7 pojedinačnih žalbi, 5 je proglašeno neprihvatljivim i to:

- 2 žalbe su proglašene neprihvatljivim jer je iz dostavljenih informacija i okolnosti slučaja proizilazilo da ljudska prava i slobode nisu povređena ili da nije vršeno loše upravljanje;
- 1 žalba je proglašena neprihvatljivom jer je iz dostavljenih informacija rezultiralo da je žalba nepotpuna i nije kompletirana i nakon zahteva Ombudsmana;
- 2 žalbe su proglašene neprihvatljivim jer iz dostavljenih informacija i okolnosti predmeta proizilazi da postavljeno pitanje nije u nadležnosti Ombudsmana prema Zakonu o Ombudsmanu.

Jedna od pojedinačnih žalbi otvorenih za istragu odnosi se na navode o kršenju privatnosti u slučaju objavljivanja imovinskih izjava članova porodica javnih funkcionera. Istrage i istraživanja pokrenutog pitanja su još uvijek u toku.³⁸

Drugi se odnosi na tvrdnje o povredi privatnosti u slučaju zahteva ovlašćenih lica Policije Kosova, po ovlašćenju Osnovnog tužilaštva u Peći, da uzimaju telefon podnosioca žalbe pošto se podnosilac žalbe nalazi u pritvorskom centru u Mitrovici i pod istragom je zbog krivičnog dela po zakonodavstvu Kosova. Istraga i istraživanje pokrenutog pitanja su još uvijek u toku.³⁹

Dok, slučaj otvoren po službenoj dužnosti se odnosi na uticaj veštačke inteligencije na ljudska prava. Istraga i istraživanje o pokrenutom pitanju su još u toku.⁴⁰

Ombudsman ističe da su zaštita prava na privatnost i sigurnost ličnih podataka važna pitanja za garantovanje dostojanstva i slobode pojedinca. Iako ustav i zakon pružaju snažne garancije i zaštitu, njihova primena ostaje važna kako bi se osiguralo da prava pojedinaca ne budu kršena neovlašćenim interferisanjem. Svrha ograničenja privatnosti uvek mora biti zakonita, opravdana, proporcionalna i u skladu sa opštim javnim interesom.

Na okruglom stolu koji je Ombudsman organizovao u opštini Štrpce 26. juna 2024. godine, obavešten je od strane učesnika o slučaju kada su organi javne vlasti, putem objavljivanja spiskova korisnika pomoći za građane u potrebi, objavili lične podatke i dijagnoze bolesti za korisnike ove pomoći. Ombudsman je ovo pitanje ocenio zabrinjavajućim i istraga ovog slučaja je u toku.

Dana 10. decembra 2024. godine Ombudsman je učestvovao na konferenciji: „Ljudska prava u doba veštačke inteligencije“ koju je organizovala Agencija za informacije i privatnost u saradnji sa Institutom za

37 EKLJP, član 8.

38 R/438/2024

39 R/1418/2024

40 R/932/2024

tehnologiju i društvo, na kojoj se raspravljalo o uticaju Veštačke Inteligencije (VI) na ljudska prava. Konferencija je zaključena isticanjem uloge javnih institucija u prilagođavanju savremenim tehnologijama za transparentno i odgovorno upravljanje, uticaja Veštačke Inteligencije na digitalna prava i izazova u vezi sa dezinformacijama i rizicima netačnih podataka u sistemima VI. Takođe naglašena je i potreba integracije principa privatnosti od ranih faza razvoja tehnologije, kao i važnost međuinstitucionalne saradnje za podizanje svesti društva o izazovima i mogućnostima koje VI donosi.

Dana 19. decembra 2024. godine Ombudsman je učestvovao na regionalnom seminaru na temu „Digitalni horizonti: Zaštita podataka u doba inovacija“ koji su organizovali Albanski komitet Helsinka i njegovi regionalni partneri u saradnji sa Fondom za zapadni Balkan i Evropskom unijom, na kojem je diskutovano o zaštiti ličnih podataka u procesu digitalizacije javne administracije, kao i potrebi za pristup svih bez razlike uslugama javne administracije koja se pružaju na digitalne/online platforme. Takođe, diskutovano je o mogućnostima za podizanje svesti javnosti o značaju zaštite ličnih podataka.

Ombudsman uočava da se tokom 2024. godine Agencija za informacije i privatnost (AIP), kao nadležna institucija za sprovođenje Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, adresirala je i razmotrila pitanja koja se nadovezuju sa ovim pravom, i odvijala aktivnosti na informisanju javnih i privatnih institucija i šire javnosti.⁴¹ Ombudsman ocenjuje da što se tiče opšte situacije u pogledu prava na privatnost i zaštitu ličnih

podataka ima poboljšanja, ali da ima još puno posla dok se ovo pravo ne shvati.

Pravo na sklapanje braka i porodicu

Ustav štiti i garantuje pravo na brak i porodicu i da, na osnovu slobodnog pristanka, svako ima pravo na brak i pravo na zasnivanje porodice u skladu sa zakonom.⁴² Ustav dalje propisuje da su brak i njegov prestanak regulisani zakonom i da se zasnivaju na ravnopravnosti supružnika.⁴³ Ustav takođe garantuje da porodica uživa posebnu zaštitu od države, na zakonom uređen način.⁴⁴

Ombudsman je ove godine primio 22 žalbe po pitanju prava na brak i porodicu. Od ovog broja njih 12 je proglašeno neprihvatljivim, jer su pitanja na koja su se odnosila bila van nadležnosti Institucije Ombudsmana, nije bilo kršenja ljudskih prava, ili podnosioci žalbi su imali mogućnost da koriste pravne lekove ili su već bili u toku korištenja pravnih lekova, dok je 10 žalbi procesuirano za dalje istrage.

Na osnovu analize slučajeva koji su podneti Instituciji Ombudsmana, žalbe su se odnosile na: ubistvo jedne žene u Centru za socijalni rad u Uroševcu⁴⁵; pitanje stvaranja olakšica za samohrane roditelje u podizanju dece i dostojanstvenom životu⁴⁶; pretnju bivše supruge od strane bivšeg supruga tokom kontakta sa detetom u Centru za socijalni rad⁴⁷; odugovlačenje postupka po pitanju usvajanja deteta⁴⁸; nezakonito oduzimanje deteta od bivšeg supružnika⁴⁹; poverenje deteta⁵⁰; pitanje izdavanja dozvole za privremeni boravak⁵¹, razvod braka⁵² i starateljstvo nad decom i alimentacija.⁵³

41 <https://aip.rks-gov.net/java-e-mbrojtjes/>

42 Ustav, član 37, stav 1

43 Ustav, član 37, stav 2

44 Ustav, član 37, stav 3

45 Ex - officio br. 563/2024

46 Ex - officio br. 610/2024

47 Žalba br. 762/2024

48 Žalba br. 1239/2024 i Žalba br. 1091/2024

49 Žalba br. 33/2024

50 Žalba br. 144/2024

51 Žalba br. 1350

52 Žalba br. 1329

53 Žalba br. 560/2024

U kontekstu prava na sklapanje braka i porodicu, i nakon istraga slučajeva tokom izveštajne godine, jasno je da jedan od glavnih problema ostaje ostvarivanje kontakta sa decom kada roditelji žive odvojeno. Ovaj problem, često praćen raspadom i zaoštavanjem međuljudskih odnosa između bivših supružnika, stvorio je značajne prepreke za roditelja koji ne živi sa decom. Često jednom roditelju su uskraćuje kontakt s decom od strane drugog roditelja, što uzrokuje psihičko oštećenje dece i pogoršava proces razvoja zdravih odnosa između njih i roditelja.

U slučajevima pokrenutim po službenoj dužnosti, Ombudsman je započeo zvanične istrage u vezi sa stvaranjem olakšica za samohranog roditelja, posebno u kontekstu podizanja dece i obezbeđenja dostojanstvenog života. Uloga samohranog roditelja je višedimenzionalna i zahteva kontinuirane napore kako bi se osiguralo da deca imaju priliku da rastu i razvijaju se u sigurnom, zdravom i podržavajućem okruženju, uprkos ograničenim ekonomskim mogućnostima. Stoga se nalazi Ombudsman u procesu analize relevantnih zakonskih odredbi u vezi sa ovim pitanjem i pribavljanja potrebnih informacija kako bi video u praktičnom aspektu koje pogodnosti državne institucije nude samohranim roditeljima. Zatim, u zavisnosti od nalaza, može se predložiti inicijativa za pružanje beneficija samohranom roditelju.⁵⁴

Polazeći od tragičnog slučaja ubistva jedne žene, žrtve nasilja u porodici, koju je njen suprug ubio u prostorijama Centra za socijalni rad, Ombudsman je počeo službene istrage u vezi sa uslovima bezbednosti tokom tretmana stranaka u Centrima za socijalni rad, posebnim naglaskom na ostvarivanje kontakata roditelja i njihove dece. Bezbednost Centara za socijalni rad u ostvarivanju kontakata među strankama je veoma važan aspekt, posebno kada su u pitanju kontakti dece i roditelja, kao i situacije koje mogu uključivati razdvajanje

ili druge komplikovane porodične uslove. Ovi centri često pružaju usluge praćenja poseta, nadgledanja susreta dece sa roditeljima i zaštite dobrobiti dece tokom takvih interakcija. Stoga se Ombudsman nalazi u toku postupka istrage i dobijanja informacija od Centara za socijalni rad u vezi sa pitanjem sigurnosti tokom tretmana stranaka u njihovim objektima.⁵⁵

Ombudsman je pozdravio usvajanje Zakona br. 08/I-255 o socijalnim i porodičnim uslugama, čiji je cilj da reguliše socijalne i porodične usluge za lica u nevolji i porodice u potrebi, kao i da odredi dužnosti i odgovornosti javnih i privatnih institucija koje pružaju ove usluge. Usvajanje ovog zakona važan je korak ka reformi socijalnih usluga, fokusirajući se na razvoj usluga porodici i onima sa osnovom u zajednici, širenje oblika zaštite i razvoj porodičnog stanovanja za mlade nakon 18. godine, kao i stvaranje mogućnosti za „*samostalni život pod nadzorom*“, koji se može nastaviti do 26. godine⁵⁶, nakon ponovnog razmatranja potreba pojedinaca.

Deca bez roditelja, ona koja su pod socijalnim strateljstvom ili koja su smeštena u hraniteljske porodice, suočavaju se sa velikim potrebama za zaštitom, negom i podrškom za njihov emocionalni, fizički i socijalni razvoj. Nakon što napune 18 godina, ova deca se često suočavaju sa dodatnim poteškoćama dok prelaze u novu fazu života bez stabilne podrške. I pored nastojanja države da pruži pomoć, jasno je da i dalje postoji potreba za velikim unapređenjem sistema socijalne zaštite i pružanja podrške, kako bi se obezbedili bolji uslovi i mogućnosti za razvoj ove dece, posebno nakon što navršše 18. godina, prema okolnostima predviđenim novim Zakonom o socijalnim i porodičnim uslugama, kako bi se ova podrška nastavila pružati do 26. godine života. Značajan izazov koji ostaje jeste ograničeni broj hraniteljskih porodica za decu bez roditeljskog staranja. Trenutno je aktivno samo 36 hraniteljskih porodica

54 Ex - officio br. 610/2024

55 Ex - officio br. 563/2024

56 Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama, član 28

u 17 opština Kosova⁵⁷, što znači da većina opština nije ispunila zakonsku obavezu da odredi najmanje tri (3) hraniteljske porodice za decu bez roditeljskog staranja, koja moraju biti procenjena, obučena i odobrena u skladu sa standardima relevantnog Ministarstva. Takođe, podzakonski akti predviđeni Zakonom br. 08/l-255 o socijalnim i porodičnim uslugama, koje su jedan od pokazatelja njegove implementacije, još nisu u potpunosti usvojene. Ovo posebno uključuje podzakonske akte koji se odnose na organizaciju i delokrug Centara za dnevnu negu i Prihvatnih centara⁵⁸. Neusvajanje ovih akata otežava punu primenu zakona, a ove godine usvojeno je samo pet podzakonskih akata za njegovu primenu.⁵⁹

Štaviše, Ombudsman ističe činjenicu da je Zakonom o materijaloj podršci porodicama dece sa stalnim ograničenim sposobnostima definisano pravo na materijalnu pomoć kao mera zaštite ove dece. Međutim, ovaj zakon ne pruža punu zaštitu za svu decu sa ograničenim sposobnostima, već ovo pravo priznaje samo deci koja imaju trajne fizičke, mentalne ili senzorne ograničene sposobnosti, a koja nisu u mogućnosti da obavljaju svakodnevne životne aktivnosti bez pomoći staratelja.

Sloboda Veroispovesti, Uverenja i Savesti

Sloboda Veroispovesti, Uverenja i Savesti na Kosovu je zagantovana članom 38. Ustava Republike Kosovo, članom 9. EKLJP-a i Zakonom br. 02/L-31 o verskim slobodama na Kosovu.

Pravni status verskih zajednica je neadekvatno uređen jer postojeći zakon ne dozvoljava uređenje ove oblasti. Posao na izmenama postojećeg zakona i donošenju

novog Zakona o verskim slobodama još nije završen, iako napori da se to uradi traju već više od deset godina. Ombudsman je tokom obavljanja svog mandata identifikovao potrebe i probleme vernika i verskih zajednica i na osnovu ovih saznanja, već godinama u godišnjim izveštajima kontinuirano ukazuje na potrebu uređenja ove oblasti, odnosno na neophodnost donošenja ovog zakona.

Među pitanjima koja su i dalje zabrinjavajuća i ove godine je pitanje nošenja marama u školama, koje je i dalje neregulisano. U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman je otvorio istragu po službenoj dužnosti⁶⁰ nakon što je dobio informaciju da je učenicu srednje škole u Peći direktor škole sprečio da pohađa nastavu jer je počela da nosi maramu. Za rešavanje ovog slučaja su učinjeni napori od strane predstavnika Ombudsmana, ali i drugih relevantnih institucija i organizacija, tako da je učenici omogućen nastavak pohađanja nastave. U Izveštaju Ombudsmana za 2023. godinu, istaknuto je mišljenje Ombudsmana da Administrativno uputstvo MONT-a br. 06/2014, ne predstavlja osnov za zabranu nošenja marame, već da takvu praksu treba regulisati zakonom i uskladiti sa članom 55. Ustava, koji dozvoljava ograničenja prava i sloboda samo u slučajevima kada postoji legitimna svrha.

Još jednopitanjenako je Ombudsman naišao u žalbama koje je primio tokom izveštajne godine jeste pitanje regulisanja načina upis verskih zajednica i negativnih posledica koje prouzrokuje nedostatak zakonskog rešenja za pojedine verske zajednice na Kosovu, koje će biti elaborisano u delu o diskriminaciji na osnovu veroispovijesti, uverenja i savesti, koje se nadovezuje sa procesom upisa stanovništva gde je navedeno samo nekoliko verskih zajednica i imajući u obzir da Ustav i zakonodavstvo na Kosovu ne predviđaju jednu zvaničnu religiju prema podnosiocima

57 Sastanak zagovaranja „Održivost socijalnih usluga za decu i porodice u potrebi“, održan 13. decembra 2024. godine u organizaciji Organizacije za decu bez roditeljskog staranja.

58 Vidi član 61 i član 62 Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama.

59 Pravilnik MP - br.13/2024 o organizaciji i funkcionisanju komisije za rezidencijalni smeštaj; pravilnik mp-br.09/2024 o organizaciji i funkcionisanje panela o porodičnom smeštaju; Pravilnik br.10/2024 o organizaciji i funkcionisanje panela za usvajanje; Pravilnik br.08/2024 o organizaciji i funkcionisanje stručnog saveta ua socijalnu i porodičnu medicinu.

60 Ex officio R.br.878/2024

žalbe može da predstavlja diskriminaciju na ovoj osnovi.

Ombudsman je primio žalbu⁶¹ nevladine organizacije koju zastupa g. Vladimir Rakić, u vezi sa odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova da se sa teritorije Republike Kosovo udalji sveštenik Srpske pravoslavne crkve – iguman manastira „Devina voda“ (državljanin Republike Severne Makedonije). Iako žalba nije bila podneta lično od osobe protiv koga je doneta odluka, Ombudsman je otvorio predmet za istragu, imajući u obzir osetljivost predmeta i interes da se uveri da su nadležni organi poštovali zakonske procedure prilikom donošenja odluke. Nakon sprovedenih istraga i dobijenog odgovora Ministarstva unutrašnjih poslova, potvrđeno je da je podnosilac žalbe upućen na korištenje dostupnih pravnih lekova, a da iz dostavljenih informacija proizilazi da nije koristio ovo pravo. Ombudsman je, na osnovu ovih činjenica i uz podršku člana 22.3 Zakona o Ombudsmanu, zaključio da nema osnova za nastavak dalje istrage ovog slučaja.

Ombudsman je pokrenuo istragu u vezi jedne žalbe⁶² podnete od strane pravnog zastupnika Srpske pravoslavne crkve u vezi sa navodima da Policija - Policijska stanica Kosova u Podujevu nije prihvatila krivičnu prijavu koju je on hteo da podnese u vezi neovlašćenog ulaska lica N.N. u zgradu Srpske pravoslavne crkve u selu Rakitince, opština Podujevo. Nakon prepiske Ombudsmana sa generalnim direktorom policije, Ombudsman je dobio obaveštenje sa pratećom dokumentacijom da je Policija Kosova sprovedla istražne radnje u koordinaciji sa nadležnim tužilaštvom. Nakon sprovedenih istražnih radnji, tužilaštvo je 28. maja 2024. godine, Osnovnom sudu u Prištini pokrenuo optužnicu protiv osumnjičenih.

Ombudsman ocenjuje da je Republika Kosovo dobar primer tolerancije i poštovanja verskih sloboda i da je uprkos izolovanim pojedinačnim slučajevima generalno

uspostavljen standard punog poštovanja prava na slobodu veroispovesti i verskih sloboda. Važno je da ovaj utvrđeni standard bude praćen relevantnim zakonodavstvom usklađenim sa potrebama zakonskog regulisanja pitanja koja mogu biti otvorena, kao garancija kontinuiteta praksi koje promovišu toleranciju i razumevanje među verskim uverenjima.

Sloboda izražavanja

U Republici Kosovo sloboda izražavanja je zagarantovana Ustavom Republike Kosovo, članom 40, koji garantuje pravo na izražavanje, pravo na saopštavanje i primanje informacija, mišljenja i ostalih poruka, bez ikakvog ometanja. Sloboda izražavanja je zagarantovana i međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, u skladu sa članom 22. Ustava.

Prema Ustavu⁶³, sloboda izražavanja može biti ograničena zakonom u slučajevima kada je to neophodno, radi utvrđivanja granica slobode izražavanja u odnosu na druga prava. Ograničenja slobode izražavanja prema kosovskom zakonodavstvu imaju za cilj izbegavanje govora mržnje, podsticanja na nasilje, diskriminatornog, uvredljivog jezika i klevete. EKLJP to pojašnjava kao u nastavku: *“Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.”*⁶⁴

Ombudsman je tokom izveštajne godine primio 3 žalbe koje se odnose na slobodu izražavanja, od kojih su dve proglašene neprihvatljivim – van mandata Ombudsmana, a jedna je istražena i rešena. Međutim,

61 R.br.54/2024

62 Ž.br. 649-2023

63 Ustav, Član 40 stav 2.

64 EKLJP, član 10, stav 2.

mali broj primljenih žalbi nije sprečio Ombudsmana da prati poštovanje slobode izražavanja u zemlji i preduzme konkretne radnje na osnovu svog ex-officio mandata.

Ombudsman je posebnu pažnju posvetio stepenu poštovanja slobode izražavanja i jezika koji se koristi u javnom diskursu u zemlji. Mediji i informativni portali služe za ostvarivanje slobode izražavanja i suštinski su izvor informacija. Također, platforme društvenih mreža putem kojih se sada odvija interaktivna komunikacija nude mogućnosti i laku infrastrukturu za slobodu izražavanja, ali mogu pružiti i mogućnosti za zloupotrebu. Nedostatak zakonske regulative o korištenju platformi društvenih medija i dalje predstavlja sve veći problem u smislu prekoračenja granica slobode izražavanja, pouzdanosti informacija i utvrđivanja odgovornosti distribuiranih informacija, kao okruženja u kojima se sloboda izražavanja može zloupotrebiti dovođenjem u pitanje svrhe i tačnosti informacija, kao i komunikacije ponižavajućim jezikom mržnje.

Ombudsman je 15. januara 2024. godine, na osnovu samoinicijativnih istraga, objavio Izveštaj po službenoj dužnosti br. 146/2021 „Jezik u javnom diskursu, u vezi sa obavezama države u garantovanju slobode izražavanja i sprečavanju govora mržnje“. Cilj Izveštaja je da odrazi stanje jezika koji se koristi u javnom komunikacijskom diskursu na Kosovu, a koji se zasniva na praćenju, istraživanju i analizi podataka prikupljenih sa skupštinskih sednica, televizijskih debata i komentara na društvenim mrežama, za period od 2020. do 2022. godine. Ombudsman je, iz nalaza ovog istraživanja, a na osnovu zahteva koji proizilaze iz Preporuke CM/Rec(2022)161 Komiteta ministara državama članicama o borbi protiv govora mržnje, zaključio da je potrebno da Skupština Kosova donese Kodeks ponašanja poslanika kako bi se sankcionisala upotreba neprimerenih, uvredljivih, omalovažavajućih, ponižavajućih izraza i govora mržnje. Polazeći od značaja slobode izražavanja i njenog ograničenja u

slučajevima kada određeni izraz može naneti štetu ciljevima koji su legitimno zaštićeni, Ombudsman je uočio da je neophodno angažovanje edukativnih i obrazovnih institucija u cilju kreiranja edukativnih programa za učenike i studente kako bi se upoznali sa posledicama upotrebe govora mržnje.

Ombudsman je u ovom izveštaju utvrdio i da u programima obuke Akademije pravde ne postoje posebni moduli ili moduli uključeni u program kontinuirane obuke koji se bave pitanjima govora mržnje i sudske prakse Evropske konvencije o ovoj tematici. Isto tako, Ombudsman je za period koji obuhvata ovaj izveštaj utvrdio da postoji nedostatak umerenosti u medijima koji izlažu javno mnijenje prema slučajevima govora mržnje, te je ocenio kao vrlo važnu posvećenost NKM-a za kontinuirane kampanje protiv govora mržnje, kao i za saradnju sa medijima i novinarima na sprečavanju govora mržnje i brzom reagovanju na govor mržnje u realnom vremenu. Štaviše, Ombudsman je smatrao da je veoma važno da svi stubovi vlasti u zemlji zajedno rade na podizanju svesti, identifikaciji najboljih praksi, osudi govora mržnje ili zločina iz mržnje, te reafirmaciji principa demokratije, vladavine prava, jednakosti i nediskriminacije. Shodno tome, mediji i platforme društvenih medija treba da se angažuju u reviziju svojih kodeksa ponašanja kako bi promovisali moderiranje sadržaja i – gde je potrebno – uklanjanje sadržaja mržnje, ne zanemarujući pružanje stručne obuke o govoru mržnje za svoje zaposlenike, kao i da olakšaju širenje kampanja za podizanje svesti kako bi se sprečio govor mržnje. Ombudsman je, na osnovu nalaza u izveštaju, uputio konkretne preporuke nadležnim organima.⁶⁵

Ombudsman je 6. februara 2024. godine organizovao okrugli sto na kojem je predstavljen izveštaj sa preporukama „Jezik u javnom diskursu u vezi sa obavezama države u garantovanju slobode izražavanja

65 <https://oik-rks.org/sr/2024/02/06/izvestaj-ex-officio-br-1462021-jezik-u-javnom-diskursu-u-vezi-sa-obavezama-koje-drzava-ima-u-garantovanju-slobode-izrazavanja-i-sprecavanju-jezika-mrznje/>

i sprečavanju govora mržnje”, kojem su prisustvovali predstavnici javnih institucija, predstavnici medija i civilnog društva. Ombudsman je na okruglom stolu istakao obavezu države da preduzme mere za suzbijanje jezika koji izaziva mržnju prema pojedincima ili određenim grupama, na osnovu rasne diskriminacije, diskriminacije po osnovu pola, homofobije, transfobije, ksenofobije, kao i svih oblika koji su u suštini diskriminacija i netolerancija. Ombudsman je također naglasio da je govor mržnje zasnovan na diskriminaciji prema ženama, LGBTI osobama i drugim ranjivim grupama u porastu, posebno na društvenim mrežama, te je to izazvalo potrebu monitorisanja, sprečavanja i borbe protiv ovog jezika u svim njegovim oblicima. Učesnici su, u svojstvu panelista, naglasili da je izveštaj objavljen u vreme kada je jezik koji se koristi u javnosti krhak, posebno na društvenim mrežama, te su stoga naglasili da je potrebno učiniti više da se izbegne govor mržnje, uvrede i klevete, da se očuva privatnost, te da se obrati pažnja na javni prostor kako se sloboda izražavanja ne bi zloupotrebila. Na okruglom stolu su izneti nalazi ovog izveštaja, iz istraživanja i analize podataka prikupljenih sa skupštinskih sednica, televizijskih debata i komentara na društvenim mrežama, za period od 2020. do 2022. godine.

Na osnovu istrage žalbe koju je Ombudsman primio 1. marta 2024. godine od 5 nevladinih organizacija, predstavljenih po ovlašćenju „Inicijative mladih za ljudska prava“, protiv Skupštine Republike Kosovo, a koja se odnosila na diskriminaciju i povredu dostojanstva LGBTIQ+ osoba tokom plenarne sednice Skupštine Republike Kosova, održanoj 16 marta 2022. godine imajući u obzir takođe da su 1. marta 2024. godine podnosioci žalbe podneli tužbu (C.nr 2993/2024) Osnovnom sudu u Prištini,

Ombudsman je, nakon analize okolnosti slučaja, 17. oktobra 2024. godine uputio amicus curiae Osnovnom sudu u Prištini, u kome je, između ostalog, naglasio da je u kontekstu slučaja imao u obzir slobodu mišljenja i slobodu izražavanja.

U tom kontekstu, Ombudsman je istakao da svaki pojedinac ima pravo da izrazi svoje lično mišljenje i stav, što čini osnovu svakog slobodnog demokratskog društva. Međutim, pravo na slobodu govora, bez obzira na način izražavanja i objavljivanja ideja i stavova, ne bi trebalo da bude opravdanje za diskriminaciju. Prema tome, izražavanje stavova i uverenja kojima se narušava dostojanstvo osoba ili grupa osoba i narušava ugled, kao i zagarantovana prava drugih, ne može se pravdati pravom na slobodu izražavanja.⁶⁶

Pravo na pristup javnim dokumentima

Ustav⁶⁷ garantuje svakom licu pravo na pristup javnim dokumentima kako bi se osigurala transparentnost i odgovornost javnih institucija. Pravo na pristup javnim dokumentima je od suštinskog značaja za stvaranje otvorenog okruženja za građane, omogućavajući im da budu informisani i angažovani u pitanjima od javnog interesa.

Pravo na pristup javnim dokumentima, pored Ustava, garantovano je i Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima⁶⁸, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima⁶⁹ i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima.⁷⁰

Zakon br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD), garantuje pravo svakom licu, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, da ima pristup javnim dokumentima, proizvedenim, primljenim, držanim ili kontrolisanim od strane javnih institucija, kao

66 <https://oik-rks.org/sr/2024/12/05/pravno-misljenje-ombudsmana-u-svojstvu-prijatelja-suda-amicus-curiae-za-osnovni-sud-u-pristini-r-nr-175-2024-u-vezi-sa-diskriminacijom-i-povredom-dostojanstva-pripadnika-lgbtq-zajednice-kao-i/>

67 Ustav Republike Kosova, Član 41 Pravo na pristup javnim dokumentima.

68 UDLJP, član 19.

69 EKLJP, član 10.

70 MPGPP, član 19:

i pravo na ponovnu upotrebu dokumenata javnog sektora.⁷¹ Ovaj zakon definiše ključne principe kao što su: nesmetan pristup javnim dokumentima; ograničenja za posebne slučajeve, kao što su dokumenti koji se odnose na nacionalnu sigurnost, krivične istrage ili zaštitu ličnih podataka; i preispitivanje odluka, administrativne žalbene procedure. Agencija za informisanje i privatnost nadležna je za nadzor nad sprovođenjem ZPJD i obezbeđivanje ravnoteže između pristupa informacijama i zaštite privatnosti i bezbednosti, i služi kao drugi stepen, nadležan za izricanje mera predviđenih ZPJD-om.

Ombudsman, na osnovu člana 21. ZPJD-a, pomaže građanima u ostvarivanju prava na pristup javnim dokumentima po Ustavu, Zakonu br. 05/L-019 o Ombudsmanu i relevantnim zakonima koji regulišu delokrug i odgovornosti Ombudsmana. Svako lice ima pravo da se obrati Instituciji Ombudsmana sa zahtevom ili žalbom ukoliko smatra da je povređeno neko pravo priznato ovim zakonom ili drugim aktima o pristupu javnim dokumentima.

Ombudsmanu su tokom 2024. godine podnete 4 žalbe u vezi sa pristupom javnim dokumentima, od kojih su 3 proglašene neprihvatljivim, a 1 žalba je otvorena za istragu. Žalbe su proglašene neprihvatljivim zbog razloga kao u nastavku:

- Jedna je proglašena neprihvatljivom u skladu sa članom 22. stav 1. podstav 1.1., nakon uvida u dostavljene podatke i okolnosti slučaja, pokazalo se da ljudska prava i slobode nisu povređena ili da nije bilo lošeg upravljanja;
- Dve žalbe su proglašene neprihvatljivim u skladu sa članom 22 stav 1 podstav 1.3, nakon uvida u dostavljene podatke i okolnosti slučaja, konstatovano je da se postupci za navedeni predmet vode pred nadležnim organima.

Dok, žalba koja je otvorena za istragu podneta je protiv Agencije za informacije

i privatnost (AIP), zbog ne razmatranja žalbe u roku određenom Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima. Iz komunikacije sa AIP-om u vezi sa ovom žalbom, Ombudsman je obavešten o razlozima zbog kojih AIP nije procesuirao žalbu u zakonom utvrđenom roku. Kao opravdanje za ovo kašnjenje naveden je veliki obim žalbi i mali broj ljudskih resursa koji rade na razmatranju žalbi. AIP je takođe saopštio da su angažovali nove službenike kao dodatni kapacitet za razmatranje žalbi i da će slučaj podnosioca žalbe uskoro dobiti epilog, kao što se i dogodilo. Istrage u vezi sa ovom žalbom su završene u skladu sa članom 21. stav 1. podstav 1.5. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu.

Ombudsman ističe da Zakon br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima omogućava građanima da imaju aktivnu ulogu u razvoju društva i nadzor javnih institucija. Agencija za informisanje i privatnost, kao nadležna institucija za sprovođenje ovog zakona, adresirala je i razmotrila pitanja koja se nadovezuju sa ovim pravom, uključujući i aktivnosti koje je ova agencija razvila u informisanju javnih institucija i civilnog društva. Ombudsman takođe ističe da je neophodno da se ovaj mehanizam sprovodi pažljivo i posvećeno, održavajući ravnotežu između transparentnosti i zaštite legitimnih interesa države i pojedinaca.

Shodno tome, Ombudsman u pogledu prava na pristup javnim dokumentima, uzimajući u obzir izveštaje AIP-a⁷², ocenjuje da postoji svest građana, nevladinih organizacija i medija da traže odgovornost i javno informisanje, ali ima još puno posla da se uradi dok se ovo pravo ne shvati.

Sloboda medija

Puno poštovanje slobode medija je od suštinskog značaja za funkcionisanje demokratije, kao i za zaštitu ljudskih prava. Sloboda medija je garancija koja građanima osigurava aktivnu ulogu u javnom životu i demokratskim procesima.

71 Zakon br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, član 1.

72 <https://aip.rks.gov.net/bs/nedelja-pristupa-javnim-dokumentima/>

Ustav, članom 42⁷³ [Sloboda medija], garantuje slobodu i pluralizam medija, osim toga zabranjuje cenzuru i propisuje da „Niko ne može zabraniti širenje informacija ili ideja putem medija, osim u onim slučajevima kada je to neophodno za sprečavanje podstrekivanja i provokacija nasilja i neprijateljstva na osnovu rasne, nacionalne, etničke ili vjerske mržnje.”

Na Kosovu postoji širok medijski pluralizam, uključujući medije koji objavljuju na različitim jezicima nevećinskih zajednica na Kosovu. Prema Nezavisnoj komisiji za medije, nadležnom organu za regulisanje, upravljanje i praćenje spektra radiodifuznih frekvencija, na Kosovu postoji 19 televizijskih stanica: jedna javna televizija (koja emituje program na svim jezicima zajednica), 13 TV stanica na albanskom, 4 TV stanice na srpskom jeziku) i 79 licenciranih radio stanica.⁷⁴

Novinarski izvori su zaštićeni Zakonom br. 04/L-147 o zaštiti novinarskih izvora. Postoje i drugi zakoni koji sadrže detaljne odredbe za sprovođenje ustavnih garancija, kao što su Civilni zakon protiv kleveta i uvreda, Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, Zakon o pristupu javnim dokumentima, Zakon o autorskim pravima, a postoji i samoregulacija medija putem kodeksa etike koji zahteva veću odgovornost u novinarstvu.

Ombudsman je razmotrio četiri slučaja u vezi sa slobodom medija, u dva slučaja u vezi ometanja novinara u vršenju dužnosti, jednu žalbu Sindikata Radio-televizije Kosova u vezi sa budžetom javnog emitera i slučaj po službenoj dužnosti povodom ocene ustavnosti Zakona br. 08/L-289 o Nezavisnoj komisiji za medije (NKM), komentari koji su već dostavljeni Ustavnom sudu.

Ombudsman je u dva istražena slučaja zbog ometanja novinara utvrdio da su u prvom slučaju, na osnovu dostavljenih podataka, organi gonjenja utvrdili da nisu utvrđeni elementi krivičnog dela, dok je policija, uz konsultacije sa Državnim tužiocem, slučaj zaključila službenom beleškom. Drugi slučaj je zatvoren jer stranka nije koristila pravne lekove, a žalba se odnosila na objavljivanje

ličnih podataka podnosioca žalbe na portalu.

S druge strane, u ime Sindikata RTK-a, podnet je zahtev da Ombudsman uputi Ustavnom sudu Zakon o izdvajanju budžeta za 2025. godinu, odnosno budžet koji je dodeljen za RTK. Navodi izneti u žalbi ukazuju na činjenicu da nadležni organi nisu zakonom regulisali finansiranje RTK-a, a budžetska izdvajanja za 2025. godinu nisu u skladu sa Zakonom o Radio televiziji Kosova, zakonom kojim je predviđeno da budžet za RTK iznosi 0,7% godišnjeg državnog budžeta. Takođe su naglasili da budžet koji se izdvaja poslednjih godina ne obezbeđuje kontinuitet rada i time će biti ozbiljno narušena uloga javne televizije, unapređenje i ulaganja u održavanje postojećih kapaciteta. Iz sadržaja žalbe proizilazi da nadležni organi, u ovom slučaju Skupština Republike Kosovo, uprkos zakonskoj obavezi da pitanje finansiranja RTK reguliše posebnim zakonom, nisu preduzeli ovakvu inicijativu i do sada nisu uspeali da regulišu ovo pitanje.

U njegovom Mišljenju, Ombudsman je, između ostalog, razradio član 18 [Razrešenje predsednika i člana NKM] i u vezi konkretnog slučaja naglasio da treba voditi računa o procedurama razrešenja, odnosno o prostoj većini koju Skupština traži za razrešenje predsednika ili člana NKM-a. Ombudsman smatra da mogućnost razrešenja predsednika ili člana NKM prostom većinom u Skupštini, naizgled predstavlja mnogo lakšu mogućnost političkog uticaja na predsednika ili člana NKM. Ombudsman ističe da bi u ovom slučaju utvrđivanje načina razrešenja sa većom većinom od proste većine unelo veću sigurnost predsedniku ili članu NKM u obavljanju njihovih funkcija. Međutim, razrešenje sa 2/3 svih poslanika ne treba posmatrati kao garanciju preko koje predsednik ili član NKM može da zloupotrebi dužnosti i odgovornosti kojima je zadužen.

Povodom obeležavanja 3. maja - Svetskog dana slobode medija, Ombudsman je istakao važnost slobode štampe i bezbednosti novinara, kao jednog od bitnih elemenata demokratskog društva. Ombudsman je

73 Ustav Republike Kosova, član 42, stav 1

74 <https://registri.kpm-ks.org/>

naglasio da su u njihovom radu i dalje prisutne verbalne pretnje i fizički napadi na novinare i ostalih zaposlenih u medijama, dodajući da pritisci na njih i dalje ostaju zabrinjavajuće pitanje, kao što su etiketiranje i diskreditacija novinara zbog njihovog izveštavanja, što je u javnom interesu.

Tokom 2024. godine Udruženje novinara Kosova (UNK) je izveštavalo o 53 slučaja, uključujući pretnje smrću, napade na novinare, ometanje obavljanja dužnosti, opasan govor i kampanje protiv novinara i medija, oštećenje imovine i još mnogo toga. UNK je u nekoliko navrata reagovala na jezik koji su visoke državne ličnosti koristile prema određenim medijima. Udruženje je reagovalo i na politički pritisak na javni emiter, Radio Televiziju Kosova (RTK), navodeći kao razlog ostavku generalnog direktora RTK.⁷⁵

Što se tiče javnog emitera, RTK, isti nastavlja da funkcioniše po starom zakonu, imajući u obzir da je Zakon br. 04/L-046 o Radio-televiziji Kosova, stupio je na snagu 12. aprila 2012. godine, a trogodišnji prelazni period je završen 2015. godine. Nedostatak novog zakona izaziva velike probleme u javnom emiteru, posebno nedostatak punog i održivog finansiranja, pitanje imovine i drugo. Budžet RTK-a nastavlja da se izdvaja iz državnog budžeta u iznosu od 8 miliona 960 hiljada evra godišnje. Dok, Zakon o RTK-u koji je istekao, u članu 21. stav 4. ovog člana predviđa: „ Za tranzitni period, do tri (3) godine, do obezbeđivanja finansiranja od pretplate, svake godine RTK-u se podeli 0,7% od prihoda iz Budžeta Kosova isključujući prihode od procesa privatizacije, jednokratne prihode za Budžet Kosova kao i sopstvene prihode na centralnom i lokalnom nivou.”

S druge strane, nisu nedostajale i kritike na račun RTK-a u pogledu njene uređivačke nezavisnosti. RTK je kritikovan zbog objavljivanja članka, koji je pozajmljen od jednog bosanskog medija, u kojem su

označena dva kosovska portala koja su finansirana i pod kontrolom države Srbije. Ova vest je ponovo objavljena na sajtu RTK-a i nije dala nikakve činjenice o ovom pitanju, a nedostajala je jednostavna provera od strane RTK-a pre objavljivanja takve vesti. Deo osoblja RTK-a, urednici i moderatori RTK-a ogradili su se od ove objavljene vesti. Već neko vreme se vodi diskusija unutar odbora i menadžmenta RTK-a o prihvatanju odgovornosti za ovu vest. Usledile su ostavke predsednika i još jednog člana sa svojih pozicija u odboru RTK, a kasnije je još jedan član odbora podneo ostavku.

Nezavisna komisija za medije (NKM) rešava žalbe trećih strana protiv televizijskih i radio stanica u slučaju kršenja etičkog kodeksa. U protekloj godini NKM je usvojio dva pravilnika⁷⁶: Pravilnik o zaštiti korisnika u oblasti pružanja audio i audiovizuelnih usluga, koja pruža jasnije informacije građanima koji kupuju televizijske pakete od distributivnih operatera, štiti korisnike od obmanjujućih reklama, a građanima pruža mogućnost raskida ugovora ili vraćanja sredstava u slučaju da se uslovi ugovora jednostrano krše.

Drugi Pravilnik se odnosi na postupak rešavanja žalbi u NKM, koji ima za cilj rešavanje žalbi u bržem postupku, ali bez prekoračenja zakonskog roka od 45 dana. Stvorice se registar žalbi, gde će građani moći da vide dokle se stoglo sa razmatranjem njihove žalbe.

Savet Štampe Kosova (SŠK) je još jedno samoregulatorno telo koje je formirano za i od strane sektora štampanih medija. U oktobru 2024. SŠK je usvojio novi statut, prilagođavajući se zahtevima vremena, uključujući u okviru svoje nadležnosti i postupanje sa video zapisima štampanih medija na Kosovu, pitanje koje nije bilo jasno kome pripada ova nadležnost.⁷⁷ Prema novom statutu, štampani mediji su „Štampani mediji (u daljem tekstu: mediji –

75 <https://agk-ks.org/sr/slucajeva/presion-politik-ndaj-rtk-prishtine-07.07.2024/>

76 https://kpm-ks.org/lajmi_i_plot/3734

77 https://kallxo.com/gjate/ndryshimet-e-rregullatives-qe-synojne-avancimin-e-etikes-ne-media/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR11XUjl_6egoGJYOX-bqEjuisPeihRbij_zskhznHcR5f4oKMrOgHuRj1c_aem_OFexCBfcqWCqdt3GdyHtag

koji obuhvataju novine, štampane i onlajn časopise, novinske agencije i uopšte onlajn medije koji u svom sadržaju proizvode tekst, audio, fotografije, video i grafiku koji se prenose putem interneta radi gledanja ili slušanja na internetu“.

Novim Statutom SŠK ima pravo da rešava žalbe trećih lica koja se žale na sadržaje koje mediji objavljuju na službenim kanalima, na društvenim mrežama ili drugim platformama, čime će se povećati odgovornost pisanih medija u odnosu na njihovo objavljivanje na zvaničnim društvenim mrežama ili drugim platformama. Takođe, novi statut predviđa i smenu članova ukoliko medij ne ispravi greške ili ignoriše javne primedbe.

Ne postoji tačan broj onlajn novina i portala, ali SŠK ima 43 registrovana člana u ovom savetu, čiji se urednici sastaju jednom mesečno kako bi rešavali žalbe o navodnom kršenju etičkog kodeksa od strane portala. Tokom 2024. godine, SŠK je obradio 31 žalbu trećih strana protiv štampanih medija. Od ovog broja, 17 žalbi je usvojeno zbog navodnih kršenja Etičkog kodeksa, posebno poglavlja 2 i 4, odnosno poglavlja „izveštavanje istine“ i „pravo na odgovor“. Dalje, 9 žalbi nije usvojeno, a 5 ostalih je delimično usvojeno.

Jezik koji se koristi u medijima ostaje zabrinjavajuće pitanje, a rešavanje ovog pitanja zahteva višedimenzionalni pristup. Govor mržnje, diskriminatorni govor i narativi koji izazivaju podele utiču na pojedince, zajednice i društvo u celini. Ovo je takođe podstaklo uvrede protiv pojedinaca ili grupa zasnovanih na osobinama kao što su rasa, vera, etnička pripadnost, pol, seksualna orijentacija, invaliditet ili druge karakteristike. Na službenim Facebook stranicama online medija ili portala i televizijskih stanica još nije uspostavljen nikakav oblik ili metod za uklanjanje komentara građana koji predstavljaju govor mržnje, uvrede na račun stranaka o kojima ovi mediji izveštavaju.

Sloboda okupljanja

Sloboda okupljanja je zagantovana Ustavom, odnosno njegovim članom 43, koji izričito definiše: *“Garantuje se sloboda okupljanja, protest i demonstracije, kao i pravo da u ista učestvuje. Ova prava se mogu ograničiti zakonom, ako je to neophodno za zaštitu javnog reda, zdravlja, nacionalne bezbijednosti ili zaštitu prava ostalih.”*

Takođe, Zakon br. 08/L-166 o javnim okupljanjima, usvojenim 2023. godine, garantuje pravo svakom licu, bez obzira na pol, rasu, boju kože, jezik, veru, nacionalno poreklo, ekonomsko i finansijsko stanje itd., da organizuje i učestvuje na javnim okupljanjima, prema pravilima propisanim ovim zakonom.

Generalno, sloboda okupljanja se poštuje u našoj zemlji i broj žalbi koje je IO primio po ovom pitanju je veoma mali.

Među najvećim skupovima koji se organizuju svake godine smatra se “Parada ponosa”, koja je i ove godine organizovana i njen tok je bio dobar bez ikakvih incidenata i izveštavanih nepravilnosti. Ali nakon završetka parade, nepoznate osobe su vandalizirale, iscrtavajući grafite sa govorom mržnje prema LGBTQI+ zajednici, na pešačkom prelazu u ulici „Džordža Buša“, u delu gde su učesnici parade ovaj deo ulice ofarbali duginim bojama u čast Nedelje ponosa. Nakon izveštavanja o ovom slučaju 10. juna 2024. godine, Ombudsman je javno reagovao najoštrije osudivši uvredljiv i diskriminatorni jezik korišten u vandalizmu LGBTQI+simbola, pozivajući na poštovanje demokratskih vrednosti i principa, ljudskih prava, s ciljem promocije kulture poštovanja i tolerancije prema različitostima seksualne orijentacije i rodnim identitetima.⁷⁸

U vezi sa primljenim žalbama⁷⁹, one se ne odnose direktno na povredu slobode okupljanja, već na postupanje vlasti – Kosovske policije – u slučaju njihovog hapšenja, a koje se indirektno odnose i

78 <https://oik-rks.org/sr/2024/06/10/reakcija-ombudsmana-zbog-vandalizma-simbola-lgbtiqosoba/>

79 R.br.1126/2024 i R.br.612/2024

na ovo pravo. Oba slučaja su u toku dalje istrage.

Sloboda udruživanja

Sloboda udruživanja je zagarantovana Ustavom Republike Kosovo. Prema članu 44. stav 1. i 2. Ustava: “...Sloboda udruživanja uključuje i pravo na osnivanje organizacija bez dobijanja dozvole, da bude ili ne bude član neke organizacije, kao i da učestvuje u aktivnosti neke organizacije. 2. Sloboda osnivanja sindikata i organizovanja radi zaštite interesa, je takođe zagarantovana. Ograničenje ovog prava se može sprovesti na osnovu zakona za određene kategorije zaposlenika.”

U opštem pogledu, može se oceniti da se ova sloboda u dovoljnoj meri poštuje na Kosovu. Takvu konstataciju potkrepljuje i Izveštaj o napretku Kosova, koji je Evropska komisija objavila 30. oktobra 2024. godine, u kojem se, između ostalog, ističe da: *Ustav i zakoni garantuju slobodu okupljanja i udruživanja; njihova primena je zadovoljavajuća. ... Zakon o slobodi udruživanja i njegovo izvršno zakonodavstvo u celini ispunjavaju standarde međunarodnog prava ljudskih prava.*⁸⁰

S druge strane, Sloboda udruživanja je, pored Ustava, zagarantovana i regulisana Zakonom br. 04/L-011 o sindikalnom organizovanju na Kosovu i Zakonom br. 06/l-043 o slobodi udruživanja u nevladinim organizacijama.

U izveštajnoj godini Ombudsman je primio 2 žalbe po ovom pitanju. Jedna od žalbi⁸¹ se odnosi na navod o ograničavanju slobode udruživanja i ometanju od strane poslodavaca da učestvuju u sindikalnim aktivnostima, žalba koja je podneta od strane Saveza sindikata zdravstva Kosova (SSZK) u ime članova sindikata protiv Univerzitetske Bolničke i Kliničke Službe Kosova (UBKSK). Međutim, istrage pokrenute po ovom pitanju

okončane su u nedostatku argumentovane i prateće dokumentacije za tvrdnje stranaka. A druga žalba⁸² je podneta od strane 4 radnika SSZK-a, u kojoj se navodi trenutni raskid radnog odnosa, ne poštujući procedure koje su predviđene Zakonom o radu. Ova žalba je u toku razmatranja, i u vezi iste još nije doneta odluka.

U cilju rešavanja različitih pitanja koja se nadovezuju sa poštovanjem prava zaposlenih, socijalni dijalog i slobodu sindikalnog organizovanja, Ombudsman je organizovao okrugli sto sa predstavnicima sindikata u zemlji.⁸³

Predstavnici sindikata iz sektora obrazovanja, policije, zdravstva, korektivnih službi, vatrogasne službe, carine, poreske uprave, aerodroma i rudarstva izneli su svoje zabrinutosti i izazove, posebno u pogledu nedostatka socijalnog dijaloga sa izvršnom vlašću. Kao rezultat ovog okruglog stola, postignut je zajednički dogovor Ombudsmana i predstavnika sindikata da se u narednom periodu, kroz zajednički sastanak sa Vladom i nadležnim ministarstvima, adresiraju zabrinutosti i zahtevi sindikalaca koji su izneseni na ovom okruglom stolu.

Također, što se tiče ograničenja slobode udruživanja, Ombudsman je 13. maja 2024. godine objavio Mišljenje o predmetu Anr. 295/2022⁸⁴ o ograničavanju sindikalne aktivnosti i diskriminaciji zbog sindikalnog angažovanja, radnika Limak Međunarodnog aerodroma Prištine Adem Jashari. Žalbu je u IO pokrenuo predsednik Udruženja Sindikata Međunarodnog Aerodroma, Adem Jashari, navodeći njegovo otpuštanje sa posla i uskraćivanje pristupa sindikalnim kancelarijama i vršenje sindikalne aktivnosti. Žalba se odnosila i na navode o kolektivnom otpuštanju radnika nakon trodnevnog štrajka održanog 2019. godine i diskriminaciju istih na radnom mestu, zbog udruživanja radnika aerodroma u sindikat.

80 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/c790738e-4cf6-4a43-a8a9-43c1b6f01e10_en?filename=Kosovo%20Report%202024.pdf

81 R/564/2024

82 R/1174/2024

83 <https://oik-rks.org/sr/2024/03/12/ombudsman-se-sastao-sa-predstavnicima-sindikata/>

84 <https://oik-rks.org/wp-content/uploads/2024/05/Opinion-i-AP-295-2022.pdf>

Ombudsman je, u ovom mišljenju, zaključio da ometanje pristupa sindikalnim prostorijama predstavlja ograničavanje sindikalne aktivnosti i slobode udruživanja, i svako eventualno otpuštanje s posla ili povreda prava zaposlenih iz radnog odnosa, zbog bavljenja sindikalnim aktivnostima, predstavlja diskriminaciju po osnovu slobode udruživanja. Ombudsman je, između ostalog, tražio od nadležnih organa da preduzmu mere kojima će se garantovati obavljanje sindikalne aktivnosti, stvaranje istinskog komunikacijskog dijaloga i zabrana bilo kakvih diskriminatornih mera u odnosu na radnike koji se bave sindikalnim aktivnostima.

Ombudsman ocenjuje da se sloboda udruživanja na Kosovu generalno poštuje, osim slučajeva opisanih u ovom izveštaju, tokom izveštajne godine nije bilo drugih zabrinutosti u vezi sa ovim pitanjem.

Pravo na izbor i učešća

Pravo da se bira i da bude biran kao jedno od osnovnih ljudskih prava je zagantovano Ustavom Republike Kosovo⁸⁵, kao i drugim međunarodnim instrumentima.

Izborna prava i pravo na zastupanje usko su povezani sa demokratijom i održivim razvojem društva. Zakon br. 08/L-228 o opštim izborima i Zakon 03/L-040 o lokalnoj samoupravi pružaju važan okvir za obezbeđivanje ovih prava, dok su njihova primena i nadzor podjednako važni za postizanje funkcionalne i inkluzivne demokratije.

Izborna prava su suštinski element demokratije, garantujući svima mogućnost da izraze svoje mišljenje i doprinesu procesima donošenja odluka.

Pravo na zastupanje osigurava da se glas građana čuje od strane institucija koje donose odluke i posebno je važno za zastupanje njihovih interesa. Ključni pokazatelj ostvarivanja ovog prava je da se sluđšaju glasovi svih društvenih grupa u zemlji. Zakon br. 03/L-040 o lokalnoj

samoupravi je suštinski instrument u tom pogledu i određuje stvaranje mehanizama za zastupanje različitih grupa u društvu. Odgovarajuća zastupljenost na lokalnom nivou je neophodna kako bi se osiguralo da se potrebe i uznemirenja različitih zajednica uzimaju u obzir.

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je registrovao 2 predmeta za istragu u vezi sa pravom glasa i zastupanja. Jedan predmet je otvoren po službenoj dužnosti, dok je drugi otvoren na osnovu podnete žalbe.

Slučaj otvoren po žalbi⁸⁶ odnosi se na žalbu koju je podnela grupa građana sa navodima o netransparentnosti od strane Opštine Prizren, u slučaju podela mesnih zajednica. Slučaj je još u toku istrage.

Dok je predmet koji je otvoren po službenoj dužnosti⁸⁷ registrovan da se proceni da li je član 28. Zakona br. 08/L-228 o opštim izborima u Republici Kosovo u skladu sa Ustavom Republike Kosova. Ombudsman je 16. januara 2024. godine uputio Ustavnom sudu Zahtev da oceni da li je odredba člana 28. Zakona br. 08/L-228 o opštim izborima u Republici Kosovo, u skladu sa članom 7, članom 24 i članom 45, stav 1. Ustava Republike Kosova. Ombudsman je ovim zahtevom ocenio da upsrkos tome da kvota utvrđena osporenim zakonom ne predstavlja ograničenje prava, njeno predstavljanje kao minimalne granice učešća u konkretnom slučaju nije proporcionalno i ne odražava rodnu ravnopravnost i kao takvo nije u skladu sa principom nediskriminacije. Takođe, ovakvo određivanje je u suprotnosti sa legitimnim ciljem koji se teži za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, kako to nalaže Ustav: *“Republika Kosovo obezbeđuje jednakost polova kao osnovnu vrijednost za razvoj demokratskog društva, jednake mogućnosti učešća žena i muškaraca u politički, ekonomski, društveni i kulturni život i sve ostale oblasti društvenog života.”* Osim toga, ovakva definicija narušava suštinu garantovanog prava, a to je u ovom slučaju pravo da bude biran, pravo na učešće i

85 Ustav Republike Kosova, član 45.

86 R/236/2024

87 Ex officio 6/2024

pravo na jednakost pred zakonom. Po ovom zahtevu, Ustavni sud je presudom KO15/24 ocenio da je osporena norma u skladu sa Ustavom. Treba istaknuti da je za isto pitanje Ombudsman pokrenuo sudski postupak u redovnom sudskom postupku. U odnosu na ono što je utvrđeno Presudom Ustavnog suda, u vezi sa stavom Ombudsmana po ovom pitanju, biće detaljnije razrađeno u delu izveštaja o ulozi Ombudsmana kao organ za ravnopravnost.

Tokom izveštajne godine, nakon događaja koji su usledili nakon vanrednih izbora za predsednike četiri opštine na severu zemlje (Severna Mitrovica, Zubin Potok, Leposavić i Zvečan) 23. aprila 2023. godine, Vlada je 5. septembra 2023. godine usvojila Administrativno uputstvo (MALS) br. Nr.02/2023 za inicijativu građana za smenjivanje gradonačelnika opštine sa funkcije. Nakon prikupljanja potrebnih potpisa za peticiju za razrešenje predsednika opština na severu, Centralna izborna komisija je 21. aprila 2024. godine organizovala proces glasanja za ili *protiv* smene predsednika opština u četiri severne opštine. Ombudsman je posmatrao ovaj proces i tokom posmatranog perioda nije bilo prijavljenih incidenata i glasanje je uopšte u ovom procesu bilo redovno. Ono što u ovom slučaju treba istaći jeste činjenica da je ovaj proces bojkotovao od strane građana srpske zajednice i da je broj onih koji su glasali bio veoma mali.

Čak i prema CIK-u i posmatračima koji su pomogli CIK-u u organizaciji ovog procesa, uprkos nekim izazovima, glasanje je generalno bilo dobro organizovano.⁸⁸

Predsednica države je 16. avgusta 2024. godine Dekretom br. 119/2024, odredila datum redovnih izbora za Skupštinu Republike Kosova. Redovni izbori su zakazani da se održe 9. februara 2025. godine.

Agencija za informisanje i privatnost objavila je 11. septembra 2024. godine Savet o

utvrđivanju markera za obeležavanje u toku glasanja, kojim je AIP savetovao i ohrabrio CIK da u aktivnostima koje će poduzeti za organizovanje izbora opredeli u skladu sa zaštitom ličnih podataka i Zakonom br. 08/L-228 o opštim izborima.

U vezi sa upotrebom markera za obeležavanje u procesu glasanja na izborima koji su zakazani da se održe 9. februara 2025. godine, predstavnici Ombudsmana su se 19. decembra 2024. godine sastali sa predstavnicima CIK-a. Na ovom sastanku se razgovaralo o razlozima za prelazak na upotrebu markera za obeležavanje. Predstavnici CIK-a su saopštili da je oprema korištena na prethodnim izborima za osiguranje glasanja i sprečavanje eventualnih zloupotreba zastarela. Najavili su takođe da prilikom primene markera za obeležavanje na izborima za smenu predsednika opština sa funkcije, u aprilu 2024. godine, CIK nije primio nijednu žalbu, prema tome CIK smatra potrebnim i primerenim za korištenje. Predstavnici CIK-a su potvrdili da će nastaviti sa operativnim delovanjem u skladu sa zakonom o opštim izborima i drugim podzakonskim aktima.

Ombudsman kao organ za ravnopravnost i zaštitu od diskriminacije

Ustav Republike Kosovo definiše da Ombudsman nadzire i štiti prava i slobode pojedinaca od nezakonitih i neregularnih radnji javnih organa.⁸⁹

Uloga i mandat Ombudsmana dodatno je preciziran Zakonom 05/L-019 o Ombudsmanu, prema kojem je Ombudsman mehanizam za promociju jednakosti, praćenje i podršku jednakog tretmana bez diskriminacije prema osnovama zaštićenim Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom o zaštiti protiv diskriminacije.⁹⁰

Zakon 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije⁹¹

88 <https://kqz-ks.org/sr/konferenca-e-katert-kqz-iniciativa-qytetare-per-largimin-e-kryetareve-te-komunave-leposaviq-zubin-potok-zvecan-dhe-mitrovica-e-veriut-ka-deshtuar/>

89 Ustav Republike Kosova, član 132, stav 1

90 Zakon 05/L-019 o Ombudsmanu, član 1, stav 2

91 Zakon 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije, član 9, član 12 i član 18

definiše nadležnosti Ombudsmana u vezi sa slučajevima koji se odnose na diskriminaciju. Dok, Zakon 05/L-020 o ravnopravnosti polova⁹² definiše Ombudsmana kao instituciju ravnopravnosti koja se bavi slučajevima u vezi sa rodnom diskriminacijom.

Zakon o Ombudsmanu je organski zakon i procedure koje se odnose na postupanje u predmetima, uključujući ovde i slučajeve diskriminacije definisane Zakonom o zaštiti od diskriminacije i Zakonom o ravnopravnosti polova, sprovode se u skladu sa procedurama utvrđenim Zakonom o Ombudsmanu.

Sprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije

Zakon o zaštiti od diskriminacije (ZZD) utvrđuje nadležnosti Ombudsmana u vezi sa sprovođenjem ovog Zakona. Član 9., stav 2.12 ZZD zahteva od Ombudsmana da predstavlja najmanje godišnji izveštaj Skupštini Republike Kosovo za sprovođenje ovog zakona. Dana 11. decembra 2024., Ombudsman je po prvi put od stupanja na snagu ovog zakona, dostavio Skupštini Republike Kosovo *Godišnji izveštaj 2023. o sprovođenju Zakona o zaštiti od diskriminacije u Republici Kosovo*.⁹³

Izveštaj ističe značajan nedostatak institucionalne svesti o neophodnosti prikupljanja podataka i evidentiranja slučajeva diskriminacije. Treba naglasiti da nedostatak institucionalnih dokaza u vezi sa povredama ZZD nije pokazatelj činjeničnog stanja slučajeva diskriminacije. Poznata je činjenica da su prijave i žalbe o diskriminaciji, u javnom i privatnom sektoru, česte; takođe i upravnih i sudskih postupaka koje pokreću lica koja tvrde da su žrtve povrede prava na jednakost pred zakonom i nediskriminacijom. Ovo su javno poznate činjenice. Stoga, postoji jasna razlika između navodnih slučajeva diskriminacije i službenih dokaza za njih.

Takođe, neispunjavanje institucionalne infrastrukture uzimajući u obzir da jedan broj

opština još uvek nije imenovalo službenika za zaštitu od diskriminacije, kao i nedostatak standardizacije opisa poslova jedinica i službenika za zaštitu od diskriminacije, na nivou ministarstva i opština, prikazuje se kao nalaz ovog izveštaja.

Izveštaj pruža šest konkretnih i praktičnih preporuka, koje nameravaju adresiranje problema delimičnog sprovođenja ZZD - budući da ukoliko se podaci o slučajevima diskriminacije ne prikupe od odgovornih institucija, nemoguće je zaključiti da se ZZD u potpunosti sprovodi.

ZZD trenutno prolazi u procesu revizije. Svrha ovog zakonodavnog preispitivanja je prilagođavanje ovog Zakona da bi se odgovorilo na izazove, potrebe i društvene transformacije, kao i njegovo dalje usklađivanje sa standardima Saveta Evrope (SE) koji kontinuirano evoluiraju i *acquis-a* Evropske unije (EU). Ovaj proces razmatranja dolazi nakon Izveštaja o ex-post proceni sprovođenja Zakona o zaštiti od diskriminacije, pripremljenog od Pravne kancelarije pri Kancelariji premijera, a uz učešće ključnih institucionalnih aktera u oblasti zaštite od diskriminacije, uključujući Ombudsmana.

Nalazi Ombudsmana u vezi sa diskriminacijom na Kosovu

Da bi dao pregled u vezi sa diskriminacijom na Kosovu, Ombudsman se bazira isključivo na podatke koje institucija vodi u vezi sa primljenim i istraženim žalbama. Ombudsman je jedina institucija u Republici Kosovo koja vodi evidenciju o slučajevima diskriminacije, jer je u Izveštaju Ombudsmana o vezi sa sprovođenjem ZZD, dostavljen Skupštini dana 11. decembra 2024., utvrđeno da nijedan organ u Republici Kosovo ne vodi podatke u vezi sa žalbama i slučajevima diskriminacije. Nedostatak podataka u vezi sa slučajevima diskriminacije na nivou zemlje utiče na tačan odraz diskriminacije, a da podaci i nalazi od Ombudsmana možda ne odražavaju stanje u celosti, imajući u obzir da u praksi može

92 Zakon 05/L-020 o ravnopravnosti polova, član 13

93 <https://oik-rks.org/sr/2024/12/10/godisnji-izvestaj-2023-o-primeni-zakona-o-zastiti-od-diskriminacije-u-republici-kosovo/>

biti još više slučajeva diskriminacije nego što su nalazi Ombudsmana sažeti u ovom izveštaju.

Ukupan broj žalbi evidentiranih u Odeljenju za zaštitu od diskriminacije Ombudsmana je 142, od kojih je 95 otvoreno za istragu, dok je 47 proglašeno neprihvatljivim. Od 142 primljenih žalbi, njih 61 je podneseno sa tvrdnjama za diskriminaciju, od kojih je 41 otvoreno za istragu, dok je 20 proglašeno neprihvatljivim.

Tokom izveštajnog perioda otvoreno je 9 slučajeva po službenoj dužnosti (*ex officio*).

Priroda žalbi sa tvrdnjama o diskriminaciji odnosi se na zdravstvena i socijalna pitanja, pitanja penzija, pitanja iz radnog odnosa (uključujući konkurse, napredovanja, određivanje koeficijenata, zlostavljanja na radnom mestu, raskid ugovora o radu itd.), prava nevećinskih zajednica, prepreke u realizaciji prava zbog nepriznavanja verskih zajednica, itd. Dok osnove tvrdnji za diskriminaciju su ograničena sposobnost, dob, etnička pripadnost, verska pripadnost, socijalni status, pol, seksualna orijentacija, zdravstveno stanje, politička pripadnost i drugi osnovi zaštićeni članom 1. Zakona o zaštiti od diskriminacije.

Od 14 izveštaja sa preporukama objavljenim na osnovu žalbi primljenih ili otvorenih po službenoj dužnosti, njih 6 se odnosi na zaključke o povredi ljudskih prava, nejednakog tretmana i diskriminacije.

Takođe, Ombudsman je objavio 2 mišljenja, 2 mišljenja u svojstvu prijatelja suda kao i 1 ustavni zahtev koji se vežu sa nalazima Ombudsmana o diskriminaciji.

Kada je reč o nalazima u vezi sa diskriminacijom na Kosovu, Ombudsman se bazira na svoje stavove izražene kroz izveštaje sa preporukama i mišljenjima adresiranim odgovornim organima i objavljenim na službenoj stranici Institucije Ombudsmana, koji su sažeti u ovom poglavlju.

Normativni akti u odnosu na princip nediskriminacije

Uredba (MFRT) br. 02/2023. o Dodatku za uslove tržišta rada

Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama⁹⁴ kojim je zahtevao izmenu Uredbe (MFRT) br. 02/2023. o Dodatku za uslove tržišta rada.

Odredbe ove Uredbe utvrđuju pet kategorija profesija i deficitnih profesija, za koje se može dobiti naknada za uslove tržišta rada, kao i dodatna kategorija "*profesije iz studijskih programa finansiranih ili su-finansiranih od Vlade Republike Kosova*", kategorija za koju, pored opštih uslova, Uredba utvrđuje posebne uslove za dodatne koristi, koje zaposleni moraju kumulativno ispunjavati, odnosno zaposleni mora da su bili deo *programa studija drugog nivoa visokog obrazovanja da bude finansiran ili su-finansiran od Vlade Republike Kosova i da imaju završene studije drugog nivoa visokog obrazovanja u univerzitetima u inostranstvu*.

Na osnovu analize okolnosti slučaja, Ombudsman je zaključio da Uredba sa navedenim uslovima, u uporedivoj situaciji, dovela je u neravnotežan i nepovoljan položaj službenike civilne službe Kosova, koji su u cilju višeg nivoa obrazovanja samofinansirali studije u inostranstvu i završili ih bez finansijske podrške od Vlade, ili koji su završili studije i dobili odgovarajuće deficitne kvalifikacije u licenciranim institucijama visokog javnog ili privatnog obrazovanja u Republici Kosovo. Ovom vrstom tretmana napravljena je direktna i višestruka diskriminacija.

Ombudsman je u ovom slučaju zaključio da postoji diskriminacija i zatražio izmenu odredaba ove Uredbe koje su stvarale nejednak tretman i u suprotnosti sa principom isti posao, ista plata.

Zakon br. 08/L-228 o Opštim izborima

Dana 16. januara 2024., Ombudsman je pokrenuo u Ustavni sud pitanje ustavnosti člana 28. Zakona br. 08/L-228 o Opštim izborima u Republici Kosovo,

94 Ex officio br. 224/2023.

kojim se utvrđuje polna kvota na listovima kandidata svakog političkog subjekta, prema kojim je najmanje trideset (30%) procenata muškaraca i najmanje trideset (30%) procenata žena. Ombudsman je u ustavnom zahtevu smatrao da utvrđivanje kvote (najmanje 30%) za svaki pol, na prvi pogled, ne predstavlja nejednak tretman između muškaraca i žena, međutim, u praksi nije bilo slučajeva kada su politički subjekti dostavljali za sertifikaciju listove kandidata sa 50% žena i 50% muškaraca. Prema Ombudsmanu održavanje kriterijuma od 30% opravdava nejednak tretman, jer politički subjekti ispunjavaju zakonski kriterijum da se takmiče na izborima dostavljanjem liste kandidata sa 30% žena na izbornim listama, dok je ostali deo prepušten na njihovoj volji, shodno tome u kontinuitetu žene u praksi ostaju nedovoljno zastupljene.

Ustavni sud je dana 27. decembra 2024., putem Presude KO 15/24, odlučio da je član 28. [Kvota polova] Zakona br. 08/L-228 o Opštim izborima u Republici Kosovo, nije u suprotnosti sa članom 45. [Pravo na izbor i učešće] Ustava Republike Kosovo.

Ombudsman skreće pažnju da je predmet ustavnog zahteva bila procena ustavnosti člana 28. osporenog Zakona i da li je ovaj član u suprotnosti sa članovima 7. [Vrednosti], 24. [Jednakost pred zakonom] i stavom 1. člana 45. [Pravo izbora i učešća] Ustava Republike Kosovo.

Ombudsman primećuje da je Presuda Ustavnog suda zaključila da je član 28. Zakona br. 08/L-228 o Opštim izborima u Republici Kosovo, nije u suprotnosti sa članom 45. [Pravo izbora i učešća] Ustava Republike Kosovo. Dok nema neki zaključak u vezi sa usklađenosti člana 28. Zakona sa vrednostima i jednakošću pred zakonom, koji su ovu presudu ostavili manjkavu i neobrazloženu neodlučujući o suštinskim pitanjima pokrenutim od Ombudsmana u vezi sa tim da li je osporeni akt u skladu sa članom 7. [Vrednosti] i članom

24. [Jednakost pred zakonom].

Međutim, Ombudsman procenjuje da ovakvo utvrđivanje nije u skladu sa duhom Ustava, koji utvrđuje da Republika Kosovo teži da obezbedi ravnopravnost polova kao temeljnu vrednost za demokratski razvoj društva. Ombudsman je u vezi sa ovim pitanjem očekivao snažniju reakciju od aktiviste i branioce prava žena u poštovanju polne ravnopravnosti. U tom pravcu, Ombudsman će, u svojstvu organa za ravnopravnost, nastaviti da se angažuje i dalje svim kapacitetima koje ima da bi unapredio polnu ravnopravnost do postizanja jednake zastupljenosti između žena i muškaraca, u svim procesima.

Diskriminacija na osnovu starosti

Ombudsman je nastavio da tretira pitanja koja se odnose na diskriminaciju na osnovu starosti. Prema Savetu Evrope, *Starenje (Ageism)*⁹⁵ - se definiše kao stereotip, predrasuda i diskriminatorna praksa na osnovu starosti - jača percepciju da su nejednakosti i diskriminacija prema starijima prirodni ili neizbežni, što nije tako. Starije osobe moraju se suočiti sa diskursom koji skreće pažnju na posledice demografskog pomaka prema starijoj populaciji, "teret" u rastu koji oni predstavljaju i "visoki trošak" za garantovanje njihove jednakosti i ljudskih prava za njih.

Iz nalaza Ombudsmana, rezultira da se diskriminacija na osnovu starosti često veže i sa drugim osnovama zaštićenim ZZD. Starije osobe su generalno žrtve višestruke diskriminacije, jer se osim diskriminacije zbog starosti suočavaju i sa drugim oblicima diskriminacije.

Izveštaj Ombudsmana, *ex-officio* br. 601/2023. u vezi sa obavezama države za podršku i pružanje usluga mentalnog zdravlja za osobe starije od 65 godina u Republici Kosovo,⁹⁶ donosi analizu i procenu u vezi

95 <https://rm.coe.int/as-ega-report-overcoming-age-based-discrimination-against-older-person/1680b2ba50#:~:text=In%20a%20statement%20from%202023,which%20reflect%20or%20reinforce%20ageism.>

96 [https://oik-rks.org/2024/09/10/raport-i-avokatit-te-popullit-ex-officio-nr-601-2023-ne-lidhje-me-detyrimet-e-shtetit-per-mbeshtetjen-dhe-ofrimin-e-sherbimeve-te-shendetit-mendor-per-personat-e-moshes-mbi-65-vjecare-ne-republiken/.](https://oik-rks.org/2024/09/10/raport-i-avokatit-te-popullit-ex-officio-nr-601-2023-ne-lidhje-me-detyrimet-e-shtetit-per-mbeshtetjen-dhe-ofrimin-e-sherbimeve-te-shendetit-mendor-per-personat-e-moshes-mbi-65-vjecare-ne-republiken/)

sa obavezama države u pružanju podrške i usluga mentalnog zdravlja za osobe starije od 65 godina, u odgovarajućim institucijama u Republici Kosovo.

Ombudsman smatra da usluge mentalnog zdravlja i one socijalne zaštite, koje uključuju bolničko i rezidencijalno zbrinjavanje, pružene od odgovarajućih institucija, nisu prilagođene da adresiraju specifične potrebe i izazove sa kojima se suočavaju osobe starije od 65 godina. Ograničavanje starosti do 65 godina, kao kriterijum za prijem u rezidencijalne institucije, predstavlja kršenje zakonskih odredbi Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakona o zaštiti od diskriminacije.

Ombudsman tokom istrage slučaja žrtve nasilja u porodici S.D.⁹⁷, koja je završila sa fatalitetom, naišla je na velike probleme u vezi sa nedostatkom smeštaja u rezidencijalnim institucijama za osobe starije od 65 godina. Prema Ombudsmanu, ovo predstavlja kršenje Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakona o zaštiti od diskriminacije. Osim toga, nedostatak podzakonskih akata Zakona o mentalnom zdravlju izaziva sprovođenje zakona i stvara prostor za diskriminatorne prakse u pružanju usluga mentalnog zdravlja u vezi sa starosnim ograničenjem za osobe starije od 65 godina. Nedostatak podzakonskih akata, nedostatak jasnih kriterijuma u postojećim podzakonskim aktima, ukidanje podzakonskih akata odlukom Vlade⁹⁸ i ograničavanje prava garantovanih zakonom putem podzakonskih akata su u suprotnosti sa principima vladavine prava. Nedostatak zbrinjavanja od strane države za osobe starije od 65 godina sa mentalnim poremećajima rezultira nasiljem i ubistvom, kao u konkretnom slučaju.

Diskriminacija na osnovu starosti i pola je oblik višestruke diskriminacije kada se žrtve istovremeno suočavaju sa diskriminacijom na osnovu starosti i one pola, gde su žrtve uglavnom žene u dobi pre i nakon penzionisanja. Tokom izveštajne godine,

Ombudsman je tretirao jedan slučaj (R/50/2024. S.G.P. protiv Nezavisne komisije za rudnike i minerale - NKRM) zbog odluke o prekidu radnog odnosa kao predsedavajuće Odbora NKRM. Dana 6. decembra 2021., Skupština Republike Kosova je izabrala Odbor Nezavisne komisije za rudnike i minerale (NKRM) na 5 godišnji mandat, u kom slučaju je žalilja izabrana za predsedavajuće odbora. Dok su dana 29. decembra 2022., tri člana odbora NKRM-a donela odluku o penzionisanju žalilje na osnovu Zakona br. 03/L-163 o rudnicima i mineralima i Zakona br. 04/L-158 o izmeni i dopuni Zakona br. 03/L-163 o rudnicima i mineralima. Iz opisa slučaja, izgleda da su tri od članova odbora NKRM prekoračila svoje nadležnosti, donošenjem odluke o mandatu žalile, nadležnost ova koja pripada Skupštini Kosova kao njene imenioce. Dok, dana 26. oktobra 2023. Skupština Kosova donela je odluku za njeno razrešenje prema preporuci Komisije za ekonomiju, industriju, preduzetništvo i trgovinu.

Uzahtevu Ombudsmana u vezi sa zakonitošću odluke o penzionisanju žalile, NKRM je pružila obrazloženje da je penzionisanje žalile izvršeno zbog dostizanja starosne dobi za penzionisanje, dok zakon ne utvrđuje starosnu dob za penzionisanje za imenovane od strane Skupštine. Ombudsman je čak tražio od Skupštine autentično tumačenje Zakona br. 03/L-163 o rudnicima i mineralima, dopunjen i izmenjen Zakonom br. 03/L-163 o rudnicima i mineralima, odnosno član 59., stav 3., koji utvrđuje: "Svaki član NKRM-a koji nosi mandat na dan stupanja na snagu ovog zakona, nastavlja da služi u tom položaju do [...] ili do zakonitog udaljavanja s tog položaja [...]" ali nije dobio odgovor. Dok iz odgovora NKRM-a na zahtev Ombudsmana da li je bilo slučajeva kada su članovi Odbora nastavili mandat i nakon navršavanja starosne dobi za penzionisanje, saznaje se za jedan isti slučaj kao žalile, gde je jedan od članova Odbora (muškarac) tokom vršenja mandata dostigao starosnu dob penzionisanja (2010-2014.) i uprkos tome on je nastavio vršiti

97 Slučaj Ex officio br. 601/2023.

98 Administrativno uputstvo br. 07/2009. (u Zdravstvu) o profesionalnim uslugama mentalnog zdravlja u Republici Kosovo, koje je ukinuto Odlukom VRK, br. 02/50, datum 23.12.2021.

mandat do kraja. U vezi sa ovim slučajem, Ombudsman je, dana 3. decembra 2024., objavio Mišljenje⁹⁹ u vezi sa obavezama državnih organa da tokom vršenja svojih dužnosti i odgovornosti postupaju u skladu sa principima ZPD-a i odgovarajućim zakonodavstvom na snazi.

Drugi oblik višestruke diskriminacije javlja se kod starijih osoba sa ograničenim sposobnostima koje ne dobijaju odgovarajući smeštaj i imaju dodatne poteškoće u zdravstvu. Starije osobe koje dolaze iz siromašnih slojeva koje nemaju penzione štednje, siguran smeštaj ili dovoljnu medicinsku negu suočavaju se sa ekonomskim i socijalnim nejednakostima, posebno starije osobe koje iz različitih razloga nisu uspeli da ostvare pravo na doprinosnu penziju ili nemaju uštedevine u penzijskom fondu.

Ombudsman skreće pažnju na slučaj koji je otvorio po službenoj dužnosti, a koji se odnosi na nepružanje od strane UKCK veštačkih kukova za osobe starije od 65 godina. Takođe je važno napomenuti da je tokom izveštajne godine primljeno više žalbi na nisku vrednost penzije. Ombudsman procenjuje da je, iako je bilo povećanja osnovnih penzija, iznos od 120 evra je veoma nizak da bi se zadovoljile potrebe starijih osoba i da je povećanje broja žalbi zbog niskog iznosa osnovne penzije pokazatelj o pogoršanju ekonomske i socijalne situacije starijih osoba.

Diskriminacija na osnovu ograničene sposobnosti

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je nastavio sa praćenjem pitanja koje se vežu za prava osoba sa ograničenim sposobnostima.

Praćenje realizacije preporuka iz Izveštaja Ombudsmana *ex officio* br. 479/2022.¹⁰⁰ vezano za procenu pristupačnosti za osobe

sa ograničenim sposobnostima na osnovu Administrativnog uputstva br. 33/2007. o tehničkim uslovima građevinskih objekata za pristup osobama sa ograničenim sposobnostima u opštinama Republike Kosovo, ističe da opštine nisu učinile napore za sprovođenje preporuka Ombudsmana za stvaranje pristupačnosti osobama sa ograničenim sposobnostima.

Ombudsman skreće pažnju da je u vezi sa sprovođenjem zakonodavstva koje se odnosi na zapošljavanje osoba sa ograničenim sposobnostima u centralnim institucijama i organima lokalne samouprave na Kosovu, dana 23. decembra 2023., objavio Izveštaj sa preporukama *ex officio* br. 519/2022.¹⁰¹ Prema zaključcima Ombudsmana, postoji nedostatak sprovođenja zakona koji se odnose na zapošljavanje osoba sa ograničenim sposobnostima, te je stoga preporučio specifične ciljne mere od strane vlade, koje bi omogućile univerzalno rešavanje izazova na tržištu rada za postizanje cilja obezbeđivanja jednakih prava i mogućnosti za osobe sa ograničenim sposobnostima i sprovođenju odgovarajućih odredbi pravnih instrumenata na međunarodnom i nacionalnom nivou.

Ombudsman primećuje da Ministarstvo finansija, rada i transfera (MFRT), je izdalo Administrativno uputstvo MFRT-br. 01/2024. o regulisanju konkursnih postupaka u javnom sektoru, član 6. stav 1, čiji se odnosi na raspisivanje javnog konkursa za osobe sa ograničenim sposobnostima. Međutim tokom izveštajne godine Ombudsman je primio jednu žalbu¹⁰² u vezi sa članom 6., stav 1. ovog Administrativnog uputstva, nakon istrage i analize pitanja, došao je zaključka da odredbe ovog člana predstavljaju ciljanu meru, baziranu na objektivnom i razumnom obrazloženju, koja doprinosi ispunjenju

99 <https://oik-rks.org/2024/12/05/avokati-i-popullit-opinion-r-nr-50-2024-ne-lidhje-me-detyrimet-e-organeve-shteterore-per-te-vepruar-ne-perputhje-me-parimet-e-ligjit-per-mbrojtje-nga-diskriminimi/>.

100 <https://oik-rks.org/sr/2023/12/29/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-4792022-o-proceni-pristupacnosti-za-osobe-sa-ogranicenim-sposobnostima-na-osnovu-administrativnog-uputstva-br-332007-za-tehnicke-uslove-gradjevinskih-objekata-za-pl/>.

101 <https://oik-rks.org/sr/2023/12/18/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-5192022-u-vezi-sa-zaposljavanjem-osoba-sa-ogranicenim-sposobnostima-u-centralnim-institucijama-i-organima-lokalne-samouprave-na-kosovu/>.

102 S.br. 274-2024.

zakonske obaveze o zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima, gde javna institucija “*unutrašnjim aktom vrši identifikaciju pozicija za ovu kategoriju i raspisuje konkurs za popunjavanje ovih radnih mesta*”.

U zavisnosti od stepena ograničene sposobnosti, poslodavac ima zakonsku obavezu da utvrdi odgovarajuća radna mesta. To podrazumeva da ovo administrativno uputstvo prepoznaje objektivnu i razumnu potrebu da javna institucija utvrdi radna pozicije prema odgovornostima i radnim dužnostima, koje se, prema radnim sposobnostima sa odgovarajućim kvalifikacijama, mogu obaviti na efikasan način i bez smetnji od osobe sa ograničenim sposobnostima, što ne bi ugrozilo njihovo zdravstveno stanje.

Što se tiče Izveštaja *ex officio* br. 521/2022.¹⁰³ u vezi sa ponovnom procenom ograničene sposobnosti o priznavanju statusa osoba sa paraplegijom i tetraplegijom prema Zakonu br. 05/L-067 o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom, jedna od preporuka dostavljenih Ministarstvu finansija, rada i transfera (MFRT) bila je da dopuni i izmeni Uredbu (VRK) br. 07/2017. o sastavu, funkcionisanju, odgovornostima Komisije procene i određivanja procedura za priznavanje statusa i prava osoba sa paraplegijom i tetraplegijom, brišući ceo stav 1. člana 9. koji utvrđuje ponovnu procenu ograničene sposobnosti ovih osoba, svakih pet godina.

Dana 4. aprila 2024., Ombudsman je primio odgovor od MFRT, prema kojem je dotična uredba u postupku izmene i ista biće prosleđena Vladi Republike Kosova na razmatranje i odobravanje.

Putem Odluke br. 08/216., dana 14. avgusta 2024., Vlada Republike Kosova je usvojila Uredbu (VRK) - br. 23/2024. o postupcima i kriterijumima procene i priznavanje statusa i prava osoba sa paraplegijom i tetraplegijom. U članu 8., stav 2. utvrđuje da “*Priznavanje statusa osoba sa paraplegijom/tetraplegijom, podnosioca zahteva ima trajni karakter i*

ne podleže redovnom procesu ponovne procene”, tako sprovodeći preporuku IO u Izveštaju sa preporukama *ex officio* sa br. 521/2022.

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je obavешten sa situacijom gluvih osoba koje završavaju srednje više školovanje, ali ne znaju čitati-pisati, iako u svojim diplomama oni izlaze sa visokim ocenama. U tom pravcu, Ombudsman je pokrenuo istragu *ex officio*, čija je svrha da se sazna da li postoje odgovarajući kurikulumi i mere za obrazovnu pripremu gluvih osoba i njihovo osposobljavanje za tržište rada na Kosovu. Takođe je od interesa da se sazna da li postoji obrazovno osoblje koje je sposobno i kvalifikovano da odgovori na specifične potrebe za nastavu-učenje od ovih osoba.

Ombudsman je primio pojedinačnu žalbu u vezi sa nedostatkom vozačkog ispita iz znakovnog jezika za gluve osobe, slučaj koji je u toku istrage.

Ombudsman je tretirao jednu žalbu u vezi sa obavezama državnih organa da postupaju u skladu sa principima ZZD i zakonodavstvom na snazi za pružanje stomatološke zdravstvene zaštite. Tokom istrage slučaja, identifikovane su povrede osnovnih ljudskih prava i sloboda od strane Univerzitetskog kliničkog stomatološkog centra Kosova (UKSCK), u vezi sa žalbom jedne devojčice sa ograničenim sposobnostima zbog nepružanja stomatološkog zdravstvenog tretmana prema posebnim potrebama koje ona ima. Ombudsman smatra da stomatološko zdravstveno netretiranje od UKSCK-a pacijentkinje prema posebnim karakteristikama koje ona ima, dovodi do diskriminacije na osnovu njenog zdravstvenog stanja i diskriminacije na osnovu ograničene sposobnosti. Takođe, Ombudsman zaključuje da slučaj devojčice otkriva pojavu da se u takvoj situaciji potencijalno mogu naći i druge osobe sa ograničenim sposobnostima ili osobe sa zdravstvenim karakteristikama, kada zatraže stomatološke usluge. Čini se da zdravstveno osoblje UKSCK-a nema

¹⁰³ <https://oik-rks.org/sr/2023/12/22/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-5212022-protiv-ministarstva-finansija-rada-i-transfera-u-vezi-pravne-osnove-ponovne-procene-invalidnosti-od-strane-komisije-za-ocenu-i-utvrdjivanje-postupaka-za/>.

dovoljno jasnoće o tretmanu osoba sa ograničenim sposobnostima ili osobama sa specifičnim zdravstvenim karakteristikama i pružanju stomatoloških zdravstvenih usluga. Kao posledica roditeljima devojčice trebalo je tražiti stomatološke usluge u Albaniji, na svom trošku, dodatno otežavajući stanje porodice devojčice.

Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama¹⁰⁴ u vezi sa Odlukom br. 43/III/2024. Ministarstva zdravstva, dana 22. marta 2024., vezano za pokrivanje medicinskog tretmana osoba sa statusom ratnog invalida OVK. Ombudsman zaključuje da Odluka br.43/III/2024., dana 22. marta 2024., doneta od MZ-a, predstavlja diskriminaciju u suprotnosti sa principom jednakog tretmana kao što se utvrđuje Zakonomo zaštiti od diskriminacije, jer dotična odluka utvrđuje samo beneficije za osobe sa *statusom ratnog invalida OVK*, isključujući kategoriju osoba sa *statusom civilnog ratnog invalida* iako ove dve kategorije uživaju iste beneficije, koje se izričito utvrđuju u članu 6., stav 1.7., Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, pripadnika OVK, civilnih žrtava i njihovih porodica.

Dana 26. decembra 2024., Ombudsman je primio odgovor od Ministra MZ kojim obaveštava da je dana 3. decembra 2024. doneo novu odluku kojom je obavezao Odbor za medicinski tretman izvan javnih zdravstvenih institucija da osobama sa statusom Civilni invalid rata za svrhe promene, održavanja ili postavljanja proteza, da odluči prema odabranom zahtevu od aplikanta u slučaju apliciranja za medicinski tretman izvan javnih zdravstvenih institucija, samo što se tiče finansijskog pokrivanja.

Diskriminacija na osnovu zdravstvenog stanja

Tokom izveštajne godine Ombudsman je tretirao tri žalbe u vezi sa preduzimanjem odgovarajućih radnji u pravcu proširenja Liste esencijalnih lekova, uključujući nove lekove koji mogu značajno poboljšati zdravlje i kvalitet života građana koji boluju od teških bolesti. Ombudsman je objavio izveštaj

¹⁰⁴ S. br. 522/2024.

sa preporukama i pozvao Ministarstvo zdravstva da proširi listu esencijalnih lekova, uključujući nove lekove koji mogu značajno poboljšati zdravlje i kvalitet života građana koji boluju od teških bolesti i koji imaju neophodnu potrebu za efektivnijim medicinskim tretmanom.

Što se tiče pružanja zdravstvene zaštite u javnim zdravstvenim institucijama, Ombudsman procenjuje da se građani i dalje suočavaju sa nekvalitetnim medicinskim uslugama, neadekvatnim tretmanom, nastavlja se upućivanje pacijenata u privatne klinike, bilo na direktan način ili kroz različite vidove obeshrabrivanja pacijenata da ne nastave tretman u javnim zdravstvenim institucijama. Nedostatak funkcionalizacije Zdravstvenog informacionog sistema zatim nedostatak zdravstvenih osiguranja ozbiljno utiču na siromašne slojeve građana koji, u nemogućnosti da plate usluge u privatnim klinikama, traže zdravstvene usluge u javnim bolnicama gde u slučajevima pružanja usluga zdravstvene zaštite ne ispunjavaju ni minimalne standarde, posebno pristup u odnosu sa pacijentom, koji pristup je potrebno da se promeni sa ciljem dostojanstvenog tretmana. U odnosu sa nedostatkom Zdravstvenog informacionog sistema u vezi sa poštovanjem prava na zdravstvene usluge, Ombudsman je ove godine objavio Izveštaj sa preporukama Ex officio br. 241/2022., u vezi sa nedostatkom pune funkcionalizacije Zdravstvenog informacionog sistema i posledicama koje on ima na pružanje zdravstvenih usluga građanima.

Diskriminacija na osnovu slobode verovanja, savesti i vere

Ombudsman procenjuje da se na Kosovu generalno poštuje sloboda verovanja, savesti i vere u skladu sa Ustavom i međunarodnim instrumentima primenjivih u Republici Kosovo. Uprkos tome, Ombudsman je tretirao 2 pitanja koja se odnose na slobodu verovanja, savesti i vere.

Prvo pitanje se odnosi na nepriznavanje verskih zajednica i nedostatku pravnog

statusa pojedinih verskih zajednica, što dolazi kao posledica neodgovarajućeg zakonskog regulisanja i potrebe za donošenjem novog zakona o verskim slobodama. Iako je trenutni Zakon o verskim slobodama na Kosovu jasno utvrdio neutralnost države u odnosu na verska uverenja, ovo utvrđeno njegovim članom 5., gde se utvrđuje da “*neće biti nijedne službene vere*”, zakon dalje ne utvrđuje način priznavanja verskih zajednica.

Drugo pitanje se odnosi na sadržaj obrazaca za popis stanovništva, gde je u delu pitanja o verskoj pripadnosti navedeno samo nekoliko verskih uverenja na Kosovu, iako Zakon o verskim slobodama zaključuje da na Kosovu neće biti nijedne službene vere.

U obe situacije, Ombudsman procenjuje da je kao glavna prepreka utvrđivanja ma jasan način pravnog statusa verskih zajednica neusvajanje Zakona o verskim slobodama. Zakon br. 02/L-31 o verskim slobodama na Kosovu, član 5., stav 4. utvrđuje da: “*Svim verama i njihovim zajednicama na Kosovu, uključujući Islamsku zajednicu Kosova, Pravoslavnu srpsku crkvu, Katoličku crkvu. Jevrejsku versku zajednicu i Evangelističku crkvu pružice im se svaka vrsta zaštite i mogućnosti radi uživanja prava i sloboda propisanih ovim Zakonom.*”

Ombudsman je, oslanjajući se na član 53. Ustava, koji utvrđuje da se ljudska prava i osnovne slobode garantovana Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP, u cilju stvaranja mišljenja o ovom pitanju analizirao neke slučajeve ovog suda u smislu priznavanja zakonom i registracijom verskih zajednica. ESLJP priznaje slobodu verovanja, savesti i vere prema članu 9. ESLJP.

Prema ESLJP, države moraju ostati neutralne i nepristrasne u verskim pitanjima (*Hasan i Chaush protiv Bugarske, 2000.*).

Što se tiče priznavanja zakonom i registracijom, države imaju određeno diskreciono pravo da postave uslove za zakonsko priznavanje verskih grupa (*Jehovini svedoci Moskve protiv Rusije, 2010.*). Međutim, arbitražno odbijanje registracije ili priznanja može povrediti član 9. i član 14. (zabrana diskriminacije) ESLJP.

Prema ESLJP-u, ne sme postojati nijedan monopol za određenu granu. Država ne može dati ekskluzivni pravni status za određenu grani isključujući druge bez legitimnog razloga (*Metropolitanska crkva Besarabije protiv Moldavije, 2001.*).

Unutrašnja verska pitanja (kao sukobi između grana iste vere) treba prepustiti samim verskim zajednicama, a ne državi (*Sindicatul “Păstorul cel Bun” protiv Rumunije, 2013.*). Međutim, države ne mogu praviti arbitrarne razlike između grana iste vere na takav način koji ograničava osnovna prava (*Crkva Scientologije Moskva protiv Rusije, 2007.*).

Drugo pitanje za koje je Ombudsman primio žalbu tokom izveštajne godine odnosi se na izbacivanje iz škole jedne učenice zbog nošenja marame. Pozivajući se na ovaj slučaj, za koji je Ombudsman započeo istrage, analizirano je Administrativno uputstvo Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije br. 06/2014. *Kodeks ponašanja i disciplinske mere za učenike viših srednjih škola.* Iz sadržaja koji ima ovaj administrativni akt proizilazi da je zabranjeno nošenje verske uniforme od strane učenika u javnim školama u preduniverzitetskom obrazovanju na Kosovu. U vezi sa ovim pitanjem bilo je kontinuiranog debata na duže vreme. Ombudsman je i prošlosti izlazio sa stavovima, koji su javno objavljeni.

Budući da se ovaj problem nastavlja i nije se postiglo da se konačno reši, Ombudsman će nakon okončanja istraga započetih u ovom slučaju objaviti i mišljenje u vezi sa ovom ovim pitanjem. Stav koji Ombudsman drži po ovom pitanju je da Uputstvo MONT-a br. 06/2014. ne ispunjava kriterijum zakonitosti. To je zato što Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju ne predstavlja dovoljno osnova za ograničenje, te da Uputstvo ne pruža neko pojašnjenje šta predstavlja verska uniforma. Neutvrđivanje toga šta predstavlja verska uniforma ili verski simboli rezultiralo je zabranom pohađanja nastave, uglavnom za devojčice koje nose marame na glavi, a što bi u konkretnom slučaju moglo predstavljati višestruku diskriminaciju. Nadalje, iz informacije koje raspolaze Ombudsman i iz onoga što je javno poznato, je da neke

škole u različitim opštinama dozvoljavaju pohađanje nastave za devojčice koje nose maramu, dok neke škole u drugim opštinama ne, stvarajući tako nepredvidivu i do negde arbitrarnu situaciju. Štaviše, Ombudsman smatra vitalnim za razvoj deteta pravo na obrazovanje i podseća da, u konkretnom slučaju, nadležni organi moraju imati u obzir najbolji interes deteta koji proizilazi iz Ustava i Konvencije o pravima deteta. Prema članu 3.1. Konvencije utvrđuje se da: *“U svim radnjama koje se odnose na deteta, bilo da ih preduzimaju javne ili privatne institucije društvenog blagostanja, sudovi, administrativni organi ili zakonodavni organi, najveći interes deteta treba da bude primarna pažnja.”*

Što se tiče bezbednosti i napada na verske objekte, Ombudsman je obezbedio podatke od Policije Kosova, prema kojima: Za period januar - decembar 2024. 53 slučaja se dogodilo napada na verske objekte, od kojih se 34 slučaja ili 64% dogodilo na muslimanske objekte, 16 slučajeva ili 30% na one pravoslavne i 3 slučaja ili 6% na one katoličke. Priroda napada u 36 slučajeva ili 68% odnosi se na krađu i tešku pljačku, dok se 16 slučajeva ili 30% odnosi na uništavanje ili oštećenje imovine, oštećenje grobova ili leševa, a 1 slučaj ili 2% na izazivanje razdora ili netrpeljivosti.

Ravnopravnost polova

Ustav¹⁰⁵ utvrđuje da *“Republika Kosovo obezbeđuje jednakost polova kao osnovnu vrednost za razvoj demokratskog društva, jednake mogućnosti učešća žena i muškaraca u politički, ekonomski, društveni i kulturni život i sve ostale oblasti društvenog života”*, dok Zakon o ravnopravnosti polova,¹⁰⁶ utvrđuje Ombudsmana kao instituciju ravnopravnosti koja tretira slučajeve koji se odnose na rodnu diskriminaciju.

U cilju vršenja svog mandata kao institucija ravnopravnosti, Ombudsman je tretirao i završio dva pitanja koja se odnose na rodnu ravnopravnost.

¹⁰⁵ Ustav, član 7., stav 2.

¹⁰⁶ Zakon o ravnopravnosti polova, član 13.

Ravnopravnost polova na pravo na rad

Dana 13. decembra 2024., Ombudsman je objavio Izveštaj Ex officio 535/2019. u vezi sa sprovođenjem posebnih mera predviđenih članom 6. [Posebne mere] Zakona br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, od zakonodavnih, izvršnih i sudskih organa, na svim nivoima, kao i od drugih javnih institucija na Kosovu.

Prema Zakonu br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, javne institucije su obavezne da preduzmu posebne privremene mere u cilju ubrzanja realizacije faktičke ravnopravnosti između žena i muškaraca u onim oblastima gde postoje nejednakosti.

U tu svrhu, Ombudsman je putem upitnika upućenog institucijama, autoritetima i javnim organima obezbedio informacije u vezi sa rodnoj zastupljenosti i merama koje su preduzeli za postizanje rodne ravnopravnosti. Do objavljivanja izveštaja, 50 javnih organa odgovorilo je na upitnik, uključujući ovde institucije na centralnom i onom lokalnom nivou.

Podeljeni na tri glavna nivoa institucionalne hijerarhije - viši rukovodeći nivo, srednji rukovodeći nivo i pomoćno osoblje, cifre pokazuju o nejednakoj zastupljenosti polova.

Prosečno, više rukovodeće pozicije nastavljaju znatno biti zastupljenije od muškaraca sa 77.1%, a samo 22.9% od žena. Dok, na druga dva nivoa, na osnovu podacima, žene čine oko 31% njih, a muškarci oko 69%. Shodno tome, može se zaključiti da je državna uprava dominirana od muškog pola, a još više na visokim pozicijama odlučivanja.

U vezi sa sprovođenjem Zakona br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa diskriminacijom na osnovu pola u izboru zamenika direktora Radio televizije Kosova. Ombudsman je procenio da je doveden u pitanje redovan i pravičan proces od strane RTK-a u konkretnom slučaju. Ovo ne samo zbog činjenice da se pitanje vraća na ponovno

razmatranje istoj Komisiji za izbor, što je propustima koji su evidentirani od Komisije za žalbe, oštetilo proces zapošljavanja, već i zbog činjenice da nejasnoća i netransparentnost unutrašnjih propisa o zapošljavanju ima brojne negativne uticaje na prava kandidata i zaposlenih. Učestala izmena unutrašnjih propisa, u konkretnom slučaju u roku od tri meseca, od izmene *Uredbe o postupcima izbora Generalnog direktora i višeg menadžmenta RTK-a, dana 17.05.2022., sa brojem protokola 0097/22* do donošenja *Uredbe br. 0165/22 o postupcima izbora Generalnog direktora i višeg menadžmenta RTK-a dana 08.09.2022.*, stvara pravnu nesigurnost. Pravna sigurnost je jedan od ključnih elemenata principa vladavine zakona. Ovaj princip osigurava da su zakoni, u ovom slučaju pravila, jasni i tačni kao i predvidljivi.

Ombudsman procenjuje da je i u konkretnom slučaju povređen i princip ravnopravnosti, uzimajući u obzir činjenicu da je od četiri kandidata koji su podvrgnuti postupcima zapošljavanja, žalilja je bila jedina kandidatkinja.

U vezi sa pitanjem zapošljavanja u javnom sektoru, Ombudsman je dana 23. decembra 2024. objavio Mišljenje u vezi sa obavezom državnih organa da postupaju u skladu sa principima, opštim pravilima, uslovima prihvatljivosti kao i tretiranjem žalbi građana, prema utvrđenjima Zakona o opštoj administrativnoj proceduri. Mišljenje je upućeno: Predsedniku Opštine Kosovo Polje, kao i za informaciju je dostavljeno ministru Ministarstva administracije lokalne samouprave i Kancelariji premijera/ Kancelariji za dobro upravljanje.

Slučaj se odnosi na apliciranje za poziciju stomatologa u KCPM u Kosovo Polje, na konkursu br. 686, raspisan dana 7. jula 2022. od Opštine Kosovo Polje/Direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu. Prema tvrdnji žalile, komisija za selekciju ju je obavestila o održavanju pismenog testa dana 29. jula 2022., dok je o usmenom intervjuu uopće nije obavestila.

Nadalje žalilja tvrdi da je za imena kandidata i bodove dobijene na pismenom testu i

usmenom intervjuu saznala kada je otišla u KCPM u Kosovo Polje gde je objavljen spisak imena i da su na njeno ime dati bodovi na pismenom testu, dok je u rubrici bodova za usmeni intervju napisano "nije došla". Žalilja dodaje da je protiv ovog spiska objavljenog, dana 29. avgusta 2022. uložila žalbu putem pošte Komisiji za žalbe u opštini Kosovo Polje, ali prema njoj nije dobila odgovor na njenu žalbu.

Ombudsman nije dobio odgovor na dostavljeno Mišljenje, procenivši da je Opština Kosovo Polje, pored povreda izrečenih u Mišljenju Ombudsmana, jedna je od najnesaradnijih opština sa Institucijom Ombudsmana.

Ravnopravnost polova na imovinu i nasleđivanju

Bazirajući se na podatke Katastarske agencije Kosova odražene u godišnjim izveštajima ove agencije, primećuje se trend povećanja registracije imovina na ime žena. Međutim, broj žena vlasnica ostaje nizak. Poslednji podaci pokazuju da je samo 19.79% registrovanih imovina u vlasništvu žena.

Ombudsman je 20. novembra 2024. održao okrugli sto gde su postavljena pitanja koja se odnose na imovinska prava žena i radnje javnih organa.

Kao zajednički zaključak sa ovog okruglog stola, proizilazi da zakonodavstvo Republike Kosova obezbeđuje potpuno jednaka imovinska prava za sve bez razlike, i sadrži garantne mere za realizaciju ovih prava.

Uprkos ovoj činjenici, glavni izazovi za puno uživanje imovinskih prava od strane žena javljaju se u praksi, a koji su običajno pravo, kulturne norme, neformalnost, nedovoljno informisanje o naslednim pravima, neinformisanje svih naslednika o pokretanju naslednog postupka, kao i odugovlačenje sudskih postupaka koji se odnose na pitanja imovinskih prava. Takođe, drugi izazovi su odricanje od nasledstva, realizacija prava na nasledstvo od vanbračnih zajednica, te niz pitanja koja su obelodanjena kako od paneliste tako i od učesnike.

Jedno od pitanja koje se konstantno identifikuje kao prepreka za realizaciju imovinskih prava žena i devojaka, a koje je tretirano i na ovom okruglom stolu, je odricanje od imovine, koje se zakonom utvrđuje, ali što se u vezi sa ovim pravom pojavljuju različiti stavovi, ako bi se odricanje trebalo vršiti nakon sticanja imovine, što bi ojačalo položaj žena i devojaka u aspektu njihovih prava.

Glavni zaključci koji su proizašli iz ovog okruglog stola su potpuno sprovođenje zakona koji se odnose na imovinska prava, osveščivanje i puna informisanost žena o njihovom Ustavu i zakonom zagaranovanim pravima, kao i smanjenje neformalnosti u imovinskim pravima.

Odgovornost javnih organa za zaštitu od nasilja u porodici

Krajem oktobra 2023. godine stupio je na snagu Zakon br. 08/L-185 o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja. Za razliku od Zakona br. 03/L-182 o zaštiti od nasilja u porodici, novi zakon donosi promene i poboljšanja u zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja. Inovacije koje donosi novi zakon uključuju ne samo nasilje u porodici, već i nasilje nad ženama i rodno zasnovano nasilje i tretira širi spektar oblika nasilja. Dodate su definicije oblika nasilja, uključujući fizičko, psihičko, seksualno, ekonomsko i drugi oblici rodnog nasilja. Utvrđeni su mehanizmi za sprečavanje i tretiranje slučajeva nasilja, kao i poboljšanje koordinacije između relevantnih institucija. Predviđene su edukativne oblasti i osveščivanja, postavljeni su mehanizmi za izveštavanje i praćenje slučajeva nasilja, obezbeđivši prikupljanje tačnih podataka i brze radnje.

Od dana 14. aprila 2019., na snazi je Krivični zakonik br. 06/L-074 Republike Kosova, koji kriminalizuje nasilje u porodici kao posebno krivično delo. Kao oblik izvršenja ovog krivičnog dela, utvrđeno je fizičko, seksualno, psihološko i ekonomsko zlostavljanje. Ovo krivično delo je među delima koja se gone po službenoj dužnosti, a ne po predlogu.

Kriminalizacija nasilja u porodici je standard postavljen Istanbulsom konvencijom. Takođe, prema standardima utvrđenim ovom konvencijom, krivično gonjenje za nasilje u porodici nije uslovljeno predlogom žrtve nasilja u porodici.

Dana 10. decembra 2024., u okviru 16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja, lansiran je sistem linkova za elektronski nadzor. Ombudsman procenjuje da je aktiviranje ovog sistema sprovođenje zakona nakon 10 godina i omogućava elektronsko praćenje mera zaštite ograničavanja približavanja zaštićenoj strani. Lansiranje elektronskih linkova, Ombudsman je adresirao i ponavljao godinama, a što je zapravo bilo prepreka u sprovođenju Zakona br. 05/L-003 o elektronskom nadzoru lica kojima se odlukom suda ograničava kretanje, zakon ovaj koji je trebalo da počne da se sprovodi još od 1. jula 2015. godine.

Shodno tome, može se reći da je Kosovo preduzelo brojne radnje u pravcu sprečavanja i zaštite od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja. Međutim, nasilje u porodici, nasilje nad ženama i rodno zasnovano nasilje nastavlja ostati rasprostranjeno te je iz godine u godinu zabeležilo povećanje. Prema obezbeđenim podacima od Policije Kosova, i dalje postoji porast slučajeva nasilja u porodici. Dok je prošle godine prijavljeno 2460 slučajeva, ove godine prijavljeno je 2547 slučajeva.

Iz informacija zahtevanih od Policije Kosova za 2024. godinu, prijavljena su 102 slučaja seksualnog uznemiravanja prema članu 183. Seksualno uznemiravanje.

Međutim, Ombudsman je, iz istrage slučajeva koji se odnose na nasilje u porodici i nasilje nad ženama, odnosno nadzora radnji odgovarajućih organa u tretiranju slučajeva nasilja, više puta je došao do zaključka da slučajevi nasilja u porodici nisu tretirani na adekvatan način, u kom slučaju država nije uspela ispuniti pozitivne obaveze za pravo na život i zaštitu od nasilja u porodici.

Dok postoji napredan zakonski okvir u pogledu sprečavanja i zaštite od nasilja u porodici, a nasilje u porodici nastavlja

biti zabrinjavajuća pojava, Ombudsman procenjuje da se pitanje odnosi na nepotpuno sprovođenje politika, strategija, zakona i standarda od strane odgovornih organa.

Ombudsman je kroz adresirane izveštaje, u kontinuitetu skretao pažnju organima na pozitivne obaveze države u pravcu preduzimanja odgovarajućih mera za zaštitu prava na život i zaštitu od nasilja u porodici, zaključujući da te mere moraju biti koordinisane, efektivne i u skladu sa zakonodavstvom i standardnim operativnim procedurama.¹⁰⁷

Organizacije civilnog društva su u svojim istraživačkim izveštajima iznele slične stavove o propustu države u zaštiti od nasilja u porodici. Sa ovim slučajem možemo se pozvati na izveštaj objavljen od Kosovskog instituta pravde (KIP), *Istanbulska konvencija u presudama sudova na Kosovu*,¹⁰⁸ koji naglašava pitanja koja se odnose na tretiranje slučajeva nasilja u porodici od strane pravosuđa.

Ovaj izveštaj analizirao je 50 presuda u vezi sa nasiljem u porodici. Prema izveštaju, slučajevi nasilja u porodici se tretiraju u razumnom vremenskom roku i da je prosek tretiranja predmeta od trenutka izvršenja do proglašenja presude prvostepenom 266 dana ili 8.5 meseci. Nadalje je zaključeno da se pravna kvalifikacija krivičnog dela za slučajeve nasilja u porodici ne vrši u skladu sa Krivičnim zakonikom i Uputstvom Vrhovnog suda Kosova u vezi sa pravnom kvalifikacijom i tretmanom slučajeva nasilja u porodici prema Krivičnom zakoniku Kosova. Od 50 analiziranih slučajeva, njih 29 je tretirano u pravcu krivičnog dela nasilja u porodici iz člana 248. Krivičnog zakonika, dok je u 6 slučajeva delo klasifikovano kao nasilje u porodici i uporedno time dodato mu je još jedno krivično delo. Ostali slučajevi su klasifikovani kao laka telesna povreda, napad ili pretnja za koje Krivični zakonik predviđa manje kazne nego za nasilje u porodici.

Prema nalazima ovog izveštaja, zaključeno je da se za slučajeve nasilja u porodici sprovode blage kaznene kazne, uzimajući u obzir činjenicu da je za mali broj slučajeva izrečena kazna efektivnog zatvora. Od 50 analiziranih presuda, prema 37 od njih je izrečena uslovna kazna zatvora, dok samo prema 5 lica osnovni sudovi su izrekli kaznu efektivnog zatvora. Dok kako se navodi u izveštaju, identifikovan je jedan skandalozan slučaj nasilja u porodici, gde je Državni tužilac protivzakonito odustao od optužbe, sa obrazloženjem da su strane bivši supružnici, protivzakonito amnestirajući okrivljenog za nasilje u porodici. Između ostalog, u analizi 50 presuda osnovnih sudova rezultira da su od ovih 50 slučajeva, u samo 11 od njih, žrtve nasilja u porodici zastupane u sudskom postupku preko branilaca žrtava, u dva slučaja je bilo nemoguće shvatiti da li su žrtve zastupane tokom sudskog procesa ili ne.

Procena Ombudsmana je da je uprkos preduzetim merama, odobrenim strategijama i unapređenju zakonodavstva u cilju sprečavanja i zaštite od nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, prisustvo nasilja u porodici visoko, pozivajući se na broj prijavljenih slučajeva. Stoga je neophodno da odgovorni organi u koordinaciji ponovno procene institucionalne politike u cilju sprečavanja kroz rano vaspitanje, osveščivanje javnosti i druge mere koje bi uticale na sprečavanje. Neophodno je unifikacija zaštitnih mera i kaznenih politika od strane sudova u cilju poštovanja prava žrtava na pravdu. Moraju se zaživeti u praksi institucionalne politike usvojene za ekonomsko osnaživanje žrtava kao preduslov za sprečavanje slučajeva ponavljanja krivičnih dela i ponovne viktimizacije, kao i druge mere za jačanje položaja žene u društvu.

Žene žrtve/preživele seksualnog nasilja tokom rata

Imajući u obzir kontinuirane zabrinutosti pokrenutih za pitanja koja se vežu sa procesom verifikacije i priznavanja statusa žrtava seksualnog nasilja tokom rata na

107 <https://oik-rks.org/sr/2022/07/22/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-132022-u-vezi-sa-pozitivnim-obavezama-drzave-da-stiti-pravo-na-zivot-i-da-obezbedi-zastitu-od-nasilja-u-porodici/>
<https://oik-rks.org/sr/2021/04/27/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-1502021-u-vezi-sa-pozitivnim-obavezama-drzave-za-pravo-na-zivot-i-zastitu-od-nasilja-u-porodici/>

108 <https://kli-ks.org/konventa-e-stambollit-ne-aktgjkimet-e-gjykatave-ne-kosove/>

Kosovu, izazove i poteškoće sa kojima su se žrtve seksualnog nasilja suočavale tokom rata, kao i prepreke u realizaciji beneficija koje pripadaju žrtavama na osnovu zakona, Ombudsman je 2023. godine pokrenuo istrage o ovom pitanju, po službenoj dužnosti.¹⁰⁹

Tretiranje ovog pitanja od Ombudsmana i perspektiva zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda fokusira se na poštovanje zakonskih rokova od strane komisije u procesu tretiranja aplikacija za verifikaciju i priznavanje statusa žrtve; individualizacija obrazloženja odluka za svaki slučaj posebno, izbegavajući obrazloženje šablona ili ista za različite slučajeve; ograničenje vremenskog roka za dostavljanje aplikacija; organizovanje i realizacija procesa intervjuisanja žrtava, kao i pristupa žrtvama prostorima gde se realizuje intervjuisanje; kao i podizanje svesti i senzibilizacija javnog mišljenja za apliciranje za priznavanje i verifikaciju statusa žrtve.

Dana 24. avgusta 2024. Ombudsman je objavio izveštaj o poštovanju ljudskih prava tokom procesa priznavanja i verifikacije statusa žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog rata Kosova, kao i o preprekama u realizaciji beneficija zagarantovanih zakonom. Izveštaj je dostavljen odgovarajućim organima na razmatranje i dalje radnje.

Ombudsman je procenio da Uredba br. 22/2015 o određivanju procedura za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom oslobođilačkog rata Kosova sadrži zakonske praznine koje stvaraju nesigurnost i nejasnoće u postupku priznavanja statusa. Konkretno, nedostaje jasno utvrđivanje vremenskih rokova za razvoj postupka i donošenje odluka, stvarajući zabunu između različitih rokova utvrđenih uredbom i Zakonom o opštoj administrativnoj proceduri. Takođe, terminologija korišćena za raspoloživa pravna sredstva, kao "žalba" i "zahtev za ponovno razmatranje", je nejasna i u suprotnosti sa primenljivim zakonom.

Ombudsman je takođe izrazio zabrinutost o načinu tretiranja žrtava tokom procesa

intervjuisanja, naglašavajući potrebu za očuvanje poverljivosti, izbegavanja ponovne traumatizacije i obezbeđivanje odgovarajućih infrastrukturnih uslova. Od suštinske je važnosti da objekti u kojima se obavljaju intervjui budu dostupni svima, uključujući i osobe sa posebnim potrebama, i da rasporedi budu organizovani na način da se izbegne suočavanje sa žrtvama.

Izveštaj takođe evidentira kašnjenja u opremanju žrtava identifikacionim kartama, predviđenim u članu 37. Uredbe, kao i nedostatak odredbi za psihosocijalnu podršku žrtvama, što je od suštinskog značaja za njihovu reintegraciju u društvu.

Specifične preporuke adresirane su Vladi, Ministarstvu unutrašnjih poslova, Ministarstvu finansija, rada i transfera, kao i Sudskom savetu Kosova, kako bi se obezbedilo poštovanje i zaštita prava žrtava seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu.

Specijalno tužilaštvo Kosova (STRK) je 2023. godine podiglo prve optužnice za suđenje u odsustvu Osnovnom sudu u Prištini - Specijalnom odeljenju, protiv optuženih za silovanje tokom rata na Kosovu, odnosno prva optužnica je podignuta dana 2. maja 2023. Takođe, Vrhovni sud Kosova odlučio je za prvi slučaj kazne o seksualnom nasilju tokom rata, odbijajući kao neosnovane zahteve za zaštitu zakonitosti branioca osuđenog i osuđenog Z.V., podnete protiv presude Osnovnog suda u Prištini - Specijalno odeljenje PS.br.28/2022. dana 11.11.2022. i presude Apelacionog suda Kosova - Specijalno odeljenje APS.br.50/2022. dana 15.02.2023.

Diskriminacija na osnovu etničke pripadnosti

Ombudsman je analizirao i podatke što se tiče etničke zastupljenosti u javnom sektoru. Što se tiče zapošljavanja u javnom sektoru iz redova nevećinskih zajednica, Ombudsman je dana 30. avgusta 2024. dostavio dopis Ministarstvu unutrašnjih poslova (MUP) da bi tražio informacije u vezi sa sprovođenjem Zakona br. 08/L-197 o javnim službenicima u vezi sa zastupljenošću nevećinskih

¹⁰⁹ Slučaj ex-officio br. 436-2023.

zajednica, koja prema zakonu treba da bude 10% na centralnom nivou. Ombudsman je zatražio da bude obavešten da li kvota od 10% podrazumeva da svaka javna institucija na centralnom nivou mora imati najmanje 10% radnih mesta popunjeno pripadnicima zajednice ili da li ovih 10% radnih mesta podrazumevaju sve centralne javne institucije zajedno. Ombudsman je takođe zatražio statističke informacije o zaposlenima u centralnim javnim institucijama (uključujući agencije i nezavisne institucije), podeljene prema etničkoj pripadnosti.

Dana 30. septembra 2024., Ombudsman je dobio odgovor od MUP, prema kojem Zakon br. 06/L-114 o javnim službenicima, čak i nakon njegovog ukidanja, ali i novim zakonom o javnim službenicima, utvrđuje istu odredbu za kvotu od 10% radnih mesta iz nevećinskih zajednica na centralnom nivou u javnim institucijama, ali dotični zakon nije specifikovao da je taj procenat postiže u svakoj javnoj instituciji isti, već je kao celina, isto kao što se utvrđuje i u Uredbi 15/2023. o postupku prijema u civilnoj službi. Takođe, u ovom odgovoru MUP-a navodi se da javne insitucije, u cilju ispunjavanja kvote za zastupljenost nevećinskih zajednica, mogu otvoriti postupak zapošljavanja samo za pripadnike nedovoljno zastupljenih zajednica.

Prema statistikama dostavljenim od MUP, primećuje se da su statistički podaci iz 2022. godine. Izveštaj o broju zaposlenih iz redova nevećinskih zajednica u civilnoj službi, podeljen po etičkoj pripadnosti u državnim institucijama na centralnom nivou pokazuje da: 92.2% su zaposleni Albanci, 4.1% Srbi, 0.8% Bošnjaci, 0.6% Turci, 0.6% ostali i 2.4% neizjašnjeni. Prema dostavljenim podacima, primećuje se da nema podataka o drugim nevećinskim zajednicama na Kosovu, uključujući Rome, Aškalije, Egipćane, Hrvate i Crnogorce. Ne postoji objašnjenje ili dodatni razlog za neuključivanje ovih zajednica u statističke podatke dostavljene od MUP.

Kada je reč o međuetničkim incidentima, prema podacima Policije Kosova, prijavljeno je 25 slučajeva, 24 zbog izazivanja razdora i netrpeljivosti, a 1 zbog izazivanja opšte opasnosti. Dok nije bilo prijavljenih slučajeva

u vezi sa govorom mržnje.

Prava LGBTIQ+ osoba

Ombudsman je dana 15. januara 2024., objavio Izveštaj *ex officio* br. 146/2021. Jezik u javnom diskursu, u odnosu sa obavezama koje države ima u garantovanju slobode izražavanja i sprečavanju govora mržnje.

Izveštaj analizira jezik korišćen u javnoj komunikaciji na Kosovu tokom 2020-2022. godine, fokusirajući se na govor mržnje na parlamentarnim sednicama, televizijske debate i komentare na društvenim medijima. Studija evidentira uzroke i ciljeve govora mržnje, uključujući političku, etničku, versku, seksualnu i rodnu pripadnost. Takođe, naglašava se uticaj medijskog diskursa na podsticanje mržnje na društvenim mrežama i nedostatak moderacije sadržaja.

Neki od nalaza izveštaja odnose se na prava LGBTIQ+ osoba, kao u nastavku:

Na skupštinskim sednicama (2020-2022.) nisu utvrđeni direktni podsticaji mržnje, ali je identifikovan "meki govor mržnje" i skriveni diskriminatorni izrazi.

Televizijske debate i društvene mreže jezik mržnje je rasprostranjeni u online komentarima, često pod uticajem tema debata. 86% takvih komentara dolazi od muškaraca i uglavnom ciljaju na javne ličnosti, seksualnu orijentaciju i etničku pripadnost.

Na platformama društvenih medija jedan od 15 komentara sadrži govor mržnje. Najviše ciljane kategorije su seksualnost, politička uverenja i etnička pripadnost. Najosetljivije teme odnose se na istospolne brakove i međuetnička pitanja.

Izveštaj naglašava važnost javnog osveščivanja i međuinstitucionalne saradnje za borbu protiv ove pojave na efektivan način.

Ombudsman je dana 1. marta 2024. primio žalbu protiv Skupštine Republike Kosova, koja se odnosi na diskriminaciju i povredu dostojanstva LGBTIQ+ osoba tokom plenarne sednice Skupštine Republike Kosova, održane dana 16. marta 2022. Žalba je podneta u ime sledećih nevladinih

organizacija: „Inicijativa mladih za ljudska prava“ Kosova (YIHR), “Centar za ravnopravnost i slobodu“, “Centar za razvoj društvenih grupa“, “Braniooci građanskih prava“, “Kosovski centar za rodne studije“, koji su predstavljeni po ovlašćenju od “Inicijative mladih za ljudska prava“ Kosova.

Uzimajući u obzir da su žalioци, dana 1. marta 2024., istog dana kada su podneli žalbu Ombudsmanu, podneli i tužbu (C.br.2993/2024.) Osnovnom sudu u Prištini, Ombudsman je, nakon analize okolnosti slučaja, odlučio da dostavi ovom sudu svoje mišljenje u svojstvu prijatelja suda.

Dana 17. oktobra 2024., Ombudsman je dostavio *amicus curiae* Osnovnom sudu u Prištini, u kojem je, između ostalog, istakao da u kontekstu slučaja ima u obzir o važnosti slobode mišljenja i izražavanja. U tom kontekstu, Ombudsman je istakao da svaki pojedinac ima pravo da izrazi svoje lično mišljenje i stav, što čini osnovu svakog slobodnog demokratskog društva. Međutim, pravo na slobodu govora, bez obzira na način izražavanja i objavljivanja ideja i stavova, ne treba da bude opravdanje za diskriminaciju. Stoga, izražavanje stavova i uverenja kojima se narušava dostojanstvo osoba ili grupa osoba i narušava ugled, kao i zagarantovana prava drugih, ne može se opravdati sa pravom na slobodu izražavanja.

Ovi stavovi i izjave imaju posebnu težinu kada se uzmu u obzir da su poslanici Skupštine Republike Kosova deo institucije, koja je najviši organ zastupanja i nosilac ustavne i zakonodavne vlasti u zemlji i koji je od izuzetne važnosti za postavljanje demokratskog sistema i koji predstavlja osnovu za postavljanje vladavine prava, nadzora nad procesima upravljanja i poštovanja međunarodnih instrumenta i standarda za ljudska prava, koja su direktno primenjiva u Republici Kosovo.

Ombudsman ima u obzir da poslanici imaju imunitet u vezi sa svojim izjavama u parlamentu, međutim taj imunitet treba razmotriti kada se radi o izjavama koje sadrže govor mržnje i diskriminaciju i napominje da se Evropski sud za ljudska prava bavio slučajevima koji uključuju diskriminatorni jezik

korišćen od javnih službenika, uključujući političare i vladine službenike, u kojima kontinuirano je podržavao kazne i sankcije protiv javnih službenika čije izjave misli se da su zadržale govor mržnje, tvrdeći važnost podsticaja tolerancije i zaštite ranjivih grupa od diskriminacije.

Ombudsman je procenio da su izjave narodnih zastupnika, koji prenose poruke i oblikuju stavove javnog mišljenja, izuzetno važne, stoga njihove izjave ne trebaju podržavati predrasude, stereotipe i druge društveno neprihvatljive modele. Iz tog razloga, svi državni službenici i javni organi imaju posebnu odgovornost i izuzetno važnu ulogu u promovisanju tolerancije, promovisanju prava na različitost i stvaranju društva gde se prava svih poštuju bez diskriminacije.

Ombudsman procenjuje da izjave poslanika date dana 16. marta 2022., tokom debate na plenarnoj sednici Skupštine Republike Kosova, tokom razmatranja člana Nacrta civilnog zakonika br. 08/L-124, u vezi sa članom 1138., stav 2, diskriminirajuće, krše dostojanstvo LGBTIQ+ osoba stvarajući ponižavajuće i uvredljivo okruženje prema njima i, bazirajući se na praksu ESLJP, predstavljaju govor mržnje prema LGBTIQ+ zajednici.

Što se tiče prava osoba iz LGBTIQ+ zajednice, Ombudsman je dana 10. juna 2024., putem javne izjave, izrazio razočaranje i zabrinutost zbog vandalizma LGBTIQ+ simbola, odnosno vandalizma na prelazu u ulici “Džordž Buš“ koji je ofarban u duginim bojama u čast Nedelje Ponosa. Ombudsman snažno osuđuje uvredljiv i diskriminatorni jezik koji je korišćen u vandalizmu simbola LGBTIQ+ osoba.

Ombudsman je dao do znanje da su takve radnje neprihvatljive u društvu gde se ustavne vrednosti baziraju na principima slobode, mira, demokratije, jednakosti, poštovanja ljudskih prava, vladavine prava i nediskriminacije.

Ombudsman je dana 22. jula 2024. primio žalbu od G.M. podneta protiv Policije Kosova (PK), zbog neinformisanja o denunciranju koje je on podneo dana 20. juna 2024., koja

se odnosi na krivično delo prema članu 141. Krivičnog zakonika Republike Kosova.

Prema tvrdnjama žalilaca, na Instagramu na "meme.shqip.video" prikazan je video od "Prishtina Pride 2024." gde je učesnik bio i premijer zemlje, a na ovaj video osoba (A.B. sa svojim Instagram računom) je komentarisala, kao: "Uхватите и упуцајте ове идиоте, да нас не упрљају [...]" u kom slučaju je žalilac istakao da su ispunjeni elementi krivičnog dela utvrđenog u članu 141. (Izazivanje razdora i netrpeljivosti) Krivičnog zakonika Republike Kosova. Žalilac je prijavio slučaj u PK preko službene elektronske adrese policije, ali nije informisan da li je ovaj slučaj tretiran i obrađen od strane PK-a. Nakon prijema žalbe, Ombudsman se obratio dopisom Generalnom direktoru PK-a da ga informiše o radnjama koje su preduzete ili planira da se preduzmu od policije u denonciranom od žalilaca. Ombudsman je obavešten od Generalnog direktora PK-a da je po prijemu dopisa Ombudsmana, PK tretirala pokrenuto pitanje od žalilaca, i da su preduzete neposredne radnje adresirajući na tretiranje relevantnim jedinicama PK-a. Nadalje direktor je obavestio da je Sektor za istrage glavnog grada, u konsultaciji sa dežurnim tužiocem, otvorio službenu belešku sa br. 2024-AB-SHZ-463, u kom slučaju su preduzete radnje u pravcu identifikacije osumnjičenog lica. U obaveštenju se navodi da je žalilac kontaktiran od PK putem elektronske pošte i da mu je zatraženo da se pojavi u Policijskoj stanici "Centar", odnosno u Sektoru istraga glavnog grada, kako bi pružio najdetaljnije informacije koje je mogao da poseduje. Ombudsman ceni reagovanje PK-a te da će nastaviti pratiti rad organa gonjenja u slučajevima podsticanja razdora i netrpeljivosti usmerene protiv LGBTIQ+ zajednice.

Prema podacima obezbeđenih od Policije Kosova, prijavljeno je pet slučajeva krivičnih dela protiv LGBTI zajednice, jedan slučaj podsticanja razdora i netrpeljivosti, jedan slučaj telesne povrede, jedan slučaj ucene putem društvenih mreža, dva slučaja pretnje.

Dana 30. aprila 2024., Ombudsman je usvojio Vodič za dobre prakse - Tretiranje slučajeva

LGBTIQ+ osoba¹¹⁰, koji je objavljen na web stranici Institucije Ombudsmana.

Takođe, Ombudsman je dana 25. marta 2024., usvojio Vodič za tretiranje slučajeva zločina mržnje¹¹¹, koji je na web stranici Institucije Ombudsmana.

Viktimizacija i drugi oblici diskriminacije

- Ombudsman je tretirao žalbu podnetu od G.F. protiv Policijskog inspektorata Kosova (PIK), zbog kršenja zakonskih postupaka u slučaju davanja preporuke za njegovu suspenziju sa rada od 27. septembra 2018. do 10. januara 2019., i negativnih efekata koje su mu ove radnje uzrokovale u izgradnji karijere.
- Dana 20. juna 2024., Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama, zaključujući da produženje postupka krivične istrage od PIK-a od 2018. godine predstavlja povredu prava žalilaca na pravično i nepristrasno suđenje kao i krši pravo žalilaca na efektivna pravna sredstva, zagarantovano Ustavom Republike Kosovo. Pored toga, Ombudsman je tokom istrage slučaja primetio da se žalilac nije žalio da je bio diskriminisan po bilo kom osnovu utvrđenim zakonom. Međutim, prijava žalilaca PIK-u u vezi sa sumnjama na krivično delo tokom implementacije ugovora o snabdevanju [...] u PK i pokretanje prekrivičnog postupka od PIK-a protiv njega, izazivaju sumnje u njegovu viktimizaciju i stavljajući ga u nepovoljne uslove, što se u konkretnom slučaju može okarakterisati viktimizacijom zbog prijave zlostavljanja.
- Tokom izveštajne godine, Ombudsman je tretirao i žalbe sa tvrdnjama o raskidu ugovora ili premeštajem sa jedne pozicije na drugu zbog političke pripadnosti i mišljenja. Ombudsman je u oba ova slučaja dostavio mišljenja *amicus curiae* sudu gde su žalioци podnosili tužbe, više

110 <https://oik-rks.org/2025/02/18/udhezues-per-praktika-te-mira-trajtimi-i-rasteve-te-personave-lgbtiq/>.

111 <https://oik-rks.org/sr/2025/02/18/smernice-za-postupanje-sa-predmetima-zlocina-iz-mrznje/>.

zbog toga što se čini da su odluke o razrešenju i premeštaju bile u suprotnosti sa principom zakonitosti ili su doneti od nenadležnih organa.

Opšte prakse koje su u suprotnosti sa principom nediskriminacije

Polazeći od gore navedenih nalaza, Ombudsman kao zaključak donosi rezimirane neke od praksi koje su u suprotnosti sa principom nediskriminacije.

- Nedostatak podataka o slučajevima diskriminacije, stvara netačan pregled stvarnog stanja koje se odnosi na slučajevima diskriminacije, kao i neimenovanje službenika za zaštitu od diskriminacije, ometaju sprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije (ZZD).
- Nedovoljna zastupljenost žena na kandidatskim listama političkih stranaka je pitanje koje je podiglo zabrinutosti. Zakon predviđa minimalnu kvotu od 30% za svaki pol, ali u praksi zastupljenost žena ostaje niska. U međuvremenu, diskriminacija u tretmanu zaštićenih kategorija, kao što su osobe sa ograničenim sposobnostima, pojedinci različite seksualne orijentacije ili oni koji se suočavaju sa diskriminacijom na osnovu starosti, etničke pripadnosti ili verskog uverenja, takođe su pitanja koja zahtevaju pažnju organa.
- Ombudsman je primetio da je diskriminacija na osnovu starosti zabrinjavajuća pojava, gde je i dalje prisutna percepcija starosti kao faktor koji dovodi do diskriminacije. Ova višestruka diskriminacija posebno je izražena među starijim osobama, koji se suočavaju sa različitim ograničenjima, uključujući i ona koja se odnose na mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu. Usluge pružene za ovu starosnu grupu često su neprikladne i ne pružaju odgovarajuću podršku.
- U oblasti zapošljavanja, diskriminacija u procesima zapošljavanja i nedostatak transparentnosti su kontinuirane zabrinutosti. Neuspeh pružanja jednakih

moćnosti aplikantima i diskriminacija određenih grupa su fenomeni koji se često dešavaju, otežavajući napredak i jednake mogućnosti za sve.

- Drugo važno pitanje je rodna neravnopravnost na rukovodećim pozicijama, gde muškarci dominiraju na značajan način. Žene se i dalje suočavaju sa preprekama u dostizanju pozicija odlučivanja. Rodna diskriminacija je takođe evidentna u pitanjima imovine i nasleđa, gde kulturološke norme i nedovoljno informisanje o imovinskim pravima otežavaju ženama pristup ovim pravima.
- Nasilje u porodici i rodno zasnovano nasilje nastavljaju ostati prisutni, uprkos naporima da se ove pojave zaustave.
- Nejasni rokovi i opšta obrazloženja za odluke o priznavanju statusa žrtve stvaraju nesigurnost i mogu pogoršati situaciju žrtava. Kašnjenja u opremanju žrtava identifikacionim kartama i nedostatak psihosocijalne podrške negativno utiču na njihovu reintegraciju.
- Etnička diskriminacija, koja se manifestuje u zapošljavanju u javnom sektoru, još jedan je izazov. Nedovoljna zastupljenost nevećinskih zajednica, posebno Roma, Aškaliya i Egipćana, nastavljaju biti problematika koja se treba adresirati, kako bi se obezbedila jednaka uključenost i jednake mogućnosti za sve građane.
- Diskriminacija protiv LGBTIQ+ osoba nastavlja biti prisutna, posebno na društvenim mrežama, gde je upotreba govora mržnje i negativnih komentara stvorila nepovoljnu i štetnu atmosferu za ovu zajednicu. Institucionalna diskriminacija je evidentirana tokom skupštinskih sednica, a što negativno utiču na dostojanstvo i prava ove grupe.
- Ombudsman ističe potrebu za veći angažman od strane institucija za sprovođenje postojećeg zakonodavstva i garantovanju ravnopravnosti za sve građane.

Prava zajednica i njihovih pripadnika

Republika Kosovo je izgrađena na vrednostima poštovanja prava i sloboda nevećinskih zajednica koje žive na Kosovu, garantujući poštovanje političkih, civilnih i drugih prava u skladu sa Okvirnom konvencijom Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina i Evropskom poveljom o regionalnim ili manjinskim jezicima, kao što je utvrđeno u Poglavlju 3 Ustava - Prava zajednica i njihovih pripadnika. U ovom poglavlju Ustava utvrđena su posebna prava zajednica i njihovih pripadnika.

Nevećinske zajednice nastavljaju da se suočavaju sa brojnim izazovima u ostvarivanju svojih prava, generalno sličnim izazovima sa kojima se suočava svaki građanin Republike Kosova, uglavnom zbog nepotpunog sprovođenja zakona, u ovom slučaju pozivajući se na Zakon o upotrebi jezika, sprovođenje ZZD-a, uslove u obrazovanju i zapošljavanju.

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je primio 214 žalbi podnetih od pripadnika nevećinskih zajednica, od kojih su 110 podnete od pripadnike srpske zajednice, 23 od pripadnike aškalijske zajednice, 20 od pripadnike bošnjačke zajednice, 17 od pripadnike romske zajednice, 12 od pripadnike turske zajednice, 10 od pripadnike egipatske zajednice, 7 od pripadnike goranske zajednice i 15 od drugih zajednica. Iz sadržaja primljenih žalbi može se zaključiti da su problemi sa kojima se suočavaju pripadnici nevećinskih zajednica još uvek isti kao i prethodnih godina, što je pokazatelj da organi imaju obavezu da se doslednije bave pitanjima o kojima Ombudsman izveštava iz godine u godinu. Problemi sa kojima se suočavaju nevećinske zajednice ne mogu se primetiti samo iz podnetih žalbi, već i praćenjem celokupne situacije na terenu, sa sastanaka sa građanima, organizacijama civilnog društva, organizovanih okruglih stolova i drugih oblika saradnje koji su između ostalog, imali za cilj i identifikovanje pitanja koja su od interesa da se tretiraju od Ombudsmana, pitanja koja se odnose na

poštovanje prava nevećinskih zajednica.

Povratak i bezbednost

Tokom izveštajne godine, prema podacima primljenim od Ministarstva za povratak i zajednice, dobrovoljno se vratilo 66 osoba iz nevećinske zajednice, od kojih 7 Aškalijska, 4 Bošnjaka, 29 Roma, 26 Srba. Dok prema mestu gde su, njih 48 se vratilo u opštinu Gnjilane, 6 u Peć i 12 u Prištinu.

Od primljenih žalbi, Ombudsman primećuje da su najveće zabrinutosti izražene od pripadnika nevećinskih zajednica: nepoštivanje jezičkih prava, pitanje nepriznavanja diploma, problemi sa opremanjem ličnim dokumentima zbog problema sa upisom u civilnim registrima itd.

Ombudsman je u kontinuitetu isticao da je bojkot institucija Republike Kosova i napuštanje radnih mesta u obliku bojkota od pripadnika srpske zajednice koji žive u severnom delu Kosova, pogoršali stanje ove zajednice u institucionalnoj zastupljenosti. Ovo stanje je dodatno eskaliralo bojkot vanrednih lokalnih izbora u ovim opštinama i neučešćem u glasanju za ili protiv smene predsednika ovih opština.

Na osnovu izveštaja Policije Kosova, od januara do kraja novembra 2024. registrovano je 23 moguća međuetnička slučaja karaktera podsticanje razdora i netrpeljivosti i 1 slučaj izazivanja opšte opasnosti. Od ovih, u 19 slučajeva oštećena strana su Albanci, 3 su Srbi i 1 slučaj protiv romske zajednice.

Ministarstvo za zajednice i povratak (MZP) je i ove godine, delujući u skladu sa svojim mandatom i nadležnostima, pomoglo i pružilo podršku svim povratnicima i zajednicama na Kosovu. Ombudsman ceni rad MZP-a na povećanju kapaciteta za pomoć nevećinskom stanovništvu, ne samo što se tiče pružanja pomoći povratnicima, već i u sprovođenju velikog broja projekata, u kojim su uključene organizacije civilnog društva iz svih zajednica podjednako, male privatne preduzetničke kompanije, poljoprivredne farme i individualni poljoprivrednici, kao i izgradnju i rekonstrukciju kuća za ranjive pripadnike nevećinskih zajednica na Kosovu.

Ohrabrujući je angažman odgovornih organa u njihovom reagovanju u vezi sa slučajem jedne porodice iz hrvatske zajednice u selu Janjevo, opština Lipljan.¹¹² Slučaj se odnosi na žalbu u vezi sa teškim i opasnim uslovima u kojima žive tri starije žene, u staroj kući staroj preko 150 godina, koja se nalazi u zaštićenom kulturnom i istorijskom delu Janjeva. Nakon prijema žalbe, Ombudsman je pokrenuo inicijativu zajedno sa OEBS-om i Kancelarijom za zajednice opštine Lipljan, što je rezultiralo pozitivnom odlukom Ministarstva kulture da MZP-u dozvoli da izgradi kuću za ovu tročlanu porodicu u delu dvorišta, kako ne bi morali da čekaju stvaranje uslova za obnovu objekta sa istorijskim i kulturnim značajem u kojem one trenutno žive.

Kao i prethodnih godina, Ombudsman je primio niz žalbi koje se odnose na probleme građana na severu Kosova u vezi sa regulisanjem civilnog statusa¹¹³ (rođenje, brak, smrt i bračni status). Svi ovi problemi koji se odnose na pitanje državljanstva, civilne registracije i ličnih dokumenata. Ombudsman je ovaj problem isticao i u prethodnim izveštajima, dok je ove godine, nakon sastanka održanog sa predstavnicima Vlade i na insistiranje Ombudmana, pokazana je spremnost od Vlade o rešavanju ovog problema. Dana 29. novembra 2024., MUP je donelo Odluku¹¹⁴, na osnovu koje će građani imati mogućnost da regulišu svoj civilni status. Ova odluka omogućava svim državljanima Republike Kosova, koji nisu registrovali svoj civilni status na teritoriji Republike Kosova u periodu od 1999. godine do stupanja na snagu ove odluke, da podnesu zahteve za upis u Centralni registar civilnog statusa Republike Kosova. Ombudsman veruje da će građani iskoristiti ovu priliku i regulisati svoj civilni status u okviru pravnog sistema Republike Kosovo i tako će olakšati dalji proces dobijanja identifikacionih dokumenata.

112 A.br. 673/2023.

113 Žalbe 957/24., 814/24., 1346/24., 1350/24 i druge.

114 <https://mpb.rks-gov.net/f/57/7939/Pyetjet-me-t%C3%AB-shpeshta,-n%C3%AB-lidhje-me-procedur%C3%ABn-e-zbatimit-t%C3%AB-Vendimit-t%C3%AB-Ministrit-->

115 Ustav Republike Kosovo, član 47.

116 Protokol br. 1 EKLJP, član 2. i Konvencija o zaštiti deteta, član 28.

Imovinska prava

Od ukupno 214 žalbi primljenih od pripadnika nevećinskih zajednica, tokom ove godine, skoro polovina se odnosi na odugovlačenje postupaka u sudovima i tužilaštvima. Ove žalbe se uglavnom odnose na postupke imovinskih sporova uzurpacije, ponovne uzurpacije imovine i rušenja objekata izgrađenih bez dozvole na tuđoj imovini.

Odugovlačenja sudskih postupaka u imovinskim slučajevima nastavljaju ostati složena i problematična, posebno kada se uzme u obzir dužina vremena u rešavanju imovinskih pravnih zahteva, koje nisu u skladu sa pravom na suđenje u razumnom vremenskom roku. Ostala problematična pitanja mogu se smatrati i uzurpacije, ponovne uzurpacije i nemogućnost raspolaganja privatnom imovinom, o čemu je Ombudsman izveštavao i tokom prošlih godina.

Obrazovanje

Ustav Republike Kosovo garantuje i reguliše pravo na obrazovanje u članu 47., kao pravo koje uključuje tri glavne obaveze: (i) pružanje obaveznog i besplatnog osnovnog obrazovanja, (ii) stvaranje sveobuhvatnog obrazovnog sistema koji pruža jednake mogućnosti, i (iii) stvaranje obrazovnog sistema koji ispunjava osnovne i specifične potrebe i sposobnosti svakog deteta.¹¹⁵ Ovo pravo utvrđuje se i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima (EKLJP) i Konvencijom o zaštiti deteta (KZD).¹¹⁶

Tokom 2024. godine doneseni su podzakonski akti koji regulišu postupke izbora i imenovanja direktora i zamenika direktora, nastavnika, stručnih saradnika, asistenata, instruktora i sekretara u javnim vaspitno-obrazovnim institucijama i za osposobljavanje (VOIO)

preduniverzitetskog obrazovanja¹¹⁷, kao i Vodič za opštinske direktore obrazovanja za sprovođenje uredbe. Takođe je važno pomenuti i donošenje Vodiča za zamenu nastavnika sa teškim zdravstvenim stanjem, br.2-2531, dana 27.08.2024., kroz kojeg se regulišu postupci za naknadu nastavnika sa teškim zdravstvenim stanjem.

U cilju utvrđivanja uloga, organizacije, funkcionisanja, saradnje, kao i dužnosti i odgovornosti vaspitno-obrazovnih institucija i za osposobljavanje, doneto je Administrativno uputstvo (VRK) br. 05/2024. edukacija o zaštiti dece.¹¹⁸

U pravcu zaštite ovih prava, u okviru promotivnih aktivnosti i zaštite ljudskih prava, Institucija Ombudsmana (IO) je i tokom 2024. godine razvijala je informativne kampanje za učenike i nastavnike osnovnih i nižih srednjih škola, u tu svrhu su posećene preduniverzitetske obrazovne institucije, takođe Ombudsman je učestvovao na raznim sastancima.

Ombudsman je tokom 2024. godine razmotrio ukupno 29 slučajeva, od kojih je 7 žalbi proglašeno neprihvatljivim, dok su 22 slučaja otvorena za istrage, od kojih je 10 slučajeva otvorena dok je 12 slučajeva zatvoreno, od istraženih slučajeva njih 5 (pet) je pokrenuto po službenoj dužnosti.

Od primljenih žalbi od strani žalioca, 7 (sedam) žalbi je proglašeno neprihvatljivim, od njih 5 (pet) žalbi zbog nekorišćenja pravnih sredstava, 1 (jedna) jer nije bilo povrede ili loše administriranje i 1 (jedna) je bila van nadležnosti Ombudsmana.

Slučajevi koji su otvoreni, 6 (šest) slučajeva je otvoreno za istrage po pojedinačnim žalbama, dok su 4 slučaja otvorena po službenoj dužnosti, od pojedinačnih žalbi,

dve žalbe su zbog neodgovaranja na podnesene žalbe, dve žalbe zbog tvrdnji u vezi sa prevozom učenika, jedna sa posebnim obrazovnim potrebama, jedna žalba sa tvrdnjom neadekvatnog tretmana učenika u privatnoj školi i jedna žalba u vezi sa smeštajem u studentskom domu.

Slučajevi koji su pokrenuti po službenoj dužnosti a koji su otvoreni tretiraju pitanje neakreditacije studijskih programa¹¹⁹, napuštanje učenika u opštini Đakovica¹²⁰, u vezi sa upotrebom znakovnog jezika i kurikuluma¹²¹, vezano za odgovornosti i obaveza države u odnosu na fizičko i psihičko nasilje u školama.¹²²

Nakon završetka istraga, 12 (dvanaest) žalbi je zatvoreno, od njih je pet žalbi rešeno na zahtev strana, dok je jedan slučaj rešen po službenoj dužnosti¹²³, za četiri žalbe je zaključeno da nije bilo kršenja ili lošeg administriranja od institucija protiv kojih su pokrenute, dva slučaja su zatvorena zbog propusta strane žalile.

Tokom 2024. godine, u vezi sa pravom na obrazovanje, Ombudsman je objavio 3 (tri) izveštaja sa preporukama¹²⁴ i jedno pismo preporuke.¹²⁵ Takođe dao je jednu izjavu u vezi sa izveštajima o seksualnom uznemiravanju, kroz koju je izrazio zabrinutosti u vezi sa izjavama o seksualnom uznemiravanju na Javnom univerzitetu u Prištini.¹²⁶

Što se tiče obrazovanja dece sa posebnim obrazovnim potrebama, u 2024. godini angažovan je jedan broj asistenata za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama, ali i pored toga još uvek imamo učenike kojima se ne obezbeđuje podrška asistenata, stoga je potrebno da se nastavi sa angažovanjem asistenata prema potrebama učenika.

Vaspitanje u ranom detinjstvu, i tokom ovog

117 <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=95292>.

118 <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=95718>.

119 S/1204/2024.

120 S/1178/2024.

121 S/1128/2024.

122 S/661/2024.

123 Ex Officio S/147/2024.

124 Slučajevi br. 359/2023.; 636/2023.; 637/2023.

125 S. br.292/2024., <https://oik-rks.org/2024/12/05/lete-rekomandim-r-nr-292-2024/>

126 <https://oik-rks.org/sr/2024/04/25/izjava-ombudsmana-povodom-prijave-seksualnog-uznemiravanja/>.

vremenskog perioda, broj dece koja pohađaju vrtić nastavlja biti mali, stoga je potrebno da se dodaju kapaciteti za uključivanje dece u vaspitanju u ranom detinjstvu.

Obrazovni sistem za decu srpske zajednice, nastavlja da funkcioniše po nastavnim plan-programima obrazovnog sistema Republike Srbije bez obaveštavanja Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija.¹²⁷

U vezi sa distribucijom školskih udžbenika za učenike nivoa osnovnog i nižeg srednjeg obrazovanja, i ove školske godine je prijavljeno da je proces distribucije školskih udžbenika praćen problemima i kašnjenjima, u vezi sa ovim pitanjem, prijavljeno je da Skupština Kosova, preko Parlamentarne istražne komisije, angažovala stručnjaka u vezi sa procesom subvencionisanja školskih udžbenika.¹²⁸ Stoga, Ombudsman smatra da je potrebno da se postupci raspodele školskih udžbenika započnu u dovoljnom vremenskom periodu kako bi se učenici bez kašnjenja snabdevali školskim udžbenicima.

Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, uprkos mnogim naporima, i ove godine nije uspelo da završi postupke za zapošljavanje inspektora obrazovanja, nedostatak dovoljnog broja obrazovnih inspektora stvara kašnjenja u procesu ocenjivanja učinka nastavnika i utiče i na obezbeđivanje kvaliteta obrazovanja.

Bazirajući se na preporuke donesene od Ombudsmana, može se zaključiti da u obrazovnim institucijama još uvek ostaje izazov usvajanje Zakona o visokom obrazovanju kao i sprovođenje zakonskih odredbi na snazi, koje bi omogućile podizanje kvaliteta u obrazovanju, uprkos nekih poboljšanja, ostaje izazov sveobuhvatnost u obrazovanje, posebno ranjivih grupa dece sa ograničenim sposobnostima i dece pripadnike zajednica. Takođe, imajući u obzir najbolji interes dece, izazov ostaje i veća podrška i obezbeđivanje prevoza za

decu sa posebnim obrazovnim potrebama, a posebno obezbeđivanje dovoljnog broja asistenata za decu sa posebnim obrazovnim potrebama.

Jezička prava

Jedan od najvećih izazova kada se radi o poštovanju prava nevećinskih zajednica na Kosovu je poštovanje jezičkih prava. Kao u prethodnim izveštajima, i u ovom slučaju, nažalost, možemo samo zaključiti da se jezička prava ne poštuju koliko treba, iako su po Ustavu i Zakonu o upotrebi jezika albanski i srpski službeni i ravnopravni jezici. Takođe, ne postoji doslednost u upotrebi drugih jezika i zajednica koje su u službenoj upotrebi prema pozitivnim propisima. Posledično, postojeći mehanizmi zaštite su ili nedovoljni ili nemaju podršku u pravcu njihove efikasnosti, u značenju obezbeđivanja pune odgovornosti javnih organa u sprovođenju i poštovanju zakonodavnog okvira koji se jednako poziva na jezička prava svih građana na jednaki način.

Takođe, pored srpske zajednice, Bošnjaci, Romi i Turci godinama ukazuju na nepoštovanje njihovih jezičkih prava zagarantovanih zakonom. Turska zajednica je izdvojila nemogućnost polaganja prijemnih testova za Policiju Kosova, kao i nemogućnost polaganja ispita jurisprudencije na turskom jeziku. Bošnjačka i goranska zajednica nastavljaju predstavljati problem pristupa mnogim uslugama, slabog prevoda tekstova, pristupu tržištu rada, kao i pristupu uslugama zbog nepoštovanja jezičkih prava. Romska zajednica i dalje nije u stanju ostvariti svoja prava na opštinske usluge u opštini Gračanica na svom jeziku, iako je romski jezik u službenoj upotrebi u ovoj opštini, a sve ovo zbog nedostatka stalnog prevodioca za ovaj jezik. Problemi srpskih građana u komunikaciji sa institucijama, nedostatak edukativnih materijala i informacija na srpskom jeziku su evidentni, a kada prevod može biti dostupan, on znatno kasni i pun je

127 Član 12., stav 12.2., Zakona br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama Republike Kosova, utvrđuje da: "Škole u kojima se predaje na srpskom jeziku mogu koristiti nastavni program i udžbenike koje izdaje Ministarstvo prosvete Republike Srbije, uz obaveštenje dostavljeno Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije Republike Kosova".

128 <https://www.youtube.com/watch?v=cLwk3uUbqA8> Lajmet e orës 20.00, Klan Kosova, 09.11.2024.

gramatičkih i leksičkih grešaka.¹²⁹

Tokom 2024. godine, IO je primila i određeni broj žalbi u vezi sa jezičkim pravima, iako je primarni mandat Kancelarije Poverenika za jezike praćenje sprovođenja pozitivnog zakonodavstva u ovoj oblasti, kao i prijem i razmatranje žalbi iz jezičkih prava.

Žalbe primljene od IO u vezi sa upotrebom srpskog jezika kao jednog od službenih jezika u Republici Kosovo i komunikacijom sa državnim organima odnose se na nedonošenje presuda na srpskom jeziku, odluke o sudskim zabranama koje su kasnile više meseci, odluke o odbijanju zahteva za upis u knjigu državljana i sve komunikacije (pismeno i usmeno) Departmana za državljanstvo i azil MUP-a u Republici Kosovo, odluke o prinudnom udaljenju sa teritorije Republike Kosova, loša komunikacija sa pripadnicima Policije Kosova na severu zbog jezičkih barijera, problem nedostatka prevodioca sa punim radnim vremenom u Pritvorskom centru u Severnoj Mitrovici, komunikacija sa službenicima civilnog statusa i kancelarijama za registraciju u Severnoj i Južnoj Mitrovici, itd.¹³⁰

Što se tiče problema kvaliteta prevoda zakonskih akata i njihove jezičke neusklađenosti, posebno prevoda sa albanskog jezika na srpski, IO je 2024. godine izjavila da oni i dalje postoje i da će se preporuke date krajem 2023. godine sprovesti tokom 2025. godine. Pozitivan razvoj u tom pravcu odražava se u činjenici da je Skupština Kosova rešila pitanje prevođenja te da je počelo prevođenje sednica Vlade na srpski jezik, kao i da Kancelarija premijera Republike Kosova je u procesu formiranja Kancelarije za kontrolu i harmonizaciju jezika. Ostaje da se vidi u narednom periodu da li će se gorepomenuta kancelarija kreirati i da li će greške i neusklađenosti u zakonskim i podzakonskim aktima biti harmonizovane i ispravljene, ali i u samom Ustavu, i na taj način će se sprovesti preporuke date od IO Skupštini Republike Kosova, a sve to u cilju stvaranja pravne bezbednosti za sve

građane na jednak način.

U vezi sa praćenjem situacije što se tiče poštovanja jezičkih prava svih građana Republike Kosova, IO je pre nekoliko godina započela saradnju sa Kancelarijom Poverenika za jezike u cilju bolje koordinacije i promovisanja jezičkih prava, kao i saradnje u cilju bržeg rešavanja podnetih žalbi. Saradnja između Kancelarije Poverenika za jezike i IO-a nastavljena je tokom 2024. godine i sproveden je zajednički projekat u koordinaciji sa Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM), čiji je nastavak planiran za prvu polovinu 2025. godine. Projekat se odnosi na praćenje poštovanja Zakona o upotrebi jezika u određenim opštinama i sudovima u Republici Kosovo. U martu 2024. godine, IO je zajedno sa Kancelarijom Poverenika za jezike završio prvi deo praćenja javnih institucija, čiji su nalazi konsolidovani u dvojezičnom izveštaju "Sprovođenje Zakona o upotrebi jezika u opštinama i sudovima" (u opštinama i sudovima u Prištini, Gračanici, Gnjilanu, Peći, Prizrenu i južnoj i severnoj Mitrovici).

Opšti zaključak izveštaja je da se trenutno stanje u oblasti sprovođenja zakona ne može oceniti kao zadovoljavajuće. Broj prevodilaca je nedovoljan, takođe postoji nedostatak kvalifikovanih osoba za pružanje prevodilačkih usluga, posebno u opštinama. U pojedinim slučajevima, a ako je konkurs raspisan više puta, ne apliciraju kandidati koji ispunjavaju uslove utvrđene zakonom. Prevodilačke usluge u većini opština nisu ugovorene sa prevodilačkim kompanijama, jer nijednoj od pomenutih institucija nije izdvojen poseban budžet za usluge prevođenja. Brojni nedostaci su uočeni i na internet stranicama institucija, kao što su neažurirane stranice, nepotpuni prevodi i očigledno netačan prevod na srpski jezik. Sa drugim delom projekta predviđeno je nastavak zajedničkih aktivnosti IO-a i Kancelarije Poverenika pod nazivom "Napredak i promovisanje jezičkih prava" u cilju daljeg praćenja poštovanja Zakona o upotrebi jezika od javnih organa do kraja

129 Informacije su dobijene na sastancima sa organizacijama civilnog društva, građanima i predsedavajućim Savetodavnog veća za zajednice tokom 2024. godine.

130 Slučajevi 1328/24, 1327/24, 957/24, 526/24, 54/24.

maja 2025. godine. Povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, IO je organizovala i održala okrugli sto na temu " Jezička prava: Put ka osnovnih ljudskih prava". Svrha ove aktivnosti bila je da se istakne vitalni značaj jezičkih prava u promovisanju uključivanja, različitosti i jednakosti, kao i njihov uticaj na osnovna ljudska prava. IO smatra da će ovaj događaj poslužiti institucijama, medijima, organizacijama civilnog društva i drugim zainteresovanim stranama da prodube svoj angažman u zaštiti prava na jezik kao osnovnog ljudskog prava.

Tokom 2024. godine, IO je, uz podršku Misije OEBS-a na Kosovu, održao seriju okruglih stolova u opštinama: Gračanica, Mamuša, Dragaš, Klina, Orahovac, Štrpce i u selu Letnica. Okrugli stolovi su održani sa ciljem osveščivanja građana, pre svega sa pripadnicima nevećinskih zajednica, u vezi sa ljudskim pravima, ulozi i mandatu IO-a, jačanju saradnje sa organizacijama civilnog društva, informisanje građana o preporukama Ombudsmana i njihovom sprovođenju od javnih organa, kao i razgovaralo se o prijemu i rešavanju žalbi podnetih od građana IO-u.

Tokom okruglih stolova, IO je identifikovala niz problema sa kojima se građani svakodnevno suočavaju i na koje je ovom prilikom skrenuta pažnja. Identifikovani su problemi o kojima je ranije bilo reči u ovom izveštaju, kao što su: nepoštovanje jezičkih prava u upravnim i sudskim postupcima (kašnjenja u prevodima presuda, kao i otežana komunikacija sa zaposlenima u lokalnoj samoupravi na severu Republike Kosova nakon promene strukture zaposlenih u ovim opštinama od kraja 2022. godine), takođe kada je reč o zdravstvenim uslugama; potreba za pružanje kurseva albanskog i srpskog jezika za opštinske službenike i pripadnike Policije Kosova; nedostatak angažmana i aktivnosti organizacija civilnog društva unutar zajednica; neophodnost većeg angažovanja i saradnje predstavnika zajednica unutar lokalne samouprave sa građanima i poseta na terenu; nedostatak podrške osobama sa ograničenim sposobnostima koje pripadaju nevećinskim zajednicama i NVO koje zastupaju i štite prava ovih osoba pred centralnim i lokalnim vlastima; infrastrukturne

prepreke za pristup osobama sa ograničenim sposobnostima sudovima, tužilaštvima, opštinama, obrazovnim institucijama, javnim prostorima itd.; nedovoljna komunikacija nekih opštinskih kancelarija za zajednice sa MZP; nedovoljna uključenost građana u donošenje odluka od javnog interesa, posebno kada se radi o pripadnicima nevećinskih zajednica, koji kao stanovništvo brojčano predstavljaju većinu u opštinama na severu zemlje, kao i nedovoljna zastupljenost srpske zajednice u lokalnim samoupravama-vlastima u četiri opštine na severu Kosova; problemi koji se odnose na životnu sredinu (neodgovarajuće i neadekvatno upravljanje otpadom, zagađenje zemljišta i reka); nedostatak mreže pijaće vode i kanalizacije u nekim selima na Kosovu.

Iz svega onoga što je gore navedeno, imponira se logičan zaključak da javni organi trebaju tretirati na dosledniji način potrebu kako bi uključili pripadnike svih zajednica na jednak način u svim aspektima društvenog i javnog života, da bi se na održiv način osiguralo uključivanje i integracija svih građana na jednak način bez razlike, kao i potreba za efektivniju zaštitu prava nevećinskih zajednica u cilju izgradnje poverenja pripadnika nevećinskih zajednica u institucije.

Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana

Republika Kosovo je multietničko društvo, koje se sastoji od Albanaca i ostalih zajednica, kojim se upravlja na demokratski način, uz puno poštovanje vladavinu zakona, preko svojih zakonodavnih, izvršnih i pravosudnih institucija.¹³¹

Zakon br. 03/L-047 o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo utvrđuje da Republika Kosova garantuje potpunu i efektivnu ravnopravnost za sav narod Kosova. Kosovo poštuje svoju nacionalnu, etničku, jezičku i versku raznolikost kao izvor snage i bogatstva u daljem razvoju demokratskog društva zasnovanog na vladavini prava. Ohrabruje se i podstiče aktivno učešće svih pripadnika zajednica u razvoju Republike Kosova.¹³²

Međutim, kao i prošlih godina, zajednice Roma, Aškalija i Egipćana su zajednice sa najtežim ekonomskim i socijalnim stanjem na Kosovu.

Tokom 2024. godine u Instituciji Ombudsmana podneto je 26 žalbi od zajednice Aškalija, 19 žalbi od romske zajednice i 13 žalbi od egipćanske zajednice.

Slučajevi istraženi od zajednice Roma, Aškalija i Egipćana u Instituciji Ombudsmana uglavnom se odnose na navode o kršenju prava u vezi sa nedostatkom potrebnih uslova smeštaja i stanovanja, uzurpacijom imovine, civilnim upisom i odugovlačenje u sudskim postupcima.

Obrazovanje

Stanje u obrazovanju među zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana nastavlja da bude isto kao i prošlih godina. Među najvećim problemima je napuštanje obaveznog školovanja dece iz ovih zajednica. Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija nastavilo je da dodeljuje stipendije učenicima viših srednjih škola za učenike Roma, Aškalija i Egipćana.

Ombudsman je, na osnovu informacija dobijenih od Tehničke grupe, identifikovao da 30 dece iz zajednice Aškalija, učenici osnovne škole "Selman Riza" u Kosovo Polje, ne pohađaju nastavu, kao posledica prekida alternativne nastave. U vezi sa ovim pitanjem, dana 23. maj 2024., Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama br. 637/2023. protiv Opštine Kosovo Polje i nalazi da u konkretnom slučaju postoji povreda osnovnih ljudskih prava i sloboda, odnosno pravo dece na obrazovanje. Do ovog zaključka je došao jer odgovarajući opštinski organi nisu ispunili ustavne i zakonske obaveze.

Otuda je Ombudsman preporučio Opštini Kosovo Polje da preduzme sve mere kako bi ovoj deci omogućila pohađanje nastave i tako garantovala pravo na obrazovanje.

Zapošljavanje

Socio-ekonomska situacija pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i njihov pristup zapošljavanju, bilo u javnom tako i u privatnom sektoru, ostaje izazov. Većina pripadnika tri zajednice koji su spremni za posao su nezaposleni ili uključeni u neformalni ekonomski sektor.

Prema stanju na terenu, značajan deo dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana je primoran da prosjači na ulicama gradova Kosova, a neka deca su takođe angažovana i prikupljanjem reciklirajućih materijala.

Ombudsman je u završnoj fazi okončanja istraga u slučaju Z.G. protiv Centralne izborne komisije u vezi sa postupcima zapošljavanja, navodom diskriminacije na osnovu etničke pripadnosti. Tokom tretiranja ovog slučaja, Ombudsman je pokrenuo pitanje zapošljavanja nevećinskih zajednica u institucijama javne uprave. Prema statistikama dostavljenim od MUP, a koje su iz 2022. godine, Ombudsman primećuje da nema statističkih podataka o romskoj, aškalijskoj, egipćanskoj, hrvatskoj i crnogorskoj zajednici. U vezi ove informacije, Ministarstvo nije dalo objašnjenja iz koja

¹³¹ Ustav Republike Kosovo, član 3, stav 1.

¹³² Zakon br. 03/L-047 o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo, član 1, stav 1.

bi razumeo razlog nedostatka podataka o zaposlenima iz ovih zajednica. Nakon završetka istraga, Ombudsman će izaći sa stavom u vezi sa ovim pitanjem.

Od 58 žalbi podnetih u IO od zajednice Roma, Aškalija i Egipćana 2024. godine, samo 3 žalbe od njih se odnose na žalbenim nastojanjima u oblasti zapošljavanja.

Stanovanje

Među pitanjima koje nastavlja biti problematika kod zajednice Roma, Aškalija i Egipćana je stanovanje, a većina njih živi u teškim uslovima. Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana žive u kućama koje nemaju infrastrukturu, nemajući pristup pijaćoj vodi i električnoj energiji. Drugi kontinuirani problem je legalizacija njihovih kuća ili njihovih stanova. Na osnovu terenskih aktivnosti Ombudsmana, značajan deo porodica iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana živi u imovini koja nije u njihovom vlasništvu. Mnoge međunarodne organizacije i nevladine organizacije, u saradnji sa javnim institucijama, obavestile su sa zakonskim postupcima za regulisanje potrebne dokumentacije za imovine, ali je vrlo mali broj porodica iz ovih zajednica pokazao interesovanje. Tokom 2024. godine, Ministarstvo administracije lokalne samouprave nastavilo je sa izgradnjom kuća za nevećinske zajednice, uključujući i zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Međutim, neki od aplikanta iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana nisu ispunili među glavnih kriterijuma, a to je sertifikat imovine na ime aplikanta.

U decembru mesecu 2024., Ombudsman je dobio neke informacije od predstavnika jednog naselja naseljenog od zajednice Roma, Aškalija i Egipćana u Kosovo Polje u vezi sa nedostatkom odgovarajućih uslova za život, posebno nedostatka električne energije, te se očekuje da će se preduzeti radnje koje će, pored adresirane problematike, proceniti i druga pitanja koja se odnose na stanovanje zajednice Roma, Aškalija i Egipćana u ovoj opštini.

Zdravstvena pitanja

Nedostatak zdravstvene zaštite je među najvećih izazova sa kojima se suočavaju Romi, Aškalije i Egipćani na Kosovu, uzimajući u obzir da je za neke to ograničen pristup zdravstvenoj zaštiti pošto mnoge od ovih zajednica žive u dubokim, izolovanim ruralnim područjima gde zdravstvene institucije nisu lako dostupne. Ombudsman je primio informacije od zajednica Roma, Aškalija i Egipćana da ih teški ekonomski uslovi kao i nedostatak informacija o zdravstvenim uslugama često ostavljaju izvan mogućnosti za zdravstvenu zaštitu.

Strategija za unapređenje prava zajednica Roma i Aškalija u Republici Kosovo 2022-2026. i Akcioni plan 2022-2024., kao dokumenti usvojeni od Kancelarije premijera Republike Kosova, pored ciljeva kao obrazovanje, zapošljavanje i socijalna zaštita, stanovanje, diskriminacija ima i zdravstvenu komponentu. Ova komponenta utvrđuje tri specifična cilja, kao poboljšanje pristupa kvalitetnim zdravstvenim uslugama za pripadnike romske i aškalijske zajednice; Poboljšanje zdravlja pripadnika romske i aškalijske zajednice kroz osveščivanje i promovisanje zdravlja i poboljšanje kvaliteta zdravstvenih usluga, kroz osveščivanje javnog zdravstvenog osoblja za jednak tretman i eliminisanje diskriminacije romske i aškalijske zajednice, međutim, na osnovu situacije na terenu, nema konkretnih dostignuća oko ispunjenja ovih specifičnosti.

Rani brakovi

Iako ne postoje tačni podaci o broju ranih brakova kod zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, ova pojava nastavlja biti zabrinjavajuća. Pitanja koja utiču na pojavu ranih brakova su rodna nejednakost, napuštanje škole, siromaštvo, nedostatak informacija, kulturna tradicija i neodgovarajuća komunikacija između roditelja i njihove adolescentne dece.

Izveštaj Evropske komisije o Kosovu za 2024. godinu među pomenutim pitanjima je i to koje se odnosi na rane brakove kod zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, navodeći da "Rani brak

najviše pogađa devojčice iz ovih zajednica“.¹³³

Na kraju 2023. godine Vlada je osnovala međuinstitucionalnu radnu grupu za sprečavanje i prijavljivanje ranih brakova u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana. Dana 7. juna 2024., Kancelarija za pitanja zajednica pri Kancelariji premijera održala je sastanak gde je predstavljen Akcioni plan za sprečavanje ranih brakova zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, sa ciljem rešavanja ovog problema, koji prema najnovijim istraživanjima i podacima pokazuje oko 200 slučajeva godišnje. Radna grupa će u narednom periodu obići svaku opštinu sa značajnom romskom, aškalijском i egipćanskom populacijom, gde će sa svim nadležnim službenicima u odgovarajućoj opštini diskutovati o prisustvu ranih brakova, kao i načinima za njihovo sprečavanje.¹³⁴

Romski jezik

U skladu sa članom 2. (3) Zakona br. 02/L-37 o upotrebi jezika, u opštinama u kojima živi zajednica čiji maternji jezik nije službeni jezik i koja čini najmanje pet odsto ukupnog stanovništva opštine, jezik zajednice imaće status službenog jezika u opštini i u ravnopravnoj je upotrebi sa službenim jezicima. Štaviše, dotični zakon utvrđuje da u opštinama osobe koje pripadaju zajednici čiji je jezik u službenoj upotrebi imaju pravo da sve zahteve i dokumente podnose u pisanoj ili usmenoj formi kao i da dobiju odgovore na svom jeziku od institucija i opštinskih službenika, ako tako zahtevaju. Svaki opštinski predstavnički i izvršni organ ima za dužnost da obezbedi da takva lica mogu podneti zahteve i dokumente u pisanoj ili usmenoj formi kao i dobiti odgovore na svom jeziku.

Dok se među zajednicama Aškalija i Egipćana jezik ne percipira kao prepreka za pristup javnim institucijama, pošto im je maternji jezik albanski, među romskom zajednicom nastavlja biti izazivajuće, budući da romski jezik nije službeni jezik i samo dve opštine su ga priznale kao jezik u službenoj upotrebi,

opština Gračanice i ona Prizrena. Prema informacijama Ombudsmana, upotreba romskog jezika kao jezika u službenoj upotrebi nije na zadovoljavajućem nivou, prevodioci treba da budu angažovani u redovnim radnim odnosima, te da građani Romi nailaze na poteškoće u dobijanju zahtevanih informacija na svom maternjem jeziku.

Prava deteta

Prava dece čine integralni deo ljudskih prava. Deca imaju ista opšta prava kao i odrasli, ali i specifična prava koja su prilagođena njihovim posebnim potrebama kao dece. Član 50. Ustava Republike Kosovo utvrđuje da deca uživaju pravo na zaštitu i brigu koja je neophodna za njihovo blagostanje. Ustav takođe nameće zakonske obaveze državi da poštuje, štiti i ispunjava ova prava, kroz direktno sprovođenje Konvencije o pravima deteta (KPD).¹³⁵

Što se tiče zakonodavnog okvira, tokom ove godine usvojen je Zakon o mladima i 8 važnih podzakonskih akata iz oblasti vaspitanja, ograničene sposobnosti i zaštite dece od nasilja. Sedam od ovih akata proizilazi iz Zakona o zaštiti deteta (ZZD). U 2020. godini, IO je pokrenula istrage ex officio 381/2020. u vezi sa procenom ZZD-a. Ombudsman je naglasio da iako je ZZD ovlastio nadležne institucije da u roku od godinu dana od njegovog stupanja na snagu u 2020. godini donesu 18 podzakonskih akata¹³⁶, ovo se nije dogodilo. Konačno, nakon skoro 5 godina, ovi podzakonski akti su usvojeni, ali još nisu usvojeni podzakonski akti za organizaciju i delokrug Centara za dnevnu brigu i Prihvatnih centara predviđeni novim Zakonom o socijalnim i porodičnim uslugama. Neusvajanje ovih akata ometa punom sprovođenju zakona.

Analiza situacije dece na Kosovu i ove godine pokazuje da deca i dalje nailaze na poteškoće u potpunom uživanju svojih prava. Ove poteškoće su predstavljene

¹³³ Izveštaj Evropske komisije o Kosovu, 2024. godine, strana 37. (albanska verzija)

¹³⁴ <https://zck-kpz-platform.rks-gov.net/sr/prezentacija-akcionog-plana-za-sprečavanje-ranih-brakova-u-zajednicama-roma-askalija-i-egipcana/>.

¹³⁵ Ustav Republike Kosovo, član 22.

¹³⁶ <https://oik-rks.org/sr/izvestaji/ex-officio-izvestaji/> [pristupno zadnji put dana 6.1.2025.]

u gotovo svim oblastima njihovog života, posebno u realizaciji prava na obrazovanje, sudskim i upravnim postupcima, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti. Tokom 2024. godine Ombudsman je primio 76 žalbi u vezi sa pravima dece, uglavnom podnetih od roditelja dece, dok je 13 slučajeva otvoreno za istrage po službenoj dužnosti. Što se tiče pola žalioca, 32 žalbe su pokrenute od muškaraca, a 31 od žena. Nadalje, institucije protiv kojih su primljene žalbe su: 35 protiv opština, 13 protiv sudova uglavnom zbog udovlačenje sudskog postupka i na zahtev za praćenje sudskih procesa, 19 protiv ministarstava, 6 žalbi protiv policije, 2 protiv tužilaštava kao i 13 žalbi drugih priroda.

Od ovog broja, 13 žalbi je proglašeno neprihvatljivim, jer su pitanja kojima su se bavili bila van nadležnosti Ombudsmana, nije bilo kršenja ljudskih prava ili su žalioци imali mogućnost da koriste ili bili u korišćenju pravnih sredstava. Od primljenih žalbi od građana, 50 žalbi je otvoreno za istragu i pojašnjavaju se detaljnije tokom izveštaja. Tokom ove godine, IO je adresirala 8 preporuka odgovarajućim javnim organima i dostavila 58 pisama podsetnika ovim organima u vezi neodgovora i nesprovođenja preporuka.

Žalbe podnesene od pojedinaca	63
Slučajevi otvoreni za istragu prema žalbi podnetih od žalioca	50
Neprihvaćene žalbe	13
Slučajevi otvoreni za istragu po službenoj dužnosti	13
Ukupno	76

137 Slučajevi 147/2024., 114/2024. i 1178/2024.

138 Slučaj 292/2024.

139 Slučaj 96/2024.

140 Slučaj 25/2024.

141 Slučajevi 661/2024. i 310/2024.

142 Slučajevi 924/2024., 888/2024., 590/2024., 288/2024. i 1272/2024.

143 Slučajevi 851/2024. i 189/2024.

144 Slučajevi 1234/2024., 1052/2024., 1103/2024. i 1308/2024.

145 Slučaj 927/2024.

146 Slučajevi 1036/2024. i 303/2024.

147 Slučaj 1332/2024.

Pravo dece na obrazovanje

Slučajevi u vezi sa pravom na obrazovanje, koji su istraženi od Ombudsmana, uključujući i slučajeve pokrenute po službenoj dužnosti, tretirali su: napuštanje škole¹³⁷, školska infrastruktura¹³⁸, zastupanje na sportskim takmičenjima¹³⁹, suspenzija iz škole¹⁴⁰, nasilje u školi¹⁴¹, školska uprava¹⁴², subvencionisanje školskih udžbenika¹⁴³, nedostatak prevoza od škole do kuće¹⁴⁴, nostrifikacija svedočanstva¹⁴⁵, uskraćivanje prava na pristup vaspitanju u ranom detinjstvu¹⁴⁶ i uticaj težine ranaca kod dece osnovnih škola.¹⁴⁷

U vezi sa pravom dece na obrazovanje, IO je objavila tri izveštaja: *Izveštaj sa preporukama ex-officio br. 636/2023. Uključivanje primenjivih standarda u oblasti ljudskih prava u školskim udžbenicima za više srednje obrazovanje na Kosovu*, *Izveštaj br. 637/2023. u vezi sa uskraćivanjem prava na obrazovanje i Izveštaj A. br. 359/2023. u vezi sa nejednakim tretmanom dece sa ograničenim sposobnostima za predškolsko obrazovanje.*

Slučaj uključivanja primenjivih standarda u oblasti ljudskih prava u školskim udžbenicima za više srednje obrazovanje na Kosovu.

U prvom izveštaju, IO je istražio i analizirao koliko su uključeni standardi iz oblasti ljudskih prava u školskim udžbenicima višeg srednjeg obrazovanja u obrazovnom sistemu Republike Kosova. Izveštaj je izrađen analizirajući sadržaj 19 školskih udžbenika za 10., 11. i 12. razred svih smerova srednjih škola, kako za društveno-jezičke tako i za gimnazije prirodnih nauka. Ombudsman je zaključio da je ukupni nivo školskih udžbenika ovog školskog nivoa u odnosu na oblast ljudskih prava zadovoljavajući, kao i identifikovao je prostorije za poboljšanje

i dopunu. Shodno tome, Ombudsman je preporučio MONTI: 1) objedinjavanje ključne terminologije u rečnicima sociologije, psihologije i građanskog vaspitanja, u odnosu na oblast ljudskih prava; 2) eliminisanje svih pojmova i stavova sa identifikovanim neprikladnim sadržajem koji su u suprotnosti sa principima i duhom ljudskih prava.

Slučaj u vezi sa uskraćivanjem prava na obrazovanje

Ombudsman, je otvorio slučaj za istragu u vezi sa prekidom alternativne nastave za učenike iz zajednica Roma i Aškalija u opštini Kosovo Polje. Ova nastava je prekinuta bez upozorenja, bez službene odluke i obaveštenja, dok je opština prekid opravdala nedostatkom finansijskih sredstava i primedbe od revizora. Ombudsman je utvrdio da u konkretnom slučaju postoji povreda prava dece, jer odgovarajući opštinski organi nisu ispunili ustavne i zakonske obaveze, niti međunarodne standarde primenjive u Republici Kosovo, za realizaciju prava na obrazovanje.

Slučaj jednakog pristupa deteta sa ograničenim sposobnostima u predškolskom vaspitanju kao stvaranje jednakih mogućnosti za njih u predškolskim institucijama

U vezi sa sveobuhvatnosti u vaspitanju u ranom detinjstvu, IO je objavila *Izveštaj A. br. 359/2023., skrećući pažnju Opštini Kosovo Polje na jednak pristup dece sa ograničenim sposobnostima u predškolskom vaspitanju, kao i stvaranje jednakih mogućnosti za njih, u predškolskim institucijama.* Ombudsman, imajući u obzir činjenicu da je briga o ranom detinjstvu prvi korak stepena učenja tokom čitavog života i da je od velikog značaja u formiranju detetove ličnosti, smatra neophodnim da institucije stvore prostore i kapacitete kako bi deca, bez razlike, imala lak i efektivan pristup u realizaciji ovog prava. Za više detalja u vezi sa ovim izveštajem govoriće se u sledećem delu izveštaja.

Slučajevi koji su pod istragom

Ombudsman je pokrenuo istrage ex-officio pozivajući se na dopis primljen od Inspektorata za obrazovanje, o tretiranju slučaja učenika u riziku od napuštanja škole

u osnovnoj školi u Prištini. Slučaj se odnosio na tretman učenika koji je kao posledica razvoda roditelja bio u opasnosti da napusti školu. Inspektorat za obrazovanje je preporučio institucijama kao: osnovne škole, Opštinske direkcije za obrazovanje (ODO) u Prištini, CSR i MONTI, da preduzmu radnje u najboljem interesu i da poboljšaju pohađanje nastave od učenika. Tokom istraga, dete je prebačeno u drugu školu gde je prošao rizik od napuštanja škole, a odgovarajuće institucije su sprovodile date preporuke.

Slično sa gornjem slučaju, otvoren je slučaj ex-officio protiv opštine Đakovica nakon objavljivanja podataka od jedne nevladine organizacije da je oko 169 dece u naselju starosti od 9-18 godina napustilo nastavu. Napuštanje škole direktno utiče na budućnost dece ograničavajući njihove mogućnosti za obrazovanje i lični, stručni i društveni razvoj. Takođe, ono doprinosi rastu društvenih i ekonomskih nejednakosti, ometajući punu integraciju pojedinaca u društvo.

Generalno, loša fizička infrastruktura u školama, kao nedostatak bezbednog i dobro opremljenog okruženja, negativno utiče na blagostanje učenika i rezultate učenja. U martu je IO, po službenoj dužnosti, otvorio istrage u vezi sa bezbednošću u objektu jedne osnovne škole u jednom selu u opštini Gnjilane. Prema informacijama, u jednoj učionici ove škole, gde su učenici održavali nastavu, sa plafona su pali komadi kreča, ugrožavajući život i zdravlje učenika i osoblja škole. U vezi sa time, predstavnik IO-a je razgovarao sa direktorom škole, u kom slučaju je obavešten da je u međuvremenu plafon regulisan, ali je on procenio da je još jedan deo školskog hodnika opasan. Direktor ODO-a je potvrdio da se očekuje izgradnja nove škole, ali to može potrajati. IO je takođe razgovarao i sa zamenicom predsednice opštine Gnjilane, u vezi sa problemom školskog objekta i adresirao je *Pismo sa preporukama Slučaj br. 292/2024.* opštini, zahtevajući od njih da preduzmu sve odgovarajuće mere kako bi svojoj deci obezbedili zdravo, bezbedno i prikladno školsko okruženje.

Stanje bezbednosti u školama i zaštita od nasilja

U vezi sa bezbednošću u školama i zaštiti od nasilja, Ombudsman je razvio istrage u 5 slučajeva, od kojih je 1 slučaj pokrenut po žalbi roditelja, a 4 po službenoj dužnosti.

Slučajevi su se odnosili na pretnje u prisustvu deteta¹⁴⁸, seksualno uznemiravanje učenice od profesora¹⁴⁹, prijavljivanje u slučaju deteta žrtve seksualnog nasilja¹⁵⁰, fizičko i psihičko nasilje u školama¹⁵¹ i fizički napad na dva maloletnika.¹⁵²

U pokrenutom slučaju od žalilje, žalba je podneta protiv CSR-a zbog neodazivanja. Žalilji je pretio njen bivši suprug u prisustvu njihove ćerke u objektu CSR-a. Žalilja je tvrdila da je na dan incidenta, kao rezultat pretnji, pomoć zatražena i od direktora CSR-a i od policije. Bivši suprug je, nakon intervjuisanja od policije, pušten u redovnom postupku uz dozvolu tužilaštva. Žalilja je takođe tvrdila da je podnela zahtev CSR-u za izveštaj u vezi sa događajem koji se dogodio, ali nije dobila odgovor. Shodno tome, Ombudsman se obratio i CSR-u zbog neodgovaranja na zahtev žalilje podsećajući ih na ozbiljnost situacije. Ombudsman ponavlja važnost sprovođenja člana 31. Istanbulske konvencije, koji je predvideo da država mora preduzeti potrebne mere kako bi garantovala da ostvarivanje prava na posetu ili druga prava na starateljstvo ne ugrožava prava i bezbednost žrtve ili dece. Takođe, član 46. (d) Konvencije je predvideo kao otežavajuću okolnost kada se krivično delo počini protiv ili u prisustvu deteta, naglašavajući ranjivost dece kada su izložena nasilju.

Ombudsman je, na osnovu informacija sa portala "Epoka e Re", u tekstu pod naslovom: "16-godišnjakinja optužuje profesora da ju je seksualno uznemiravao, tužilaštvo traži dokaze", dana 12. marta 2024., pokrenuo je istrage po službenoj dužnosti. Prema medijima, nakon izveštavanja učenice, direktor škole je obavestio policiju kao i

zabranio profesoru da predaje u razredu devojčice. Za 16-godišnjakinju ovo nije prvi put da je uznemiravana od istog profesora. IO je kontaktirala opštinu Gnjlane. Nakon istraga, informisana je od opštine Gnjlana o preduzetim radnjama u vezi sa slučajem, kao što je stvaranje disciplinske komisije i suspenzija nastavnika.

Ombudsman je otvorio slučaj po službenoj dužnosti povodom izjave službenika CSR opštine Mališevo, pozivajući se na tekst na portalu "Insajder" pod naslovom: "13-godišnjakinja razgovarala je na TikToku sa jednim od silovatelja". Ombudsman je shvatio da je predstavnik CSR govorio u televizijskoj emisiji na TV "Klan Kosova" ne poštujući prava dece, iako je trebao znati da imamo posla sa detetom od 13 godina kao i žrtvom seksualnog nasilja. Ombudsman je u vezi sa ovim slučajem tražio informacije od predsednika opštine Mališevo, da li su odgovarajući opštinski organi procenili izjave date od službenika CSR-a, da li su te izjave u skladu sa pravima deteta, odnosno pravom na privatnost i najboljim interesom deteta. Ombudsman je takođe zahtevao da zna da li opština Mališevo ima etički kodeks, ili neku politiku koja reguliše davanje informacija ili javnih izjava od službenika u Mališevu, posebno sa slučajevima kada su deca žrtve. Opština je obavestila o preduzimanju odgovarajućih mera protiv službenika i da su u postupku izrade etičkog kodeksa.

Ombudsman je otvorio istrage po službenoj dužnosti u vezi sa odgovornostima i obavezama države u odnosu na fizičko i psihičko nasilje u školama i u toku je izrada sveobuhvatnog izveštaja.¹⁵³ Ovaj izveštaj ima za cilj da analizira koliko je rašireno nasilje u školama, oceni efikasnost preventivnih mera i preporuči odgovornim institucijama da budu proaktivne u obezbeđivanju okruženja bez nasilja za učenike. Obezbeđeni podaci do sada ukazuju prisustvo svih oblika nasilja, kao ono psihičko, fizičko i seksualno, koje

148 Slučaj 762/2024.

149 Slučaj 310/2024.

150 Slučaj 270/2024.

151 Slučaj 661/2024.

152 Slučaj 1206/2024.

153 Slučaj 661/2024.

počine vršnjaci i nastavnici u školama. Podaci pokazuju da učenici i nastavnici su povremeno prijavili da su žrtve nasilja u školama od vršnjaka i osoblja, ukazujući na nedostatak fizičke bezbednosti u ovim sredinama. Takođe, nastavnici se suočavaju sa poteškoćama u upravljanju disciplinskim problemima i izražavaju potrebu za obukom u alternativnim metodama discipline. Ova situacija naglašava hitnost intervencija za stvaranje bezbednog okruženja za sve. Generalno, Ombudsman je utvrdio da je trenutni sistem prijavljivanja nasilja u školama neefikasan, što značajno narušava zakonsku odgovornost i svođenje računa u vezi sa nasiljem u ovim institucijama. Nedostatak efektivnog izveštavanja može podrazumeti da mnogi slučajevi nasilja nisu adresirani uopšte ili nisu tretirani na odgovarajući način od školskih organa.

Seksualno nasilje predstavlja ozbiljno kršenje prava dece i uzrokuje fizičke, emocionalne i psihičke štete žrtvama. Ustav Republike Kosovo, KPD, i Istanbulska konvencija predviđaju mere za zaštitu dece od zlostavljanja i korišćenja. Takođe, zakonodavni okvir predviđa proaktivne mere za sprečavanje, istragu i kažnjavanje ovih zločina kako bi se obezbedila zaštita i blagostanje dece. Ovi akti narušavaju prava dece na bezbednost, dostojanstvo i autonomiju njihovog tela.

Prema Izveštaju sa preporukama ex-officio br. 567/2019. o pozitivnim obavezama države da zaštiti pravo na život u slučaju P.S.¹⁵⁴, Izveštaj sa preporukama ex-officio br. 468/2022. u vezi sa zaštitom dece od nasilja¹⁵⁵, informacija od Policije i Tužilačkog

saveta Kosova, kao i izveštavanja u medijima, proizilazi da je broj slučajeva seksualnog nasilja i institucionalnih radnji u tom aspektu prilično zabrinjavajući. U tom kontekstu, dana 25. juna 2024., IO je organizovala okrugli sto diskusija sa ciljem okupljanja svih institucionalnih aktera kako bi diskutovali i pružili preporuke za zaštitu dece od seksualnog nasilja sa fokusom na seksualno uznemiravanje, silovanje, seksualno zlostavljanje i zlostavljanje dece u pornografiji. Okrugli sto je imao za cilj i poboljšanje institucionalnog reagovanja na sprečavanje i zaštitu dece. Na ovom događaju su učestvovali predstavnici Policije, Tužilačkog saveta, Kancelarije za zaštitu žrtava, Centara za socijalni rad, prihvatilišta i nevladinih organizacija koje za fokus imaju zaštitu prava dece i adresiranje seksualnog nasilja. Učesnici su razmenili iskustva, izazove i izrazili svoju posvećenost za poboljšanje međuinstitucionalne saradnje u sprečavanju i zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja.

Prava dece u sudskim i upravnim postupcima

Tokom ove godine, Ombudsman je primio 14 žalbi protiv sudova i uprave, koje su se uglavnom odnosile na: ne (realizaciju) kontakta sa decom¹⁵⁶, poverenje starateljstva nad decom¹⁵⁷ i određivanje alimentacije¹⁵⁸, civilnu registraciju deteta¹⁵⁹, ubrzavanje postupka¹⁶⁰, radsudije¹⁶¹, odluku o određivanju kućnog pritvora¹⁶², odugovlačenje postupaka za usvajanje deteta¹⁶³ i odugovlačenje sudskih postupaka.¹⁶⁴

Na zahtev strana, Ombudsman je nastavio

154 <https://www.oik-rks.org/2019/12/09/raporti-me-rekomandime-ex-officio-567-2019-ne-lidhje-me-detyrimet-pozitive-te-shtetit-te-garantuara-me-ushtetuten-e-republikes-se-kosoves-si-dhe-me-nenin-2-te-konventes-evropjane-per-mbrojtjen-e-te-d/>.

155 <https://oik-rks.org/sr/2023/04/03/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-4682022-pozitivne-obaveze-drzave-da-zastiti-dete-od-nasilja/>.

156 Slučajevi 33/2024, 922/2024 i 560/2024.

157 Slučaj 941/2024.

158 Slučaj 144/2024.

159 Slučaj 218/2024.

160 Slučaj 192/2024.

161 Slučaj 257/2024.

162 Slučaj 1379/2024.

163 Slučaj 1091/2024.

164 Slučajevi 104/2024, 110/2024, 228/2024 i 1329/2024.

sa praćenjem sudskih ročišta u vezi sa poverenjem nad decom i određivanjem alimentacije.¹⁶⁵ U ovim slučajevima, Ombudsman se obratio odgovarajućim sudovima dopisima da ih informiše o radnjama preduzetih u pravcu poštovanja prava na pravično i nepristrasno suđenje kada je bilo navoda o odugovlačenju, kao i prava na pravna sredstva.

Ombudsman je i ove godine primio žalbe na poteškoće koje roditelji imaju u realizaciji kontakta sa svojom decom. U jednom od slučajeva, žalilja je podnela žalbu protiv Policije i CSR-a zbog neotvaranja podnesenog slučaja protiv njenog bivšeg partnera koji je uzeo decu bez njenog pristanka. Shodno tome, nakon što nije uspela da ostvari kontakt sa svojom decom, zatražila je od CSR, da joj na osnovu mandata i nadležnosti, omogući kontakt. Nakon izražavanja zabrinutosti od strane Ombudsmana, CSR je omogućio realizaciju kontakta sa decom. Ombudsman u vezi sa ovim slučajem obratio se predsedniku suda, od kojeg je informisan da je određeno sudsko ročište u vezi sa ovim predmetom i da je stranama dostavljen poziv, omogućavajući strani pravično i neodugovlačeno suđenje.

Slično i u drugom slučaju,¹⁶⁶ žalilja je tvrdila da i pored Rešenja kojim je dete povereno majci na čuvanje i odgoj, odluka nije sprovedena jer ih je otac u poslednju posetu sa decom odveo i nikada ih nije vratio. Žalilja je takođe podnela zahtev za praćenje sudskih ročišta u njenom slučaju Osnovnom sudu u Prištini, koje Ombudsman i dalje prati.

U drugom slučaju, majka je podnela žalbu protiv opštine Vitina zbog neupisivanja deteta rođenog u gradu u susednoj državi. Žalilja je tvrdila da, iako je bila državljanin Kosova, sa prebivalištem u ovoj opštini, nije mogla da registruje dete. Kao posledica neupisivanja, dete nije imalo ime i nikada nije primilo vakcinu. Upis rođenja, a posledično

i sticanje državljanstva, kao i opremanje ličnim dokumentima iz civilnog registra, osnovno je pravo zaštićeno međunarodnim i domaćim zakonodavstvom o ljudskim pravima. Ovo pravo služi kao preduslov za mogućnost pristupa i uživanja drugih prava kao građanin određene zemlje, kao što su politička i ona ekonomsko-socijalna prava. Specifičnije, KPD je predvidela obavezu države da realizuje pravo na registraciju deteta, pravo da ima ime i pravo na sticanje državljanstva.¹⁶⁷ Shodno tome, Ombudsman je razgovarao sa Kancelarijom za civilnu registraciju u opštini Vitina, gde je informisan u vezi sa postupcima i uputio je žalilju tokom ovog procesa. Nakon sleđenja postupaka uspela je upisati dete i izvaditi njegov izvod rođenih.

Deca sa ograničenim sposobnostima

Deca sa ograničenim sposobnostima još uvek doživljavaju ozbiljne poteškoće i suočavaju se sa preprekama za puno uživanje prava utvrđenih zakonom. Devojčice i dečaci sa ograničenim sposobnostima predstavljaju jednu od najugroženijih grupa dece, budući da su osetljiviji na socijalnu isključenost, diskriminaciju, nedostatak informisanja i finansijskih sredstava, prevoz i fizički pristup obrazovnim objektima i onim zdravstvene zaštite.

Tokom ovog izveštajnog perioda, u vezi sa pravima dece sa ograničenim sposobnostima, Ombudsman je razvio istrage za 11 slučajeva, gde je 10 pokrenuto nakon žalbi roditelja i 1 po službenoj dužnosti. Ove žalbe su se odnosile na nedostatak prevoza od škole do kuće¹⁶⁸, uskraćivanje prava na pristup vaspitanju u ranom detinjstvu¹⁶⁹, obezbeđivanju tumača za znakovni jezik¹⁷⁰, izmenu Nacrta zakona o proceni, priznavanju statusa, beneficijama i uslugama za osobe sa ograničenim sposobnostima¹⁷¹, uklanjanje pomoćnog

165 Slučaj 560/2024.

166 Slučaj 560/2024.

167 KPD, član 7.

168 Slučajevi 1234/2024., 1103/2024. i 1308/2024.

169 Slučajevi 1036/2024. i 303/2024.

170 Slučaj 45/2024.

171 Slučaj 989/2024.

asistenta¹⁷², uskraćivanje dečijeg dodatka¹⁷³, (ne) izdvajanje finansijskih sredstava za NVO koja radi sa decom sa ograničenim sposobnostima¹⁷⁴ i radno vreme za roditelje sa decom sa ograničenim sposobnostima.¹⁷⁵

Ombudsman je pokrenuo istrage po službenoj dužnosti protiv opštine Prizren u vezi sa odlukom jedne predškolske institucije koja je deci sa posebnim potrebama i deci u pelenama zabranjivala pohađanje nastave u ovoj instituciji. Nadalje, odluka nije sadržavala ni deo obrazloženja, pečat institucije, ni broj protokola. Ova odluka je isključujuća i diskriminatorna prema deci sa ograničenim sposobnostima. Član 3. Zakona o vaspitanju u ranom detinjstvu (ZVRD) predvideo je da vaspitanje u ranom detinjstvu, dakle od 6 meseci do 5 godina starosti, rukovodi se principima jednakosti, nediskriminacije i sveobuhvatnosti. Štaviše, član 37. i 46. (1., 3., 5.) ZZD-a utvrđuje da dete sa ograničenim sposobnostima nije samo zaštićeno od diskriminacije, već uživa i pravo da koristi vaspitne usluge, kao i sve druge usluge, po potrebi. Nediskriminacija i pristup obrazovanju utvrđeni su i u članu 2., 3. i 23. KPD-a i u članu 47. Ustava. Pozivajući se na ovaj zakonski okvir, Ombudsman se obratio predsedniku Prizrena da da informacije u vezi sa ovim slučajem i o radnjama koje su preduzete od opštine, jer takva odluka uskraćuje pravo deci sa ograničenim sposobnostima na vaspitanje, negu i razvoj u ranom detinjstvu.

U vezi sa sveobuhvatnosti u vaspitanju u ranom detinjstvu, Ombudsman je objavio Izveštaj A. br. 359/2023., kojim je skrenuo pažnju Opštini Kosovo Polje na obavezu da garantuje jednak pristup dece sa ograničenim sposobnostima u predškolskom obrazovanju, kao i stvaranje jednake mogućnosti za njega u predškolskim institucijama. Ovaj slučaj je pokrenut po žalbi majke jednog deteta, čije je dete izbačeno iz vrtića uz obrazloženje da će zbog njega zaostati i druga deca.

172 Slučaj 194/2024.

173 Slučaj 1374/2024.

174 Slučaj 592/2024.

175 Slučaj 780/2024.

176 <https://oik-rks.org/sr/2022/11/10/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-3312022-u-vezi-sa-uskladjivanjem-odredbi-opsteg-sistema-preduniverzitetskog-obrazovanja-na-kosovu-sa-pravima-dece-u-obrazovanju/>

Žalilja je više puta tražila upis svog deteta i u privatne i javne vrtiće u ovoj opštini, ali nijedan nije odgovorio. Žalilja se takođe nekoliko puta obratila ODO-u, ali nikada nije dobila odgovor.

Ombudsman, imajući u obzir činjenicu da je briga u ranom detinjstvu prvi korak stepena učenja tokom čitavog života i da je od velikog značaja u formiranju detetove ličnosti, smatra neophodnim da institucije stvore prostore i kapacitete kako bi deca, bez razlike, imala lak i efektivan pristup u realizaciji ovog prava. Brojne studije podržavaju činjenice da ovo vaspitanje pomaže deci da razviju potencijal svojih najboljih sposobnosti i doprinosi njihovom blagostanju. Nisku sveobuhvatnost u obrazovnom sistemu na Kosovu dece sa ograničenim sposobnostima, Ombudsman je zaključio i u *Izveštaju ex-officio br.331/2022. u vezi sa približavanjem odredaba opšteg obrazovnog preduniverzitetskog sistema Kosova sa pravima dece u obrazovanju*.¹⁷⁶ Stoga, bazirajući se na Ustav Kosova, KPD-a, ZZD-a i ZVRD-a, Ombudsman je ocenio da je pristup predškolskim institucijama za svu decu sa ograničenim sposobnostima, bez diskriminacije, u njihovom najboljem interesu. Shodno tome, IO je preporučila opštini Kosovo Polje da preduzme radnje za povećanje infrastrukturnih kapaciteta predškolskih institucija na svojoj teritoriji.

Dok, dva druga slučaja su se odnosila na nedostatak školskog prevoza za decu sa ograničenim sposobnostima protiv opštine Peć, a što je kao obaveza utvrđeno članovima 13., 15. i 40. (4) Zakona o preduniverzitetskom obrazovanju (ZPU), koji obavezuju opštine da omoguće deci sa ograničenim sposobnostima pristup besplatnom, bezbednom i efikasnom prevozu za pristup osnovnom, nižem srednjem i višem srednjem obrazovanju. Za ove i druge slične slučajeve, Ombudsman će izaći sa posebnim izveštajem.

U slučaju žalbe podnesene od žalilje, majka

jednog deteta sa ograničenim sposobnostima sa prebivalištem u Glogovcu, koja se žalila jer ju je poslodavac obavestio da će je premestiti sa njenog radnog mesta, sa radom na terenu u ruralnim mestima, te da će joj ovaj njen premeštaj iz ovog odeljenja onemogućiti nastavak rada zbog potrebe koju ima da se brine o svom detetu sa ograničenim sposobnostima, tačnije da hrani dete sa teškim oštećenjima. Ombudsman je podsetio odgovarajuće organe obavezu koju imaju na osnovu člana 17. Zakona o radu. Prema ovoj zakonskoj odredbi, zaposleni roditelj sa decom sa težim smetnjama u razvoju ne može biti sistematizovan van njihovog prebivališta bez saglasnosti. Štaviše, Ustav Republike Kosovo i ZZZ obavezuju da sve radnje institucija moraju imati prevashodno uzimanje u obzir najboljeg interesa deteta. U ovom slučaju radi se o detetovom pravu na opstanak i razvoj, koje mu se uskraćuje ako dete ne može se nahraniti. Štaviše, KPD i član 35. (2) ZZZ-a zahtevaju od institucija da preduzmu sve potrebne mere kako bi obezbedili da roditelji ili staratelji koji nemaju mogućnost obavljanja svoje obaveze dobiju odgovarajuću pomoć kako bi ispunili svoje obaveze i obezbedili potrebnu infrastrukturu i usluge u tom pravcu. Stoga, na osnovu zakonodavstva na snazi, IO je posetila poslodavca i nakon konsultacija odluka je promenjena i žalilja je nastavila da radi unutar svog prebivališta.

Zdravstvena i socijalna zaštita dece

Što se tiče socijalne i zdravstvene zaštite, ove godine pojavilo se 5 od roditelja, a 2 su otvorena po službenoj dužnosti. Dva slučaja su se odnosila na nemar i (ne)odgovarajući tretman od medicinskog osoblja¹⁷⁷, dva slučaja za stambeno osiguranje od opštine¹⁷⁸, jedan slučaj za poskupljenje usluga za decu sa autizmom¹⁷⁹ i otvoreni slučajevi po službenoj dužnosti za vraćanje finansijskih sredstava iz bolnice van Kosova¹⁸⁰ i mentalno

zdravlje dece¹⁸¹.

U oba slučaja u vezi sa stanovanjem, žalbe su bile upućene protiv opštine Priština. U prvom slučaju, roditelj je tražio promenu prebivališta jer je dete bilo žrtva nasilja, a od institucije mu je obećan stan iz razloga bezbednosti njegovog deteta. Tokom istraga se saznalo da je opština obezbedila drugi smeštaj. Štaviše, CSR je obavestio da je slučaj deteta pod nadzorom CSR-a, a u toku je sprovođenje akcionog plana u vezi sa pružanjem potrebnih usluga za dete i porodicu, ciljajući reintegraciju deteta i praćenje njihovog stanja i potreba u kontinuitetu.

Dok je u drugom slučaju žalilja, samohrana majka četvero dece, zatražila pomoć od opštine za stanovanje jer je živela u iznajmljenom stanu. U vezi sa ovim slučajem istrage se nastavljaju. Ombudsman ističe obavezu koju organi lokalne samouprave imaju da obezbede potreban smeštaj za osetljive kategorije.

Što se tiče pokrenutih slučajeva po službenoj dužnosti, Ombudsman je pokrenuo istrage u vezi sa gubitkom života četvorogodišnjeg deteta iz Đakovice na osnovu informacija iz medija, zbog sumnje da dete nije dobilo odgovarajući medicinski tretman. Ombudsman je posetio porodicu, Opštu bolnicu u Đakovici i kontaktirao sa svim uključenim institucijama, od Direkcije za zdravstvo i socijalnu zaštitu (DZSZ), Univerzitetske bolničke i kliničke službe Kosova (UBKSK), Policiju Kosova, Zdravstvenog inspektorata i Lekarske komore Kosova. Nakon razmatranja dokumentacije i istraga, Ombudsman je zaključio da su odgovarajuće institucije preduzele sve odgovarajuće radnje utvrđene zakonodavstvom na snazi o tretmanu deteta i istragu slučaja. U drugom slučaju u vezi sa žalbom na neodgovarajući medicinski tretman, Ombudsman je utvrdio da su sve

177 Slučajevi 133/2024. i 311/2024.

178 Slučajevi 464/2024. i 1085/2024.

179 Slučaj 729/2024.

180 Slučaj 967/2024.

181 Slučaj 662/2024.

radnje medicinskog osoblja bile stručnje i u skladu sa zakonom.¹⁸²

Ombudsman je pokrenuo istrage po službenoj dužnosti u vezi sa izazovima sa kojima se suočavaju relevantne državne institucije i mehanizmi u odnosu sa mentalnim zdravljem djece.¹⁸³ U tom pravcu, Ombudsman priprema izveštaj koji pruža pregled trenutnog stanja mentalnog zdravlja dece, problema, posledica, uticaja i usluga pruženih za tretman dece. Ombudsman je primetio da nedostaju specifične zakonske odredbe za ranu intervenciju i preventivnu zaštitu mentalnog zdravlja dece. Nadalje, škole i zdravstvene institucije primarnog nivoa nemaju potrebnu obuku i pripremu za identifikaciju ranih znakova mentalne zabrinutosti, što dovodi do kašnjenje psiholoških intervencija za decu. Slično i na sekundarnom nivou ima nedovoljno usluga mentalnog zdravlja za decu, gde se ove usluge pružaju samo u regionalnim bolnicama, odnosno na odgovarajućim psihijatrijskim odeljenjima. Štaviše, u Dečjoj i adolescentnoj psihijatriji broj angažovanih stručnjaka ne može zadovoljiti zahteve pacijenata, otežavajući podelu odgovornosti prema stručnim pripremama. Velika potražnja za psihološkim procenama od pacijenata i CSR-a, kao i nizak broj stručnjaka u odnosu na potražnju, čini nemogućim pružanje psihoterapijskih usluga od specijalista kliničke psihologije.

Pravo na obrazovanje

Ustav Republike Kosovo garantuje i reguliše pravo na obrazovanje u članu 47., kao pravo koje uključuje tri glavne obaveze: (i) pružanje obavezno i besplatno osnovno obrazovanje, (ii) stvaranje sveobuhvatni obrazovni sistem koji pruža jednake mogućnosti, i (iii) stvaranje obrazovni sistem koji ispunjava osnovne i specifične potrebe i sposobnosti svakog deteta.¹⁸⁴ Ovo pravo utvrđuje se i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima (EKLJP), kao i Konvencijom o zaštiti deteta (KZD).¹⁸⁵

Tokom 2024. godine, doneseni su podzakonski akti koji regulišu postupke izbora i imenovanja direktora i zamenika direktora, nastavnika, stručnih saradnika, asistenata, instruktora i sekretara u javnim vaspitno-obrazovnim institucijama i za osposobljavanje (VOIO) preduniverzitetskog obrazovanja¹⁸⁶, kao i Vodič za opštinske direkcije obrazovanja za sprovođenje uredbe. Takođe je važno pomenuti i donošenje Vodiča za zamenu nastavnika sa teškim zdravstvenim stanjem, br.2-2531, dana 27.08.2024., kroz koji se regulišu postupci za njihovu naknadu.

U cilju utvrđivanja uloga, organizacije, funkcionisanja, saradnje, kao i dužnosti i odgovornosti vaspitno-obrazovnih institucija i za osposobljavanje, doneto je Administrativno uputstvo (VRK) br. 05/2024. edukacija o zaštiti dece.¹⁸⁷

U pravcu zaštite ovih prava, u okviru promotivnih aktivnosti i zaštite ljudskih prava, Institucija Ombudsmana je i tokom 2024. godine, razvijala informativne kampanje za učenike i nastavnike osnovnih i nižih srednjih škola, u tu svrhu su posećene preduniverzitetske obrazovne institucije, takođe Ombudsman je učestvovao na raznim sastancima.

182 Slučaj 311/2024.

183 Slučaj 662/2024.

184 Ustav Republike Kosovo, član 47.

185 Protokol br. 1 EKLJP, član 2. i Konvencija o zaštiti deteta, član 28.

186 <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=95292>.

187 <https://masht.rks-gov.net/sr/administrativno-uputstvo-vrk-br-05-2024-edukacija-ozastiti-dece/>.

Ombudsman je tokom 2024. godine razmotrio ukupno 29 slučajeva, prikazanih prema sledećoj tabeli:

Broj podnesenih žalbi u vezi za pravo na obrazovanje	29
Broj žalbi odlučene prihvatljivim za istragu	22
Broj neprihvatljivih žalbi	7
Broj slučajeva otvorenih samoinicijativno	5
Neprihvatljive žalbe, prema članovima Zakona o Ombudsmanu	Broj neprihvatljivih žalbi
Nekorišćenje pravnih sredstava - Član 22., tačka 1.4	5
Nema prekršaja, loše upravljanje - Član 22., tačka 1.1	1
Van jurisdikcije - Član 21., tačka 1.3.1	1
Ukupno	7

Od slučajeva koje su pod istragom, 6 su prema pojedinačnim žalbama, dok je 4 slučaja otvoreno po službenoj dužnosti. Od pojedinačnih žalbi, dve su zbog neodgovaranja na podnesene žalbe, dve zbog navoda u vezi sa nedostatkom prevoza za učenike, uključujući i decu sa posebnim obrazovnim potrebama, jedna žalba zbog sa navodom o neadekvatnom tretmanu učenika u jednoj privatnoj školi, te jedna žalba u vezi sa smeštajem u studentskom domu.

Slučajevi koji su pokrenuti po službenoj dužnosti tretiraju pitanje neakreditacije studijskih programa,¹⁸⁸ napuštanje nastave od učenike u opštini Đakovica¹⁸⁹, upotreba znakovnog jezika i kurikuluma¹⁹⁰ te odgovornosti i obaveze države u odnosu na fizičko i psihičko nasilje u školama.¹⁹¹

Od slučajeva otvorenih za istragu (22

slučaja), njih 12 je zatvoreno, od njih je 6 slučajeva rešeno na zahtev strana, za 4 slučaja je zaključeno da nema povrede ili lošeg upravljanja od institucija protiv kojih su otvorene istrage i 2 slučaja su zatvorena zbog neuspeha strana žalila na saradnju sa Ombudsmanom.

Tokom izveštajne godine, u vezi sa pravom na obrazovanje, Ombudsman je objavio 3 izveštaja sa preporukama¹⁹² i 1 pismo preporuke.¹⁹³ Takođe dao je jednu Izjavu u vezi sa izveštajima o seksualnom uznemiravanju, kroz koje je izrazio zabrinutosti u vezi sa izjavama o seksualnom uznemiravanju na Javnom univerzitetu u Prištini.¹⁹⁴

Što se tiče obrazovanja dece sa posebnim obrazovnim potrebama, u 2024. godini angažovan je jedan broj asistenata za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama, ali i pored toga još uvek imamo učenika kojima se ne obezbeđuje podrška asistenata, stoga je potrebno da se nastavi sa angažovanjem asistenata prema potrebama učenika.

Ombudsman primećuje da je u vezi sa vaspitanjem u ranom detinjstvu, broj dece koja pohađaju vrtić nastavlja biti mali, stoga je potrebno da se dodaju kapaciteti za uključivanje dece u vaspitanju u ranom detinjstvu.

Obrazovni sistem za decu srpske zajednice, nastavlja da funkcioniše po nastavnim plan-programima obrazovnog sistema Republike Srbije i u suprotnosti sa Zakonom br.03/L-068 o obrazovanju u opštinama Republike Kosovo, bez obaveštavanja Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija.¹⁹⁵

U vezi sa distribucijom školskih udžbenika za učenike nivoa osnovnog i nižeg srednjeg obrazovanja, i ove školske godine je prijavljeno da je proces distribucije školskih udžbenika praćen problemima i kašnjenjima. U vezi sa ovim pitanjem, prijavljeno je da

188 S/1204/2024.

189 S/1178/2024.

190 S/1128/2024.

191 S/661/2024.

192 Slučajevi br. 359/2023.; 636/2023.; 637/2023.

193 Slučaj br. 292/2024.

194 <https://oik-rks.org/sr/2024/04/25/izjava-ombudsmana-povodom-prijave-seksualnog-uznemiravanja/>.

195 Član 12., stav 12.2., Zakona br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama Republike Kosovo.

Skupština Kosova, preko Parlamentarne istražne komisije, angažovala stručnjaka u vezi sa procesom subvencionisanja školskih udžbenika.¹⁹⁶ Stoga, Ombudsman smatra da je potrebno da se postupci raspodele školskih udžbenika započnu u dovoljnom vremenskom periodu kako bi se učenici bez kašnjenja snabdevali školskim udžbenicima.

MONTI, uprkos mnogim naporima, i ove godine nije uspeo da završi postupke za zapošljavanje inspektora obrazovanja. Nedostatak dovoljnog broja obrazovnih inspektora stvara kašnjenja u procesu ocenjivanja učinka nastavnika i utiče i na obezbeđivanje kvaliteta obrazovanja.

Bazirajući se na preporuke donete od Ombudsmana, može se zaključiti da u obrazovnim institucijama još uvek ostaje izazov usvajanje Zakona o visokom obrazovanju kao i sprovođenje zakonskih odredbi na snazi, koje bi omogućile podizanje kvaliteta u obrazovanju. Uprkos nekih poboljšanja, ostaje izazov sveobuhvatnost u obrazovanju, posebno ranjivih grupa dece sa ograničenim sposobnostima i dece pripadnike nevećinskih zajednica. Takođe, imajući u obzir najbolji interes dece, izazov ostaje i veća podrška i obezbeđivanje prevoza za decu sa posebnim obrazovnim potrebama, a posebno obezbeđivanje dovoljnog broja asistenata za decu sa posebnim obrazovnim potrebama.

U novembru je u zemlji održana javna debata koja je podigla zabrinutost u vezi sa priručnicima o seksualnom vaspitanju i seksualnom i reproduktivnom zdravlju koji se koriste od nastavnike. Jedna po jedna, opštine Priština, Kosovo Polje, Lipljan i Gnjilane usprotivile su se priručnicima, uklanjajući ih iz upotrebe. Nakon ovih reakcija, dana 15. novembra MONTI je takođe odlučilo o uklanjanju priručnika iz upotrebe u školama, najavljujući osnivanje komisije za njihovu reviziju.¹⁹⁷ IO pozdravlja reviziju

i poboljšanje određenih delova priručnika kako bi bili jasniji i razumljiviji za nastavnike, adresirajući pokrenute zabrinutosti. Štaviše, IO je u aprilu 2023. godine objavila Izveštaj sa preporukama ex officio br. 577/2021., u vezi sa "Pravima na seksualno i reproduktivno zdravlje", nakon istrage ovih prava na osnovu direktnog svedočenja žena i devojčica. IO je preporučila MONTI da obezbedi da seksualno vaspitanje bude prilagođeno uzrastu i da se pruža kao redovan predmet za svu decu i adolescente u školama na Kosovu.¹⁹⁸ Seksualno vaspitanje je važan deo razvoja i blagostanja dece i mladih, jer im daje tačne informacije i sredstva za donošenje odluka o svom zdravlju, odnosima i identitetu. Štaviše, seksualno vaspitanje pomaže devojčicama i dečacima da se zaštite od nasilja promovišući odnose bazirane na poštovanju, jednakosti, pomirenju i slobodnoj volji, smanjujući rizik od zlostavljanja i nasilja.

Sloboda umetnosti i nauke

Sloboda umetnosti i nauke, kao jedan od najspecifičnijih oblika manifestacije umetničke i naučne misli, pored međunarodnih instrumenata, zagarantovana je i nacionalnim zakonodavstvom, ustavom i drugim zakonskim aktima. Ustav Republike Kosovo (u daljem tekstu Ustav), u svom članu 48., izričito ističe: "1. *Garantuje se naučno i umetničko stvaralaštvo.*" "2. *Garantuje se akademska sloboda.*"¹⁹⁹

Sloboda umetnosti i nauke, podrazumeva slobodu i pravo svakoga/-e da učestvuje u stvaranju naučnih i umetničkih dela, te da kao autor/ka uživa na neotuđiv način zaštitu interesa koji proizilaze iz dela, koja su rezultat njegovog stvaralaštva. Ovi aspekti slobode umetničkog i naučnog stvaralaštva kao i autorskih prava decidivno ih utvrđuje UDLJP u članu 27. (stav 1. i 2.), za razliku od EKLJP koja to nije predvidela kao specifično pravo, ali to ne podrazumeva da je sloboda umetnosti i nauke

196 <https://www.youtube.com/watch?v=cLwk3uUbqA8> Lajmet e orës 20.00, Klan Kosova, 09.11.2024.

197 <https://kallxo.com/lajm/mashti-largon-nga-perdorimi-doracaket-per-edukimin-seksual-ne-shkolla/>

198 https://oik-rks.org/sr/2023/01/10/ombudsman-izvestaj-ex-officio-br-5772021-u-vezi-sa-prava-na-seksualno-i-reproduktivno-zdravlje-pristup-informacijama-i-uslugama-o-kontracepciji-abortusu-i-nezi-nakon-abortusa-kao-i-zdravstven_trashed/

199 Ustav Republike Kosovo.

izvan sfere EKLJP-a, kao i jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava.²⁰⁰ (ESLJP).

Ombudsman ocenjuje kao veoma važan korak donošenje Zakona br. 08/L-245 o umetnosti i kulturi, kao izuzetno važan zakon, ali budući da dotični zakon predviđa i nova pitanja, npr. u članu 27. govori o Statusu zaslužnog umetnika, kriterijumima i postupcima za uživanje prava ovog statusa, stepena i doprinosa, kao i modalitetima beneficija koje umetnik može uživati koje poseduje ovaj status, a koje bez podzakonskog akta ostaju samo pravo predviđeno na papiru, jer se njegovo sprovođenje može specifikovati samo podzakonskim aktom. Stoga, Ombudsman preporučuje da MKOS preduzme korake u pravcu donošenja normativnih akata kao realne mogućnosti zaživljavanja dotičnog zakona u praksi.

Pravo na rad i obavljanje profesije

Pravo na rad i obavljanje profesije zagantovano je Ustavom Republike Kosovo²⁰¹ i u skladu je sa međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima direktno primenjivih u Republici Kosovo.²⁰² Ovo pravo je takođe regulisano i zaštićeno osnovnim zakonima, koji utvrđuju prava i obaveze koje proizilaze iz radnog odnosa.²⁰³

Ombudsman primećuje da je realizacija prava građana u oblasti radnog odnosa od posebnog značaja za status svakog građanina i da je istovremeno pokazatelj kako država realizuje obaveze prema građanima. Ustavne garancije za pravo na rad i pravo na slobodan izbor profesije stvaraju obavezu za institucije da štite ova prava na jednak način za sve i da obezbede puno poštovanje i sprovođenje odgovarajućeg zakonodavstva.

Ombudsman nastavlja da tretira radne odnose kao jednu od glavnih i važnih problematika u

razmatranju žalbi deponovanih od lica koja rade u javnim i privatnim institucijama u Republici Kosovo.

Tokom 2024. godine Ombudsman je primio 179 žalbi u vezi sa pravom na rad i obavljanje profesije. Žalbe primljene od Ombudsmana tretirale su: prekid radnog odnosa, neostvarivanje prava na platu i smanjenje plate, nepravedna sistematizacija na radnom mestu, ukidanje dodataka ili neadekvatan i nejednak tretman između pozicija utvrđenih zakonom. Primljene žalbe su podnete od subjekata javnog i privatnog sektora, kao grupne žalbe,²⁰⁴ pojedinačno kao i kroz sindikate.²⁰⁵

2024. godina, kao i prethodne godine, okarakterisana je štrajkovima u nekoliko sektora za ispunjavanje uslova za rad, kao što su radnici čistači u Skupštini Kosova, tehnički radnici i fizičkog obezbeđenja na Univerzitetu u Prištini, privatni sektor, rudari Kombinata Trepča itd., svi ovi sektori su zahtevali poboljšanje uslova rada i povećanje plata.

Ombudsman ocenjuje da i tokom ovog izveštajnog perioda, kako u javnom sektoru, a posebno u privatnom sektoru, postoje razne povrede prava iz radnog odnosa, uključujući i diskriminaciju, kao: povreda postupaka zapošljavanja, prestanak radnog odnosa na nezakonit način, kao i povrede u vezi sa trajanjem radnog vremena, naknade za prekovremeni rad, pravo na ostvarivanje prekovremenog rada, uskraćivanje prava na godišnji odmor i porodijsko odsustvo i neostvarivanje prava na platu.

Ombudsman ocenjuje da Inspektorat rada (IR) kao preventivni mehanizam i odgovoran za sprovođenje zakona, mora na jedinstven način i kontinuirano kontrolisati sva radna mesta, kako u javnom tako i u privatnom sektoru, uključujući uslove rada, zaštitu na radu i očuvanje zdravlja radnika generalno,

200 Evropski sud za ljudska prava.

201 Ustav Republike Kosovo, član 49.

202 Isto tu, član 22.

203 Zakon br. 03/L-212 o radu; Zakon br. 03/L-145 o civilnoj službi; Zakon br. 03/L-147 o platama civilnih službenika; Zakon br. 04/L-008 o ekonomsko-socijalnom savetu.

204 Ex-officio 1157/2024., u vezi sa štrajkom tehničkih radnika u Skupštini Republike Kosova.

205 S.br. 59/2024., žalba od Nezavisnog sindikata uprave Kosova.

a posebno da na aktivan način postupa na zabrani svih vrsta diskriminacije.

Ombudsman takođe zaključuje da sudska zaštita u vezi sa bilo kojim pravom povređenim iz radnog odnosa nije na odgovarajućem nivou jer sudski postupak u radnim sporovima traje otprilike 6 do 8 godina do pravosnažne sudske odluke, što radnike dovodi u težak položaj za realizaciju svojih prava.

Ombudsman skreće pažnju da se i u izveštajnom periodu nastavlja nefunkcionisanje Ekonomsko-socijalnog saveta, donoseći vidljive i kontinuirane posledice jer dovodi u pitanje svrhu koju ima osnivanje ovog saveta i razvoj socijalnog dijaloga u Republici Kosovo za zaposlene i poslodavce, o pitanjima od posebnog značaja, koja se odnose na realizaciju njihovih ekonomskih, socijalnih i stručnih prava koja se realizuju kroz rešenja sporova sa bilateralnim ili trostranim sporazumom.

Ombudsman skreće pažnju da su kolektivni sporazumi o radu instrument za regulisanje uslova rada i zapošljavanja, kao i realizaciju radnih prava. Odredbe kolektivnog ugovora imaju opšti pravni efekat i dopunjuju ili zamenjuju zakonske norme. Činjanica da je i tokom 2024. godine nedostajala volja Vlade o postizanju opšteg kolektivnog sporazuma (koji je istekao 2018. godine), to je uticalo na pogoršanje realizacije prava iz radnog odnosa u javnom i privatnom sektoru.

Ombudsman skreće pažnju na značaj usvajanja kolektivnog sporazuma o radu kao važnog instrumenta koji garantuje realizaciju zakonskih prava, poboljšanje uslova rada i realizaciju drugih prava iz radnog odnosa.

Ombudsman je tokom izveštajne godine tretirao nekoliko pitanja koja se odnose na smanjenje platnih koeficijenata koji su prvobitno bili određeni stupanjem na snagu Zakona br. 08/L-196 o platama u javnom sektoru, ali kasnije, revizijom koeficijenata, koeficijenti su smanjeni, a zaposleni su bili primorani da vrate razliku plate.

U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman je u fazi istraga, odnosno u proceni pravne bezbednosti i legitimnih očekivanja

zaposlenih, čije su plate smanjene bez administrativnog akta i bez davanja mogućnosti na pravna sredstva.

Takođe, Ombudsman je, tokom tretiranja slučajeva, primetio da još uvek ostaje zabrinutost nedostatak zdravstvenih i životnih osiguranja za zaposlene u Republici Kosovo, a još više za pozicije koje predstavljaju rizik po zdravlje ili život zaposlenih.

Ombudsman je tokom izveštajne godine naišao na veoma ozbiljnu problematiku koja se ponovila od Vlade i Skupštine Republike Kosova u zakonodavnim procesima, odnosno neprimenjivanje uputstava i zaključaka donetih od Ustavnog suda u presudi KO 216/22 i 220/22 u vezi sa procenom ustavnosti Zakona br. 08/L-197 o javnim službenicima, u slučaju dodeljivanja mandata za srednje i niže rukovodioce, koji su stekli ovo pravo, pre stupanja na snagu gore istaknutog zakona. Ombudsman je primetio da je i pored zaključaka Ustavnog suda da je takva norma protivustavna, Vlada i Skupština su nastavile da nameću istu normu i u postupku izmene i dopune Zakona br. 08/L-197 o javnim službenicima, a takođe i u Zakonu br. 08/L-257 o upravljanju poreskim postupcima, kao i Zakoniku br. 08/L-247 o carini i akcizama. Ombudsman skreće pažnju da takva praksa, osim što narušava princip pravne bezbednosti i zakonitog očekivanja, u suprotnosti je i sa Ustavom Republike Kosovo, odnosno članom 116. [Pravni efekat odluka], stav 1, prema kojem se utvrđuje da: "*Odluke Ustavnog suda su obavezne za pravosuđe i sva lica i institucije Republike Kosovo.*"

Zaštita i bezbednost na radu

Zakon br. 03/L-212 o radu, u članu 42., stav 1, utvrđuje da *“Zaposleni ima pravo zaštite na radu, zaštitu zdravlja i na radnom ambijentu u skladu sa ovim Zakonom i Zakonom o bezbednosti na radu, zaštitu zdravlja zaposlenih i zaštitu radne sredine“*. Bezbedno i zdravo radno okruženje, je preduslov za sprečavanje rizika u procesu rada, u cilju očuvanja života, zdravlja i dostojanstva zaposlenih.

Ombudsman je i tokom 2024. godine sa zabrinutošću pratio prijavljene slučajeve nesreća na radu i slučajeve u kojima su radnici izgubili život. Prema statistici IR-a, broj nesreća na radnom mestu koje završavaju sa fatalitetom ostaje visok i prilično zabrinjavajući. Tokom 2024. godine, prema službenim podacima na Kosovu, evidentirana su 524 slučaja nesreća na radnom mestu, od kojih je 6 slučajeva rezultiralo sa fatalitetom.²⁰⁶ Najveći broj ovih slučajeva povreda na radnom mestu evidentiran je u visokorizičnim sektorima kao građevinarstvo, proizvodnja, električna energija, usluge itd.

Ombudsman primećuje neusklađenosti u statističke podatke, a što predstavlja zabrinutost jer ne postoji integrisani sistem za prikupljanje podataka o prijavljenim slučajevima od odgovarajućih organa. To se razume iz podataka koje je objavio Sindikat radnika privatnog sektora na Kosovu, prema kojima je tokom 2024. godine, 12 osoba izgubilo život na radnom mestu, ističući da se najviše slučajeva sa fatalitetom desilo u građevinskom sektoru, gde je zabeleženo više smrtnih slučajeva na radnom mestu.²⁰⁷ Stoga, i pouzdanost ovih podataka ostaje izazovna i diskutabilna.

Ombudsman naglašava da ove cifre ostaju još izazovnije u Republici Kosovo, kada uzimamo u obzir opšti socio-ekonomski i kulturni razvoj, kao i nivo sprovođenja zakonodavstva o radnim odnosima i bezbednosti i zdravlja na radu.

U vezi sa ovim, nakon obavljenih istraga o bezbednosti i zdravlju na radu, Ombudsman je tokom ove godine objavio izveštaj Ex-officio br. 252/2021.²⁰⁸ da bi procenio koliko javni organi odgovorni za sprovođenje zakona, ispunjavaju obaveze koje imaju u preduzimanju mera za sprečavanje nesreća na radu, bezbednosti i očuvanju zdravlja na radnom mestu zaposlenih, kako u privatnom tako i u javnom sektoru.

U vezi sa pravima na zaštitu bezbednosti i zdravlja na radu u Republici Kosovo, nakon obavljenih istraga, identifikovano je mnoštvo povreda prava koje se nadovezuju i na povredu dostojanstva radnika, posebno kod zaposlenih u privatnom sektoru.

Dotični izveštaj je uzeo za osnovu nesreće i povrede na radnom mestu koje su se dogodile tokom 2004.-2023. godine. Između ostalog, Ombudsman je zaključio da su gubici života i druge povrede i zdravstvena oštećenja u radnim sredinama ili nadovezanih sa radom, prvenstveno posledica nedostatka zaštitnih i preventivnih mera, ističući da nastavlja ostati zabrinutost nedostatak bezbednih uslova za rad, posebno u onim sektorima koji su u ovom Izveštaju identifikovani kao skloniji što se tiče rizika. Ombudsman je ovom prilikom takođe zaključio da je zdravlje na radu oblast još uvek pravno neregulisana u mnogim segmentima i netretirana u smislu organizacije institucionalnog lanca, koji bi zaživeo obaveze javnih organa u zaštiti zdravlja na radu. Dakle, u opštem smislu, ova se stvar otežava od slučajeva nedostatka ugovora o radu, nedostatka zdravstvenog osiguranja, nepoštovanja prava na odmor (dnevni, nedeljni, godišnji, zdravstveni, porodiljski), nedostatka obuka radnika o bezbednosti i zdravlju na radu itd. Dosadašnje preduzete mere od nadležnih organa, u vezi sa otklanjanjem prekršaja su manjkave i nedovoljne.

Uvek pozivajući se na dotični izveštaj, Ombudsman je zaključio da Inspektorat rada neuspeva ispuniti odgovornosti i obaveze koje ima prema zakonodavstvu na snazi i utvrđenim standardima od Međunarodne

206 Odgovor dana 19. decembra 2024. od Inspektorata rada.

207 Sastanak sa predsednikom Nezavisnog sindikata privatnog sektora, dana 19. decembra 2024. Podaci za 2024. godinu se odnose na period januar - novembar 2024.

208 <https://oik-rks.org/sr/2024/02/22/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-2522021-u-vezi-sigurnosti-i-zdravlja-na-radu/>.

organizacije rada, oklevajući što se tiče tačne primene mandata kojeg ima, u odnosu na obaveze koje imaju poslodavci, za stvaranje bezbednih i zdravih uslova rada i poštovanja radnog zakonodavstva što se tiče radnih odnosa sa zaposlenima. Na osnovu nalaza iz izveštaja, Ombudsman je adresirao preporuke nadležnim organima, Ministarstvu finansija, rada i transfera, Inspektoratu rada i Ministarstvu zdravstva.

Ombudsman je dana 12. marta 2024. organizovao okrugli sto diskusija sa predstavnicima sindikata u zemlji sa ciljem adresiranja važnih pitanja za prava radnika te bezbednosti i zdravlja na radu. Ombudsman je tokom okruglog stola ponovo istakao potrebu poštovanja prava zaposlenih, socijalnog dijaloga i slobode sindikalnog organizovanja, zaštite bezbednosti i zdravlja na radu itd. Od okruglog stola izašli su zaključci kao: potreba za angažovanje odgovornih institucija za preduzimanje radnji za potpisivanje kolektivnog ugovora, što pre sprovođenje Zakona o zdravstvenom osiguranju, stvaranje suda koji će se baviti rešavanjem radnih sporova, što brža funkcionalizacija Nacionalnog saveta za bezbenost i zdravlje na radu i Socio-ekonomskog saveta, itd.

Za Ombudsmana ostaje zabrinjavajuće, posebno nedostatak istrage slučajeva o nesrećama na radnom mestu od odgovornih institucija i istražnih organa, kao i nekažnjavanje poslodavaca zbog neosiguravanja radnika i radnih mesta.

Zdravstvena i socijalna zaštita

Član 51., Ustava Republike Kosovo, u stavu 1. utvrđuje: *“Zaštita i pravo na zdravstveno osiguranje su regulisani zakonom”*, dok stav 2. ovog člana utvrđuje: *“Osnovno socijalno osiguranje koje se odnosi na nezaposlenost, bolest, ograničene sposobnosti i starost, se reguliše zakonom.”*

Tokom 2024. godine, IO je primila 211 žalbi u vezi sa kršenjem zdravstvenih i socijalnih prava. Vredi napomenuti da je tokom izveštajne godine u IO otvoreno 69 slučajeva za istragu, od kojih je 5 slučajeva otvoreno samoinicijativno od IO, odnosno Ex officio. Kada je reč o neprihvatljivim žalbama, treba napomenuti da se njihova neprihvatljivost uglavnom odnosila na neiscrpljivanje pravnih sredstava, nenadležnost Ombudsmana u odnosu na zahteve žalilaca, kada su postupci odvijani kod drugih nadležnih organa itd.

Među glavnih izazova sa kojima su se građani i zdravstvene institucije suočavale tokom 2024. godine evidentirani su: nedostatak lekova sa esencijalne liste, dugo čekanje građana na dobijanje nekih vrsta usluga u zdravstvenim institucijama, visoki troškovi iz džepa za lečenje građana u zemlji i izvan zemlje, smrtnost novorođenčadi, nedostatak zdravstvenog osiguranja, nedovoljan budžet za zdravstvene institucije itd.

Dok iz socijalne oblasti, IO je primila i tretirala žalbe u vezi sa: prekidanjem penzija, nepriznavanjem prava na dvostruke penzije, žalbom na neplaćanje zdravstvenih tretmana izvan zemlje, žalbom u vezi sa blokiranjem žiro računa penzionera od privatnih izvršitelja, administrativnom šutnjom u postupcima ponovnog razmatranja kada su odluke vraćene od sudova, žalbom u vezi sa stanovanjem i smeštajem, zahtevom o procenjivanju usklađenosti sa Ustavom od Ustavnog suda Zakona br. 08/L-248 o izmeni i dopuni zakona br. 04/L-131 o penzijskim šemama financiranim od države, itd.

Pravo na zdravlje u međunarodnom pravu ljudskih prava se reguliše aktima univerzalnog karaktera, kao i konvencijama

Saveta Evrope.²⁰⁹ Pravo na zdravlje, odnosno zaštita ovog prava, ne prikazuje se kao poseban član EKLJP, ali javno zdravlje u njenim tekstom pojavljuje nam se kao jedan od interesa koji može opravdati “uplitanje” u materijalna prava/kvalifikovana prava.²¹⁰

Zdravstvena prava na Kosovu su zagantovana putem zakona i drugih pravnih akata, kojom se prilikom tu utvrđuju prava i odgovornosti građana u zdravstvenoj zaštiti i mehanizmi za zaštitu i obezbeđivanje ovih prava i odgovornosti. Ovo zakonodavstvo ima za cilj obezbeđivanje zakonske osnove za očuvanje i poboljšanje zdravlja građana Republike Kosovo kroz promovisanje zdravlja, preventivne aktivnosti i pružanje sveobuhvatnih i kvalitetnih usluga zdravstvene zaštite.

Ali uprkos tome, broj primljenih žalbi u IO tokom izveštajne godine nam je pokazao da su se mehanizmi zaštite i obezbeđivanja ovih prava do sada pokazali nedovoljni i kao rezultat toga još uvek ne možemo govoriti o pružanju sveobuhvatnih i kvalitetnih usluga zdravstvene zaštite u Republici Kosovo.

Kao dostignuća u oblasti zdravstva tokom 2024. godine proklamirano je usvajanje Sektorske strategije zdravstva za period 2025-2030., usvajanje Akcionog plana zdravstvene bezbednosti 2024-2026., kao i usvajanje Zakona o obaveznom zdravstvenom osiguranju, od Skupštine Republike Kosova dana 5. decembra 2024.

Ombudsman je tokom izveštajne godine otvorio nekoliko slučajeva ex officio iz delokruga zdravstvenih prava, koji se uglavnom odnose na nedostatak lekova sa esencijalne liste, kao i na pitanje postavljanja proteza (u kuku ili kolenu) kod osoba starijih od 65 godina.

Ombudsman je tokom izveštajne godine objavio četiri (4) izveštaja iz oblasti zdravstvenog prava sa ukupno 20 preporuka. Dva izveštaja rezultat su žalbi primljenih

od građana i udruženja, dok su druga dva izveštaja pokrenuta samoinicijativno od Ombudsmana.

Ombudsman je istražio žalbu Udruženja civilnih ranjenika od mina²¹¹, protiv Odluke br. 43/III/2024. Ministarstva zdravstva (MZ), dana 22. marta 2024., u vezi sa pokrićem medicinskog tretmana lica sa statusom ratnog invalida OVK. U vezi sa ovim slučajem, primećuje se da je dana 20. marta 2024., Vlada Republike Kosovo donela Odluku br. 01/194, kojom prilikom je odobrila zahtev MZ-a za pokriće medicinskog tretmana lica sa statusom ratnog invalida u cilju zamene, održavanja ili postavljanja proteza, izvan javnih zdravstvenih institucija, kada ove zadnje ne pružaju ove usluge. Ombudsman je, nakon istrage ovog pitanja, dana 5. decembra 2024. objavio Izveštaj S.br. 522/2024. U ovom slučaju, Ombudsman je zaključio da Odluka br.43/III/2024., dana 22. marta 2024., doneta od MZ-a predstavlja diskriminaciju, zato što dotična odluka samo utvrđuje beneficije za lica sa statusom ratnog invalida OVK, isključujući kategoriju lica sa statusom civilnog ratnog invalida. Ombudsman je preporučio Vladi Republike Kosovo da poništi Odluku br.43/III/2024., dana 22. marta 2024., donetu od MZ-a, dok je MZ-a preporučio preduzimanje mera u skladu sa Zakonom br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, pripadnika OVK, civilnih žrtava i njihovih porodica.

Ombudsman je istražio još tri pojedinačne žalbe²¹² sa navodom kršenja prava zbog neuključivanja nekih lekova koji su, prema navodima žalilaca, esencijalni za njihovo zdravlje i život. *Prvog žalilaca* zastupalo ga Udruženje za podršku lica pogođenih od Melanome, a žalio se protiv MZ-a zbog neodređivanja terapije “braf pozitivnu” na Listu esencijalnih lekova (LEL) za tretiranje obolelih od Melanome. *Drugi žalilac* se žalio protiv MZ-a zbog nedavanja besplatne imunoterapije “pembrolizumab” za tretiranje obolelih sa metastatskim karcinomom jetre.

209 Evropska socijalna povelja (član 11.), Konvencija o pripremi Evropske Farmacopea; Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini (Oviedo konvencija).

210 Vidi stavove 2. članova 8., 9., 10. i 11. EKLJP, kao i član 2., stav 3, Protokola br. 4, EKLJP.

211 Slučaj br. 522/2024.

212 Ž. br.526/2023., S.br. 812/2024., S.br.867/2024.

Prema žalioocu, ova terapija je bila u LEL, ali se besplatno davala samo pacijentima obolelih od melanoma i raka pluća, ali ne i za obolelih od drugih bolesti. *Treći žalilac*, je podneo žalbu protiv Ključnog komiteta za listu medicinskih proizvoda i potrošnog materijala pri MZ-u, u vezi sa zahtevom da se medicinski proizvod "Pirfenidon" uključi na listu medicinskih lekova za tretiranje indikacije idiopatske plućne fibroze. Nakon istrage ovih slučajeva, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa preduzimanjem odgovarajućih radnji u pravcu proširenja Liste esencijalnih lekova, uključujući nove lekove koji mogu značajno poboljšati zdravlje i kvalitet života građana koji pate od teških bolesti.

Ombudsman je po službenoj dužnosti otvorio slučaj za istragu u vezi sa obavezama države da podržava i pruža usluge mentalnog zdravlja osobama starijim od 65 godina.²¹³ Ombudsman je nakon razmatranja ovog pitanja preduzeo istražne radnje i na osnovu nalaza, prikupljenih činjenica, kao i nakon analize relevantnih zakona kao i na osnovu prakse slučajeva Evropskog suda za ljudska prava, zaključio da sprovođenje kriterijuma starosne dobi za odbijanje pristupa osobama starijim od 65 godina u bolničke usluge mentalnog zdravlja, krši ljudska prava i predstavlja diskriminaciju baziranu na starosnu dob. Ombudsman je, nakon istrage ovog slučaja, objavio Izveštaj sa preporukama Ex officio br. 601/2023.²¹⁴

Ombudsman je u ovom izveštaju zaključio da ograničenje starosnog doba do 65 godina kao kriterijum za prijem u institucije za smeštaj i nedostatak podzakonskih akata koji regulišu ovu oblast predstavlja kršenje zakonskih odredbi Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakona o zaštiti od diskriminacije. Ombudsman je, na osnovu zaključaka izveštaja preporučio nadležnim organima da preduzmu mere za izradu nacionalnog

plana o starosti, da uključi specifične usluge mentalnog zdravlja za starije osobe i gerijatrijsku uslugu, jasno utvrdivši obavezu za donošenje podzakonskih akata kako bi zakon bio primenljiv itd.

Ombudsman je otvorio istragu po službenoj dužnosti²¹⁵, u vezi sa prikupljanjem i izveštavanjem zdravstvenih podataka u Republici Kosovo. Ombudsman je, nakon razmatranja ovog pitanja, objavio Izveštaj sa preporukama Ex officio br. 241/2022. Ombudsman je u izveštaju zaključio da prikupljanje i izveštavanje podataka u zdravstvenom sektoru ostaje neintegrisano i raspoređeno u sisteme koji ne korespondiraju, ne postoji integrisani pregled podataka, koji bi se pretvorili i služili kao evidencija i kao pokazatelji za izgradnju politika i strategija u zdravstvenom sektoru, a to takođe ima za posledicu stagnaciju u pružanju zdravstvenih usluga i unapređenju socijalnog blagostanja. Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman je preporučio Ministarstvu zdravstva da vrši svoje dužnosti i obaveze koje ima prema odgovarajućem normativnom okviru, da hitno i potpuno funkcionalizuje Jedinstveni i integrisani zdravstveni informacioni sistem, na svim nivoima i sektorima zdravstvenog sistema u Republici Kosovo.

Žalbom Saveza sindikata zdravstva putem Ombudsmana, Statut Kliničke bolničke i univerzitetske službe dana 3. jula 2024., okončan je u Ustavnom sudu, zahtevajući od Ustavnog suda odlučivanje privremene mere i procene ustavnosti Statuta sa Ustavom.

Na osnovu Izveštaja o napretku Kosova u vezi sa javnim zdravljem, objavljenog dana 30. oktobra 2024.²¹⁶ u Briselu, se kaže da kvalitet zdravstvene zaštite ostaje zabrinutost. Izveštaj navodi da uprkos činjenici da je Kosovo izdvojilo povećanje budžeta za zdravstvenu zaštitu u poređenju na 2023. godinu, ono ostaje drugo najniže u regionu i znatno niže od proseka država

213 Ex officio br. 601/2023.

214 <https://oik-rks.org/2024/09/10/raport-i-avokatit-te-popullit-ex-officio-nr-601-2023-ne-lidhje-me-detyrimet-e-shtetit-per-mbeshtetjen-dhe-ofrimin-e-sherbimeve-te-shendetit-mendor-per-personat-e-moshes-mbi-65-vjecare-ne-republiken/>.

215 S. br. 241/2022.

216 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/c790738e-4cf6-4a43-a8a9-43c1b6f01e10_en?filename=Kosovo%20Report%202024.pdf

EU-a, rezultirajući značajnom neefikasnošću i lošim zdravstvenim rezultatima.

Izveštaj naglašava da stopa smrtnosti novorođenčadi na Kosovu i dalje ostaje veoma visoka, dok troškovi iz džepa građana za njihovo lečenje takođe ostaju veoma visoki. Nadalje Izveštaj naglašava manjkavosti koje Kosovo ima u prikupljanju i izveštavanju zdravstvenih podataka i naglašava da zakonodavstvo o krvi, tkivima, ćelijama i organima nije u potpunosti u skladu sa zakonodavstvom EU-a. Dalje se navodi da Kosovo ima program skrininga raka, ali se skrining raka ne obavlja sistematski i ne postoji funkcionalan registar raka. Izveštaj precizira da se lekarski recepti trebaju sprovesti od farmacije kako bi se zaustavila uobičajena praksa prodaje lekova, odnosno antibiotika, bez recepta. Na kraju, izveštaj definiše da nejednakosti u zdravstvu ostaju ozbiljna zabrinutost. Nedostatak odgovarajućeg zdravstvenog finansiranja bez ometanja napretka ka univerzalnoj zdravstvenoj pokrivenosti i doprinelo je kontinuiranim visokim plaćanjima iz džepa građana. Finansijski teret je bio posebno težak za ugrožene i siromašne segmente društva Kosova, uključujući ljude sa hroničnim stanjima koji imaju potrebe za lečenje na redovnoj osnovi.

Kada smo kod socijalnih prava, Ombudsman ponavlja da Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i dalje nije deo Ustava Republike Kosovo. Shodno tome, Kosovo zakonodavstvo u socijalnoj oblasti nije dovoljno regulisalo, iako postoje zakoni, kao što je zakon o penzijskim šemama finansiranim od države, ili specifični zakoni za neke od socijalno osetljive grupe kao što su slepe osobe ili paraplegičari i tetraplegičari, ali Kosovu još uvek nedostaje odgovarajuće zakonodavstvo koje se bazira na međunarodnim standardima koji bi regulisali oblast socijalnog osiguranja za svoje građane.

Ombudsman, pozivajući se na primljene žalbe i istrage razvijene u okviru pitanja koja je tretirao tokom izveštajne godine, zaključuje da ekonomsko i socijalno stanje

velikog dela porodica na Kosovu nije dobro. Nedostatak odgovarajućih uslova za život, loši uslovi za osetljive kategorije društva, odugovlačenje sudskih postupaka za penzijske slučajeve, kao i one osoba sa ograničenim sposobnostima, neke su od najugroženijih grupa koje se, u nedostatku socijalnih mera, nedostatku usluga rehabilitacije za ove društvene grupe, često suočavaju sa nedostojanstvenim uslovima života. Povećanje žalbi penzionera tokom ove godine kao što se vidi pokazatelj je povećanja siromaštva u zemlji.

Ombudsman primećuje da je Vlada tokom izveštajne godine preduzela nekoliko mera za poboljšanje socijalne situacije osetljivih grupa u društvu, povećavajući vrednost penzija za 20%, ili odlukom o jednokratnim dodacima u decembru 2024., u iznosu od 100 evra za sve penzionere, ali su zbog inflacije preduzete mere kratkotrajno uticale na poboljšanje socio-ekonomskog stanja za porodice i pojedinačnih korisnika.

Ombudsman je, na osnovu svog ustavnog mandata, a prema nadležnostima i odgovornostima utvrđenim Zakonom o ombudsmanu, otvorio slučaj Ex officio²¹⁷ u vezi sa izazovima sa kojima se suočavaju relevantne državne institucije i mehanizmi u odnosu sa mentalnim zdravljem dece do 18 godina, svrha ovog istraživanja je priprema sveobuhvatnog izveštaja u vezi sa izazovima sa kojima se suočavaju relevantne državne institucije i mehanizmi u odnosu sa mentalnim zdravljem dece do 18 godina. U tom pravcu, izveštaj namerava da pruži pregled trenutnog stanja u vezi sa pitanjima mentalnog zdravlja dece do 18 godina, uzroke problema, posledice, uticaj, usluge pružene za tretiranje osoba ove starosne grupe, kao i mere na raspolaganju ili koje se trebaju preduzeti kako bi se sprečilo širenje problema mentalnog zdravlja ove starosne grupe.

217 Slučaj S.662/2024.

Ombudsman je takođe pokrenuo slučaj Ex officio²¹⁸ i tretira pitanje sprovođenja presude Vrhovnog suda Kosova u vezi sa dvostrukim penzijama. Ombudsman primećuje da se na Kosovu trebaju poboljšati i povećati kapaciteti za usluge fizičke kao i psihosocijalne rehabilitacije za osobe sa ograničenim sposobnostima.

Odgovornost za životnu sredinu

Životna sredina i odgovornost za zaštitu životne sredine, utvrđena kao pravo i vrednost na kojoj se zasniva ustavni poredak, dali su Ombudsmanu mandat da štiti, prati i promoviše ovo pravo. Član 52. Ustava na imperativan način je utvrdio da su priroda i biodiverzitet, životna sredina i nacionalno nasleđe odgovornost svakoga, a istovremeno je angažovao institucije javne vlasti da svakom garantuju mogućnost da utiče na odluke koje se odnose na životnu sredinu gde ona/on živi.

Iz analize slučajeva i praćenja stanja životne sredine i uticaja na ljudska prava, može se proceniti da ni tokom izveštajne godine nisu donesene odluke koje bi imale značajan uticaj na poboljšanje problema životne sredine. Ombudsman je u 2024. godini primio 15 žalbi, od kojih su 4 neprihvatljive. Slučajevi se odnose na ograničenje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, kao i ograničenje drugih prava od uticaja problema životne sredine. Primljeni slučajevi se odnose na zagađenje životne sredine, radnje u suprotnosti sa Zakonom o vodama²¹⁹, problemi sa vodnom infrastrukturom²²⁰, izgradnje bez opštinske dozvole za životnu sredinu²²¹, zagađenje otpadom²²², nebezbedna životna sredina²²³,

nepostupanje organa u smeru problema životne sredine, problemi iz kamenoloma²²⁴, buka²²⁵, sukob nadležnosti između opštinskog i centralnog nivoa²²⁶, neuključivanje principa životne sredine u podzakonske akte o životnoj sredini, itd.

Zagađenje vazduha nastavlja biti jedan od najvećih problema životne sredine u zemlji sa ozbiljnim uticajem na zdravlje građana, međutim, još uvek nisu preduzete efektivne mere i politike za poboljšanje stanja. Na osnovu mesečnih izveštaja o stanju vazduha u zemlji,²²⁷ Ombudsman primećuje da nema nikakvog poboljšanja kvaliteta vazduha, posebno u periodima januar - mart i oktobar - decembar. Registrovano je čak 10 dana prekoračenja PM10, kao i dana sa prekoračenjem PM2.5. Na osnovu podataka, kvalitet vazduha u opštini Priština nastavlja ostati zabrinjavajući. Nisu primećene nikakve radnje za smanjenje upotrebe lignita za proizvodnju energije²²⁸, drva za domaćinstvo²²⁹, podsticajne mere za održivi prevoz, mere za zamenu starih automobila novim²³⁰, kao i efektivne mere za smanjenje opterećenja u saobraćaju.

Uprkos potrebi pridruživanja globalnim zahtevima za preduzimanje preventivnih mera protiv klimatskih promena, primećuje se da se nastavlja nekontrolisano korišćenje vodnih resursa, oštećenje rečnih korita, ispuštanje neobrađenih voda i njihovo zagađivanje otpadom. Nedostaju potpuna merenja i ne sprovodi se biološko praćenje voda za procenu kvaliteta vode u rečnim slivovima.

Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa žalbom primljenom od građana ulice "Rexhep Krasniqi" u naselju Kalabria u Prištini, u vezi sa teškim stanjem

218 Slučaj S.614/2024.

219 [S/1334/2024](#).

220 [S/995/2024](#)., [S/683/2024](#).

221 S/823/2024.

222 [S/721/2024](#)., [S/527/2024](#).

223 [Ž/410/2024](#).

224 S.br. 798/2024., [S/527/2024](#).

225 [Ž/1357/2024](#).

226 [S/1275/2024](#).

227 <https://www.ammk-rks.net/sr/mjedisi/20/raportet-mujore>.

228 Energetska strategija Republike Kosova 2022-2031.

229 Energetska strategija Republike Kosova 2022-2031., oko 57% domaćinstava koristi drvo kao izvor grejanja.

230 Informacija primljena od Centra za registraciju vozila.

od zagađenja korita reke/potoka otpadnim vodama, otpadom uključujući one inertne, ispuštanjem neprijatnih mirisa i stalnom pojavom glodara i insekata. Ombudsman je, na osnovu stanja na terenu, a posebno u Izveštaja NIJZK-a, prema kojem je procenjeno da postoji trajni rizik od pojave neke zarazne bolesti, a samim tim i rizik po zdravlje građana na ovom području, procenio da stanje životne sredine stvoreno zagađenjem reke, onemogućavajući kvalitetan život stanovnika predstavlja rizik po njihovom zdravlju. Ombudsman je zaključio da visok nivo zagađenosti i mogućnost teškog uticaja na ljudska prava i zdravlje stanovnika zahteva hitne radnje od odgovarajućih organa za sanaciju stanja i čišćenje reke, deratizaciju i dezinfekciju prostorija, kako bi se sprečilo ograničavanje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, prava na privatnost i porodice i ozbiljne mogućnosti narušavanja zdravlja stanovnika od zagađenja. Ombudsman je preporučio opštini Priština da, u skladu sa svojim zakonskim nadležnostima i ovlašćenjima, preduzme potrebne radnje sa neposrednim efektom na čišćenju reke i prostorija oko nje, u dotičnom naselju; Postupiti u skladu sa preporukama NIJZK, da hitno izvrši istraživanje i ukloni moguća izlivanja otpadnih voda i drugih potencijalnih zagađivača; Opštinski inspektori za životnu sredinu i oni sanitarni da preduzmu konkretne mere za otkrivanje i rešavanje ovog problema; a do konačnog rešenja, potok koji prolazi u naselju, da se redovno održava od relevantne strukture i od samih stanovnika (odlaganje otpada i smeća, kao i zabrana bacanja otpada u potok). Opština Priština je sprovela preporuke Ombudsmana.²³¹

Izazovi sa ispustima u životnu sredinu od nedostatka proširenja vodne infrastrukture i uticaja na kršenje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu i privatnost, odraženi su u Izveštaju sa preporukama Ombudsmana, koji je pokrenut na osnovu žalbe stanovnika sela Dujak, opštine Đakovica.²³² Izveštaj ima za cilj da proceni obaveze odgovornih organa

u vezi sa kršenjem prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, prava na privatnost, prava na život i prava dece u naselju sela Dujak opštine Đakovica. Ombudsman je, na osnovu nalaza, zaključio da je nepostizanje ispunjavanja odgovornosti od opštine Đakovica, kao nadležnog organa za vodnu infrastrukturu i životnu sredinu, kroz efektivne mere u odnosu na potrebe stanovnika sela Dujak, uticalo na ograničavanje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, prava na privatnost, sa mogućnošću ugrožavanja prava na život, kao i ugrožavanje prava dece. Opština Đakovica je u potpunosti sprovela, preporuke Ombudsmana da bez kašnjenja preduzme mere za regulisanje vodovodne i kanizacione infrastrukture u selu Dujak, prema preporukama izveštaja NIJZK-a kao i da preduzme mere da pokrije otvoreni deo kanala, koji predstavlja rizik po život i bezbednost dece i ostalih stanovnika.

Još uvek nema radnje u skladu sa rudarskom strategijom koje bi pokazale korake ka držanju drobilica i kamenoloma pod kontrolom. Operateri u funkciji nastavljaju nepridržavati se propisima o zaštiti životne sredine. Ombudsman je po službenoj dužnosti pokrenuo slučaj koji se odnosi na zagađenjem životne sredine i oštećenjem putne infrastrukture od lokalnih kamenolomaca u selu Stanišor, opštine Novo Brdo i drugim okolnim mestima.²³³ Nerehabilitacija prostorija gde je prestao rad kamenoloma, zakonska obaveza ostaje zabrinjavajuća. Ombudsman je istražio slučaj u vezi sa nerehabilitacijom prostorija gde je radila kompanija kamenoloma u selu Kmetovce, opština Gnjilane. Ne samo da se ispuštala prašina iz prostora, već je bilo i jama koje ne samo da su predstavljale trajnu opasnost po život i zdravlje građana, već su se pretvorile na mesta gde se skupljao otpad svih vrsta. Nakon reagovanja IO-a, problemi su sanirani.

Ombudsman procenjuje zabrinjavajuće stanje deponija. Sve deponije su premašile kapacitete tolerantnosti zbog presakupljanja i predstavljaju ozbiljnu pretnju pravu građana na zdravu i bezbednu životnu sredinu. Sistemi funkcionisanja pumpanja voda na deponiji ne funkcionišu, takođe postoje problemi

231 S. br. 683/2024.

232 Ž. br. 458/2022.

233 [S.br.527/2024.](#)

sa kompresijom i pokrivanjem otpada. Nastavlja se neodvajanje otpada na izvoru i reciklaže otpada. Jedan od slučaja u istrazi je i kršenje prava na zdravu životnu sredinu i privatnost građana od deponije Ljandovice, od sakupljanja izvan svih standarda otpada, te uticaja na vazduh, vodu i zemlju. Prema informacijama primljenim od Kompanije za upravljanje deponijama na Kosovu, u toku je implementacija programa podržanog stranim fondovima, koji će u potpunosti transformisati stanje deponije u Ljandovici, a očekuje se da će se završiti u junu 2026. godine.

Što se tiče poštovanja tri principa životne sredine, pristupa informacijama, učešća javnosti u odlučivanju i pristupa pravdi, nije primećeno neko poboljšanje. U tom pravcu, Ombudsman je objavio Mišljenje koje je bazirano na žalbu podnesenu od grupe građana iz sela Dolce, Grebnik i Dresnik u opštini Klina, koje je praćeno peticijom potpisanom od 3901 građana, koji se protive izgradnji fabrike cementa u selu Dolce u Klini, sa tvrdnjom da negativno utiče na životnu sredinu i zdravlje ljudi. Ombudsman je, sa ciljem da skrene pažnju nadležnim organima, u ovom slučaju Ministarstvu životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture i Opštini Klina, na važnost potpunog poštovanja prava građana stavljajući u fokus pravičnu ravnotežu između interesa građana u zaštiti životne sredine i ekonomskog razvoja zemlje u oblasti mineralne industrije, zaključio da građanima nije pružen odgovarajući pristup informacijama o cilju i vremenu javne rasprave, te kao posledica nije stvorena mogućnost svim zainteresovanim građanima da učestvuju u javnoj raspravi. Ombudsman kroz Mišljenje procenjuje da državni organi treba da imaju u obzir očuvanje vrednosti utvrđenih Ustavom Republike Kosovo, očuvanje javnog zdravlja, očuvanje životne sredine i njenim održivim korišćenjem, očuvanje vodnih resursa, očuvanje kulturnog nasleđa i očuvanje flore i faune, kako bi sve odluke o procesima ekonomskog razvoja koji mogu pogoditi ove prirodne pojave, bile pristupačne

zainteresovanim građanima da bi se bavili sa velikom ozbiljnošću, analizom i detaljnom prethodnom procenom, kako bi negativni uticaj na sprečavanje uživanja ljudskih prava bio što manje moguć, te na takav način da se građani ne osećaju ugroženi na uživanju svojih života i domova u budućnosti razvojem mineralne industrije, u senci informativnog mraka.²³⁴

Nepoštovanje građevinskih uslova²³⁵, kao procenat površine dozvoljene za izgradnju unutar parcele u odnosu na površinu katastarske parcele i očuvanje zelenila za apsorpciju atmosferskih padavina, mere za ravnotežu i stabilnost, nedostatak prostorija za hitne slučajeve, parking, sanitarne prostorije, upravljanje građevinskim otpadom, prirodne i adekvatne rasvete, zagađenje životne sredine, ventilaciju i buku, sanitarne prostorije, adekvatne uslove pristupa javnim putevima i tehničku infrastrukturu, ograničenja za zaštitu prirodnih, istorijskih i kulturnih vrednosti, mere za efikasnost i uštedu energije, prema Ombudsmanu, predstavljaju ozbiljne povrede prava građana zemlje.

Posebno, prema Ombudsmanu, nepoštovanje kriterijuma za bezbednost života i imovine od požara i drugih rizika koji se mogu pripisati građevinskoj životnoj sredini, kao i stvaranje uslova za vatrogasce i druge odgovorne u vanrednim situacijama, su pitanja koja zahtevaju hitno tretiranje i ozbiljnu pažnju od države.

Izazovi sa nedovoljnim inspekcijskim kapacitetima, predmeti životne sredine u tužilaštvu i sudovima nisu zabeležili neko poboljšanje. Iako je uticaj zagađenja vazduha na javno zdravlje sada neosporan, nedostatak funkcionalizacije ZIS-a onemogućava donošenje jasnih statistika u vezi sa uticajem zagađenja na zdravlje građana. Takođe, još uvek nema istraživanja od IJZK u vezi sa uticajem zagađenog vazduha na javno zdravlje.

U cilju promovisanja prava životne sredine, dana 5. juna 2024. Institucija Ombudsmana je u saradnji sa nevladinom organizacijom

234 <https://oik-rks.org/2025/01/27/opinion-i-avokatit-te-popullit-a-nr-173-2021-ne-lidhje-me-detyrimet-pozitive-te-shtetit-per-respektimin-dhe-permbushjen-e-te-drejtave-te-njeriut-perkitazi-me-rastin-e-ndertimit-te-fabrikese-ciment/>.

235 Zakon br. 04/L-174 o prostornom planiranju.

koja u fokusu ima promovisanje zdrave i čiste životne sredine EcoZ i Save the Children Kosova/o, obeležila Svetski dan životne sredine. Svrha ove aktivnosti bila je diskusija i vaspitanje o pravu životne sredine i mandatu IO-a, sa decom uzrasta 7-15 godina, okupljenom u Dečjoj skupštini životne sredine. Deca su ovom prilikom doprinela aktivnosti čija je svrha bila promovisanje kroz umetnost prava na zdravu životnu sredinu kao ljudsko pravo. Deca su kroz svoju kreativnost, slikanje i crtanje imala priliku da predstave zdravu životnu sredinu i ljudska prava.

Predstavnica IO je učestvovala u panel diskusije događaja organizovanog od UNDP povodom lansiranja Zajedničkog izveštaja između UNDP Kosova i Bosne i Hercegovine, u vezi sa zajedničkom studijom o mogućnostima i izazovima za rodno uključivanje na pravo životne sredine. Ovom prilikom izneseni su stavovi institucije u vezi ove teme. Dok, stavovi IO-a u vezi sa uticajem problema životne sredine na prava dece date su na Konferenciji organizovanoj od Eco Z "Održivost životne sredine sa decom".

Stavovi Ombudsmana u odnosu na probleme životne sredine i klimatske promene i njihovim uticajem na ljudska prava i jednakost u odnosu na ljudska prava predstavljeni su na Regionalnoj konferenciji u vezi sa životnom sredinom i ljudskim pravima, organizovanoj od Ombudsmana Severne Makedonije, GANHRI, ENNHRI, UNDP, te na seminaru "Klimatske promene i fokus na njen uticaj na jednakost" "Sredstva za organe ravnopravnosti".

The background is a solid yellow color. A large, dark orange, abstract shape, resembling a stylized 'N' or a curved wedge, is positioned in the upper right quadrant, extending towards the top right corner.

Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture

Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture

Ombudsman postupa kao Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture (NMST), sa mandatom da prati sva mesta gde se drže lica lišena slobode, kao: policijske stanice, pritvorski centri, zatvori, zdravstvene institucije, carinski pritvori, imigracije, centri za socijalnu zaštitu, kao i bilo koje drugo mesto kada se sumnja da postoji kršenje ljudskih prava.

Ombudsman može davati sugestije i preporuke odgovornim licima i institucijama gde se drže lica lišena slobode, bez obzira na vrstu ili objekat i okolnosti njihovog držanja, za poboljšanje njihovog tretmana i uslova.

Posete realizovane tokom 2024. godine

Br.	Nadzirane institucije	Vrsta posete	Datum posete	
1	Međunarodni aerodrom "Adem Jashari" - Priština	Opšta i nadzorna poseta	04.01.2024.	1
		Prateća poseta	24.04.2024.	2
		Nadzorna poseta prisilnog povratka	15.08.2024.	3
			18.12.2024.	4
2	Pritvorski centar u Prištini	Ad hoc poseta	24.01.2024.	5
			27.02.2024.	6
			05.03.2024.	7
			17.05.2024.	8
			07.06.2024.	9
			20.08.2024.	10
			24.10.2024.	11
3	Pritvorski centar u Gnjilanu	Opšta poseta	22.05.2024.	12
		Ad hoc poseta	02.10.2024.	13
4	Centar za pritvor u Peći	Opšta poseta	04.11.2024.	14
5	Zatvor visoke bezbednosti	Ad hoc poseta	08.02.2024.	15
			05.12.2024.	16
		Opšta poseta	30.05.2024.	17
6	Korektivni centar u Dubravi	Opšta poseta	23-25.04.2024.	18
		Prateća poseta	22.07.2024.	19
		Ad hoc poseta	02.12.2024.	20
7	Korektivni centar za maloletnike u Lipljanu	Prateća poseta	22.08.2024.	21

8	Korektivni centar za žene u Lipljanu	Prateća poseta	07.03.2024.	22
9	Korektivni centar za maloletnike i Vaspitno-korektivni centar za maloletnike u Lipljanu	Opšta poseta	15.05.2024.	23
10	Korektivni centar za maloletnike u Lipljanu	Prateća poseta	22.08.2024.	24
11	Policijska stanica u Podujevu	Opšta poseta	12.04.2024.	25
12	Policijska stanica u Istoku	Opšta poseta	25.04.2024.	26
13	Policijska stanica u Štrpcu	Opšta poseta	01.02.2024.	27
14	Policijska stanica u Glogovcu	Opšta poseta	21.05.2024.	28
15	Policijska stanica u Srbici	Opšta poseta	21.05.2024.	29
16	Policijska stanica u Severnoj Mitrovici	Opšta poseta	21.05.2024.	30
17	Policijska stanica u Južnoj Mitrovici	Opšta poseta	21.05.2024.	31
		Ad hoc poseta	11.09.2024.	32
18	Policijska stanica u Vučitrnu	Ad hoc poseta	11.09.2024.	33
19	Policijska stanica u Gračanici	Opšta poseta	04.10.2024.	34
20	Policijska stanica za nadzor zelene linije u Leposaviću	Opšta poseta, zajednička sa CRVL	23.07.2024.	35
21	Policijska stanica za nadzor zelene linije u Klokotu	Opšta poseta, zajednička sa CRVL	24.07.2024.	36
22	Granični prelaz - Kula	Opšta poseta, zajednička sa CRVL	27.02.2024.	37
23	Granični prelaz - Merdare	Opšta poseta, zajednička sa CRVL	20.03.2024.	38
24	Granični prelaz Kula -Radovac	Opšta poseta, zajednička sa CRVL	17.04.2024.	39
25	Granični prelaz - Stančić -Belanovce (RKS - Severna Makedonija), Žegra	Opšta poseta, zajednička sa CRVL	25.07.2024.	40
26	Granični prelaz - Vrbnica	Opšta poseta, zajednička sa CRVL	20.09.2024.	41
27	Granični prelaz - Bela Zemlja	Opšta poseta, zajednička sa CRVL	02.10.2024.	42
28	Centar zadržavanja za strance u Vranidolu	Prateća poseta	16.02.2024.	43
			21.08.2024.	44
		Ad hoc poseta	24.12.2024.	45

29	Privremeni prihvatni centar za migrante - Vranidol	Opšta poseta	07.06.2024.	46
30	Regionalni centar za zadržavanje u Prištini	Ad hoc poseta	14.03.2024.	47
		Prateća poseta	13.09.2024.	48
31	Dom za stara lica i bez porodične nege u Prištini	Opšta poseta	28.05.2024.	49
		Ad hoc poseta	15.10.2024.	50
32	Centar za mentalno zdravlje u Prištini	Opšta poseta	06.11.2024.	51
33	Integracioni rehabilitacioni centar za hronične psihijatrijske bolesnike u Štimlju	Opšta poseta	29.10.2024.	52
34	Specijalni institut u Štimlju	Opšta poseta	29.10.2024.	53
35	Dom zasnovan na zajednicu u Štimlju	Opšta poseta	29.10.2024.	54
36	Centar za mentalno zdravlje Gnjilana	Ad hoc poseta	02.10.2024.	55
37	Centar zadržavanja u Gnjilanu	Ad hoc poseta	02.10.2024.	56
38	Dom zasnovan na zajednicu - Uroševac	Prateća poseta	18.04.2024.	57
39	Dom zasnovan na zajednicu za osobe sa mentalnim ograničenim sposobnostima u Prizrenu	Prateća poseta	13.09.2024.	58
40	Dom zajednice za stara lica i bez porodične nege u Đurakovac	Opšta poseta	11.11.2024.	59
41	Centar za azil Magura	Opšta poseta	19.03.2024.	60
42	Psihijatrijska klinika	Ad hoc poseta	25.04.2024.	61
43	Psihijatrijska klinika, UKIP	Ad hoc poseta	13.05.2024.	62
44	Psihijatrijska klinika, UKIP, Psihijatrijska klinika za decu i adolescente	Opšta poseta	22.10.2024.	63
45	Institut za sudsku psihijatriju	Opšta poseta	25.10.2024.	64
46	Dom za stara lica i bez porodične nege u Srbici	Opšta poseta	11.11.2024.	65
47	Dom za stara lica i bez porodične nege u Novom Brdu	Opšta poseta	15.11.2024.	66
48	Dom za stara lica i bez porodične nege u Gračanici	Opšta poseta	15.11.2024.	67

49	Centar za mentalno zdravlje u Peći	Opšta poseta	04.11.2024.	68
50	“Integracioni dom u zajednici Kosovo Polje”	Opšta poseta	06.11.2024.	69
51	“Integracioni dom u zajednici Peć”	Opšta poseta	04.11.2024.	70
52	Integracioni domovi u zajednici u Mitrovici	Prateća poseta	18.10.2024.	71

Tokom godine koja se izveštava objavljeno je šest (6) izveštaja sa preporukama i dato 35 preporuka, od kojih je devet (9) preporuka implementirano, pet (5) je delimično implementirano, a 21 je na čekanju za implementiranje. Dok, tokom poseta mestima lišenja slobode realizovano je preko 330 intervjua, kao i primljeno je preko 303 telefonska poziva, bilo na besplatni broj koji je postavljen u kutijama za žalbe, na fiksni broj IO-a, ili čak na službene brojeve NMS tima.

Praćenje centara za zadržavanje i policijskih stanica

Na osnovu svog mandata, NMS je tokom 2024. godine posetio policijske stanice, kao u nastavku:

- Policijska stanica u Štrpcu,
- Policijska stanica u “Centar” Priština,
- Policijska stanica u Podujevu,
- Policijska stanica u Istoku,
- Policijska stanica u Glogovcu,
- Policijska stanica u Srbici,
- Policijska stanica u Mitrovici - jug,
- Policijska stanica u Mitrovici - sever,
- Policijska stanica u Mališevu,
- Policijska stanica u Orahovcu,
- Policijska stanica u Đakovici,
- Policijska stanica u Gnjilanu i
- Policijska stanica u Gračanici.

Ombudsman je dana 3. decembra 2024. objavio Izveštaj sa preporukama²³⁶ u vezi sa gorenavedenim policijskim stanicama. Prema izveštaju Ombudsman je predstavio nalaze od praćenja i procenio da li su ispoštovana tri osnovna prava uhapšenih lica: Pravo na obaveštavanje člana porodice ili drugog lica; po njegovom izboru, za činjenice hapšenja; Pravo na advokata branioca; Pravo na medicinske usluge kao i uslove smeštaja u policijskim pritvornim centrima.

U policijskim stanicama gde postoje ćelije za zadržavanje pritvorenika, Ombudsman je postavio kutije za žalbe, koje se otvaraju samo od osoblja određenog od Ombudsmana, ali nijedna žalba nije primljena. Štaviše, bilo je nekoliko tvrdnji od pritvorenike da su policijski službenici u pritvorskim centrima prema njima imali stručan i vrlo korektan tretman.

Ombudsman je primio 78 žalbi protiv Policije Kosova, od kojih je 19 žalbi proglašeno prihvatljivim za istragu, dok je šest (6) slučajeva počelo da se istražuje po službenoj dužnosti.²³⁷

U vezi sa žalbama građana protiv Policije Kosova, predstavnici Ombudsmana su preduzeli odgovarajuće mere kontaktirajući Policiju Kosova, kao i prosledivši ih Policijskom inspektoratu Kosova, sa kojim je komunicirao do okončanja istraga.

Ombudsman, iz nalaza tokom poseta u gorenavedenim stanicama, zaključuje da svi pritvorski centri, tačnije u pritvorskim sobama (ćelijama), nije instaliran sistem pozivanja (zvono), u nedostatku kojeg postoji veliki rizik da policija ne može u odgovarajuće vreme intervenisati u slučaju raznih incidenata.

²³⁶ <https://oik-rks.org/wp-content/uploads/2024/12/KPD-1178-2024-Raport-i-Avokatit-te-Popullit-MKP.pdf> .

²³⁷ S.br.1333/2024, S.br.1430/2024, S.br.299/2024, S.br.563/2024, S.br.661/2024, S.br.1206/2024.

U nekim pritvorskim centrima nedostajale su brošure sa informacijama o ljudskim pravima. Uprkos činjenici da se pritvorena lica tokom intervjua upoznaju sa svojim pravima, putem potpisanog obrasca, Ombudsman smatra da bi postavljanje brošura i kartica u sobama omogućilo da se pritvoreno lice tačnije upozna sa svojim pravima.

Ombudsman, što se tiče materijalnih uslova pritvorskih centara, zaključuje da pritvorski centri u policijskim stanicama u Prištini, Glogovcu, Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici, Štrpcu, Đakovici i Mališevu moraju sanirati sve kvarove, a takođe da se renoviraju i funkcionalizuju za prijem i zadržavanje pritvorenih lica, prema minimalnim standardima Evropskog komiteta za sprečavanje torture.²³⁸ Ombudsman takođe zaključuje da se kancelarije za ispitivanje u Policijskoj stanici u Podujevu trebaju regulisati i renovirati prema ovim standardima.

U svim policijskim stanicama nedostajalo je sredstava za higijenu.

Hrana za pritvorenike je nekvalitetna, suva i nedovoljna po količini u svim posećenim pritvorskim centrima.

Ombudsman primećuje da u policijskim stanicama u Štrpcu, Gnjilanu i Gračanici, sigurnosne kamere nisu funkcionalne, stoga je preporučio da se što je pre moguće funkcionalizuju sigurnosne kamere u ovim pritvorskim centrima, koje su i dodatna garancija za policijske službenike. Ovi zadnji imaju najveći problem sa licima koja su korisnici narkotičkih supstanci i licima sa problemima mentalnog zdravlja, jer se njima teško upravlja i moraju se bez prekida pratiti. Ova lica predstavljaju opasnost za sebe i policijsko osoblje, jer osoblje nije obučeno za tretman ovih kategorija pritvorenika.

Ombudsman zaključuje da je u svim policijskim stanicama primio zabrinutosti i primetio da su uslovi rada policijskih službenika u većini gorenavedenih stanica nepovoljni za rad, jer postoje nedostaci inventara, štampača, sredstva za higijenu i vozila.

²³⁸ <https://rm.coe.int/16806cd1d5>.

Granični prelazi

NMS je, na osnovu Sporazuma o saradnji između Ombudsmana, UNHCR-a i Nevladine organizacije - Program za civilna prava na Kosovu CRP/K, tokom 2024. godine realizovao zajedničke posete na graničnim prelazima kao:

- Granični prelaz - Kula
- Granični prelaz - Merdare
- Granični prelaz - Jarinje
- Granični prelaz Stančić - Belanovce
- Granični prelaz - Vrbnica i
- Granični prelaz Bela Zemlja, kao i
- Policijska stanica za nadzor granice (PSNG) u Radovcu
- Policijska stanica za nadzor zelene linije u Klokotu.

Ombudsman, iz nalaza poseta na Graničnim prelazima, zaključuje da su Granični prelazi u Jarinje, Kuli i Beloj Zemlji postavljeni u veoma starim kontejnerima, koji mogu predstavljati rizik po zdravlje policijskih službenika i ne ispunjavaju minimalne uslove za obavljanje radnih dužnosti. U većini gorenavedenih Graničnih prelaza, postoji nedostatak i stalni kvarovi u fotokopirnom sistemu, što dovodi do kašnjenja u obradi izveštaja i slučajeva, kao i otežava rad policijskih službenika.

Na Graničnom prelazu u Merdaru, nije angažovana nijedna policijska službenica ženskog pola, što u slučaju kontrole neke građanke istog pola, obavezuje prevoz policijske službenice ženskog pola iz Policijske stanice Podujevo. Prosečna starost policijskih službenika je podmakla, kao i u većini Graničnih prelaza nije bilo dovoljno snabdevanja novim uniformama za policijske službenike.

U Policijskoj stanici za nadzor zelene linije u Klokotu, sobe za zadržavanje su nefunkcionalne, što predstavlja kršenje odgovarajućih postupaka i izazov za policijske službenike. Ova Stanica raspolaže samo dva

veoma stara vozila, koja su nedovoljna za operativne potrebe. Ova situacija narušava efikasnost operacija granične policije i povećava rizik od kašnjenja u procesima kontrole, ali i ugrožava živote policijskih službenika.

Ombudsman na Graničnim prelazima u Vrbnici i Beloj Zemlji primio je zabrinutosti od policijskih službenika u vezi sa problemima prevoza za odlazak-dolazak. Ove poteškoće u prevozu negativno utiču na dostupnost službenika za obavljanje radnih dužnosti, stvarajući kašnjenja i prepreke u svakodnevnim operacijama.

Dok, u Centru za pritvor, na Graničnom prelazu u Vrbnici, sigurnosne kamere nisu funkcionalne. U vezi sa nalazima, Ombudsman će objaviti izveštaj sa preporukama tokom 2025. godine.

Korektivni centri i za pritvor

NMS Ombudsmana je nastavio da vrši bez upozorenja praćenje mesta gde se drže lica lišena slobode, kako u korektivnim centrima, tako i u onim za pritvor.

NMS je realizovao opšte, prateće i ad hoc posete, u ovim korektivnim i pritvorskim centrima:

- Pritvorski centar u Prištini - 7 puta,
- Pritvorski centar u Gnjilanu - 2 puta,
- Pritvorski centar u Peći -1 put,
- Zatvor visoke bezbednosti -3 puta,
- Korektivni centar u Dubravi - 3 puta,
- Korektivni centar za žene - 1 put,
- Korektivni centar za maloletnike -2 puta,
- Korektivni i vaspitni centar za maloletnike -1 put i
- Korektivni centar Smrekovnica -1 put.

Nenajavljene posete ovim korektivnim i pritvorskim centrima imale su za cilj praćenje i procenu poštovanja ljudskih prava, fizičkog i mentalnog integriteta lica lišenih slobode. Intervjuisanje lica lišenih slobode uvek se obavlja, bez prisustva korektivnih službenika, dok, otvaranje kutija za žalbe u ovim centrima je vršeno svakog meseca.

Ombudsman je tokom ove godine primio 47 žalbe, od kojih je otvoreno 21 slučaja i razvijene su daljnje istrage.²³⁹ Priroda žalbi se uglavnom odnosila protiv sudskih odluka, odluke Panela za uslovni otpust (PUO), upotrebu sile od strane korektivnih službenika, gubitak beneficija, premeštanje iz jednog centra u drugi, vikende i humanitarne posete, itd.

Ombudsman je primio zahteve za pomoć od građana u nekoliko slučajeva kada su članovi njihovih porodica uhapšeni od srpskih organa i držani u zatvoru u Srbiji. Zbog nesaradnje srpskih organa, Ombudsman se obratio Kancelariji za vezu Republike Kosova u Srbiji, koja je nakon poseta koje je realizovala u zatvorima informisala Ombudsmana o stanju uhapšenih lica.

Panel je tokom 2024. godine imao na rad 797 dosijea, odnosno zahteva za uslovni otpust, gde je od ovog broja njih 57 bilo preneto iz 2023. godine, odnosno 56 je bilo nerazmotrenih zahteva, dok je 1 zahtev bio razmotren ali iz proceduralnih razloga nije odlučeno u 2023. godini i prenet je na 2024. godinu. Dok je tokom 2024. godine Panel primio 740 novih zahteva, odnosno dosijea za uslovni otpust. Dosijei osuđenih su primljeni iz 10 Korektivnih institucija Korektivne službe Kosova. Od kojih je odobreno 361, odbijeno 380, obustavljeno 34 postupaka, odbačeno 6, a 16 preneseno.

Probaciona služba Kosova je tokom perioda januar-decembar 2024. godine imala pod nadzor 794 lica puštena na uslovnu slobodu iz zatvora. Tokom ovog perioda iz zatvora je oslobođeno 372 lica, dok je ostalih 377

²³⁹ S.br.1319/2024., S.br.459/2024., S.br.455/2024., S.br.938/2024., S.br.10/2024., S.br.1340/2024., S.br.631/2024., S.br.616/2024., S.br.1418/2024., S.br.638/2024., S.br.192/2024., S.br.251/2024., S.br.945/2024., S.br.584/2024., S.br.1319/2024., S.br.1298/2024., S.br.1071/2024., S.br.1940/2024., S.br.968/2024., S.br.835/2024., S.br.327/2024.

slučajeva preneseno iz prethodnih godina. Tokom izveštajnog perioda nadzor je završilo 356 lica puštenih na uslovnu slobodu, dok su ostala 393 i dalje pod nadzorom Probacione službe. Od ukupnog broja novih slučajeva, 369 slučajeva su punoletni, dok su samo 3 maloletna slučaja. Takođe, od ukupnog broja slučajeva koji su pristigli u ovom periodu, 365 slučajeva su muškarci, dok je samo 7 slučajeva žena uslovno otpuštenih iz zatvora.

Ombudsman, nakon realizovanih poseta u gorenavedenim centrima, zaključuje da je tretman zatvorenika bio dobar i da nema maltretiranja ili mučenja, uprkos tome što je primio nekoliko tvrdnji o upotrebi sile u nekim slučajevima, koje su potom i istražene od tim NMS-a, da li su slučajevi obrađeni pravilno, uvidom u lekarske dosijee i izveštaje komisija za istragu i do donošenja odluke u vezi sa tvrdnjama i nije pronašao kršenja.

Uslovi stanovanja su zadovoljavajući, u većini Korektivnih institucija. Ali uslovi se razlikuju od centra do centra i zbog infrastrukture ali i starosti objekata, kao: Pritvorski centar u Peći, Prizrenu, Mitrovici, Korektivni centar za žene u Lipljanu, Dom za majku i bebu u Lipljanu, kao i nekoliko paviljona u Korektivnom centru u Dubravi, koji imaju kontinuiranu potrebu za renoviranja. Za neke centre dodeljena su i sredstva i počelo je planiranje za izgradnju novih centara kao: Lipljan, Prizren i Institut za sudsku psihijatriju Kosova.

Ombudsman, zaključuje da se zdravstvene usluge u zatvorima pružaju licima lišenim slobode, na osnovu Standardnih operativnih procedura Zdravstvene direkcije u zatvorima, zakonodavstva na snazi i međunarodnih standarda. Dok, što se tiče poverljivosti pružanja medicinskih usluga, Ombudsman zaključuje da u Pritvorskim centrima u Peći, Mitrovici i Prizrenu nema dovoljno medicinske poverljivosti, zbog uslova i radnog prostora.

Iako se pružaju socijalne usluge, one ne mogu biti efektivne zbog nedovoljnog broja socijalnih službenika i zato što oni nisu postavljeni u paviljonima.

240 <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=84067>

Ombudsman, zaključuje da Korektivna služba, u cilju resocijalizacije i rehabilitacije osuđenih, pruža stručne obuke, kao: zavarivanje, građevinarstvo, montažerstvo, stolarija, tehničko održavanje za instalaciju vode i instalaciju struje, krojenje i obuka za proizvodnju filigranskog nakita itd. U okviru resocijalizacije i rehabilitacije osuđenima se pruža i srednje i univerzitetsko obrazovanje, međutim, Ombudsman podstiče Korektivnu službu da preduzme adekvatne radnje za motivaciju zatvorenika da učestvuju u ovim aktivnostima.

Ombudsman ocenjuje stupanje na snagu Administrativnog uputstva MP - 14/2023 o funkcionisanju ekonomske jedinice.²⁴⁰ Ova ekonomska jedinica, razvija ekonomske i proizvodne aktivnosti, pruža usluge, zapošljava zatvorenike na osnovu individualnog kaznenog plana sa ciljem resocijalizacije i reintegracije, stvara prihode za potrebe zatvorenika i KSK-a. Stoga se moraju napraviti napori da se ova Jedinica u potpunosti funkcionalizuje.

Što se tiče kontakta sa spoljnim svetom, Ombudsman, zaključuje da se ovo pravo u potpunosti poštuje od Korektivne službe Kosova.

Institucije mentalnog zdravlja i one za socijalnu zaštitu

NMS je posetio sva odeljenja u:

- Psihijatrijsku kliniku (Odeljenje za bolesti zavisnosti, hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu i dečju i adolescentnu psihijatriju),
- Institut za forenzičku/sudsku psihijatriju (IFPK),
- Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju,
- Centar za mentalno zdravlje u Prištini,
- Centar za mentalno zdravlje u Gnjilanu,
- Centar za mentalno zdravlje u Peći,

- Integracioni dom u zajednici Bresje,
- Dva integraciona doma u zajednici u Mitrovici,
- Integracioni dom u zajednici u Peći,

Takođe, NMS je posetio i Institucije socijalne zaštite:

- Specijalni institut u Štimlju (SIŠ),
- Domovi zasnovani na zajednici (DZZ) u Štimlju, Uroševcu i Prizrenu.

Tretman za osobe sa ograničenim mentalno-stagnacionim sposobnostima u mentalnim razvojem, pruža se tokom 24 sata u Specijalnom institutu u Štimlju i u 9 Domova zasnovanih na zajednicu.

Psihijatrijska klinika u Prištini je organizaciona jedinica UBKSK-a koja pruža usluge tercijalnog nivoa za celu zemlju (jedina klinika na Kosovu) i u nedostatku regionalne opšte bolnice, obavezna je da pruža i usluge sekundarnog nivoa za region Prištine.

Odeljenje za bolesti zavisnosti (OBZ) gde se tretiraju svi slučajevi ovisnosti o alkoholu, propisanim lekovima, narkotičkim supstancama (kokain, heroin itd.); zatvoreno odeljenje Hitne i intenzivne psihijatrijske nege (u daljem tekstu HIPN) gde se tretiraju slučajevi na nedobrovoljan način; Dečja i adolescentna psihijatrija koja funkcioniše kao deo Psihijatrijske klinike sa posebnim objektom, koja ima 7 kreveta za hospitalizaciju dece kao i pružaju se ambulantne-dnevne usluge za mlađe od 18 godina. OBZ tokom vremena posete dana 22. oktobra bilo je u renoviranju.

Sva odeljenja (osim odeljenja Hitne i intenzivne psihijatrijske nege-HIPN) su otvorena i vrše tretman voljom pacijenata, a u određenim slučajevima i bez njihove volje, na osnovu odluke nadležnog suda. Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama o *poseti Psihijatrijskoj klinici Univerzitetskog kliničkog centra Kosova - Hitna i intenzivna psihijatrijska nega* dana 03. oktobra 2023.²⁴¹ Kroz ovaj

Izveštaj, prosleđeno je 6 preporuka i tokom 2024. godine NMS je obavio opštu posetu Psihijatrijskoj klinici da vidi da li su preporuke Ombudsmana implementirane i obavešten je da su 4 preporuke implementirane, a 2 na čekanju.

Na *Klinici za dečju i adolescentnu psihijatriju* na osnovu nalaza posete instituciji, NMS zaključuje da nedostaju adekvatni prostori za hospitalizovane pacijente, budući da prostori za ambulantne usluge i oni za hospitalizaciju nisu u potpunosti odvojeni. Nedostaje uredba o kriterijumima prijema za hospitalizaciju dece, nedostaje uredba u vezi sa postupkom početne procene, praćenja i otpusta pacijenata iz bolnice, nije regulisano pitanje pribavljanja saglasnosti roditelja za tretman dece, npr.: u praksi je primećeno da u slučaju hospitalizacije klinika ima obrazac kojim se dobija saglasnost od roditelja koji će stojiti sa detetom u bolnici, kao i u slučajevima kada dete dobije tretman/savetovanje u klinici, dobija se samo usmena saglasnost od roditelja koji ga je doveo na tretman, ne nužno saglasnost od oba roditelja. U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman će objaviti Izveštaj sa preporukama za odgovorne organe.

U zatvorenom Odeljenju *Hitne i intenzivne psihijatrijske nege (HIPN)*, okrećeni su hodnici, sobe, funkcionalizovana su ženska kupatila, kao i u hodnicima su postavljene kamere. Takođe, izdvojena su sredstva od Ministarstva pravde i zdravstva za renoviranje i proširenje kapaciteta. Tokom posete, tim je primetio da su dosije pacijenata sadržili procenu tri neutralna lekara (ne od lekara Odeljenja HIPN) za nastavak nevoljnog tretmana, anamnezu, istoriju bolesti, obrazac za smeštaj u sobe za izolaciju, zahtev za prijem u bolnicu, ali nema saglasnosti za tretman i informisanog pristanka. Ombudsman je u Izveštaju sa preporukama za Psihijatrijsku kliniku²⁴², za meru izolacije, preporučio da se kreira specifični protokol za upotrebu sredstava ograničavanja za psihijatrijske institucije, kao što se zahteva članom 27. Zakona o mentalnom zdravlju, koja preporuka još nije implementirana.

241 <https://oik-rks.org/sr/2023/10/04/ombudsman-izvestaj-nacionalnog-mehanizma-za-sprecavanje-torture-u-vezi-posete-psihijatrijskoj-klinici-univerzitetskog-klinickog-centra-kosova-psihijatrijska-hitna-i-intenzivna-nega/>

242 <https://oik-rks.org/sr/2023/10/04/ombudsman-izvestaj-nacionalnog-mehanizma-za-sprecavanje-torture-u-vezi-posete-psihijatrijskoj-klinici-univerzitetskog-klinickog-centra-kosova-psihijatrijska-hitna-i-intenzivna-nega/>

NMS, nakon posete *Instituta za forenzičku/sudsku psihijatriju* (IFPK), procenjuje da su izvršene neophodne renovacije i da je izdvojen budžet za proširenje prostora. IFPK nastavlja da se suočava sa svojim nerešenim pravnim statusom, za šta je Ombudsman, u svom poslednjem izveštaju sa preporukama,²⁴³ ponovio preporuku za MP i MZ. IFPK ima 36 kreveta, od kojih je 12 podeljeno za Korektivnu službu, ali nedostaju prostori za žene i maloletnike. Zaključuje se da nema dovoljno kreveta, na osnovu brojnih zahteva kao i zbog neadekvatne infrastrukture, nema poverljivosti tokom porodičnih poseta.

Vredi napomenuti kao pozitivno, što je putem projekta Evropskog saveta IFPK kreiran dokument Standardnih operativnih procedura (SOP), koji je odobren i od Ministarstva zdravstva i koji će započeti obuku za svo zdravstveno i ono korektivno osoblje.

Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju (CIRHPB) je institucija otvorenog tipa i ima kapacitet za smeštaj od 60 do 65 osoba. Skidanje trajne poslovne sposobnosti je zabrinutost evidentirana u ovom Centru, koju je izneo i Direktor, prema kojem je u 10 slučajeva primenjeno oduzimanje trajne poslovne sposobnosti, što je nepravedna i motivisana radnja za uzimanje imovine, kao što je bio slučaj B.R., koji je još u sudskom postupku.

Ombudsman zaključuje da je u CIRHPB, opšte stanje što se tiče tretmana i uslova u ovoj Instituciji dobro, osim što nedostaje Jedinica za strukovnu terapiju.²⁴⁴

Centri za mentalno zdravlje i Integracioni domovi u zajednici

Služba zajednice i stanovanja u Republici Kosovo pruža se kroz stručne usluge mentalnog zdravlja. Na Kosovu funkcionišu ukupno devet (9) Centara za mentalno zdravlje (CMZ), dok je 2024. godine otvoren i Centar za mentalno zdravlje u

Dečanima. Takođe, još devet (9) je Domova za integraciju u zajednici (DIZ) koji pružaju usluge stanovanja mentalnog zdravlja, u svim regionima Kosova.

Tokom 2024. godine, tim NMS posetio je 3 Centra za mentalno zdravlje, u:

- Centar za mentalno zdravlje u Prištini;
- Centar za mentalno zdravlje u Peći, i
- Centar za mentalno zdravlje u Gnjilanu, kao i četiri (4)
- Integraciona doma u zajednici u Mitrovici (2)
- Integracioni dom u zajednici u Peći i
- Integracioni dom u zajednici u Kosovo Polje.

Centri za mentalno zdravlje su dobro organizovani, pružajući svakodnevne usluge, tretman lekovima i pružaju im psihosocijalne aktivnosti. Prema protokolu registracije, preko 600 osoba prima usluge u ovim domovima.

Integracioni domovi u zajednici - pružaju 24-satnu zdravstvenu zaštitu u funkciji rehabilitacije i socijalne reintegracije klijenata sa hroničnim psihotičnim poremećajima u remisiji.²⁴⁵ U IDZ ne primaju se slučajevi sa mentalnom zaostalošću, niti sa demencijom svih vrsta, niti sa bolestima zavisnosti, a niti socijalni slučajevi.

NMS je primetio blizak pristup osoblja prema stanarima i uglavnom pozitivnu klimu u posećenim domovima. Stanari su izgledali dobro obučeni i higijenski. Nisu pronađeni tragovi fizičkih povreda kod stanara. Tim za praćenje je intervjuisao stanare i nije primio žalbe na bilo kakav oblik maltretiranja.

Generalno se realizuju aktivnosti, kao što su: šetnje u prirodi dva puta godišnje, stoni tenis, slušanje muzike, angažuju se u kućnim poslovima kao što su čišćenje, kuvanje, održavanje dvorišta koliko god mogu. Nije bilo pretrpanosti.

243 <https://oik-rks.org/sr/2022/11/30/ombudsman-izvestaj-nacionalnog-mehanizma-za-sprecavanje-torture-o-poseti-institutu-forenzicke-psihijatrije/>

244 Stručna terapija je proces koji namerava da pomogne pojedincima da razviju sposobnosti, znanja i stavove koji ih pripremaju za ulazak, povratak ili očuvanje odgovarajućeg posla.

245 Remisija je medicinski pojam koji se koristi za opisivanje perioda tokom kojeg se simptomi jedne bolesti smanjuju ili potpuno nestaju.

Institucije socijalne zaštite

Tretman za osobe sa ograničenim mentalno-stagnacionim sposobnostima u mentalnim razvojem, pruža se tokom 24 sata u Specijalnom institutu u Štimlju i u [9] Domova zasnovanih na zajednicu.

Opšte stanje u Specijalnom institutu u Štimlju je veoma dobro što se tiče tretmana i uslova koji se pružaju.

Kroz projekat Saveta Evrope, SIŠ je izgradio Standardne operativne procedure (SOP), kao i obučeno je svo osoblje za Okupacionu terapiju.

Domovi zasnovani na zajednicu (DZZ) funkcionišu u osam (8) opština, u: Kamenici, Dečanima, Uroševcu, Vučitrnu, Lipljanu, Gračanici, Štimlju i Prizrenu. Domovi imaju kapacitet za 10 stanara, osim DZZ u Štimlju sa kapacitetom od 12 kreveta. NMS je posetio DZZ u Uroševcu i Prizrenu i nalazi iz posete su prosleđeni posećenoj instituciji. DZZ nemaju individualni plan tretmana za stanare, nemaju Uredbu o unutrašnjoj organizaciji rada, dok se radnici suočavaju sa neplaćanjem nege. DZZ u Uroševcu ima potrebe za renovacije, dok je DZZ u Prizrenu imao renovacije, uključujući i sanitariju.

Domovi za stara lica i bez porodične nege

Ombudsman je, preko Nacionalnog mehanizma za sprečavanje torture, realizovao posetu u:

- Dom za stara lica i bez porodične nege u Prištini (DSLPN)
- Dom za stara lica i lica bez porodične nege u Srbici
- Dom zajednice za stara lica i bez porodične nege u Đurakovcu
- Dom za stara lica i lica bez porodične nege u Novom Brdu kao i
- Dom za stara lica i bez porodične nege u Gračanici.

Svrha poseta je bila procena opšteg stanja ovih domova, izazova sa kojima se suočavaju, uslova života, razgovora sa starim

licima što se tiče tretmana, ishrane, zdravlja, higijene, kao i sprovođenje preporuka IO-a, dostavljenih kroz izveštaje sa preporukama u prethodnim godinama.

Što se tiče uslova smeštaja, u Domu za stara lica i bez porodične nege u Prištini, lift je funkcionalizovan, renovirana je soba porodičnih poseta (u čekanju je da se opremi inventarom), soba obezbeđenja, dva kupatila na prvom spratu, jedno kupatilo na drugom spratu, kompletna trpezarija u kojoj je zamenjen laminat i sanitarija. Opština Priština je pomogla u regulisanju rasvete u dvorištu. Takođe je primećeno da je higijena bila na odgovarajućem nivou, gde se 4 (četiri) osobe svakodnevno angažuju na čišćenju sa ugovorenom kompanijom. Tim je obavestjen da je NLB banka donela kuhinjske zavese i jedan frižider kao donacija, pet (5) aparata za kiseonik i nekoliko pulsni oksimetara. Takođe, u salama je postavljen internet i kablovska koji je bio donacija.

Dom za stara lica i bez porodične nege "Zaim Bajrami" u Srbici, ima potrebe za renovacije, kao krećenje, obezbeđivanje inventara, uređivanje poda, uređivanje kupatila, obezbeđivanje industrijskih veš mašina, postavljanje kamera, ventilacija i popravka lifta, što je najveća zabrinutost stanara, budući da je prošlo već godinu dana kako je pokvaren i još nije funkcionalan. Osim toga, ima nedostatka ambulante sobe za osoblje, jer im je potrebna za čišćenje rana, davanje infuzija ili injekcije za stanare.

U Domu zajednice za stara lica i bez porodične nege u Đurakovcu, primećeno je da ima potrebe za renovacije, a prema informacijama koje smo dobili tokom posete, radovi će uskoro početi, koje će se obećanje proslediti NMS. Takođe, dana 1. oktobra 2024., funkcionalizovan je park koji se nalazi u dvorištu doma sa investicijom Opštine Istok.

U Domu za stara lica i bez porodične nege u Novom Brdu, uslovi stanovanja su uglavnom dobri i ispunjavaju minimalne standarde. Uprkos tome, Opština planira da i u 2025. godini nastavi sa renoviranjem po potrebi.

U Domu za stara lica i bez porodične nege u Gračanici, uslovi smeštaja su bili dobri.

Renoviranja je bilo prošle godine (2023.), pod je potpuno zamenjen. Sobe su bile svetle i opremljene novim krevetima, dušecima i ormarima, donacija od crkve u Gračanici. U ovom domu samo jedna soba nije bila funkcionalna, jer je bilo vlage.

Ombudsman zaključuje iz poseta realizovanih u gorenavedenim domovima, da se generalno stari u ovim Domovima tretiraju veoma dobro i dostojanstveno;

Što se tiče uslova smeštaja, oni su generalno dobri osim u Domu za stare u Srbici koji ima potrebe za renoviranja i popravke lifta. Nalazi poseta diskutovani su sa rukovodiocima institucija koji su obavesteni da će Ombudsman proslediti izveštaj sa preporukama.

Prava stranaca

Ombudsman je tokom 2024. godine primio ukupno deset (10) žalbi stranaca, od kojih su tri (3) otvorene za istragu i dalje obrađene, dok je deset od njih (10) neprihvatljivih. Stranci, u okviru garancija protiv zlostavljanja, imaju ista prava kao i sve kategorije drugih pritvorenih lica, što su i tretirani, u gorenavedenim slučajevima. Primljene žalbe nisu se odnosile na tretman u pritvorskim centrima, već su bile druge prirode. Jedan žalilac je podneo žalbu zbog neadekvatnog tretiranja njegove dece od škole "ILG SCHOOL" u Prištini, koji je predmet zatvoren zbog nesaradnje strane sa IO;²⁴⁶ ili slučaj strankinje koja je zatražila zastupanje na sudu za rešavanje svog slučaja, koji je takođe okončan nakon preduzetih radnji od Ombudsmana²⁴⁷; ili kada se stranac žalio protiv suda, zbog neobezbeđivanja prevoda na jezik koji on razume (grčki jezik)²⁴⁸ itd.

Ombudsman je realizovao posete centrima za strance, kao u:

- Privremeni prihvatni centar za migrante 1 put,
- Centar zadržavanja za strance 3 puta i
- Centar za azil 1 put.

246 S.br.888/2024.

247 S.br. 250/2024.

248 S.br.526/2024.

249 <https://oik-rks.org/2024/11/18/avokati-i-popullit-raport-i-mekanizmit-kombetar-kunder-tortures-ne-lidhje-me-viziten-ne-qendren-e-mbajtjes-per-te-huaj-ne-vranidoll/>

Prihvatni centar ima funkciju prijema i smeštaja migranata (24 sata dnevno, 7 dana u nedelji) lica sa neregularnim statusom na teritoriji Republike Kosova; kao i brine o uslovima, zaštiti i blagostanju migranata prema zakonodavstvu na snazi.

NMS nije primio žalbe što se tiče tretmana ili uslova koji se pružaju od lica smeštena u ovom centru.

Ombudsman je zaključio da ima nedostatak osoblja kao i najmanje jedne medicinske sestre, koje su zabrinutosti prosleđeni rukovodiocu Centra, kao i nakon objavljivanja izveštaja, biće preporučeno MUP-u za preduzimanje radnji.

Centar zadržavanja za strance u Vranidolu (CZS). Dana 15. novembra 2024., Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama²⁴⁹ o poseti ovom centru. Cilj ove posete je bio praćenje poštovanja prava stranaca koji se drže u CSZ, a koja su predviđena Zakonom br. 04/L-219 o strancima, sa Zakonom o azilu, sa Uredbom br. 04/2018 o funkcionisanju centra za pritvor stranaca i sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima. Ombudsman je primio jednu žalbu iz ovog centra, koja je nakon razmatranja od Ombudsmana proglašena neprihvatljivom, jer je strana koristila pravna sredstva (čekanje odgovora na zahtev za azil), dok nije bilo žalbi što se tiče tretmana u Centru.

Ombudsman zaključuje da u nedostatku kvalifikovanog medicinskog osoblja, osoblje Centra je raspodelio terapije zadržanim strancima, na osnovu izveštaja napisanog od nadležnog lekara, koji je u suprotnosti sa Zakonom br. 04/L-219 o strancima, sa Uredbom br. 04/2018 o funkcionisanju centra za pritvor stranaca i sa međunarodnim standardima utvrđenim za pritvor zbog imigracije. Za ovaj nalaz, Ombudsman je i prethodnih godina preporučivao da "CZS treba da ima na raspolaganju najmanje jednu medicinsku sestru, koja bi raspodelila terapiju i brinula o medicinskim dosijeima stranaca u CZS" i koji je na čekanju implementacije.

Ombudsman zaključuje da je zbog nedostatka

kvalifikovanog medicinskog osoblja, zdravstveni izveštaji se vode zajedno sa opštim dosijeom stranca, čime se narušava poverljivost medicinskih usluga i u suprotnosti je sa Uredbom br. 04/2018 o funkcionisanju centra za pritvor stranaca, sa odredbama Zakona br. 03/L-172 o zaštiti ličnih podataka kao i međunarodnim standardima. Za ovaj nalaz, Ombudsman je preporučio i prethodnih godina, međutim, ove preporuke još uvek su na čekanju implementacije.

Ombudsman je zaključio da kamere, koje su dodatna garancija kako za lica koja rade tako i za lica koja se drže u centru, nemaju jasan pogled, neke čak i ne funkcionišu uopšte, kao i osvetljenje iza objekta je jako slabo. Za ovaj nalaz, Ombudsman je preporučio u Izveštaju sa preporukama tokom 2022. godine,²⁵⁰ koji je na čekanju implementacije.

Imajući u obzir da je pritvor zbog imigracije oblik administrativnog pritvora lica, a ne klasičnog pritvora, NMS Ombudsmana zaključuje da Uredba br. 04/2018. o funkcionisanju centra za pritvor stranaca ima ograničenja što se tiče kontakata sa vanjskim svetom kao npr.: pristup internetu, Skype, kao i ima nedostatak rekreativnih aktivnosti, posebno za lica koja borave dugo;

U vezi sa nalazima o komunikaciji sa vanjskim svetom, Ombudsman je u Izveštaju sa preporukama preporučio i tokom 2022. godine²⁵¹, da se "prिवorenim strancima omogući online komunikacija sa svojim porodicama", koja preporuka je na čekanju implementacije.

NMS je realizovao opštu posetu Centru za tražioce azila u Magure, sa ciljem procene poštovanja osnovnih prava tražilaca azila.

Kapacitet Centra za tražioce azila u Maguri je 100. Tokom posete, u centru je nastanjeno 32 lica koja su aplicirala, od njih su dve porodice sa decom, dok je 28 lica bilo u privatnom stanovanju. Tražioci azila su uglavnom bili iz Sirije, Jordana, Maroka, Južne Afrike itd. U centru je nastanjeno 2 dece bez pratnje.

Ombudsman je nakon posete zaključio da je opšte stanje u Centru za azil dobro i da centar pruža dobre uslove za život. NMS nije

primio žalbe na zlostavljanje ili druga kršenja ljudskih prava. U Centru za azil angažovane su i organizacije civilnog društva koje pružaju podršku u specifičnim oblastima, kao: pružanje zdravstvenih, psiholoških usluga, vaspitanje, prevođenje, pravna pomoć itd.

Izazov ostaje Zakon o strancima, koji je gotovo 2 godine na dopuni izmeni i nije uspeo da se finalizuje.

Praćenje operacija prisilnog povratka

Institucija Ombudsmana je, na osnovu Memoranduma o razumevanju sa Švajcarskom nacionalnom komisijom za sprečavanje torture, tokom 2024. godine pratila "tri (3) operacije prinudnog vraćanja državljana Republike Kosovo od švajcarskih organa na Međunarodnom aerodromu u Prištini "Adem Jashari".

Tokom praćenja operacija, tim NMS-a je intervjuisao prisilno vraćena lica, međutim, nije primio neku žalbu što se tiče tretmana od švajcarskih organa i Policije Kosova. Povratnici su obavešteni o mandatu NMS-a i IO, kao i o mogućnosti da se obrate Ombudsmanu u centralnoj kancelariji i regionalnim kancelarijama, širom Kosova.

NMS je nakon svakog praćenja prisilnog povratka iz Švicarske, na osnovu sporazuma o saradnji, sačinio izveštaj o obaveštavanju za švicarsku stranu. Takođe, tokom praćenja ovih operacija, NMS je imao punu saradnju sa Policijom Kosova, prativši od trenutka sletanja aviona.

Takođe, NMS je realizovao opštu posetu i obavestio aerodromske organe, odnosno Policiju Kosova, da Preporuke Ombudsmana za opremanje promotivnim i informativnim materijalom o pravima i obavezama privedenih još nisu implementirane. Iz odgovora primljenog od Policije Kosova, Ombudsman je obavešten da su ove preporuke implementirane.

250 <https://oik-rks.org/sr/2022/07/26/izvestaj-centar-za-zadrzavanje-stranaca-u-vranidolu/>

251 Isto tu.

Nadzor nad ljudskim pravima u Kosovskim bezbednosnim snagama

Na osnovu uloge i nadležnosti koje opisuje Ustav, uloga i nadzorne nadležnosti Ombudsmana na Kosovu takođe se prostiru i na Sektor bezbednosti. Suštinsko je napomenuti da Ustav Republike Kosovo jasno precizira da je *“Civilna i demokratska kontrola bezbednosnih institucija se garantuje“*. (Poglavlje XI [Sektor bezbednosti], član 125., stav 4).

Nacionalne institucije za ljudska prava (NILJP), koje funkcionišu u skladu sa Pariskim principima, smatraju se efektivnim i kredibilnim institucijama koje mogu vršiti nadzornu ulogu i u osjetljivim i složenim sektorima kao što su strukture sektora bezbednosti. Naša zemlja je poštovala najbolje standarde u ustavnom i zakonskom poretku zemlje kada je Instituciji Ombudsmana dala atribut nezavisne ustavne institucije u vršenju dužnosti i koja ne prihvata uputstva ili mešanje od drugih organa u zemlji koji vrše vlast (Poglavlje XII [Nezavisne institucije], član 132., stav 2).

Međutim, Skupština Republike Kosova je, sa zakonodavstvom na snazi, odlučila da u lancu nadzora nad sektorom bezbednosti ima kao posebnog organa i Parlamentarnog poverenika za Snage bezbednosti.²⁵² U februaru ove godine, Parlament zemlje je tajnim glasanjem izabrao gđu. Remzije Zeqiraj, Poverenicu za snage bezbednosti, na mandat od 5 godina.

Poverenica je dobrodošla²⁵³ na sastanku upoznavanja od Ombudsmana, dok je u procesu konsolidacije Kancelarije Poverenika,

IO je pozitivno odgovorila na poziv Poverenice da doprinese početnoj fazi podizanje kapaciteta za realizaciju zakonom utvrđenog mandata, odnosno učestvovala je na radionici za izradu Uredbe o radu Poverenika.²⁵⁴ Uredba o radu Parlamentarnog poverenika za KBS-a je dobio odobrenje Skupštine i objavljen je u Službenom listu, u decembru 2024., otvorivši tako put za organizaciju Kancelarije Poverenika i ispunjavanje dužnosti i odgovornosti utvrđenih odgovarajućim normativnim aktima.

U kontekstu dešavanja koja se odnose na KBS-a i uslovima službe za vojnog osoblja, Ombudsman je sa zabrinutošću pratio javno postavljena pitanja što se tiče snabdevanja hranom i kvalitetom hrane, kao i ostavke uniformisanih pripadnika iz službe u Snagama bezbednosti. Iako Ombudsman nije bio uključen u javnu diskusiju u vezi sa ovim pitanjima niti je primio neku žalbu koja se specifično veže sa ovim aspektima, smatra važnim da skrene pažnju Ministarstva odbrane i KBS-a da treba da maksimiziraju svoje napore za dobro upravljanje i dobro administriranje procesima koji se odnose na njihov delokrug i odgovornosti, kako bi se omogućilo očuvanje i jačanje poverenja u KBS.

Ombudsman je učestvovao²⁵⁵ na Međunarodnoj konferenciji institucija Ombudsmana za oružane snage.²⁵⁶ Ovogodišnja konferencija, 16. po redu,²⁵⁷ održala je radove u Berlinu, Nemačka, kao zajednička organizacija Nemačkog parlamentarnog poverenika za oružane snage i DCAF-a - Ženevskog centra za upravljanje sektorom bezbednosti. Konferencija se smatra platformom za promovisanje demokratske kontrole oružanih snaga i podržava razmenu iskustava i saradnju između institucija Ombudsmana koje imaju nadzorni mandat nad oružanim snagama odgovarajućih država. Glavna svrha ovogodišnje Konferencije bila je konverzacija i artikulacija budućih politika među ombudsmanima, za adresiranje izazova koji nastaju iz rastućih tenzija i nesigurnosti širom

252 <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=61417>.

253 <https://oik-rks.org/sr/2024/05/10/ombudsman-je-ugostio-komesara-kbs-a-na-sastanku/>.

254 Radionica realizovana dana 1. i 2. jula 2024., u Prištini.

255 <https://oik-rks.org/sr/2024/10/01/ombudsman-ucestvuje-na-16-medjunarodnoj-konferenciji-institucija-ombudsmana-u-oruzanim-snagama/>.

256 <https://www.dcaf.ch/ombuds-institutions-armed-forces>.

257 <https://euromil.org/16icoaf-meeting-in-berlin/>.

sveta a posledično dodavanje zahteva i izazova za vojno osoblje. U okviru radova Konferencije, bilo je neizbežno odražavanje o poukama izvučenim sa takvih prethodnih sastanaka i stvorenim iskustvima. Na završetku događaja, izdata je njegova konačna izjava, kao rezime dobrih praksi i ključnih refleksija diskutovanih tokom radova Konferencije. 17. Konferencija će se održati u 2025. godini, čiji će domaćin biti Južna Afrika.

Takođe, Ombudsman je učestvovao na sastanku na temu “Uloga i funkcije NILJP-a koji deluju u oružanim sukobima”, poseban sastanak, u nastavak radova Godišnjeg sastanka Generalne skupštine Evropske mreže NILJP-a (ENNHRI).²⁵⁸ Sastanak je projektovan samo za odabrani krug predstavnika iz 16 NILJP. U fokusu sastanka bilo je razumevanje izazova sa kojima se NILJP suočavaju tokom aktivnih situacija sukoba, ili u periodima pre i nakon sukoba, kao i načinima njihovog adresiranja. Sastanak je takođe razmotrio ulogu i značaj međunarodnih standarda primenljivih na NILJP: uticaj međunarodnog prava na ljudska prava i međunarodnog humanitarnog prava na rad NILJP-a u oružanim sukobima i njihovu saradnju sa drugim entitetima i institucijama.²⁵⁹

Takođe Ombudsman je učestvovao i u Nacionalnoj akademiji institucija za ljudska prava (NHRI) koja je za fokus imala jačanje kapaciteta NILJP-a za adresiranje izazova koji se odnose na bezbednost omogućavajući NILJP-ima da, kroz svoj mandat, adresiraju pitanja koja imaju direktan uticaj na promovisanje i zaštitu ljudskih prava. Akademija je organizovana u Bratislavi, Slovačka, a glavne teme koje su tretirane bile su: Podizanje svesti o glavnim pitanjima bezbednosti, kako se ona odnose na ljudska prava i demokratiju; korišćenje širokog mandata NILJP za adresiranje bezbednosnih izazova i ljudskih prava, kao i angažovanje regionalnih mehanizama za adresiranje ovih izazova na nacionalnom nivou.

Prava lica u značenju “tranzicione pravde”

Tranziciona pravda je oblast pravde koja se odnosi na sve mere koje se preduzimaju od države u tranziciji, za zahtevanje odgovornosti i za adresiranje posledica uzrokovanih od rata i kršenja ljudskih prava i sloboda. Tranziciona pravda namerava da pomogne post-konfliktnom društvu da obezbedi pravdu za žrtve i njihovo prepoznavanje, poveća poverenje građana u državne institucije, obezbedi poštovanje ljudskih prava, promoviše vladavinu prava, spreči buduća kršenja ljudskih prava i podstakne pomirenje. Postoje četiri glavna mehanizma koji omogućavaju postizanje ovih ciljeva tranzicione pravde:

- Pravo na pravdu uključuje pravo žrtava da dobiju pravdu putem pravičnog i efektivnog pravnog sredstva. Pravo na pravdu takođe obavezuje države da istraže kršenja i krivično gone lica odgovorna za kršenje ljudskih prava i da preduzmu kaznene mere ako se dokaže krivica.
- Pravo na saznanje uključuje prava žrtava i njihovih porodica da saznaju istinu o tome šta se dogodilo njima lično ili članovima njihovih porodica i voljenim osobama. Ovo pravo se bazira na neotuđivom pravu društva da zna koje su okolnosti rezultirale na počinjenje krivičnih dela i prekršaja kako bi se sprečilo njihovo ponavljanje u budućnosti. Izvan toga, ovo pravo pruža obavezu države da preduzme mere, kao obezbeđivanje arhiva i drugih dokaza, očuvajući i održavajući kolektivno pamćenje.
- Pravo na reparaciju uključuje mere koje

²⁵⁸ <https://ennhri.org/news-and-blog/ennhri-members-elect-new-governance-positions-at-general-assembly/>.

²⁵⁹ <https://ennhri.org/news-and-blog/nhris-come-together-to-consider-their-role-and-functions-in-situations-of-armed-conflict/>.

je država dužna primeniti prema žrtvama, njihovim porodicama i zajednicama kako bi doprinela obliku simboličkog prepoznavanja njihovog osećaja gubitka, koji je potreban kao deo izlečenja od ratnih trauma i pružiti pravdu i naknadu za gubitke koji su uzrokovani.

- Pravo na garancije za neponavljanje podrazumeva obavezu Države da obezbedi dobro upravljanje i vladavinu prava kako bi se obezbedilo da se zločini koji su se dogodili u prošlosti ne ponove. Institucionalne reforme predstavljaju proces revizije i restrukturisanja državnih institucija kako bi one poštovale ljudska prava, čuvale državu prava i bile odgovorne javnosti.

Ombudsman je tokom 2023. godine objavio Izveštaj Ex officio br. 422/2021. u vezi sa tranzicionom pravdom i sprovođenjem njenih mehanizama²⁶⁰, u cilju identifikacije svih inicijativa, bilo institucionalne ili civilnog društva, u oblasti Tranzicione pravde i analizira sprovođenje ovih inicijativa i na osnovu analize izvrši procenu da li su državne institucije uradile dovoljno i ispunile svoju obavezu u realizaciji ljudskih prava za njihova masovna kršenja u periodu rata na Kosovu.

Ovim izveštajem Ombudsman je zaključio da institucije nisu ispunile svoje obaveze prema žrtvama u pružanju pravde za ratne zločine protiv čovečnosti, razmera genocida, koji su počinjeni tokom rata na Kosovu. Ombudsman je takođe zaključio da država nije ispunila svoje obaveze prema žrtvama kada se radi o prikupljanju i dokumentovanju činjenica o ratnim zločinima. Sa druge strane, procenjuje se da je Kosovo u velikoj meri ispunilo svoje obaveze u obezbeđivanju materijalne reparacije žrtvama i preduzimanju institucionalnih reformi, sa ciljem garantovanja neponavljanja. Takođe su preduzete i zakonske i institucionalne inicijative za sprovođenje mehanizama Tranzicione pravde, ali te inicijative,

ne bivajući uvek usklađene i koordinisane jedna sa drugom, kao takve, nisu dale željene rezultate.

Kroz ovaj izveštaj, Ombudsman je odgovornim organima uputio konkretne preporuke za nove politike i inicijative, kao i preporuke za poboljšanje funkcionisanja postojećih inicijativa u oblasti Tranzicione pravde, u poboljšanju stanja što se tiče realizacije prava žrtava na pravdu i reparaciju, kao i prava na saznanje i garancije neponavljanja.

Vlada Republike Kosova, dana 13. juna 2024. je usvojila Strategiju o tranzicionoj pravdi²⁶¹. Glavni principi koji vode Strategiju o tranzicionoj pravdi 2024-2034. i Akcioni plan 2024-2026. su: Pristup fokusiran na žrtve, Sveobuhvatan pristup, Rodna osetljivost, Usklađenost sa međunarodnim normama i standardima, Integritet i nepristrasnost, itd. Namera ove strategije je da omogući socijalni dijalog o prošlosti, obezbediti potrebne uslove za postizanje pravde za sve žrtve, obezbediti sprovođenje sveobuhvatnog, transparentnog procesa materijalne, simboličke i psihosocijalne podrške svim žrtvama, itd. Takođe, u okviru strateških ciljeva, koji uključuju mehanizme Tranzicione pravde, predviđeni su različiti specifični ciljevi za svaki strateški cilj.

Ombudsman je tokom ove izveštajne godine organizovao okrugli sto u cilju obeležavanja Nacionalnog dana nestalih osoba i diskusije sa relevantnim akterima u vezi sa sudbinom nestalih osoba i preporukama Ombudsmana u Izveštaju o tranzicionoj pravdi. Tokom okruglog stola diskutovano se sa relevantnim akterima u vezi sa sudbinom nestalih lica, kao i merama koje je država preduzela u vezi sa zločinima počinjenim tokom rata na Kosovu i adresiranjem sudbine nestalih lica, stavljajući na diskusiju i adresiranje i trenutne izazove ovog procesa. Tokom okruglog stola ukratko je predstavljen Izveštaj Ombudsmana o tranzicionoj pravdi i njegove preporuke, dok je Ombudsman, u cilju obeležavanja Nacionalnog dana nestalih osoba, putem

260 <https://oik-rks.org/2023/06/05/rraporti-i-avokatit-te-popullit-ex-officio-nr-4222021-drejtesia-tranzicionale-dhe-zbatimi-i-mekanizmave-te-saj/>

261 <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/06/document5.pdf>

jedne Izjave u vezi sa nestalim licima²⁶², podsetio je na obavezu koju ima država da žrtvama i porodicama nestalih osoba garantuje pravo da saznaju istinu o sudbini svojih nasilno nestalih članova porodica i da garantuje pravdu za žrtve, kako ratni zločini ne bi ostali nekažnjeni. Ombudsman je takođe naglasio da će nastaviti biti snažan glas u podršci zahteva porodica nestalih osoba, podržavajući svaku institucionalnu inicijativu koja doprinosi u ispunjavanju obaveza koje država ima u odnosu na mehanizme tranzicione pravde, kao i nastaviće da ima usku saradnju sa civilnim društvom, što je u mnogim slučajevima bio jedini glas koji je uticao da nepravde sa žrtavama stavljao doznanje institucijama, podsetivši ih na obaveze koje imaju.

Preživeli/ seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu

Jedna od najosetljivijih dimenzija tranzicione pravde je rešavanje reparacija za žrtve seksualnog nasilja tokom perioda oružanog sukoba ili rata. Seksualno nasilje tokom rata, kao jedan od najtežih oblika nasilja, ostavilo je duboke i traumatične posledice u životima preživelih, uključujući fizičku i psihičku traumu i stigmatu u društvu.

Dopuna - izmena Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica, 2014. godine, otvorila je put za početak procesa ratovanja i potvrđivanja statusa žrtve rata na Kosovu. U međuvremenu, proces je otpočeo formiranjem Vladine komisije za priznavanje i proveru statusa lica stradalih tokom Oslobođilačkog rata Kosova (u daljem tekstu Komisija), u aprilu 2017. godine.

Ombudsman je 2023. godine pokrenuo po službenoj dužnosti istrage²⁶³ o proceni poštovanja ljudskih prava i sloboda, odnosno žrtava, u postupku provere i

priznavanja njihovog statusa. Ova istraga je nastala kao rezultat pritužbi koje je primila IO i stalne zabrinutosti preživelih i nevladinih organizacija u vezi sa izazovima i poteškoćama u vezi sa procesom verifikacije i priznavanja statusa žrtve ratnog seksualnog nasilja. Problemi koji su se kontinuirano postavljali su: proceduralna kašnjenja u razvoju procedure za proveru i priznavanje statusa žrtve; nedostatak obrazloženja u odlukama Komisije i neadekvatna obrazloženja; rok za podnošenje zahteva za priznavanje statusa; nedostatak besplatnih zdravstvenih usluga; odugovlačenje sudskog postupka; poteškoće u ostvarivanju koristi; način organizovanja procesa intervjuisanja i potreba za suzbijanjem stigmatizacije u društvu.

Ombudsman je 22. oktobra 2024. godine objavio Izveštaj po službenoj dužnosti br. 436/2023²⁶⁴ u vezi sa poštovanjem ljudskih prava u postupku priznavanja i provere statusa žrtava seksualnog nasilja tokom oslobodilačkog rata na Kosovu i preprekama za ostvarivanje pogodnosti utvrđenih zakonom. Ombudsman je, nakon analize ovog pitanja i važećeg zakonskog okvira, utvrdio da Uredba br. 22/2015 o utvrđivanju postupaka za priznavanje i proveru statusa žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog rata Kosova ima nekoliko pravnih praznina i ne reguliše detaljno proceduru koju stranke moraju da poštuju prilikom podnošenja zahteva za priznavanje statusa.

Takve praznine se sastoje od: nepredviđenja roka za razvoj i završetak upravnog postupka, u prvom stepenu i u postupku razmatranja zahteva; potreba pojašnjenja pravne terminologije koja se koristi u pogledu pravnih lekova dostupnih strankama u postupku, kao i ne ugrađivanje načela dvostepenosti i administrativne kontrole u postupku. Zbog toga je Ombudsman preporučio Vladi Republike Kosovo da preduzme konkretne radnje u cilju dopune i izmene predmetnog

262 <https://oik-rks.org/sr/2024/04/26/izjava-ombudsmana-povodom-nacionalnog-dana-za-nestala-lica/>.

263 R. Anr. 436/2023

264 <https://oik-rks.org/sr/2024/10/31/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-436-2023-u-vezi-sa-postovanjem-ljudskih-prava-tokom-procesa-priznavanja-i-verifikacije-statusa-zrtve-seksualnog-nasilja-tokom-oslobodilackog-rata-na-kosovu-i-prepre/>

propisa, kako bi se odredili rokovi i definisali pravni lekovi koji su na raspolaganju strankama u postupku, kao i da se ugradi princip dvostepenosti, tako da isti organ ne odlučuje u postupku preispitivanja.

Ombudsman je objavio Izveštaj po službenoj dužnosti broj 22 oktobra 2024. godine. 436/2023 u vezi sa poštovanjem ljudskih prava u postupku priznavanja i provere statusa žrtava seksualnog nasilja tokom oslobodilačkog rata na Kosovu i preprekama za ostvarivanje beneficija utvrđenih zakonom. Ombudsman je, nakon analize ovog pitanja i važećeg zakonskog okvira, utvrdio da Uredbom br. 22/2015 o uspostavljanju procedura za priznavanje i proveru statusa žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobodilačkog rata Kosova ima nekoliko pravnih praznina i ne reguliše detaljno proceduru koju stranke moraju da ispoštuju prilikom podnošenja zahteva za priznavanje statusa.

Takve praznine sastoje se od: neobezbeđivanja rokova odvijanja i okončanje upravnog postupka, kako u prvom stepenu, tako i u postupku razmatranja zahteva; potreba za pojašnjenjem pravne terminologije koja se koristi u odnosu na pravne lekove koji su na raspolaganju strankama u postupku, kao i neugrađivanje načela dvostepenosti i upravne kontrole u postupku. Zbog toga je Ombudsman preporučio Vladi Republike Kosovo da preduzme konkretne radnje na dopuni i izmeni relevantnog propisa, da odredi rokove i definiše pravne lekove koji su na raspolaganju strankama u postupku, kao i da uspostavi princip dvostepenosti, tako da isti organ ne odlučuje u postupku revizije. i da se za ovu kategoriju građana ne pružaju besplatne zdravstvene usluge na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou u javnim zdravstvenim ustanovama, te je preporučio Vladi da preduzme radnje na dopuni i izmeni Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobodilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica, tako da su ova prava zagarantovana i preživelim.

U vezi sa ograničenim rokom za podnošenje zahteva za priznavanje i verifikaciju statusa,

Ombudsman je preporučio Vladi Kosova da rok za podnošenje zahteva za verifikaciju i priznavanje statusa ne bude ograničen, imajući u vidu činjenicu da zastarelost ne važe za ratne zločine. Ovo će omogućiti žrtvama i preživelim da započnu proces podnošenja zahteva za priznavanje statusa u bilo koje vreme, kad god za njih nastupe odgovarajuće okolnosti, bilo da se radi o porodičnim ili društvenim okolnostima.

Sa druge strane, odluke Komisije za priznavanje ili odbijanje statusa moraju da ispunjavaju i uslove iz Zakona o opštem upravnom postupku, posebno u pogledu strukture i obaveznih elemenata upravnog akta. Stoga je Komisija Vlade preporučila da pri izradi rešenja, u okviru očuvanja poverljivosti stranaka, odluke sadrže sve elemente obrazloženja i obrazloženja⁷ u postupku. 48 Zakona br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, tako da i stranke imaju jasne razloge za odbijanje svojih zahteva. Istovremeno, preporučilo je Komisiji da tokom vođenja postupka poštuje utvrđene zakonske rokove i posveti povećanu pažnju boljem organizovanju procesa saslušanja stranaka, kako bi se žrtvama obezbedila zaštita identiteta i izbegavalo suočavanje/susret sa drugim žrtvama dok čekaju na intervju.

Budući da je još jedan nalaz iz ovog izveštaja da zgrada u kojoj radi Komisija i obavljaju se razgovori sa strankama nije infrastrukturno pristupačna, Ombudsman je Ministarstvu unutrašnjih poslova dostavio preporuke, kako bi ovi prostori bili dostupni svima, a posebno osobama sa invaliditetom, kao i da je pristup odgovarajući da bi se zaštitilo otkrivanje prilaza/identiteta stranaka.

Iako važeći zakon garantuje preživelim uživanje određenih beneficija, njihova realizacija je bila nemoguća u nedostatku obezbeđivanja ličnih karata, pa je Ombudsman preporučio Ministarstvu finansija, rada i transfera da razvije odgovarajuće procedure za obezbeđivanje ličnih karata žrtvama, kako je predviđeno članom 37 Uredbe 22/2015. Takođe, u preporuci upućenoj Sudskom savetu Kosova, zatraženo je da se prioritarno rešavaju predmeti pokrenuti na sudu.

Ombudsman je 19. novembra 2024. godine organizovao okrugli sto²⁶⁵ na kome su prezentovani nalazi i preporuke koje proizilaze iz objavljenog izveštaja u vezi sa poštovanjem ljudskih prava u procesu priznavanja i provere statusa žrtava seksualnog nasilja tokom oslobodilačkog rata na Kosovu i preprekama za ostvarivanje pogodnosti definisanih zakonom. Predsednik Kosova, koji je učestvovao na ovom okruglom stolu, između ostalog je istakao potrebu pružanja zdravstvene podrške žrtvama; potreba da se rok za podnošenje zahteva za priznavanje statusa ostavi neograničenim, kao i potreba da se rešavaju dugotrajni sudski procesi u sporovima pokrenutim za priznavanje statusa. U međuvremenu, ministar pravde, slažući se sa nalazima i preporukama sadržanim u ovom izveštaju, izrazio je posvećenost Vlade Kosova da se pozabavi potrebama žrtava, govoreći o akcijama predviđenim u Strategiji tranzicione pravde za pružanje podrške preživelim.

Digitalne usluge, Artificijalna Inteligencija i Ljudska Prava

Razvoj digitalnih usluga nastavlja da ima dubok uticaj na naše društvo, donoseći izvanredne mogućnosti za poboljšanje svakodnevnog života građana, u smislu društvenog razvoja i ekonomskog rasta. Međutim, ovakav razvoj događaja je izazvao zabrinutost u vezi sa zaštitom ljudskih prava, zbog rizika koje digitalne usluge mogu predstavljati u vezi sa pravom na privatnost, slobodu izražavanja i jednak pristup građana.

Jedan od pozitivnih koraka u tom pogledu je usvajanje Kosovske digitalne agende 2030 od strane Vlade Kosova, kao strateškog dokumenta koji ima za cilj razvoj zemlje ka razvijenom digitalnom društvu, kao i Kosovske strategije za informacione tehnologije (IT). Takođe, još jedan pozitivan korak je pružanje onlajn javnih usluga građanima, preko državne platforme eKosova, koja je nastavila da širi javne usluge i informacije koje nudi.

Međutim, u oblasti digitalnog razvoja, poštovanje ljudskih prava je od suštinskog značaja, a to zahteva pažljivu ravnotežu između mogućnosti i rizika, kao što se praktikuje po međunarodnim standardima. Ovaj pristup nije uključen u Kosovsku digitalnu agendu 2030, stoga, naglašavajući njegov značaj, potrebno je naglasiti da pristup ljudskih prava treba da bude integrisan u strateške dokumente za razvoj digitalizacije u zemlji.

S tim u vezi, Evropska unija je usvojila uredbu pod nazivom Zakon o digitalnim uslugama (Digital Services Act, DSA), čiji je cilj unapređenje bezbednosti i odgovornosti digitalnih usluga stvaranjem bezbednijeg okruženja za korisnike, uključujući zaštitu njihovih osnovnih prava. Zbog toga je važno da nadležni organi Republike Kosovo preduzmu odgovarajuće i efikasne mere da spreče rizike

265 <https://oik-rks.org/sr/2024/11/19/predstavljeno-je-izvjestaj-ombudsmana-o-zrtvama-seksualnog-nasilja-tokom-rata/>

koje predstavljaju digitalne usluge, u pogledu ljudskih prava.

Isto tako, razvoj artificijalne inteligencije (AI) je napravio velike korake poslednjih godina i nastavlja da brzo raste. Brzi razvoj artificijalne inteligencije ima potencijal da donese velike i transformativne promene u mnogim oblastima, sa ciljem poboljšanja efikasnosti, produktivnosti i novih mogućnosti za pojedince i društva. Za bezbedno i etičko korišćenje digitalnih usluga i artificijalne inteligencije, EU se fokusirala na stvaranje pravnog i regulatornog okvira koji štiti prava građana i podstiče inovacije. Jedna od ključnih inicijativa EU je usvajanje *Zakona o artificijalnoj inteligenciji EU*, čiji je cilj da obezbedi da se veštačka inteligencija koristi na bezbedan, transparentan i odgovoran način uz zaštitu ljudskih prava.

Takođe, veoma važan korak je napravio Savet Evrope, koji je usvojio *Okvirnu konvenciju o artificijalnoj inteligenciji, ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava*. Osnovni principi koje ova konvencija predviđa su da se u okviru aktivnosti sistema artificijalne inteligencije moraju poštovati sledeće: Ljudsko dostojanstvo i individualna autonomija; Jednakost i nediskriminacija; Poštovanje privatnosti i zaštita ličnih podataka; Transparentnost i nadzor; itd.

S obzirom da su EU i Savet Evrope uspostavili međunarodne standarde za zaštitu građana od rizika AI iz perspektive osnovnih prava, ova načela treba da budu integrisana u pravni poredak Republike Kosovo.

Sve u svemu, ljudska prava u eri artificijalne inteligencije su kritično i višedimenzionalno pitanje, pošto tehnološki razvoj direktno utiče na živote pojedinaca i društava uopšte. AI ima potencijal da podrži ili ugrozi ljudska prava, u zavisnosti od toga kako se sprovodi i kako se njime upravlja. U zaštiti ljudskih prava od negativnih uticaja artificijalne inteligencije, nacionalnog instituta za ljudska prava (NILJP) i tela za ravnopravnost kao što je Ombudsman imaju veoma važnu ulogu. Na evropskom nivou, ove institucije kontinuirano grade funkcionalne i profesionalne kapacitete za sprečavanje kršenja ljudskih prava od strane sistema artificijalne inteligencije kroz promociju i edukaciju, za zaštitu prava na osnovu pritužbi primljenih pojedinačno ili kolektivno, za zaštitu od diskriminacije i zaštitu ličnih podataka od sistema artificijalne inteligencije. Uloga ovih

institucija definisana je članom 77. stav 1. Zakona o artificijalnoj inteligenciji EU.

Ombudsman Republike Kosovo je pažljivo pratio periodična dešavanja u vezi sa artificijalnom inteligencijom, kao i diskusije na međunarodnom nivou o ulozi NILJP i tela za ravnopravnost u vezi sa zaštitom i unapređenjem ljudskih prava od negativnog uticaja artificijalne inteligencije. Osoblje OI, angažovano u ovoj oblasti, u svojstvu članova radnih grupa ENNHRI i EKIUNET, kontinuirano prati razvoj u ovom pravcu i dobre prakse za unapređenje rada u budućnosti.

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je na sopstvenu inicijativu (ek-officio) otvorio istrage u cilju istraživanja uticaja AI na osnovna ljudska prava i slobode u Republici Kosovo. Nalazi u vezi sa ovim slučajem biće objavljeni kroz izveštaj, čija je osnovna svrha da se analizira kako upotreba AI može uticati na zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda, uzimajući u obzir rizike koji mogu nastati korišćenjem AI tehnologije.

Ombudsman je 10. decembra 2024. godine učestvovao na konferenciji: „Ljudska prava u doba Artificijalne inteligencije“ koju je organizovala Agencija za informacije i privatnost u saradnji sa Institutom za tehnologiju i društvo. Na ovoj konferenciji se uopšteno govorilo o uticaju veštačke inteligencije na ljudska prava, sa posebnim naglaskom na lične podatke i privatnost. Konferencija je zaključena naglašavanjem uloge javnih institucija u prilagođavanju savremenim tehnologijama za transparentno i odgovorno upravljanje, uticaja Artificijalne inteligencije na digitalna prava i izazova u vezi sa dezinformacijama i rizicima netačnih podataka u sistemima Artificijalne inteligencije. Takođe je naglašena potreba za integrisanjem principa privatnosti od ranih faza razvoja tehnologije, kao i značaj među institucionalne saradnje za podizanje svesti društva o izazovima i mogućnostima koje donosi AI.

S obzirom da je oblast veštačke inteligencije nova inovacija, a njen uticaj na ljudska prava je fenomen koji je počeo da se bavi poslednjih godina, u ovoj fazi IO je preduzela inicijative za povećanje kapaciteta osoblja IO, za unapređenje znanja u ovoj oblasti sa ciljem profesionalne pripreme za rešavanje slučajeva u budućnosti.

Pitanja pokrenuta pred Ustavnim sudom

Ombudsman se, u okviru ustavnog mandata, tokom izveštajne godine obratio Ustavnom sudu u 5 predmeta i zatražio procenu usaglašenosti osporenih akata sa Ustavom. Ombudsman je ove radnje sprovodio nakon prijema pojedinačnih pritužbi, kao i otvaranja predmeta po službenoj dužnosti.

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je Ustavnom sudu uputio:

- Zahtev za ocenu usaglašenosti sa Ustavom člana 28. Zakona br. 08/L-228 o opštim izborima u Republici Kosovo,
- Zahtev za procenu ustavne usklađenosti člana 4. Zakona br. 08/L-248 o izmenama i dopunama zakona br. 04/L-131 o državnim penzionim šemama,
- Zahtev za ocenu usaglašenosti sa Ustavom Statuta (CRK) 01/2023 Univerzitetske bolnice i Kliničke službe Kosova,
- Zahtev za ocenu usaglašenosti sa Ustavom člana 9 (stav 5 i 7), člana 14, člana 16, člana 26, člana 79 stav 4, člana 89 stav 12 Zakona br. 08/L-257 o upravljanju poreskim postupcima,
- Zahtev za ocenu ustavne usklađenosti člana 331 (stavovi 2, 4, 5, 6 i 7) Zakona o carinama i akcizama br. 08/L-247.

Ombudsman je u izveštajnoj godini uputio tri komentara Ustavnom sudu na predmete pokrenute od strane drugih subjekata. Komentari upućeni Ustavnom sudu su sledeći:

- Komentari Ombudsmana u vezi sa članom 55. Zakona br. 04/L-193 o advokaturi, prema obaveštenju Ustavnog suda za registraciju zahteva KO 96/24 od 03.05.2024.
- Komentari Ombudsmana na Zakon br. 08/L-289 o Nezavisnoj komisiji za medije, prema obaveštenju Ustavnog suda u vezi registracije i spajanja zahteva KO 152/24 i KO 158/24, od 29.07.2024.
- Komentari Ombudsmana na Zakon br. 08/L-249 o izmenama i dopunama zakona br. 06/L-056 o Tužilačkom savetu Kosova, po obaveštenju Ustavnog suda o registraciji i spajanju zahteva KO 153/24 i KO 156/24 od 26.07.2024.

Nadzor nad zakonodavstvom u skladu sa ljudskim pravima i međunarodnim standardima

Ombudsman je tokom izveštajne godine pratio zakonodavni proces Vlade Republike Kosovo (Vlada) i Skupštine Republike Kosovo (Skupština). S tim u vezi, Ombudsman je napomenuo da je Vlada dala saglasnost na zakonodavni program²⁶⁶, kojim je planirala usvajanje 113 predloga zakona, prema rokovima utvrđenim programom, i njihovo podnošenje na usvajanje Skupštini.

Ombudsman je naveo da je tokom izveštajne godine Skupština usvojila 63 zakona, dok je 45 nacrti zakona ostalo u postupku razmatranja²⁶⁷.

Među zakonima sa najvećim fokusom javnosti bilo je donošenje Zakona br. 08/L-322 o Državnom birou za verifikaciju i konfiskaciju neopravdane imovine. Ovaj zakon je upućen na procenu Ustavnom sudu, a Ombudsman je svoje mišljenje uputio u vidu komentara na predmetnu materiju.

Skupština je usvojila Zakon br. 08/L-249 o izmenama i dopunama zakona br. 06/L-056 o Tužilačkom savetu Kosova. Ovaj zakon je upućen na procenu Ustavnom sudu, a Ombudsman je uputio mišljenje u vidu komentara Ustavnom sudu, dajući mišljenje o pitanjima koja su predmet razmatranja Ustavnog suda.

Ombudsman je napomenuo da je Skupština tokom izveštajne godine usvojila Zakon br. 08/L-289 o Nezavisnoj komisiji za medije. Ovaj zakon je prosleđen Ustavnom sudu,

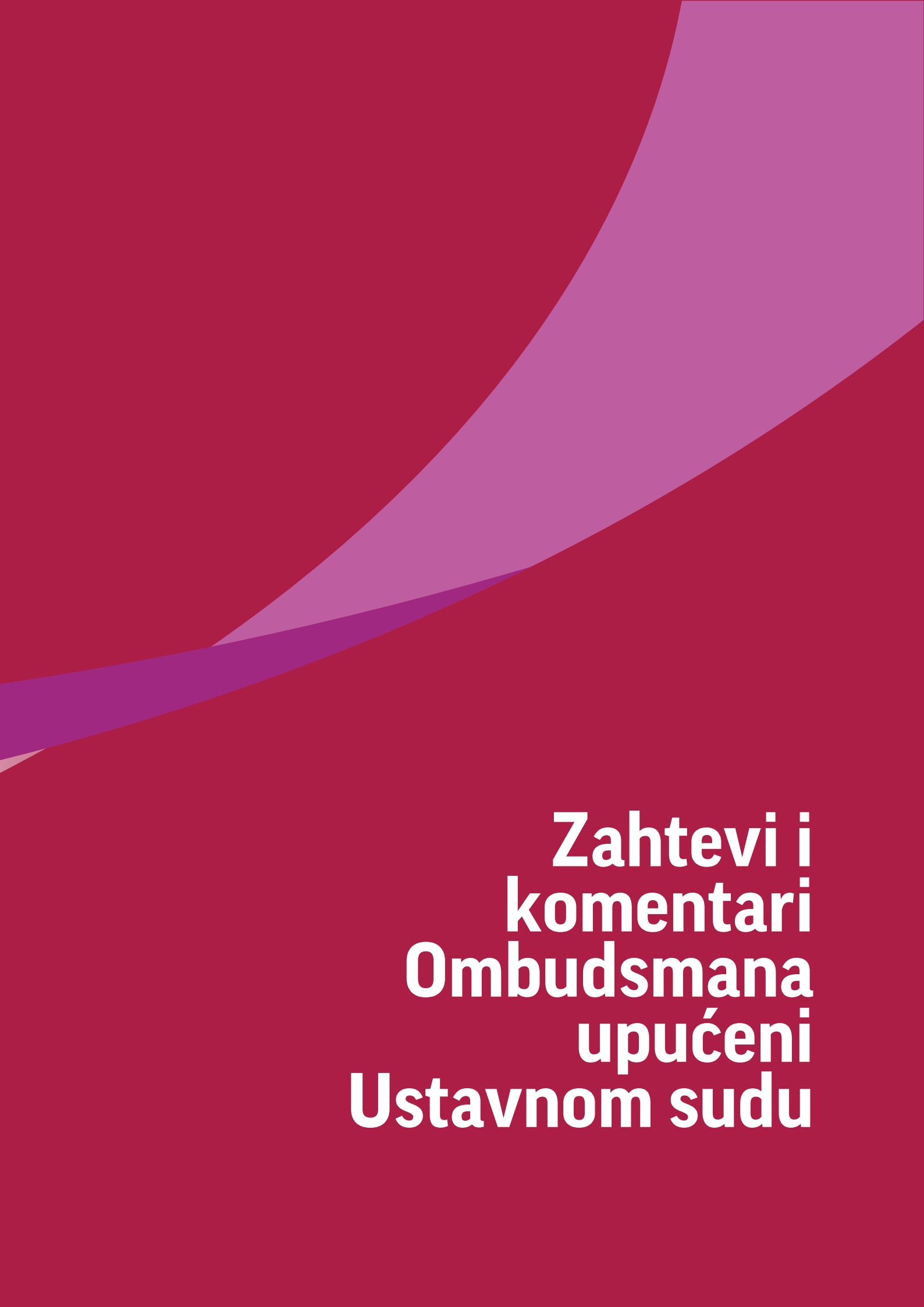
a Ombudsman je uputio mišljenje u vidu komentara i dao mišljenje o pitanju koje Ustavni sud razmatra.

Skupština Kosova je usvojila Kodeks br. 08/L-247 o carinama i akcizama, koje je Ombudsman uputio na procenu Ustavnom sudu, jer isti nije uzeo u obzir nalaze Ustavnog suda izražene u presudi KO 216/22 i KO 220/22, u vezi sa pitanjem srednjeg i nižeg rukovodstva, pravo na ulazak u 26 J. 22 i KO 220/22 u vezi sa procenom Zakona br. 08/L-197 o javnim službenicima).

Skupština je takođe usvojila Zakon br. 08/L-257 o vođenju poreskih postupaka, koje je Ombudsman uputio na procenu Ustavnom sudu jer isti, pored pitanja koje je Ombudsman pokrenuo, nije uzeo u obzir i nalaze Ustavnog suda izražene u presudi KO 216/22 i KO22 pravo na stupanje na niže rukovodeće i niže rukovodstvo osporenog zakona (presuda KO 216/22 i KO 220/22 u vezi sa ocenom Zakona br. 08/L-197 o javnim službenicima).

²⁶⁶ Zakonodavni program za 2024. godinu usvojen je na 186. sednici Vlade Republike Kosovo, Odlukom br. 01/186 od 24.01.2024. godine, dopunjen i izmijenjen Odlukom br. 17/198 od 02.04.2024. godine, a dopunjen i izmenjen Odlukom br. 02/212 od 10.07.2024.

²⁶⁷ Skupština Republike Kosovo - dokaz zakona - <https://www.kuvendikosoves.org/shq/projektligjet-dhe-ligjet/>

**Zahtevi i
komentari
Ombudsmana
upućeni
Ustavnom sudu**

Zahtevi i komentari Ombudsmana upućeni Ustavnom sudu

Zahtev za ocenu usaglašenosti sa Ustavom člana 28. Zakona br. 08/L-228 o opštim izborima u Republici Kosovo

Prema oceni Ombudsmana, član 28. Zakona br. 08/L-228 o opštim izborima u Republici Kosovo, koji određuje rodnu kvotu za zastupljenost na izborima, postavlja ustavna pitanja koja kao takva moraju biti ocenjena od strane Ustavnog suda.

Prvi element vladavine prava je zakonitost, koja, između ostalog, uključuje transparentan, odgovoran i demokratski proces donošenja zakona. Ombudsman napominje da je sporan zakon usvojen po ubrzanom postupku. Iako je ubrzana procedura donošenja zakona utvrđena Uredbom Skupštine (član 123), ovo odstupanje od redovne procedure za donošenje zakona onemogućilo je Ombudsmanu i zainteresovanim licima da aktivno učestvuju u davanju bilo kakvih komentara po pitanjima rodne ravnopravnosti.

Ombudsman ocenjuje da donošenje spornog zakona po ubrzanom postupku nije u skladu sa principima vladavine prava, odnosno transparentnosti, dok definicija rodne kvote od 30 odsto u spornom zakonu nije u skladu sa ustavnim vrednostima u pogledu rodne ravnopravnosti i nediskriminacije.

Čini se da određivanje kvote (najmanje 30%) za svaki pol ne predstavlja nejednak tretman u pogledu pola, međutim, u praksi nije bilo slučajeva da su politički subjekti predali kandidatske liste sa 50% žena i 50% muškaraca na verifikaciju. Uspostavljanje kriterijuma od 30% opravdava nejednak tretman jer politički subjekti ispunjavaju zakonske kriterijume za učešće na izborima, podnošenjem liste kandidata sa 30% žena na izbornim listama, dok je ostalo prepušteno sopstvenom nahođenju, shodno tome u praksi žene i dalje ostaju nedovoljno zastupljene.

Ombudsman ocenjuje da zakonsko utvrđivanje kvote (najmanje 30%) za svaki pol predstavlja vid neopravdane predrasude, s obzirom da je odnos polova između polova skoro 50% prema 50%, uz manje razlike. Ombudsman je na osnovu podataka *World Population Prospects* iz 2022. prema kome je globalni odnos polova 50,3% za muškarce i 49,7% za žene.²⁶⁸ Takođe, pozivali su se i na podatke EUROSTAT-a, prema kojima u Evropskoj uniji ima skoro 5% više žena nego muškaraca. U EU je 1. januara 2022. bilo 228 miliona žena i 218 miliona muškaraca. Ovo odgovara odnosu od 104,6 žena na 100 muškaraca, što znači da je bilo 4,6% više žena nego muškaraca.²⁶⁹ U međuvremenu, prema podacima Kosovske agencije za statistiku sa popisa stanovništva na Kosovu 2011. godine, odnos polova je 50,34% muškaraca i 49,66% žena.²⁷⁰ Napominje se da je procentualni trend između muškaraca i žena gotovo izjednačen, pa je uspostavljanje kvote od 30%, kako je učinjeno u ukinutom zakonu, ali i u spornom zakonu, suprotno ravnopravnosti pred zakonom u praksi i zakonu sa aspekta rodne ravnopravnosti.

Imajući u vidu definiciju iz stava 1. člana 28. kojom je utvrđen minimalni prag od 30%, napominje se da je ova odredba suprotna duhu ravnopravnosti polova i suprotna Zakonu o ravnopravnosti polova, član 5. stav 1. tačka 1.3, koji predviđa:

„U cilju sprečavanja i otklanjanja rodne diskriminacije kao i postizanja rodne ravnopravnosti, institucije Republike Kosova na svim nivoima zakonodavne, izvršne, sudske vlasti i druge

268 <https://population.un.org/vpp/Download/Standard/MostUsed/>

269 <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2023>

270 <https://ask.rks-gov.net/PopulationStats/PopulationByRegion>

javne institucije su odgovorne za sprovođenje odgovarajućih zakonodavnih i drugih mera, uključujući:

1.3. „obuhvatanje rodne integracije u svim politikama, dokumentima i zakonodavstvu;

S obzirom da Skupština Republike Kosovo prilikom razmatranja i usvajanja spornog zakona nije uzela u obzir obaveze koje proizilaze iz Zakona o ravnopravnosti polova, kao posebnog zakona u pogledu ravnopravnosti polova, smatra se da su u ovom slučaju povređene ustavne odredbe u pogledu ravnopravnosti pred zakonom.

Ombudsman skreće pažnju na činjenicu da je većinu lista političkih subjekata koji su se takmičili na opštim izborima 14. februara 2021. godine predstavljalo 30% žena i 70% muškaraca,²⁷¹ gde je i tada zakonski kriterijum za rodnu kvotu bio da svaki pol bude zastupljen sa najmanje 30% na listama političkih subjekata. U praksi se primećuje da su žene zastupljene sa 30%, dok su muškarci zastupljeni sa 70%. U međuvremenu, uočeno je da je na gotovo svim listama kandidata političkih subjekata svaki treći kandidat bila žena, dok su prva dva kandidata bili muškarci.

Ovakva zakonska definicija od najmanje 30% (član 28), prema mišljenju Ombudsmana, ne promovise ravnopravnost pred zakonom, dok je u praksi rezultirala sprečavanjem žena da budu prisutne na izbornim listama uz ravnopravno učešće muškaraca.

Ombudsman ocenjuje da iako kvota utvrđena u spornom zakonu ne predstavlja ograničenje prava, njeno predstavljanje kao minimalne granice učešća u konkretnom slučaju nije proporcionalno i ne odražava rodnu ravnopravnost, te kao takvo nije u skladu sa principom nediskriminacije. Takođe, takva odluka je u suprotnosti sa legitimnim ciljem koji se teži ostvarivanju rodne ravnopravnosti, kako to nalaže Ustav „*Republika Kosovo obezbeđuje jednakost polova kao osnovnu vrednost za razvoj demokratskog društva, jednake mogućnosti učešća žena i muškaraca u politički, ekonomski, društveni i kulturni život i sve ostale oblasti društvenog života.* Pored toga, ovakva definicija narušava suštinu garantovanog prava, a to je u ovom slučaju pravo na izbor, pravo na učešće i pravo na jednakost pred zakonom.

Ombudsman je zatražio od Ustavnog suda da oceni da li je član 28. spornog zakona u saglasnosti sa članom 7, članom 24 i članom 45. stav 1. Ustava Republike Kosovo.

271 <https://kqz-ks.org/wp-content/uploads/2021/03/5.Rezultatet-e-te-gjithe-kandidateve-sipas-subjekteve-renditja-si-ne-fletevotim-1.pdf>

Zahtev za ocenu ustavnosti Zakona br. 08/L-248 o izmenama i dopunama zakona br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od države

Prema oceni Ombudsmana, Zakon br. 08/L-248 o izmenama i dopunama zakona br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od države u članu 4. postavlja ustavna pitanja i kao takva mora biti ocenjena od strane Ustavnog suda.

Predmetni zakon predviđa sledeće:

„Posle člana 8. Osnovnom zakonu se dodaje zakonska odredba 8/A sa sledećim tekstom:

Videti 8/A

Parcijalna starosna penzija platiša doprinosa

1. Lica koja su uplatila doprinose prema Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju br. 011-24/83 (Službeni list SAPK-a br. 26/83) pre 1. 1. 1999. godine, ali ne dostižu penzijski staž od petnaest (15) godina staža doprinosa kao kvalifikacioni period jer su udaljeni sa posla usled prinudnih mera, mogu da se kvalifikuju u šemu parcijalne starosne penzije platiša doprinosa u skladu sa kriterijumima i uslovima utvrđenim u ovom članu.

2. Pravo na parcijalnu starosnu penziju platiša doprinosa imaju sva lica koja imaju državljanstvo Kosova i koja ispunjavaju sledeće uslove:

2.1. navršili su šezdeset pet (65) godina;

2.2. dostave validne dokaze o uplati doprinosa prema odredbama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju br.011-24/83 (Službeni list SAPK-a br.26/83) pre 1. 1. 1999. godine.

2.3. udaljeni su sa posla posle 1. 1. 1989. godine usled prinudnih mera;

2.4. zbir perioda uplaćenih doprinosa iz podstava 2.2. kao i period od dana prinudnog udaljavanja sa posla iz podstava 2.3 do 1. 1. 1999. godine zajedno dostižu nivo od petnaest (15) godina.

3. Dokumentaciju potrebnu za ispunjavanje uslova iz stava 2. ovog člana utvrđuje ministar podzakonskim aktom.

4. Iznos parcijalne starosne penzije platiša doprinosa za svaki nivo utvrđuje se u skladu sa postupkom utvrđenom članom 13. osnovnog zakona, uzimajući za osnov broj godina uplaćenih doprinosa iz podstava 2.2. ovog člana.”

Pitanja koja Ombudsman postavlja u ovom slučaju pred Ustavnim sudom, a koja se odnose na ustavnost spornog zakona, su: Da li je sporni zakon uzeo u obzir nalaze Ustavnog suda izraženih u presudi br. KO 190/19, u smislu jednakosti pred zakonom; Da li je sporni zakon uzeo u obzir nalaze Ustavnog suda izraženih u presudi br. KO 190/19, u vezi sa zabranom diskriminacije, prema članu 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP); Da li je sporni zakon uzeo u obzir nalaze Ustavnog suda, izraženih u presudi br. KO 190/19, u smislu opšte zabrane diskriminacije, prema članu 1. Protokola 12 uz EKLJP.

Ustavni sud je 16. januara 2023. godine doneo presudu KO 190/19, kojom se potvrđuje da je stav 2 člana 8 Zakona br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od države, u vezi sa podstavom 2.3 stava 2 člana 6 Administrativnog uputstva br. 09/2015 o kategorizaciji korisnika penzija po osnovu doprinosa prema strukturi kvalifikacija za penziju i lični staž, stavljen van snage 15. jula 2023.

Ovom prilikom, Sud je naložio Skupštini i Vladi da preduzmu neophodne radnje za dopunu

i izmenu Zakona br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od države, u skladu sa Ustavom i ovom presudom, najkasnije do 15. jula 2023. godine.

Iako je Skupština 27. jula 2023. godine usvojila osporeni zakon za ocenu Ombudsmana, Skupština Kosova nije uzela u obzir sve zahteve Ustavnog suda izrečene presudom KO 190/19.

Ombudsman smatra da zadržavanje kriterijuma 15 godina staža doprinosa i dalje uskraćuje ostvarivanje prava građanima koji su uplatili doprinose, a ne ispunjavaju kriterijum od 15 godina. Na ovaj način im je uskraćen jednak tretman pred zakonom, kako je to definisano u presudi KO 190/19.

Ombudsman napominje da se Ustavni sud u presudi KO 190/19 pozvao na argumente Ombudsmana datih u Izveštaju sa preporukama *ex officio* 235/2018, u vezi sa ograničenjem sa kriterijumom od 15 godina radnog staža za korišćenje penzijskog sistema doprinosa. Ombudsman, u pogledu spornog zakona, ostaje na istom stavu, ocenjujući da ograničenje od 15 godina radnog staža, utvrđeno spornim zakonom, i dalje proizvodi povrede ravnopravnosti pred zakonom.

Ograničenje radnog staža od 15 godina, utvrđeno spornim zakonom, utiče ne samo na starosne penzije koje se plaćaju doprinosima, već i na druge nasledne šeme po saveznom zakonu, odnosno na porodične penzije koje nasleđuju članovi porodice zaposlenog, koji takođe moraju imati 15 godina radnog staža na osnovu doprinosa, da bi se članovi njegove/njene porodice okoristili od ovog zakona o penziji, stav 2, stav 2.

Ombudsman smatra da ograničenje od 15 godina radnog iskustva, navedeno u Administrativnom uputstvu (MRSS) br. 09/2015 o kategorizaciji korisnika penzije platiša doprinosa prema kvalifikacionoj strukturi i dužini vremena uplate doprinosa-penzijskog staža, prenet je na sporni zakon, koji je u stvarnosti trebalo da bude potpuno uklonjen iz normativnih akata. Nametanje ovog ograničenja u spornom zakonu predstavlja diskriminatornu praksu i povredu jednakosti pred zakonom.

Takođe, Ombudsman ističe da ograničenje na 15 godina plaćanja doprinosa, kao uslova za ostvarivanje doprinosa za penziju, za kategoriju građana predstavlja uskraćivanje prava na doprinosnu starosnu penziju i, pored toga što predstavlja povredu ravnopravnosti pred zakonom i diskriminacije, krši i Ustav svih drugih ljudskih prava po osnovu njihovog dostojanstva. Ovaj standard je definisan članom 23. Ustava, koji kaže: „Ljudsko dostojanstvo je neosporivo i predstavlja osnov svih ljudskih prava i osnovnih sloboda”. (Izveštaj sa preporukama) *po službenoj dužnosti* 235/2018).

Ono što treba napomenuti jeste činjenica da su kosovske vlasti 2007. godine preuzele obavezu da kategorišu penzije prema dužini staža doprinosa i kvalifikaciji, odlukom Vlade 13/2007 i Administrativnim uputstvom br. 11/2007, koji se odnosio na staž za uplatu doprinosa u Penzijskom fondu koji nije postojao, a koji i dalje obavlja Republika Srbija. Nejednakost i povreda dostojanstva se sastoji u tome što je država Kosovo preuzela obavezu da sve penzionere koji su uspeli da doprinose ovom fondu najmanje 15 godina kvalifikuje kao penzionere sa doprinosima, uz zadržavanje kriterijuma saveznog zakona. Dok ostali, koji bez svoje volje nisu dostigli minimalni staž za uplatu doprinosa od 15 godina u fondu koji održava Republika Srbija, ne kvalifikuju se kao penzioneri koji plaćaju doprinose iz države Kosovo. Po jednoj logici, to se može protumačiti na način da se država Kosovo dobrovoljno obavezala, čak i bez svog zakona 2007. godine, da isplaćuje penzije svima onima koji su uplaćivali doprinose u Penzioni fond, kojeg nema a koji održava Republika Srbija, dok je druge koji su izbačeni sa posla usled represivnih mera srpske države tokom 90-ih godina, država Kosovo ih je od 2007. godine, prvobitno odlukom vlade, a 2014. zakonom, isključila iz penzijskog sistema, ne priznajući ni jedan dan radnog staža.

Zaključno, Ombudsman smatra da ograničenje iz člana 4. spornog zakona dovodi do ustavne povrede, odnosno ne izbegava razliku u tretmanu dve grupe građana koji se nalaze u sličnoj i/ili analognoj situaciji u pogledu obima kategorije doprinosnih penzija i da se ta razlika u tretmanu i dalje „uređuje zakonom“.

Ombudsman smatra da sporni zakon ne nosi duh presude br. KO 190/19, o načelu nediskriminacije i jednakosti pred zakonom.

Zahtev za ocenu uskladenosti sa Ustavom Statuta (VRK) br. 01/2023 Univerzitetske bolnice i Kliničke službe Kosova

Statut (VRK) br. 01/2023 Univerzitetske bolnice i kliničke službe Kosova u članu 11. stav 1. utvrđuje:

“1. Opšte bolnice prema članu 9. stav 1. ovog statuta pružaju sledeće zdravstvene usluge:

- 1.1. Opšta hirurgija;
- 1.2. Interna medicina;
- 1.3. Pedijatrija;
- 1.4. Ginekologija i akušerstvo;
- 1.5. Hitna medicinska pomoć,

Za ocenu ombudsmana, imenovanje nije od značaja za ocenu ustavnosti spornog akta. Važno je samo da je akt u pitanju: (1) to je opšti akt, koji se primenjuje na državne institucije uopšte, a ne samo na fizičko ili pravno lice, i (2) to je pravni akt koji proizilazi iz nadležnosti Vlade.

Ombudsman ističe da je sporni akt usvojila Vlada Republike Kosovo, odlukom br. 29/180, na sednici održanoj 27.12.2023. Ombudsman dalje smatra da je sporni akt po sadržini normativni akt opšteg karaktera i opšteg dejstva.

Ustavni sud je u predmetu KO 73/16 proglasio prihvatljivim zahtev za ocenu ustavnosti Administrativnog cirkulara br. 01/2016, izdatog od strane Ministarstva javne uprave Republike Kosovo, dana 21. januara 2016. godine. Ustavni sud je ovom presudom ocenio:

“Zahtev pokreće ozbiljna činjenična i pravna pitanja koja su takve složenosti da njihovo odlučivanje mora zavisiti od ispitivanja merituma. Predstavka se, prema tome, ne može smatrati očigledno neosnovanom u smislu pravila 36 (1) (d) Uredbe, i nisu utvrđeni nikakvi drugi razlozi za njeno proglašenje neprihvatljivom (vidi, na primer, predmet A i B protiv Norveške [Ge], predstavke br. 24130/11 i 29758/11, presuda od 25. novembra 2016. godine, stav 55. i takođe videti, mutatis mutandis, predmet br. K1132/15 Manastir Dečane, presuda Ustavnog suda Republike Kosovo od 20. maja 2016. godine).” (Stavovi 49).

Što se tiče vremenske nadležnosti, Ombudsman smatra da je predmetni zahtev podnet u vremenskoj nadležnosti ovog suda: «Zahtev podnet u skladu sa članom 113. stav 2. Ustava podnosi se [...] od strane ombudsmana [...] u roku od šest (6) meseci od stupanja na snagu spornog akta.» (Zakon o Ustavnom sudu, član 29, st. 1 i člana 30). Sporni akt je stupio na snagu 5. januara 2024. godine, odnosno na dan objavljivanja u Službenom listu Republike Kosovo, 5. januara 2024. godine (vidi sporni akt, član 33). Dakle, zahtev ombudsmana podnosi se u roku od šest meseci, koji je određen Zakonom o Ustavnom sudu.

Nadalje, Ombudsman, konsultujući međunarodne instrumente, smatra da je Međunarodni pakt Ujedinjenih nacija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima među glavnim instrumentima koji govore o socio-ekonomskim pravima. Međutim, ovo drugo nije instrument uključen u član 22 Ustava. Što se tiče drugih međunarodnih instrumenata, posebno Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP), Ombudsman naglašava da ova potonja ne uključuje „Pravo

na zdravlje“, međutim, Evropski sud za ljudska prava je stvorio tumačenje takvog prava na osnovu prava na život prema članu 2. EKLJP, zabrane prava na torturu u skladu sa članom 3 i EKLJP-a na osnovu člana 8; 14 EKLJP koja zabranjuje diskriminaciju. Shodno tome, imajući u vidu povezanost zdravlja i navedenih prava, advokat smatra da razmatranje zahteva od strane Ustavnog suda predstavlja važno pitanje za ljudska prava.

Takva inicijativa za osporavanje akta pred Ustavnim sudom dolazi na osnovu žalbe koju su primili Savez sindikata zdravstva Kosova i psihijatri iz opštih bolnica Gnjilana, Prizrena, Đakovice i Peći, protiv spornog akta. Podnosioci žalbe tvrde da će sporni akt, u članu 11, dovesti do smanjenja zdravstvenih usluga u opštim bolnicama u Republici Kosovo. Podnosioci žalbe tvrde i da će član 11. spornog akta, osim što će uticati na građane koji će ostati bez određenih zdravstvenih usluga, uticati i na kadar zdravstvenih i administrativnih radnika, jer će smanjenjem tih zdravstvenih usluga mnogi zdravstveni radnici ostati bez posla.

Ombudsman smatra da ukidanje nekih vrsta zdravstvenih usluga u opštim bolnicama dovodi u neravnotežan položaj građane na čijim se područjima nalaze opšte bolnice. Drugim rečima, građanima područja u kojima se nalaze opšte bolnice onemogućen je pristup zdravstvenim uslugama, što posledično proizvodi situaciju nejednakosti u pogledu korišćenja i pristupa zdravstvenim uslugama.

Uređenje vrsta zdravstvenih usluga koje se pružaju u opštim bolnicama mora biti u potpunosti usaglašeno sa Zakonom o zdravstvu, koji je u tom smislu osnovni zakon, i sa Zakonom o mentalnom zdravlju, čiji zakoni nose duh člana 51. Ustava.

Po mišljenju Ombudsmana, definicija zdravstvenih usluga mora biti doneta zakonom, ili u drugom slučaju, akt kojim se definišu zdravstvene usluge mora u potpunosti da prenese definiciju zakona. U konkretnom slučaju, sporni akt je trebalo da u potpunosti nosi duh člana 19. Zakona o zdravlju i člana 12. Zakona o mentalnom zdravlju, u suprotnom odredbe člana 11. spornog akta su u suprotnosti sa članom 51. stav 1. Ustava.

Ombudsman ocenjuje da odredbe člana 11. spornog akta nisu u saglasnosti sa članom 55. u vezi sa članom 51. stav 1. Ustava, jer su izmene učinjene aktom koji nije zakon.

Zahtev za privremene mere

Ombudsman je zatražio od Suda da izrekne privremenu meru za momentalnu suspenziju sporne odredbe, odnosno člana 11. Statuta Univerzitetske bolnice i kliničke službe Kosova, s obzirom da su u ovom slučaju *prima facie* ispunjeni uslovi prema Pravilniku 55. stav 4. Poslovnika o radu Ustavnog suda na način da se preporuči privremena mera:

“(a) stranka koja traži privremenu meru je pokazala prima facie argument o meritumu predstave i, ako još nije odlučeno o njenoj prihvatljivosti, prima facie argument o prihvatljivosti prijave;

(b) strana koja traži privremenu meru dokazala da će biti pretrpljena nepopravljiva šteta ako se privremena mera ne odobri; i

(c) privremena mera je u javnom interesu.”

Ova tri uslova, za ocenu Ombudsmana, u konkretnom slučaju su ispunjena.

Zahtev za ocenu usaglašenosti sa Ustavom člana 9 (stav 5 i 7), člana 14, člana 16, člana 26, člana 79 stav 4, člana 89 stav 12 Zakona br. 08/L-257 o upravljanju poreskim postupcima

Zakon br. 08/L-257 o upravljanju poreskim postupcima reguliše procedure za upravljanje poreskim obavezama u Republici Kosovo koje su u delokrugu Poreske administracije Kosova (u daljem tekstu: Sporni zakon), kao i principe organizacije i funkcionisanja Poreske uprave Kosova (u daljem tekstu: PAK).

Ovim zahtevom Ombudsman Republike Kosovo traži ocenu usaglašenosti sa Ustavom, člana 9 (stavovi 5 i 7), člana 14, člana 16, člana 26 (stav 1), člana 79 (stav 4), člana 89 (stav 1, 7, 8, 9, 10, 11 i 12), člana 91 spornog zakona.

Ombudsman je primio žalbu nekoliko službenika PAK-a, koji su izrazili svoje nezadovoljstvo odredbama spornog zakona, odnosno tvrde da se članom 79. stav 4. krši njihovo Ustavom zagarantovano pravo na imovinu. Podnosioci žalbe su takođe tvrdili da im se odredbama člana 89. i člana 91. krše Ustavom zagarantovana prava. Povodom ovog pitanja, podnosioci žalbe su zatražili od Ombudsmana da sporni zakon uputi na ocenu Ustavnom sudu.

Svoje dileme u vezi sa nekoliko odredbi spornog zakona izneli su i predstavnici poslovne zajednice u Republici Kosovo. Pokrenute su dileme u vezi sa sadržajem članova 6, 9, 16 i 26, a raspravljalo se o tome da li su istaknuti članovi u skladu sa Ustavom.

Prema oceni Ombudsmana, sporni Zakon se generalno smatra progresivnim, jer je podigao normativni standard u pojedinim pitanjima, međutim, Ombudsman smatra da je potrebno da se neka pitanja upute Ustavnom sudu radi ocene da li su navedeni članovi u saglasnosti sa Ustavom.

Vremenski period u kome poreski obveznik može da se vrati da ispravi prijavu i podnese zahtev za povraćaj/kredit je spornim zakonom skraćten na 3 godine, dok je po prethodnom zakonu ovaj period bio 6 godina. Dakle, poreski obveznik može da ispravi prijavu koju je sam podneo samo za 3 godine od dana kada je to obavezno za poresku prijavu (član 14), a može zahtevati i povraćaj/kredit za 3 godine unazad od dana kada je porez plaćen (član 26). S druge strane, prema članu 16. spornog zakona, Ombudsman je primetio da rok u kome PAK ima pravo da izvrši procenu poreza nije promenjen. I sa prethodnim zakonom, ali i sa spornim zakonom, rok za PAK da izvrši procenu poreza je 6 godina.

S tim u vezi, Ombudsman smatra da skraćivanje roka poreskim obveznicima privrednicima, a ostavljajući isti rok za PAK, stavlja preduzeća u neravnopravan položaj u odnosu na PAK, a u isto vreme ih stavlja u nepovoljan položaj. Skraćivanje roka će smanjiti vreme u kome ti privrednici mogu da isprave svoje postupke, a istovremeno će im otežati ispravljanje grešaka, za koje je spornim zakonom ostavljena mogućnost ispravke.

Ombudsman, pozivajući se na praksu ESLJP, napominje da u predmetu *Dakir protiv Belgije*, § 65. ESLJP ponavlja da se opšta politika ili mera koja ima neproporcionalne štetne efekte na grupu pojedinaca može smatrati diskriminatornom čak i ako nije posebno usmerena na grupu i nema diskriminatornu svrhu. Međutim, ovo je samo slučaj ako takva politika ili mera nemaju „objektivno i razumno“ opravdanje, odnosno ako se ne teži „legitimnom cilju“ ili ako ne postoji „razuman odnos proporcionalnosti“ između upotrebljenih sredstava i cilja koji se želi postići (videti takođe *S.A.S protiv Francuske*, § 161).

Sporni zakon u potpunosti isključuje mogućnost pokretanja postupka u NNOCSSK od strane zaposlenih u PAK-u. Imajući u vidu odredbe Zakona o javnim službenicima (članovi 6 i 27) i Zakona o Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova (član 2), Ombudsman smatra da dok zaposleni u PAK-u pripadaju kategoriji državnih službenika sa posebnim statusom, oni podležu opštim pravilima za civilnu službu.

S tim u vezi, Ombudsman naglašava da stav 12. člana 89. spornog zakona, koji nalaže strankama nezadovoljnim odlukom žalbene komisije da se obrate nadležnom sudu, uskraćuje zaposlenima u PAK-u pravo na pravni lek, odnosno korišćenje pravnih sredstava za pokretanje postupka pri Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova.

Prema ovoj definiciji, Ombudsman smatra da se zaposleni u PAK-u tretiraju drugačije od zaposlenih u drugim institucijama, bez ikakvog očiglednog razloga ili očigledne legitimne svrhe, te da su shodno tome i takve definicije u suprotnosti sa članom 24. [Jednakost pred zakonom] Ustava. Međutim, u ovom slučaju Ombudsman se fokusirao samo na član 32 [Pravo na pravno sredstvo] Ustava.

Odredbe spornog zakona ne predstavljaju jasno legitimnu svrhu kojom bi se opravdala aktivnost finansijskih institucija i notara u pružanju određenih informacija PAK-u. Kao rezultat ove nejasnoće, Ombudsman smatra da takve radnje mogu biti u suprotnosti sa članom 36. [Pravo na privatnost] Ustava.

Ombudsman smatra da u konkretnom slučaju definicija člana 9. [Prikupljanje podataka ili dokaza], st. 5, 6. i 7. spornog zakona, u pogledu zakonitosti i legitimne svrhe, ne ukazuje u dovoljnoj meri da li je zahtev za transakcije srazmeran svrsi kojoj je namenjen. Dakle, zahtev PAK-a za pristup transakcijama svih pravnih i fizičkih lica, u principu, izgleda da ima legitimnu svrhu, ali mora postojati osnovana sumnja utaje ili zloupotrebe za takav zahtev, i to se može opravdati za određene pojedinačne slučajeve, ali ne i da se traže transakcije “*per se*”.

Imajući u vidu gore istaknute odredbe spornog zakona, smatra se da je obaveza finansijskih institucija da dostave PAK-u informacije o svim domaćim i međunarodnim transakcijama, kao i obaveza notara da PAK-u dostave informacije o svim kupoprodajnim ugovorima pravnih lica, fizičkih poslovnih lica i fizičkih neposlovnih lica, bez posebne legitimne svrhe, u suprotnosti su sa članom 36. [Pravo na privatnost] Ustava.

Povodom ove definicije u spornom zakonu (član 79. stav 4.), Ombudsman smatra da ni Vlada Republike Kosovo ni Skupština Republike Kosovo nisu uzele u obzir nalaze i zaključke Ustavnog suda izražene u presudi KO 216/22 i KO 220/22 Zakona o saglasnosti sa Ustavom br. 08/L-197 o javnim službenicima. U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman smatra da odredbe iz stava 4. člana 79. spornog zakona ne mogu biti u saglasnosti sa stavovima 1. i 2. člana 46. [Zaštita imovine] Ustava i smatra da je važno da Ustavni sud oceni ovo pitanje, da li je istaknuta odredba u saglasnosti sa čl. 14, st.

Zahtev za privremene mere

Ombudsman je zatražio od Suda da izrekne privremenu meru za momentalnu suspenziju spornih odredbi, s obzirom da je u ovom slučaju *prima facie* ispunjeni su uslovi prema Pravilu 55. stav 4. Pravidnika o radu Ustavnog suda da bi se preporučila privremena mera:

“(a) stranka koja traži privremenu meru je pokazala prima facie argument o meritumu prijave i, ako još nije odlučeno o njoj prihvatljivosti, prima facie argument o prihvatljivosti prijave;

(b) strana koja traži privremenu meru dokazala da će biti pretrpljena nepopravljiva šteta ako se privremena mera ne odobri; i

(c) privremena mera je u javnom interesu.”

Ova tri uslova, za ocenu ombudsmana, u konkretnom slučaju su ispunjena.

Prvo, Ombudsman smatra da argumenti izneti u ovom zahtevu daju više nego dovoljnu osnovu za *prima facie* za ukidanje osporenih odredaba, s obzirom na to da u članu 26. stav 3., nakon isteka roka od 3 godine, poreski obveznik gubi mogućnost i pravo da traži povraćaj viška uplata, dok je u vezi sa članom 79. stav 4., pored argumenata koje je izneo Ombudsman, Ustavni sud u potpunosti odlučio presudom KO 216/22 i KO 220/22.

Drugo, u nedostatku donošenja privremene mere mogu se izvršiti izmene u skladu sa odredbama člana 26. stav 3. i člana 79. stav 4. spornog zakona, odnosno gubi se pravo na nadoknadu zbog previsokih isplata (član 26. stav 3.), a mogu se pokrenuti i postupci zapošljavanja, (član 79. stav 4.) a kao rezultat tih postupaka nastaju nepopravljive posledice po ljudska prava.

Ombudsman smatra da je za sporni zakon u javnom interesu da vladavina prava bude funkcionalna i efikasna dok se Ustavni sud ne izjasni o spornim odredbama.

Zahtev za ocenu usaglašenosti sa Ustavom člana 331. (st. 2, 4, 5, 6. i 7) Zakonika br. 08/L-247 o carinama i akcizama

Zakonik br. 08/L-247 o carinama i akcizama utvrđuje opšta pravila i postupke koji se primenjuju na robu koja ulazi ili izlazi na carinsku teritoriju Republike Kosovo, između ostalog, sporni zakonik takođe utvrđuje odredbe kojima se regulišu pitanja zapošljavanja za carinske službenike (Poglavlje VII Kodeksa).

Pitanja koja Ombudsman postavlja pred Ustavnim sudom, a koja se odnose na ustavnost spornog zakonika, su: Da li je član 331, st. 2, 4, 5, 6 i 7, spornog zakonika u saglasnosti sa članom 7 [Vrednosti] i članom 46 [Zaštita imovine] Ustava i da li je uzeo u obzir nalaze Ustavnog suda izražene u presudi po predmetima br. KO 216/22 i KO 220/22, u vezi sa imenovanjem i mandatom rukovodećih pozicija pri Carini Kosova.

Ombudsman ističe da sadržina člana 331. spornog zakonika, za radna mesta direktora direkcija; direktori centralnih odeljenja; Direktori regionalnih odeljenja, pri Carini Kosova, prema kojima se pomenuta radna mesta premeštaju sa stalnog na određeno vreme, narušava pravnu sigurnost i legitimna i razumna očekivanja, i već stečena prava i interese, po principu „stečenih prava“, zbog činjenice da su lica postavljena na ova radna mesta ugovorom o radu na neodređeno, te im se time ugrožavaju legitimna prava i samim tim utiče na pravo na imovinu, koja su im zajemčena Ustavom. Dakle, zaposleni na ovim radnim mestima od osnivanja radnog odnosa imaju očekivanje da je radni odnos na neodređeno vreme.

Koncept legitimnih i razumnih očekivanja u zaštiti subjektivnih prava je sveobuhvatan koncept tumačenja u međunarodnoj sudskoj praksi. Prema ESLJP (*videti predmete Kopecki v. Slovačka, presuda od 28. septembra 2004, st. 45-52; Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike (odl.), br. 39794/98, § 73, ESHR 2002-VII*), „legitimno očekivanje“ mora biti konkretne prirode i mora se zasnivati na zakonskim odredbama i pravnim aktima. U konkretnom slučaju, legitimno očekivanje zaposlenih na rukovodećim pozicijama, za ostvarivanje prava iz radnog odnosa, zasniva se na pravu stečenom odredbama ranijeg Carinskog zakonika i važećih zakona.

Što se tiče definicije u spornom zakoniku (član 79. stav 4.), Ombudsman smatra da ni Vlada Republike Kosovo ni Skupština Republike Kosovo nisu uzele u obzir nalaze i zaključke Ustavnog suda izražene u presudi KO 216/22 i KO 220/22, sa kojima je Ustavom usaglašen Zakon o br. 08/L-197 o javnim službenicima, u vezi sa mandatom srednjeg i niskog rukovodstva.

Ustavni sud je jasno istakao da član 46. [Imenovanje i mandat na radna mesta kategorije nižeg i srednjeg rukovodstva] Zakona br. 08/L-197 o javnim službenicima se ne primenjuje, ili drugim rečima, ne utiče na prava javnih službenika, prava koja su stečena pre stupanja na snagu ovog zakona. Prema ovoj definiciji, napominje se da se ovaj propis primenjuje samo na radna mesta koja su nastala nakon stupanja na snagu ovog zakona (Zakon o javnim službenicima), te da bi se u konkretnom slučaju član 331. spornog zakonika trebao primenjivati samo na radna mesta koja su uspostavljena nakon stupanja na snagu zakona, ali ne i na radna mesta za koja je radni odnos zasnovan pre stupanja na snagu spornog zakonika.

Ombudsman napominje da je član 331. spornog zakonika sličan stavu 2. člana 99. Zakona br. 08/L-197 o javnim službenicima, ovaj stav je ukinut presudom KO 216/22 i KO 220/22 (koji se sada smatra predmetom koji je presudio Ustavni sud), zbog nalaza da predmetni stav nije u saglasnosti

sa stavovima 1. i 2. Ustava člana 46. [Pravo na imovinu.]

Imajući u vidu nalaze Ustavnog suda, izražene u presudi KO 216/22 i KO 220/22, a imajući u vidu i odredbe Ustava iz člana 116. [Pravni efekat odluka], stav 1, smatra da su Vlada i Skupština trebale uzeti u obzir nalaze Ustavnog suda. Ombudsman smatra da odredbe člana 331. spornog zakonika ne mogu biti u saglasnosti sa stavovima 1. i 2. člana 46. [Zaštita imovine] Ustava i smatra da je važno da Ustavni sud oceni ovo pitanje, da li je navedena odredba u saglasnosti sa članom 46. stavom 1 i 2 Ustava.

Zahtev za privremene mere

Ombudsman je zatražio od Suda da izrekne privremenu meru za momentalnu suspenziju spornih odredbi, ocenivši da su u ovom slučaju *prima facie* ispunjeni uslovi prema Pravilu 55. stav 4. Poslovnika o radu Ustavnog suda, na način da bi se preporučila privremena mera:

“(a) stranka koja traži privremenu meru je pokazala prima facie argument o meritumu prijave i, ako još nije odlučeno o njenoj prihvatljivosti, prima facie argument o prihvatljivosti prijave;

(b) strana koja traži privremenu meru dokazala da će biti pretrpljena nepopravljiva šteta ako se privremena mera ne odobri; i

(c) privremena mera je u javnom interesu.”

U konkretnom slučaju ispunjena su sva tri ova uslova i na osnovu čega je Ombudsman zatražio od Ustavnog suda da oceni da li su članom 331. st. 2, 4, 5, 6. i 7. spornog zakonika uzeti u obzir nalazi Ustavnog suda, izraženi kroz presudu u predmetima br. KO 216/22 i KO 220/22, u vezi sa imenovanjem i mandatom rukovodećih pozicija pri Carini Kosova, kao i da li je u skladu sa članom 7. [Vrednosti] i članom 46. [Zaštita imovine] i članom 116. [Pravni efekti odluka], stav 1. Ustava.

Komentari Ombudsmana u vezi sa članom 55. Zakona br. 04/L-193 o advokaturi, prema obaveštenju Ustavnog suda o registraciji zahteva KO 96/24, od 03.05.2024.

Ombudsman je 3. maja 2024. godine primio od Ustavnog suda obaveštenje o registraciji zahteva KO 96/24. Putem ovog obaveštenja, zainteresovanim licima je omogućeno da daju svoje komentare u vezi sa članom 55. Zakona br. 04/L-193 o advokaturi, do 17. maja 2024. godine.

Ombudsman je analizirao Ustav Republike Kosovo, Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i zakon br. 04/L-193 o advokaturi (u daljem tekstu: Zakon o advokaturi), odnosno članu 55 ovog zakona, kao i zahtevu Vrhovnog suda, upućenom Ustavnom sudu Republike Kosovo.

Članom 55. [Žalba nadležnom sudu] Zakona o advokaturi propisano je: „*Protiv drugostepene, odnosno konačne odluke u kojoj je izrečena disciplinska mera - gubitak prava na bavljenje advokaturom od šest (6) meseci do pet (5) godina, gubljenja prava na pet (5) godina do deset (10) godina ili trajni gubitak prava na advokaturu ili brisanje iz registra pripravnika od šest (6) meseci do tri (3) godine, kao i na trajno brisanje iz registra pripravnika, može se pokrenuti upravni spor u nadležnom sudu*”.

Ombudsman po ovom pitanju smatra da sadržina člana 55. Zakona o advokaturi sprečava advokate da koriste pravna sredstva u svakom slučaju kada tvrde da su im pravosnažnom odlukom povređena prava po odredbama ovog zakona.

S tim u vezi, Ombudsman ocenjuje da se ustavno pravo na korišćenje pravnih lekova ne može ograničiti u formi utvrđenoj članom 55. Zakona o advokaturi, jer onemogućava strankama ostvarivanje Ustavom zajemčenog prava na korišćenje pravnih lekova. Takođe, Ombudsman ističe da bi ovo pravo trebalo da bude lako dostupno i ostvarivo za advokate, kada smatraju da su im pravosnažnom odlukom povređena prava.

Ombudsman ne poštuje ni jednu legitimnu svrhu, utvrđenu članom 55. Zakona o advokaturi, prema kojoj bi advokatima mogla biti ograničena mogućnost pokretanja upravnog spora u slučajevima kada smatraju da su im pravosnažnim aktom povređena prava, shodno odredbama Zakona o advokaturi.

Ombudsman skreće pažnju na EKLJP, u čijem duhu se priznaje pravo svake osobe da njen slučaj razmatra nezavisan i nepristrasan sud. S tim u vezi, Ombudsman ističe da duh člana 55. Zakona o advokaturi ne bi trebalo da sadrži bilo kakvo ograničenje koje bi sprečilo advokate da njihove predmete preispita sud, kada smatraju da su im pravosnažnom odlukom povređena prava.

Ombudsman, na osnovu svega navedenog, ocenjuje da sadašnji sadržaj člana 55. Zakona o advokaturi ne omogućava advokatima da koriste pravne lekove u svakom slučaju kada smatraju da su im pravosnažnom odlukom povređena prava, te im se samim tim uskraćuje pravo na sudsku zaštitu prava, kao i pravo na pravično suđenje.

Iz tog razloga, Ombudsman smatra veoma važnim da Ustavni sud oceni da li je član 55. Zakona o advokaturi u saglasnosti sa Ustavom Republike Kosovo, odnosno da li je u skladu sa članom 31. [Pravo na pravično i nepristrasno suđenje], članom 32. [Pravo na pravno sredstvo], članom 54. [Sudska zaštita prava].

Komentari Ombudsmana na Zakon br. 08/L-249 o izmenama i dopunama Zakona 06/L-056 o Tužilačkom savetu Kosova, prema obaveštenju Ustavnog suda u vezi sa registracijom i spajanjem zahteva KO 153/24 i KO 156/24, od 26. jula 2024. godine.

Ombudsman je od Ustavnog suda primio obaveštenje za registraciju i spajanje zahteva za predmete KO 153/24 i KO 156/24. Ovim obaveštenjem, zainteresovanim licima je omogućeno da daju svoje komentare u vezi sa Zakonom br. 08/L-249 o izmenama i dopunama Zakona 06/L-056 o Tužilačkom savetu Kosova (u daljem tekstu: Novi Zakon o Zakoniku o krivičnom postupku (TSK), do 09.08.2024.

Ombudsman primećuje da u novom Zakonu o TSK-u, prag kvoruma od 5 od 7 članova zavisi od jednog od članova koji nisu tužioci. U situacijama daljeg neučešća ne tužilačkih članova, to bi moglo dovesti do blokade rada Saveta, s obzirom na direktnu odgovornost i ulogu ne tužilačkog člana. Stoga, Ombudsman ocenjuje da bi to ugrozilo nezavisno funkcionisanje TSK-a. Takođe, Ombudsman smatra da odsustvo bilo kog člana Saveta, što rezultira nedostatkom kvoruma od 5 članova, utiče na nezavisno funkcionisanje Saveta.

Kontrola *provere i ravnoteže* je važna, međutim, TSK je nezavisna ustavna institucija i kvorum od 5 od 7 članova Saveta krši ustavne garancije navedene u članu 110. Ustava. Štaviše, definisanje kvoruma za odluke o disciplinskim stvarima, u slučajevima kontinuiranog neučešća člana na sednicama Saveta, sa najmanje 4 člana i da se odluke donose glasovima četiri (4) člana, pored narušavanja nezavisnosti TSK-a, takođe može izazvati blokadu procesa u tužilačkom sistemu. U pogledu narušavanja nezavisnosti Saveta, Ombudsman primećuje da imajući u vidu ustavnu garanciju da je TSK potpuno nezavisan u obavljanju svojih funkcija, smatra da kvorum za disciplinske odluke (sa najmanje 4 člana i da se odluke donose glasovima četiri (4) člana) može dovesti do blokiranja procesa i dovesti do ne funkcionalnosti TSK-a.

Za ocenu Ombudsmana, pozivajući se na tekst spornog akta, odnosno tekst „[...] kvorum Saveta, u ovim slučajevima i drugim slučajevima nakon kontinuiranog neučešća pojedinih članova Saveta [...]”, nosi sa sobom neizvesnost norme. Ovako formulisanje norme čini normu nejasnom, jer izaziva sumnju o tome koji članovi Saveta podležu takvom pravilu. U principu, norma treba da važi za svakog člana Saveta, bez razlike, ali formulacija „*nekih članova Saveta*“, može rezultirati nejasnoćama i problemima u praktičnoj primeni gore istaknute norme.

Čak je i Venecijanska komisija, u svom mišljenju izdatom u martu 2022. godine, smatrala da postoji rizik da bi takav oblik glasanja mogao da dovede do zastoja (stav 15. Mišljenja Venecijanske komisije o revidiranom nacrtu izmena i dopuna Zakona o TSK, 23. mart 2022.). Venecijanska komisija je dalje savetovala da se u takvim slučajevima pronađe alternativa blokadi, kako ovo pitanje ne bi blokiralo funkcionisanje TSK-a.

Ombudsman smatra da u gore navedenim slučajevima postoji realan rizik da ovakvo normiranje proizvede neefikasnost Saveta u opštem kvorumu, utvrđenom članom 13, kao i kvorumu za disciplinska pitanja definisanih članom 16.

Komentari Ombudsmana na Zakon br. 08/L-289 o Nezavisnoj komisiji za medije, prema obaveštenju Ustavnog suda u vezi sa registracijom i spajanjem zahteva KO 152/24 i KO 158/24, od 29.07.2024.

Ombudsman je od Ustavnog suda primio obaveštenje za registraciju i spajanje zahteva KO 152/24 i KO 158/24. Ovim obaveštenjem, zainteresovanim licima je omogućeno da daju svoje komentare u vezi sa Zakonom br. 08/L-289 o Nezavisnoj komisiji za medije (u daljem tekstu: Sporni zakon).

Ombudsman ocenjuje da su pitanje slobode medija i slobode izražavanja usko povezane, te s obzirom na ovu činjenicu smatra da je veoma važno da Ustavni sud oceni sporna pitanja pokrenuta u predmetima KO 152/24 i KO 158/24, u vezi sa navedenim zakonom.

Sporni zakon je analiziran u duhu poštovanja slobode medija prema članu 42. Ustava i slobode izražavanja prema članu 40. Ustava, kao i u duhu poglavlja XII [Nezavisne institucije] Ustava Republike Kosovo.

Ombudsman ne osporava nadležnost Skupštine da razreši predsedavajućeg ili člana NKM, jer, kako je Ustavni sud utvrdio u nekim od svojih slučajeva, Skupština ima nadzornu nadležnost nad javnim institucijama, međutim, u konkretnom slučaju, mora se voditi računa o postupku razrešenja, odnosno o potrebnoj većini od strane Skupštine da razreši predsedavajućeg, kao i okolnostima koje mogu dovesti do razrešenja predsedavajućeg ili člana NKM-a.

Ombudsman podseća da je Ustavni sud u predmetu KO134/21 stav 114. *između ostalog*, utvrdio je da „[...] vršenje nadzorne uloge Skupštine je od posebnog značaja, posebno u oblasti slobode medija, s obzirom na njenu ulogu i značaj u demokratskom društvu. [...] Sudska praksa ESLJP utvrđuje ne samo obavezu države da se ne meša u vrednosti slobode medija i pluralizma i slobode izražavanja, već i pozitivne obaveze države [...]“.

S tim u vezi, Ombudsman, uzimajući u obzir utvrđena načela za slobodu medija, kroz koje se garantuje sloboda i pluralizam medija, i slobodu izražavanja kao slobodu koja obuhvata pravo na izražavanje, širenje i primanje informacija, mišljenja i drugih poruka, a da ga niko ne ometa, u odnosu na NKM kao nezavisne ustavne institucije koja uređuje spektar radio-difuznih frekvencija u Republici Kosovo, licencira javne i privatne emitere, utvrđuje i sprovodi politiku emitovanja i vrši druga ovlašćenja utvrđena zakonom, smatra da je neophodna ocena Ustavnog suda u vezi sa usaglašenošću člana 18. koji se odnosi na pitanje postupka razrešenja i okolnosti pod kojima se razrešava predsednik ili član NKM.

Ombudsman smatra da mogućnost razrešenja predsednika ili člana NKM prostom većinom Skupštine, na izgled, otkriva mnogo lakšu mogućnost političkog uticaja na predsednika ili člana NKM, pa u konkretnom slučaju Ombudsman ističe da njihovo razrešenje prostom većinom može imati direktan uticaj na funkcionisanje nezavisne komisije za medije.

Uspostavljanje metoda razrešenja predsednika ili člana NKM-a, sa većom većinom od proste većine, donelo bi veću sigurnost predsedavajućem ili članu NKM-a u vršenju njihovih funkcija. Međutim, razrešenje od 2/3 svih poslanika ne treba da se posmatra kao garancija preko koje predsednik ili član NKM-a može da zloupotrebi dužnosti i odgovornosti koje im se stavljaju na teret.

Po mišljenju Ombudsmana, razrešenje predsednika i članova NKM-a dvotrećinskom većinom bilo bi najsigurnije rešenje za nezavisno funkcionisanje NKM-a.

Što se tiče okolnosti zbog kojih se može tražiti razrešenje člana NKM, to je: „profesionalna nekompetentnost – ukoliko se dokaže da kontinuirano ne ispunjava dužnosti predsednika i člana NKM“ Ombudsman ocenjuje da ne definisanje okolnosti pod kojima predsednik NKM može biti razrešen, uz eksplicitno definisanje okolnosti pod kojima se može tražiti razrešenje člana NKM-a, nejednako tretira predsednika i članove NKM-a, što posledično može biti u suprotnosti sa članom 24. [Jednakost pred zakonom] Ustava. Ne preciziranje drugih okolnosti pod kojima se može zahtevati razrešenje predsedavajućeg NKM može u praksi dovesti do mogućnosti zloupotrebe funkcije predsedavajućeg, jer spornim zakonom, osim podstava 3.1 (profesionalna nesposobnost), sporni zakon nije predvideo nijednu drugu okolnost koja bi mogla da predstavlja razrešenje NKM. Ombudsman smatra da bi u takvim slučajevima trebalo da postoji definicija norme za svaku nezavisnu instituciju, preko koje se može tražiti razrešenje rukovodilaca ili članova, jer se takvim definicijama povećava odgovornost rukovodilaca i članova nezavisnih ustavnih institucija, u vršenju dužnosti i odgovornosti definisanih Ustavom i zakonom.

Uspostavljanjem stava 3, podstav 3.1, prema kojem se može tražiti razrešenje člana NKM-a, zbog profesionalna nekompetentnost - ukoliko se dokaže da kontinuirano ne ispunjava dužnosti predsednika i člana NKM-a, u praksi to donosi nesigurnost i netačnost. Ombudsman je, pozivajući se na stav 3. člana 18., primetio da se u stavu 3. izričito navodi da se razrešenje člana NKM-a sprovodi kao posledica ovih okolnosti, dok se u stavu 3.1. navodi da isti evidentno i kontinuirano ne ispunjava dužnosti predsedavajućeg i člana NKM-a. Prema ovoj formulaciji, postaje nejasno da li se paragraf 3, podstav 3.1 takođe primenjuje na predsednika NKM-a ili samo na člana, kako je navedeno u stavu 3.

Pravna nesigurnost članova NKM-a takođe proizilazi iz činjenice da norma nije razjasnila koja institucija ili telo ocenjuje profesionalnu nesposobnost u kojoj članovi NKM ne obavljaju svoju dužnost. S obzirom na to da zahtev za razrešenje podnosi skupštinski odbor, opasno je prepustiti ocenu stručne nesposobnosti diskreciji skupštinskom odboru jer bi takva norma povećala rizik političkog uticaja na nezavisno funkcionisanje NKM-a.

Ombudsman smatra da se diskrecija prepušta skupštinskom odboru za nadzor nad radom NKM-a, odnosno (i) ocene profesionalne nekompetentnosti, neobavljanje dužnosti u neprekidnom periodu dužem od tri (3) meseca, bez odobrenja NKM, (ii) učestvovanje u procesu donošenja odluka koji je u suprotnosti sa interesima NKM-a, javnosti ili jedne od društvenih grupa za koje se od NKM-a zahteva da pruži podršku ili zaštitu ili; (iii) gubitak poverenja nadzornog organa usled narušavanja integriteta, pristrasnih stavova u korist licencirane ili registrovane stranke u NKM-u, dovodi predsednika i članove NKM-a u situaciju pravne neizvesnosti, jer opšte zakonske odredbe ne pojašnjavaju u kojim slučajevima se može smatrati ispunjenje bilo koje od gore navedenih okolnosti, odnosno navedenih u članu 3, 18. Štaviše, oni su u suprotnosti sa principom nezavisnosti i nemešanja u donošenje odluka NKM-a, što je jedan od preduslova za takve institucije predviđene Poglavljem XII Ustava.

Treba eksplicitno navesti okolnosti pod kojima predsednik ili član NKM-a može biti razrešen dužnosti, kako se ne bi narušila pravna sigurnost i odredivost norme za predsednika i članove NKM-a, kao i da bi se izbegla mogućnost bilo kakvog političkog ili drugog mešanja, koje bi moglo negativno uticati na nezavisno funkcionisanje NKM-a.

S obzirom na gore istaknute okolnosti, Ombudsman smatra da je veoma važno da Ustavni sud oceni da li su član 18. stavovi 2. i 3. u skladu sa članom 7. [Vrednosti], članom 24. [Jednakost pred zakonom], članom 141. [Nezavisna komisija za medije] Ustava Republike Kosovo.

**Izveštaji sačinjeni
tokom 2024.
godine odnose se
na ustavna prava**

Izveštaji sačinjeni tokom 2024. godine odnose se na ustavna prava

Ljudsko dostojanstvo i jednakost pred zakonom

Sprovođenje posebnih mera predviđenih članom 6. Zakona o ravnopravnosti polova, od strane zakonodavnih, izvršnih i sudskih organa, na svim nivoima, kao i od drugih javnih institucija na Kosovu

U svojstvu organa za ravnopravnost, Ombudsman, kroz ovaj izveštaj, ima za cilj da odrazi situaciju u vezi sa zastupljenošću polova u institucijama Republike Kosovo, sa posebnim naglaskom na više rukovodstvo i položaje odlučivanja, kao i da oceni sprovođenje člana 6 [Posebne mere], Zakona o ravnopravnosti polova od strane institucija Republike Kosovo, u kontekstu obaveza u vezi sa preduzimanjem posebnih mera, sa ciljem rešavanja nejednakosti između muškaraca i žena.

U cilju procene nastojanja da se postigne rodna ravnopravnost, u kontekstu jednake zastupljenosti žena i muškaraca u javnim institucijama, Ombudsman je uputio upitnik svim organima javne vlasti – delu zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, dok je prikupljanje, obrada i analiza podataka prikazanih u ovom izveštaju obavljeno uz podršku USAID Programa Komercijalno pravo.

Cilj upitnika koji je distribuiran institucijama bio je da se sazna činjenično stanje u vezi sa zastupljenošću polova na različitim nivoima institucionalne hijerarhije, kao i da se preduzmu posebne mere u cilju ubrzanja jednake zastupljenosti muškaraca i žena u institucijama Republike Kosovo.

Samo 50 javnih organa je odgovorilo na upitnik, uključujući institucije na centralnom i lokalnom nivou. Vredi napomenuti da cifre prijavljene za srednji nivo upravljanja, za potrebe ovog izveštaja, takođe uključuju brojke prijavljene za niži nivo upravljanja. U međuvremenu, podaci za pomoćno osoblje uključuju i profesionalno i administrativno osoblje.

Zakon o ravnopravnosti polova je jedan od zakona u okviru paketa zakona o ljudskim pravima, koji su, zajedno sa Zakonom o Narodnom advokatu i Zakonom o zaštiti od diskriminacije, usvojeni 2015. godine. Stupanje na snagu ova tri zakona je istovremeno rezultiralo unapređenjem pravnog okvira za ljudska prava u Republici Kosovo. U početku, nudeći veće zakonske garancije građanima i drugim subjektima, u kontekstu zaštite njihovih osnovnih prava i sloboda, ali istovremeno omogućavajući institucijama širi obim delovanja, u okviru njihovih napora na suzbijanju rodne diskriminacije i posledično ostvarivanju de facto ravnopravnosti muškaraca i žena u svim sferama života.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti posebno zahteva: “(...) druge javne institucije dužne su da donesu i sprovedu posebne mere za ostvarivanje zastupljenosti manje zastupljenog pola, do postizanja jednake zastupljenosti žena i muškaraca u skladu sa ovim zakonom.” naglašavajući da “Ravnopravna zastupljenost polova u svim zakonodavnim telima, izvršne i sudske i druge javne institucije postiže se kada je osigurana minimalna zastupljenost od pedeset procenata (50%) svakog pola, uključujući u njihovim telima upravljanja i odlučivanja.”

Prema podacima i brojkama koje su prikupljene i analizirane za potrebe ovog izveštaja, ako se uzmu kao uzorak koji odražava opšti trend rodne (ne)ravnopravnosti u institucijama svih nivoa i nadležnosti u Republici Kosovo, statistika pokazuje manju zastupljenost žena u odnosu na muškarce. Podeljeni na tri glavna nivoa institucionalne hijerarhije – viši menadžment, srednji menadžment i pomoćno osoblje, brojke pokazuju nejednaku zastupljenost polova.

U proseku, na višim rukovodećim pozicijama i dalje su znatno pre zastupljeni muškarci sa 77,1%, a samo 22,9% žene. U međuvremenu, na druga dva nivoa, prema podacima, žene čine oko 31 procenata njih, a muškarci oko 69 procenata. Shodno tome, može se zaključiti da u državnoj administraciji više dominira muški rod, a još više na visokim pozicijama odlučivanja. Prema analizi dobijenih podataka, primećuje se da su čak i među etničkim manjinama žene manje zastupljene u odnosu na muškarce.

Najčešći odgovori koji su se javljali prilikom analize odgovora institucija na pitanje o preduzimanju posebnih mera bili su sledeći: „*Procedure izbora kadrova se sprovode na osnovu javnih oglasa, na osnovu zakonskih procedura na snazi, gde svako ima pravo da se takmiči bez razlike i sa jednakim pravima*“. Ovo, dok potvrđuje da institucije sprovode svoje zakonske obaveze koje se odnose na procedure zapošljavanja, istovremeno potvrđuje i nedostatak znanja o konceptu opravdanog različitog tretmana.

Shodno tome, čini se da je koncept opravdanog različitog tretmana, kao zakonski, ali i ustavni koncept, kao i posebne mere, poznate i kao afirmativna akcija, u velikoj meri nepoznat većini institucija. Iako i dalje budu pogrešno shvaćeni, rizikuju da ostanu ne sprovedeni. Shodno tome, ovakve situacije doprinose produbljivanju percepcije da Republika Kosovo ima napredan pravni okvir, ali koji se ne primenjuje u praksi.

Zakon o ravnopravnosti polova, u međuvremenu, uživa status *posebnog zakona* i kao takvom treba da se bavi pitanjem rodne ravnopravnosti, imajući prioritet u primeni u odnosu na opšte zakonodavstvo koje reguliše procedure zapošljavanja u državnim institucijama.

Institucije ili organi na svim nivoima, koji kreiraju i usvajaju javne politike, dužni su da transponuju i odražavaju principe Zakona o ravnopravnosti polova u okviru novih zakonskih inicijativa, pa čak i u okviru podzakonskih akata, čime se adresiraju rodne nejednakosti u relevantnim oblastima.

Kroz ovaj izveštaj, Ombudsman preporučuje: Skupština treba da uskladi Poslovnik i procedure za izbor viših rukovodećih pozicija u nezavisnim institucijama i nezavisnim agencijama sa Zakonom o ravnopravnosti polova, kao i da obezbedi uspostavljanje standardne procedure za Komisiju za ljudska prava, ravnopravnost polova, nestala lica i peticije za razmatranje integracije rodne perspektive u zakonske inicijative koje se podnose Skupštini.

Preporučuje se Vladi Republike Kosovo da obezbedi da relevantno zakonodavstvo, za zaposlene u državnoj administraciji, bude u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova; Rešavanje rodne nejednakosti na višim rukovodećim pozicijama kroz usvajanje posebnih mera za postizanje jednake zastupljenosti muškaraca i žena na pozicijama odlučivanja; Izraditi cirkular za ministarstva i druge podređene institucije, u vezi sa rešavanjem rodne neravnopravnosti na različitim nivoima unutar unutrašnjih i podređenih organa, kroz preduzimanje konkretnih mera; Obezbediti izveštavanje Agenciji za rodnu ravnopravnost o posebnim merama koje su preduzele institucije centralne i lokalne vlasti.

Preporučuje se da Ministarstvo administracije lokalne samouprave izradi cirkular za lokalni nivo, koji se odnosi na rešavanje rodne neravnopravnosti na različitim nivoima, u okviru nadležnih lokalnih organa, kroz preduzimanje konkretnih mera.

Agencija za rodnu ravnopravnost da uputi službenike za rodnu ravnopravnost, na centralnom i lokalnom nivou, da organizuju informativne sesije/obuke za relevantne institucije, u vezi sa obavezama institucija koje proizilaze iz Zakona o ravnopravnosti polova, uključujući posebne mere.

Preporučuje se Sudskom savetu da obezbedi uključivanje zakonskih garancija za ravnopravnu zastupljenost polova u interni regulatorni okvir, u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova; Osigurati zapošljavanje ili imenovanje službenika za rodnu ravnopravnost; Osigurati da svi podaci koje prikupljaju, prijavljuju i analiziraju svi sudovi budu razvrstani prema polu,

uključujući i Komercijalni sud.

Preporučuje se da Tužilački savet obezbedi sprovođenje zakonskih garancija za ravnopravnu zastupljenost polova u unutrašnjem regulatornom okviru, u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova; Osigurati zapošljavanje/imenovanje službenika za rodnu ravnopravnost.

Poštovanje ljudskih prava tokom procesa priznavanja i verifikacije statusa žrtava seksualnog nasilja, tokom oslobodilačkog rata na Kosovu, i prepreke za ostvarivanje pogodnosti definisanih zakonom

Izveštaj je sačinjen na osnovu istrage pokrenute po službenoj dužnosti, na osnovu informacija koje je Ombudsman kontinuirano dobijao u vezi sa izazovima i poteškoćama sa kojima su se suočavale žrtve seksualnog nasilja tokom oslobodilačkog rata na Kosovu, u postupku provere i priznavanja statusa žrtve seksualnog nasilja, kao i preprekama koje spadaju u ostvarivanje ovog zakona po osnovu inicirane istrage po osnovu ex officio.

Izveštaj ima za cilj da analizira pravni osnov koji reguliše procedure koje se moraju poštovati u procesu priznavanja i provere statusa žrtve seksualnog nasilja za vreme rata na Kosovu, kao i da se odgovornim i nadležnim organima adresira potreba za preduzimanjem radnji u cilju detaljnijeg unapređenja i regulisanja postupka i boljeg organizovanja procesa verifikacije prava i provere osnovnih prava žrtve, u cilju provere kako bi se obezbedila osnovna zaštita i poštovanje osnovnih prava lica u postupku. Izveštaj takođe ima za cilj da skrene pažnju nadležnim institucijama na potrebu preduzimanja radnji kako bi se žrtvama, kojima je priznat status, omogućilo da uživaju zakonom definisane beneficije, ravnopravno sa drugim kategorijama predviđenim zakonom i bez proceduralnih prepreka.

Izveštaj se fokusira na nekoliko ključnih tačaka koje, po mišljenju Ombudsmana, zahtevaju dodatnu pažnju nadležnih organa:

Vremenski rokovi koji se primenjuju na proces verifikacije i priznavanja statusa žrtve seksualnog nasilja tokom rata

Iako su Uredbom 22/2015 utvrđene procedure koje stranke i Komisija moraju da poštuju u postupku priznavanja i verifikacije statusa žrtve, istom uredbom nije utvrđen rok u kome Komisija mora da donese odluku priznavanju ili odbijanju statusa žrtve seksualnog nasilja.

Ombudsman ocenjuje da Uredbom br. 22/2015 postoji pravna praznina u pogledu roka za donošenje odluke Komisije o priznavanju ili odbijanju statusa. Ne preciziranje roka ostavlja mogućnost pravne nesigurnosti za stranke u postupku u pogledu orijentacije na rokove za odvijanje i okončanje upravnog postupka i mogućnost korišćenja pravnih lekova, budući da se u nekim slučajevima propisom utvrđuju rokovi, dok u drugim slučajevima Komisija se poziva na ZOAP. Pored toga, vredni napomenuti da je odredbama Zakona o opštoj administrativnoj proceduri, zakona koji je stupio na snagu 2016. godine, određen rok od 45 dana za okončanje administrativnog postupka (sa mogućnošću produženja u gore navedenim okolnostima). U međuvremenu, Vodič iz 2018. za proces priznavanja i verifikacije statusa lica povređenih tokom oslobodilačkog rata Kosova postavlja rok od 30 dana za donošenje odluke Komisije.

Pravni lekovi dostupni strankama u toku postupka

Uredba br. 22/2015, u članu 30. stav 3. predviđa mogućnost preispitivanja zahteva po okončanju procedure, odlukom o odbijanju priznanja statusa, tako što se utvrđuje: “*U slučaju odbijanja, stranka mora biti poučena o mogućnostima ponovnog razmatranja zahteva i ima pravo žalbe na odluku u roku od 15 dana.*”

Prema Ombudsmanu, član 30. stav 3. Uredbe može da stvori zabunu u pogledu pravne terminologije koja se koristi u pogledu pravnog leka koji je na raspolaganju strankama, jer s jedne strane predviđa ponovno razmatranje zahteva, dok se sa druge strane ističe rok od 15

dana za mogućnost podnošenja žalbe.

Ombudsman napominje da član 31. Uredbe br. 22/2015 utvrđuje da preispitivanje zahteva podnosioca sprovodi Komisija, ali ne pojašnjava sastav Komisije da postupa kao prvostepena i kao drugostepena instanca, pa stoga ne utvrđuje da li Komisija, u slučaju preispitivanja zahteva, postupa u istom sastavu u kome je postupala i odlučivala u prethodnom postupku drugačijeg odlučivanja.

Analizom predmeta utvrđeno je da Uredbom 22/2015 takođe nije određen rok za donošenje upravnog akta kojim se rešava žalba ili zahtev za ponovno razmatranje. Stoga je više nego neophodno da Uredba 22/2015 treba da precizira i razjasni pravne lekove koji su na raspolaganju strankama i rok za njihovo korišćenje. Situacija u kojoj su u nekim slučajevima rokovi navedeni u ovoj uredbi a u nekim slučajevima ne može stvoriti nesigurnost za stranku u postupku, na koju će se ovi akti odnositi, odnosno odredbe Uredbe 22/2015 ili odredbe Zakona 05/L -031 o opštoj administrativnoj proceduri.

U pogledu mogućnosti korišćenja pravnih lekova, pokretanja sudskog postupka protiv odluke Komisije u postupku revizije, članom 31. stav 3. Uredbe 22/2015 propisano je: "*Protiv odluke Komisije nezadovoljna strana ima pravo da uloži žalbu nadležnom sudu.*" S tim u vezi, Ombudsman nalazi da terminologija koja se koristi u pogledu pravnog leka nije tačna, s obzirom da je umesto termina *tužba* koristi se žalba. Opšte je poznato da je početak upravnog spora na sudu podnošenje tužbe.

Ombudsman smatra da Uredbom nije određen rok za podnošenje tužbe sudu, po odluci Komisije u postupku revizije, iako je takav rok određen Zakonom o upravnim sukobima.

Struktura odluka Komisije u postupku priznavanja ili odbijanja statusa

Još jedno važno pitanje, prema Ombudsmanu, jeste nedostatak individualizovanih obrazloženja odluka Komisije, sa detaljnim činjenicama i dokazima, koji su uticali na odluku o odbijanju priznavanja statusa žrtve seksualnog nasilja tokom rata. Prema informacijama koje smo dobili od stranaka, ne razrađenost činjenica i dokaza koji su utvrdili odluku o odbijanju, nepotpuna i nerazumljiva obrazloženja stvaraju situacije neizvesnosti za stranke u pogledu konkretnih razloga zbog kojih im je odbijeno priznanje statusa.

Iako je Komisija u svom odgovoru na ovu tačku istakla da je fokus Komisije orijentisan na uključivanje obaveznih elemenata upravnog akta, bez iznošenja detalja o slučaju i činjenicama, u cilju očuvanja poverljivosti i ličnih podataka, Ombudsman ocenjuje da je prilikom izrade postupka verifikacije i priznavanja njenog identiteta više neophodno očuvanje seksualnog identiteta žrtve rata nego identiteta žrtve rata koja je strana u postupku, međutim, odluka kojom se odbija priznavanje statusa žrtve seksualnog nasilja u toku rata, mimo uslova da mora sadržati obavezne elemente upravnog akta, Komisija mora obraditi i svaki deo odluke u skladu sa zakonom i o tome obavestiti stranku iz *razloga zbog kojih bilo koji njen zahtev nije prihvaćen i razloge koji su rezultirali odlukom o odbijanju*. Dakle, kako bi se osiguralo da stranka u postupku ne bude ograničena u mogućnosti da efikasno koristi pravni lek, potrebno je da se informiše o tome koje konkretne činjenice i dokazi nisu uspeali da stvore uverenje i poverenje Komisije za priznavanje statusa žrtve.

U vezi sa očuvanjem poverljivosti i podataka stranaka u postupku, Ombudsman Vam skreće pažnju da je prema Uredbi br. 22/2015, odnosno članom 22, propisano da su sva ovlašćena lica koja imaju uvid u dokumentaciju i informacije o postupku dužna da čuvaju službenu tajnu, pa to podrazumeva da svaki podatak iznet u odluci ili u spisima predmeta, kao i ako odluka sadrži individualizovano obrazloženje o predmetu, povlači obavezu čuvanja poverljivosti i službene informacije u postupku za sve stranke u postupku.

Proces intervjuisanja stranaka

Ombudsman je tokom vođenja ovog slučaja primio i žalbu na način na koji je obavljen razgovor, odnosno na mogućnost da se preživele sretnu dok čekaju intervju. Takođe je izražena zabrinutost u vezi sa pristupom i načinom postavljanja pitanja u procesu intervjuja i prikladnosti pitanja koja Komisija postavlja preživelim.

U tom kontekstu, Ombudsman skreće pažnju na odredbe Rezolucije br. 60/147 o osnovnim principima i smernicama o pravu na pravni lek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i teških povreda međunarodnog humanitarnog prava, koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija 16. decembra 2005. godine. Rezolucija, u poglavlju VI, tačka 10, predviđa: *“Sa žrtvama se mora postupati humano i sa poštovanjem njihovog dostojanstva i ljudskih prava, i moraju se preduzeti odgovarajuće mere kako bi se osigurala njihova bezbednost, fizičko i psihičko blagostanje i privatnost, kao i njihova porodica. Država treba da obezbedi da primenjivi zakoni, u meri u kojoj je to moguće, obezbede da žrtva koja je pretrpela nasilje ili traumu treba da dobije posebnu pažnju i brigu kako bi se izbegla njegovaljena ponovna traumatizacija tokom pravnih i administrativnih postupaka, osmišljenih da obezbede pravdu i reparaciju.”*

Ombudsman ovim izveštajem skreće pažnju Komisiji na potrebu da se pozabavi zabrinutošću civilnog društva i nevladinih organizacija ovlašćenih u ovom procesu, u vezi sa vođenjem razgovora sa strankama, načinom postavljanja pitanja i kontekstom postavljenih pitanja, kako bi se doprinelo održavanju zvanične međusobne komunikacije, a sa ciljem održavanja pristupa senzitivnosti i poštovanja preživelih koji su stranaka u postupku.

U pogledu zaštite privatnog života i identiteta preživelih seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, Ombudsman skreće pažnju na potrebu preduzimanja adekvatnih mera kako bi se sprečilo otkrivanje njihovog identiteta u procesu dolaska na razgovor, s obzirom da se u objektu u kojem Komisija radi i vodi razgovor nalaze i druga odeljenja koja se bave penzionim, socijalnim i drugim pitanjima. U takvoj situaciji, s obzirom na to da su čak četiri nevladine organizacije licencirane od strane Vlade potvrdile da stranke koriste isti ulaz zgrade i da je bilo slučajeva da su se mogli sastati sa članovima porodice koji nisu bili upoznati sa procesom i njihovim statusom, to bi moglo dovesti do situacije u kojoj je ugroženo otkrivanje njihovog identiteta ili njihova identifikacija od strane javnosti. S tim u vezi, Ombudsman smatra da je potrebno pronaći potrebne mogućnosti i modalitete za organizovanje procesa razgovora i pristup objektu u kojem se obavljaju razgovori sa strankama, kako bi se strankama po dolasku na razgovor i obavljanju istog obezbedila zaštita od identifikacije i privatnosti stranaka u postupku od strane šire javnosti.

Fizički pristup prostorijama u kojima Komisija radi

Prilikom rešavanja ovog pitanja, utvrđeno je da zgrada u kojoj se nalaze kancelarije Komisije i gde se obavlja razgovor sa strankama, ne nudi odgovarajući fizički i infrastrukturni pristup zgradi za osobe sa invaliditetom ili za starije osobe, koje mogu biti strane u postupku za priznavanje i verifikaciju statusa žrtve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu. Zbog toga je Ombudsman zatražio informaciju od Komisije da li je pitanje nemogućnosti pristupa osobama sa invaliditetom, u objektu u kojem Komisija radi, ikada postavljeno kao problem koji treba rešiti. Takođe, povodom ove činjenice, Komisija je istakla da je zgrada u kojoj se nalazi Komisija pod upravom Ministarstva unutrašnjih poslova, koja je ponuđena kao upotrebn prostor za Komisiju jer Komisija i dalje nema nadležnost za upravljanje javnim zgradama.

Međutim, u svakom konkretnom slučaju kada se ukaže potreba za razgovorom sa strankom u postupku, koja može imati invaliditet ili trenutno pogoršano zdravstveno stanje, zbog starosti ili čak usled silovanja, sprečiće je da ostvari svoje pravo na izjavu ili saslušanje u upravnom postupku, kako je definisano u članu 95. ZOAP, koji kaže: *“Pre dobijanja konačne odluke, javni organ koji vodi administrativni postupak, treba da obavesti stranku o njenom pravu da bude saslušana.”*

Obavezna primena elemenata pristupačnosti u javnim zgradama je obavezna prema članu 44 Administrativnog uputstva 33/2007 o tehničkim uslovima građevinskih objekata za pristup osobama sa ograničenim fizičkim mogućnostima, i to tačka 4 - Građevine za administrativne i slične namene i tačka 5 - Građevine za socijalne, zdravstvene i rehabilitacione svrhe.

Iako je Ombudsman i ranije, kroz druge izveštaje, utvrdio da je predmetna zgrada nepristupačna za osobe sa invaliditetom i uputio relevantne preporuke nadležnim institucijama, s obzirom da nadležne institucije nisu preduzele radnje da postupe u skladu sa preporukama izveštaja, ponovo naglašava potrebu preduzimanja potrebnih radnji kako bi se obezbedio samostalan i nesmetan pristup kancelarijskoj zgradi i delu kancelarijske zgrade DPBRF-a za sve osobe.²⁷²

Ostvarivanje pogodnosti predviđenih zakonom

Zakon br. 04/L-172, iz 2014. godine, ne predviđa uživanje primarnih, sekundarnih i tercijarnih zdravstvenih usluga bez naknade u javnim zdravstvenim ustanovama za žrtve ratnog seksualnog nasilja, kao što je predviđeno Zakonom br. 04/L-054 iz 2011. godine za ostale kategorije ratnih veterana i članova njihovih užih porodica. Zakon takođe ne predviđa nijednu odredbu o pravu na psihosocijalnu rehabilitaciju za žrtve seksualnog nasilja tokom rata, dok za druge kategorije, prema stepenu invaliditeta, predviđa medicinsku i fizičku rehabilitaciju.

Važno je napomenuti da rehabilitacija, prema tački 21 Rezolucije br. 60/147 Ujedinjenih nacija, obuhvata: zdravstvenu i psihosocijalnu zaštitu kao i pravne i socijalne usluge. Međutim, pravni okvir koji je trenutno na snazi u zemlji ne predviđa nikakvu odredbu koja garantuje psihosocijalnu rehabilitaciju žrtava, niti obezbeđuje besplatnu zdravstvenu zaštitu na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou u javnim zdravstvenim ustanovama.

Međutim, iako je izdavanje identifikacionih kartica predviđeno predmetnom uredbom, od početka procesa do sada, žrtvama kojima je priznat status nisu date kartice. Nedostatak identifikacionih kartica onemogućava ostvarivanje raznih usluga i pogodnosti, jer bi ona služila kao dokaz zakonom utvrđenih pogodnosti. Stoga Ombudsman smatra da je više nego neophodno da se nadležne institucije hitno pozabave pitanjem izdavanjem kartica žrtvama kojima je priznat status.

Krajni rok za podnošenje prijava

Međutim, prema informacijama koje je Ombudsman dobio od nevladinih organizacija koje je Vlada ovlastila za prijem i podnošenje prijava, one su zatražile da ovaj rok bude neograničen iz dva razloga: zbog činjenice da za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti ne zastareva; a takođe i da se žrtvama pruži mogućnost da podnesu zahtev za priznavanje statusa kad god se stvore odgovarajući uslovi i okolnosti, porodične ili društvene, kako bi mogle da nastave proces priznavanja i verifikacije statusa preživelih osoba seksualnog nasilja iz rata na Kosovu.

Neki primeri kako se to pitanje rešava u zemljama u regionu i šire

Posmatrajući analizu uređenja ovog pitanja u drugim državama u regionu, takođe proisteklim iz rata, primećuje se da je, na primer, u Bosni i Hercegovini priznavanje statusa žrtve regulisano na tri različita nivoa vlasti: u Federaciji Bosne i Hercegovine, u Republici Srpskoj i u Brčko distriktu. U Federaciji Bosne i Hercegovine postoji Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa decom Federacije Bosne i Hercegovine, dok u Brčko Distriktu postoji Odluka o zaštiti civilnih žrtava rata. U međuvremenu, u Republici Srpskoj postoji Zakon o zaštiti žrtava torture.

Prema Zakonu br. 90/18 o zaštiti žrtava ratne torture, 2018, Bosne i Hercegovine, među glavnim pravima ili beneficijama priznatim žrtvama seksualnog nasilja tokom rata su pravo

²⁷² <https://oik-rks.org/sr/2022/12/02/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-2622018-u-vezi-sa-preprekama-za-fizicki-pristup-osoba-sa-ogranicenim-sposobnostima-u-prostorije-penzijske-administracije-kosova-regionalna-penzijska-kancelarija/>

na besplatnu zdravstvenu zaštitu; pravo na zdravstvenu rehabilitaciju; kao i pravo na oslobađanje od sudskih i administrativnih taksi (čl. 7 i 8 zakona). Takođe, ovim zakonom je predviđen i dvostepeni administrativni postupak za priznavanje i verifikaciju statusa, gde je predviđeno da odluku o priznavanju i verifikaciji statusa donosi prvostepeni/lokalni organ i istim je predviđeno pravo žalbe nadležnom ministarstvu (čl. 17. i 18. Zakona).

U međuvremenu, gledano iz perspektive uređenja ovog pitanja u Republici Hrvatskoj, takođe državi koja je izašla iz rata, napominje se da Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vreme oružane agresije na Republiku Hrvatsku iz 2015. predviđa obavezno zdravstveno osiguranje kao beneficije i prava priznata žrtvama seksualnog nasilja; psiho-socijalna podrška; medicinska rehabilitacija; medicinska pomoć itd.

Neki od nalaza Ombudsmana izvučenih iz ovog izveštaja su da Uredba br. 22/2015 o utvrđivanju postupaka za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog rata Kosova, ima nekoliko pravnih praznina i ne reguliše detaljno proceduru koju stranke moraju da ispoštuju prilikom podnošenja zahteva za priznavanje statusa i sprovođenja procesa verifikacije. Uredba ima pravne praznine u pogledu preciziranja rokova, kao i nejasnoće u pravnoj terminologiji koja se koristi u pogledu pravnih lekova dostupnih u postupku i šire.

Ne predviđanje određenog roka za izradu postupka za verifikaciju i priznavanje statusa žrtve i donošenje odluke Komisije, a u nedostatku ovog roka predviđenog ovom uredbom, pozivanje na odredbe Zakona o opštoj administrativnoj proceduri, prema ombudsmanu, stvara neizvesnost u opravdanosti postupka kao legitimnog i opravdanog da li se stranke smatraju opravdanim, kao i zabuna da li treba primeniti rok od 30 dana koji je određen u Vodiču za proces priznavanja i verifikacije statusa stradalih tokom Oslobođilačkog rata Kosova ili pozivanje na rok od 45 dana predviđen Zakonom o opštem upravnom postupku, sa mogućnošću produženja.

Što se tiče terminologije koja se koristi i na koju se pozivaju za raspoloživa pravna sredstva, s tim u vezi, treba pojasniti i precizirati kojim pravnim lekom stranke raspolažu u prvom stepenu, da li je reč o zahtevu za preispitivanje ili o žalbi. Zato što je članom 30. stav 3. Uredbe 22/2015 propisano: „Prilikom odbijanja, stranka treba da se uputi na mogućnost ponovnog razmatranja zahteva i ima 15 dana za žalbu na donetu odluku.” Shodno tome, ovaj stav s jedne strane predviđa ponovno razmatranje zahteva, dok se sa druge strane ističe rok od 15 dana za podnošenje žalbe. U ovom slučaju, treba istaći da Zakon o opštoj administrativnoj proceduri poznaje samo žalbu i prigovor kao redovni pravni lek u administrativnoj proceduri.

Ombudsman ističe da pojašnjenje i preciziranje Uredbe br. 22/2015, u vezi sa dostupnim pravnim lekovima i rokovima na snazi, doprinosi obezbeđivanju poštovanja i garantovanju delotvornog ostvarivanja prava na pravni lek za stranke u postupku.

Uredba br. 22/2015 ne uključuje načelo nezavisnosti i nepristrasnosti u odlučivanju, načelo objektivnosti i načelo dvostepenosti i načelo administrativne kontrole u vreme odvijanja postupka za preispitivanje odluke Komisije o odbijanju priznavanja statusa. Uredba takođe ne definiše kako Komisija radi u procesu revizije; Da li postoji posebno telo koje se bavi razmatranjem zahteva za reviziju u okviru Komisije; ili isti sastav deluje i u pregledu. Stoga je potrebno da se uredbom utvrdi u kom sastavu Komisija postupa kao prvostepena, a u kom drugostepena. Drugostepena žalba je dobro poznato načelo u administrativnoj proceduri, gde je uobičajena praksa da odluku o pravnom leku donosi viši organ.

Posmatrano sa formalnog aspekta administrativnog akta, kojim se odlučuje o odbijanju priznanja statusa žrtve ratnog seksualnog nasilja, Ombudsman skreće pažnju na potrebu preduzimanja konkretnih radnji u toku razvoja administrativne procedure za donošenja odluka, obrazloženja odluka, individualizovano za svaki slučaj posebno i da sadrži obrazloženje činjenica i sprovedenih dokaza koji su uticali na donošenje odluke, uz poštovanje oblika i

modaliteta očuvanja poverljivosti postupka i identiteta stranaka. Ombudsman ocenjuje da Komisija, u okviru svojih nadležnosti i u okviru očuvanja principa poverljivosti proceduralnih podataka, treba da pronađe odgovarajuće forme i modalitete za individualizaciju obrazloženja odluka, izbegavajući šablonsko ili slično obrazloženje u različitim slučajevima.

Prema oceni Ombudsmana, potrebno je raspored intervju organizovati na način da se izbegne svaki mogući međusobni sukob žrtava tokom čekanja na razgovor, kao i prilikom ulaska u objekat u kome radi Komisija, s tim da u objektu deluju i druga odeljenja socijalne i penzione službe.

Ombudsman ponavlja da se ne prilagođavanjem fizičkog pristupa objektu u kojem se obavlja razgovor, infrastrukturno tako da bude pristupačan bez razlike, odnosno starijim osobama sa poteškoćama u kretanju, ali i osobama sa invaliditetom, krši princip jednakog tretmana i nediskriminacije. Takođe može biti povređeno pravo na svedočenje i saslušanje stranaka u postupku, jer zbog fizičke nepristupačnosti objekta vođenje razgovora postaje nemoguće.

Po pitanju neograničenog roka za prijavu u ovom procesu, s obzirom na to da ratni zločini ne zastarevaju, Ombudsman vam skreće pažnju na potrebu da se razmotri mogućnost napuštanja procesa prijave i ostvarivanja prava koja proizilaze iz priznavanja statusa žrtve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, za neograničenu mogućnost da žrtvi otpočne vremenski rok za neograničeno trajanje statusa kad god se pojave situacije ili okolnosti koje su pogodne da započnu ovaj postupak, bilo da se radi o porodičnim ili društvenim okolnostima.

Ombudsman smatra da nadležne institucije treba da pronađu potrebne formalne modalitete da se licima kojima je priznat status obezbede identifikacione kartice, kako bi stranke imale mogućnost da ostvare pogodnosti koje su zakonom definisane za ovu kategoriju, kao što su: zdravstvene usluge, stanovanje, zapošljavanje, oslobađanje od poreza na imovinu i dr.

Ombudsman dalje konstatuje da ni zakon ni uredba ne sadrže zakonske odredbe koje bi se odnosile na psihosocijalnu podršku žrtvama, čiji je status žrtve seksualnog nasilja tokom rata verifikovan i priznat, u cilju njihovog oporavka i omogućavanja lakše reintegracije u porodicu i društvo.

Ombudsman takođe smatra da je neophodno da se u okviru nadležnih instanci Sudskog saveta Kosova razmotri mogućnost prioritarnog postupanja u sudskim predmetima ove prirode.

Ombudsman je kroz ovaj izveštaj preporučio Vladi Republike Kosovo: *Dopuniti/izmeniti Uredbu 22/2015 o utvrđivanju procedure za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog rata Kosova: u vezi preciziranjem/predviđanjem roka za okončanje administrativne procedure i donošenja odluke Komisije o priznavanju ili odbijanju priznavanja statusa žrtve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu; u vezi sa preciziranjem/predviđanjem pravnog leka koji stoji na raspolaganju strankama, u postupku preispitivanja prijave i u postupku pokretanja sporne administrativne procedure pred sudom; u vezi sa preciziranjem/predviđanjem roka za donošenje odluke u postupku razmatranja prijave, po zahtevu za preispitivanje ili ponovnu ocenu prijave; obezbeđivanje poštovanja principa dvostepenosti i administrativne kontrole u postupku preispitivanja ili ponovne ocene prijave u vezi sa odbijanjem priznavanja statusa žrtve ratnog seksualnog nasilja.*

Dopuniti/izmeniti važeće zakonske propise, tako da se obezbedi pružanje psiho-socijalnih usluga i za žrtve kojima je priznat status.

Rok za podnošenje zahteva za priznavanje i proveru statusa ne bi trebalo da bude ograničen. Dopuna/izmena Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica, tako da se žrtvama seksualnog nasilja tokom rata priznaje pravo na besplatne primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene usluge u javnim zdravstvenim ustanovama.

Vladinoj komisiji za priznavanje i proveru statusa stradalih u Oslobođilačkom ratu Kosova:

Da razmotri, obradi i donese odluku o zahtevima za priznavanje ili odbijanje statusa ųrtve seksualnog nasilja, u skladu sa utvrđenim rokovima.

Prilikom izrade odluka, u okviru očuvanja poverljivosti stranaka, moraju se poštovati zakonski uslovi koji proizilaze iz članova 47. i 48. Zakona br. 05/L-031 o opštoj administrativnoj proceduri, odnosno u pogledu strukture i obaveznih elemenata administrativnog akta i obrazloženja.

U procesu vođenja intervjua sa preživelim, treba pronaći potrebne mogućnosti i modalitete za najbolju organizaciju vremena intervjua, kako bi se osiguralo da ųrtve budu zaštićene od otkrivanja i da se očuva poverljivost postupka i podataka o strankama dok se čeka na razgovor.

U procesu intervjuisanja preživelih mora se obezbediti poštovanje njihovog dostojanstva, ljudskih prava, fizičkog i psihosocijalnog blagostanja i privatnost.

Ministarstvu unutrašnjih poslova:

Obezbediti da prostorije/objekat u kojima deluje Komisija i gde se obavlja razgovor sa ųrtvama budu fizički i infrastrukturno pristupačne svima, a posebno osobama sa invaliditetom.

Obezbediti da prostorije u kojima Komisija radi i u kojima stranke obrađuju svoje prijave, po pristupu zgradi, budu odgovarajuće u svrhu očuvanja poverljivosti identiteta ųrtava/stranaka i zaštite od svake mogućnosti da njihov identitet bude otkriven javnosti i šire.

Ministarstvu finansija, rada i transfera:

Razviti relevantne procedure za obezbeđivanje identifikacionih kartica ųrtvama, u skladu sa članom 37 Uredbe br. 22/2015.

Sudskom savetu Kosova:

Prioritetno rešavanje predmeta pokrenutih na sudu.

Diskriminacija po osnovu pola u izboru zamenika direktora Radio televizije Kosova

Izveštaj je zasnovan na individualnoj žalbi i ima za cilj da skrene pažnju Radio Televiziji Kosova (RTK) u vezi sa pitanjem procedure izbora za zamenika generalnog direktora RTK-a i sprovođenja Zakona br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, u vezi sa ravnomernom zastupljenošću polova u izboru zamenika direktora RTK na konkursu od 22.11.2022.

Podnositeljka žalbe se prijavila za poziciju zamenika generalnog direktora RTK-a i održala je intervju za ovu poziciju. Uprava RTK-a je tada obavestena putem zvaničnog mejla da je na osnovu konačnog rezultata postigla 82,6 poena, a Komisija za selekciju je obavestila da će nakon isteka roka za žalbe generalnom direktoru RTK-a predložiti najuspešnijeg kandidata. Nakon toga, 30. decembra 2022. godine, nakon redovnog radnog vremena, dobila je obavještenje od Uprave RTK-a da će 6. januara 2023. godine biti pozvana na ponovni razgovor kod iste komisije za izbor.

Podnositeljka žalbe je saopštila da nakon dva zahteva koja je uputila Upravi RTK-a nije razjašnjeno po kom osnovu će se obaviti ponovni razgovor za mesto zamenika direktora RTK-a, te je zbog toga obavestila Upravu RTK-a da je odlučila da se ne pojavi na ponovnom razgovoru i nakon toga, 11. januara 2023. godine, podnela je žalbu Komisiji protiv odluke Komisije za izbor a koja je odbijena od strane komisije za žalbe.

U zahtevu Ombudsmana da ga RTK obavesti o žalbi, u pristiglom odgovoru je saopšteno da je proces izbora zamenika direktora RTK vraćen na razmatranje u skladu sa Uredbom o proceduri izbora generalnog direktora i višeg rukovodstva RTK, kojom je utvrđeno da

Komisija za žalbe može: *“Vratiti predmet na ponovno razmatranje, opisujući propuste koje Komisija za izbor treba da izbegne.”* Dalje u odgovoru je navedeno da ne postoji praksa da se predmet vraća Selekcionalnoj komisiji na ponovno razmatranje, jer je prošlo nekoliko meseci od stupanja na snagu ove *Uredbe o postupku izbora generalnog direktora i višeg rukovodstva*. U odgovoru je dalje objašnjeno da je Žalbena komisija za preispitivanje odluke Komisije za izbor postupila po pritužbi nezadovoljne strane, u kom slučaju je utvrdila povredu, ali povreda nije takve prirode koja bi oštetila ceo proces, te je žalbu podnositeljke žalbe usvojila kao delimično osnovanu i predmet vratila na ponovno razmatranje, sa preporukom da Komisija za izbor izbegne učinjene povrede.

Prema oceni Ombudsmana u ovom izveštaju, na osnovu okolnosti slučaja, isti ocenjuje da je postupak izbora zamenika direktora RTK vođen na način koji ostavlja mogućnost da se pokrenu suštinska pitanja u vezi sa regularnošću ovog procesa, iz razloga koji će biti objašnjeni u nastavku. Uprkos činjenici da je uložena uspešna žalba u vezi sa proceduralnim povredama prilikom ocenjivanja kandidata, vraćanje predmeta na ponovno razmatranje od strane Komisije za žalbe istoj komisiji za izbor, za koju je utvrđeno da je počinila proceduralne povrede, kompromituje ovaj proces zapošljavanja. Štaviše, propust da se jasno definišu okolnosti pod kojima se slučajevi mogu uputiti Komisiji za izbor na ponovno razmatranje ostavlja širok diskrecioni prostor za obe komisije, što takođe može dovesti do arbitrarnosti.

Ombudsman ocenjuje da je redovan i pravičan postupak RTK-a u ovom konkretnom slučaju doveden u pitanje. Ovo nije samo zbog činjenice da se stvar vraća na ponovno razmatranje istoj Komisiji za izbor, što je propustima koje je utvrdila Žalbena komisija oštetilo proces zapošljavanja, već i zbog činjenice da nejasnoća i ne transparentnost internih pravilnika o zapošljavanju ima brojne negativne uticaje na prava kandidata i zaposlenih. Proceduralni aspekt regrutovanja je suštinski preduslov za obezbeđivanje pravičnog i urednog procesa. Ovo je važno kako bi se osiguralo da proces selekcije kandidata bude strukturiran, pravedan i nepristrasan.

Ombudsman ocenjuje da je i u ovom slučaju narušen princip ravnopravnosti, s obzirom na to da je od četiri kandidata koji su prošli proceduru zapošljavanja, podnositeljka žalbe bila jedina kandidatkinja.

Podaci koje je Ombudsman dobio od RTK-a u okviru sveobuhvatne istrage u vezi sa sprovođenjem Zakona o ravnopravnosti polova od strane javnih institucija, rezultiraju da RTK nije sprovela zakonsku obavezu propisanu Zakonom br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, obezbeđujući minimalnu zastupljenost od pedeset procenata (50%) za svaki pol, na svim rukovodećim pozicijama i pozicijama donošenja odluka, sa ciljem jednake zastupljenosti polova.

Prema podacima, na višem rukovodećem nivou u RTK-u su 4 muškarca i jedna žena; na nivou srednjeg menadžmenta je 9 muškaraca i 7 žena; a na administrativnom nivou ima 36 muškaraca i 29 žena.

Ombudsman je kroz ovaj izveštaj preporučio Radio Televizija Kosova da izmeni Uredbu o Pravilniku o procedurama takmičenja u RTK, na način da se ukloni stav 3.3 člana 38, koji kaže: *„Vratiti predmet na ponovno razmatranje tako što će opisati propuste koje Komisija za izbor treba da izbegne.“*, ili da se jasno definišu okolnosti na osnovu kojih se predmet vraća na ponovno razmatranje, kao i da se sprovede zakonska obaveza propisana Zakonom br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, obezbeđujući minimalnu zastupljenost od pedeset procenata (50%) za svaki pol, na svim rukovodećim pozicijama i pozicijama donošenja odluka, sa ciljem jednake zastupljenosti polova.

Odluka Ministarstva Zdravstva o zameni, održavanju ili postavljanju proteza samo za lica koja imaju status invalida rata OVK-a, isključujući civilne invalide rata, smatra se diskriminatornom

Izveštaj je sačinjen na osnovu pojedinačne žalbe i svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju Ministarstva zdravstva u vezi sa primenom Odluke br. 01/194 od 20. marta 2024. godine o pokrivanju medicinskog lečenja lica sa statusom ratnog invalida, koju je donela Vlada Republike Kosovo, na osnovu člana 6. Zakona br.04/L-054 o Statusu i Pravima Palih Boraca, Invalida, Veterana, Pripadnika Oslobođilačke Vojske Kosova (OVK), Civilnih žrtava i njihovih Porodica.

Vlada Republike Kosovo donela je Odluku br. 01/194, kojom prilikom je odobrila zahtev Ministarstva zdravstva za pokrivanje medicinskog lečenja lica sa *statusom ratnog invalida* radi zamene, održavanja ili ugradnje proteza, van javnih zdravstvenih ustanova, kada ove potonje ne pružaju ove usluge. Odlukom je propisano da se finansijska sredstva za sprovođenje ove odluke koriste iz budžeta programa medicinsko lečenje van javnih zdravstvenih ustanova. Štaviše, odlukom se Ministarstvo zdravstva i Fond zdravstvenog osiguranja obavezuju da ovu odluku sprovedu u skladu sa važećim zakonima.

Ministarstvo zdravstva je donelo Odluku br. 43/III/2024, kojom obavezuje Odbor za medicinsko lečenje van javnih zdravstvenih ustanova da finansijski pokrije zamenu, održavanje ili ugradnju proteza po zahtevu koji aplikant izabere prilikom apliciranja za medicinsko lečenje van javnih zdravstvenih ustanova, samo za lica koja imaju status ratnog invalida OVK-a. Prema ministarstvu, uzimajući u obzir da Administrativno uputstvo br. 03/2023 o medicinskom lečenju van javnih zdravstvenih ustanova ne utvrđuje kategoriju lica sa statusom ratnog invalida OVK-a i da je u primeni Odluke br.01/194 Vlade Republike Kosovo od 20. marta 2024. godine odlučeno kao u dispozitivu ove odluke (Odluka br.43/III/2024).

Podnosilac žalbe je, u svojstvu predsednika Udruženja civila ranjenih od mina, podneo žalbu Kabinetu premijera i Fondu zdravstvenog osiguranja na odluku Odbora Fonda zdravstvenog osiguranja, koji na osnovu Odluke br. 01/194 donete od strane Vlade Republike Kosovo, nije uzeo u obzir zahteve civilnih invalida rata za zdravstveno lečenje i obezbeđivanje dovoljnih sredstava za proteze.

Podnosilac žalbe navodi da se civilni invalidi rat osećaju diskriminisanim od strane MZ-a, nakon što je Vlada Republike Kosovo donela odluku na osnovu člana 6. Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika OVK-a, civilnih žrtava i njihovih porodica, koji definiše posebne beneficije i za civilne invalide rata, dok je odlukom MZ-a ove beneficije predviđeno samo za *lica sa statusom ratnih invalida OVK-a*, isključujući *civilne invalide rata*.

Ombudsman nalazi da Odluka Ministarstva zdravlja broj 43/III/2024 od 22. marta 2024. godine predstavlja diskriminatorni pristup jer se predmetnom odlukom utvrđuju beneficije samo za lica sa statusom ratnog invalida OVK-a, isključujući kategoriju lica sa statusom civilnog invalida rat, iako ove dve kategorije uživaju iste beneficije, koje su izričito definisane u članu 6. stav 1.7. Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, pripadnika OVK-a, civilnih žrtava i njihovih porodica. Iz tog razloga, Ombudsman je preporučio Vladi da poništi Odluku br. 43/III/2024 od 22. marta 2024. godine, donete od strane Ministarstva zdravstva. Dok je Ministarstvu zdravstva preporučio da preduzme mere u skladu sa Zakonom br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, pripadnika OVK-a, civilnih žrtava i njihovih porodica, za pružanje posebnih beneficija za civilne invalide rata.

Mišljenje u vezi sa obavezama Univerziteta u Prištini „Hasan Priština“ da postupa u skladu sa principima Zakona o zaštiti od diskriminacije

Ombudsman je ovim mišljenjem izneo svoj stav u vezi sa obavezama Prištinskog univerziteta „Hasan Priština“, da u vršenju svojih dužnosti i odgovornosti postupa u skladu sa principima Zakona o zaštiti od diskriminacije i relevantnim zakonodavstvom na snazi. Mišljenje je sastavljeno na osnovu pritužbe podnete protiv Univerziteta u Prištini „Hasan Priština“ (u daljem tekstu: UP), vezano za tvrdnju o povredi prava na rad i obavljanje profesije, kao i nejednak tretman i diskriminaciju u postupku zasnivanja radnog odnosa.

Univerzitet u Prištini, u okviru nadležnosti utvrđenih članom 173, stav 4, Statuta UP-a, u skladu sa Zakonom br. 04/L-037 o visokom obrazovanju, kao i Uredbom br. 886 o postupku izbora u vezi sa imenovanjem, ponovnim imenovanjem i napredovanjem akademskog osoblja, 31. maja 2023. godine raspisao Javni konkurs br.1/331, o imenovanju, ponovnim imenovanju i napredovanju akademskog osoblja na fakultetima UP-a. Podnosilac žalbe je, na osnovu tačke 1. konkursa, konkurisao za radno mesto broj 13: „*Jedan asistent za predmete: Istorija Jugoistočne Evrope II (O), Javna istorija, Upravljanje programima o očuvanju istorije (O), Sređivanje i obrada arhivske građe (O), Arhivistika – teorija i praksa (O), Arhivsko zakonodavstvo (O), Istorija moderne civilizacije (O)*, za koju poziciju su se prijavila još 4 kandidata.

S tim u vezi, Filozofski fakultet je, nakon završenog postupka regrutovanja, u biltenu UP-a objavio Izveštaj u kome je podnosilac žalbe izabran kao uspešan kandidat i uputio ga, uz predloge za izabrane kandidate, Kancelariji za nastavne poslove pri Rektoratu UP-a, koja kancelarija nije utvrdila povrede na poziciji za koju je podnosilac žalbe izabran.

Podnosilac žalbe je potom saopštio da se rektor obratio Etičkom savetu sa zahtevom za preispitivanje akademskog integriteta podnosioca pritužbe, tvrdeći da je takav zahtev podnet samo za njega, a ne i za desetine drugih kandidata koji su izabrani u ovom postupku regrutovanja. Etički savet je Odlukom broj 159 preporučio Senatu: „*Da uzme u obzir činjenicu da bi ugled i kredibilitet Univerziteta bili ozbiljno ugroženi ukoliko se u procesu regrutovanja akademskog osoblja potpuno apstrahuje etička podobnost i sumnjiva prošlost kandidata, posebno ako se ova prošlost uzme u obzir u odnosu na Univerzitet*”.

Senat Univerziteta doneo je Odluku br. 647, kojim je odbilo imenovanje podnosioca pritužbe/kandidata na akademsko zvanje za koje je konkurisao.

Ombudsman, imajući u vidu činjenicu da je postupak izbora u vezi sa imenovanjem, ponovnim imenovanjem i napredovanjem akademskog osoblja na UP-u jasno definisan Uredbom 886, dok je imenovanje akademskog osoblja definisano i članom 171. Statuta UP-a, smatra da je rektor, u slučaju kada se obratio Etičkom savetu, sa zahtevom za preispitivanje akademskog integriteta podnosioca žalbe, postupio mimo ovlašćenja definisanih Statutom UP i suprotno Uredbi br.886. Štaviše, takav zahtev je podnet samo za podnosioca žalbe, a ne za desetine drugih kandidata koji su izabrani u ovoj proceduri regrutovanja.

Na osnovu člana 173. Statuta UP, akademsko osoblje će imenovati rektor prema odluci Senata, zasnovane na predlog veća akademske jedinice. Ukoliko se predlog odbije, vraća se na ponovno razmatranje Veću akademske jedinice. Dok, ako veće akademske jedinice, i nakon ponovnog razmatranja, donese isti predlog, konačnu odluku donosi Senat. Sva imenovanja se vrše nakon razmatranja prijavne dokumentacije od strane komisije za ocenjivanje koju formira veće akademске jedinice na predlog grane - departmana.

S obzirom na to da podnosilac pritužbe nije bio i nije u radnom odnosu na UP i nije student, ocenjuje da rektorov zahtev upućen Etičkom savetu predstavlja povredu utvrđenih procedura Uredbom 886. Ombudsman ovu ocenu zasniva na određenjima Etičkog kodeksa (br. prot.1/751, od 19.7.2013.), koji u članu 3. definiše delokrug ovog kodeksa i koji se odnosi na

svo akademsko osoblje zaposleno na UP, bez obzira na oblik i vrstu ugovora o radu, nivo imenovanja, uključujući, ali ne ograničavajući se i na položaj predavača, asistenta, docenta, vanrednog profesora i redovnog profesora. Stoga se odredbe Etičkog kodeksa UP-a ne primenjuju na kandidate u postupku izbora/regrutovanja akademskog osoblja.

Ombudsman ističe da ni Uredba br. 886 ne sadrži nijednu odredbu koja reguliše pitanje kredibiliteta ili integriteta lica koja učestvuju u postupku izbora za osoblje UP-a. Međutim, pitanje integriteta za kandidate u postupku izbora, a koji nisu zaposleni u UP, ocenjuje se izvođenjem dokaza od strane nadležnog suda da kandidat nije pod istragom i da nije osuđen. Takvi dokaz je naveden u Opštim uslovima raspisanog konkursa, tačka II. - Dokumentacija potrebna za apliciranje, tačka j), navedena na Javnom konkursu br. 1/331, od 31. maja 2023. godine, o imenovanju, ponovnom imenovanju i napredovanju akademskog osoblja na fakultetima UP-a.

Postupci rektora, odluka Etičkog saveta i na kraju odluka Senata, pored stš stavljaju podnosioca pritužbe u neravnopravan položaj, iste predstavljaju i diskriminaciju prema definicijama člana 1. Zakona br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije: „suzbijanje diskriminacije zasnovane na nacionalnosti ili povezanosti sa zajednicom, društvenom ili nacionalnom poreklu, [...] ili bilo kojoj drugoj osnovi, sa ciljem primene principa jednakog tretmana“.

Zahtev Rektora upućen Etičkom savetu za preispitivanje akademskog integriteta podnosioca pritužbe, a ne drugih kandidata izabranih u istom postupku regrutovanja je proizvoljan zahtev i podnosioca pritužbe stavlja u neravnopravan položaj u odnosu na druge kandidate, shodno tome, takav postupak predstavlja diskriminaciju.

Univerzitet u Prištini, pored priemen važećeg zakonodavstva uopšte i kojeg primenjuj u svojim svakodnevnim aktivnostima, dužan je da postupa u potpunosti u skladu sa principima Zakona o zaštiti od diskriminacije. Nepoštovanje unutrašnjih akata prema njihovoj nameni i obimu, kao i nesprovođenje principa Zakona o zaštiti od diskriminacije, dovodi do kršenja ljudskih prava, odnosno do diskriminacije.

Mišljenje u vezi sa obavezama državnih organa da postupaju u skladu sa principima Zakona o zaštiti od diskriminacije

Ovo Mišljenje ima za cilj da iznese stavove Ombudsmana u vezi sa obavezama državnih organa da u vršenju svojih dužnosti i odgovornosti postupaju u skladu sa načelima Zakona o zaštiti od diskriminacije i relevantnim zakonodavstvom na snazi. Mišljenje je zasnovano na individualnoj žalbi podnetoj protiv Nezavisne komisije za rudnike i minerale sa navodima o diskriminaciji na osnovu starosti u slučaju donošenja odluke o prestanku radnog odnosa kao predsedavajuć odbora NKRM-a.

Podnosilac žalbe nije uspela da završi svoj petogodišnji mandat predsedavajuće Odbora, kao što je izabrana od strane Skupštine Republike Kosovo. Uz obrazloženje da je predsedavajuća navršila starosnu dob za penzionisanje, ostala tri člana Odbora su doneli odluku za penzionisanje podnositeljke žalbe. Odluka je zasnovana na član 59. tačka 3. Zakona o RM-u. Ombudsman ocenjuje da je Odbor NKRM-a prekoračio svoje nadležnosti po zakonu o kome je reč, pošto je ova nadležnost isključiva za Skupštinu Republike Kosovo.²⁷³

Skupština Republike Kosovo nije reagovala na ovakav postupak tri člana Odbora. Naprotiv, Komisija za privredu, industriju, preduzetništvo i trgovinu Skupštine Republike Kosovo je posle nekoliko meseci pozvala članove Odbora NKRM-a na sastanak o pitanjima vezanim za njihov rad i odgovornost kao odbora, gde je i podnositeljka žalbe bila prisutna na sastanku, iako je Skupština Republike Kosovo kasnije razrešila ceo Odbor, uključujući i podnositeljku žalbe.

²⁷³ Zakon br. 03/L-163 o rudnicima i mineralima i zakon br. 04/L-158 o izmeni i dopuni zakona br. 03/L-163 o rudnicima i mineralima, odnosno član 60 [Razrešenje članova odbora].

Ombudsman ocenjuje da je donošenje takve odluke o penzionisanju podnositeljke žalbe, od strane nenadležnog organa, takođe u suprotnosti sa Zakonom br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, konkretno članom 4, stav 1 istog, koji je definisao princip zakonitosti.²⁷⁴ Takva odluka je nezakonita u smislu člana 52. istog zakona, koji definiše nezakonitost upravnog akta ako je „*donet u nedostatku ovlašćenja zakonom, u skladu sa stavom 2. člana 4. ovog zakona (stav 1. tačka 1.1), a javni organ koji ga je doneo je delovao nenadležno*”. (podstav 1.2).

Ombudsman, iz odgovora i dokumenata dobijenih od NKRM-a, primećuje da takvu praksu NKRM u prošlosti nije sledila sa jednim od članova odbora (muškarac), u slučaju sličnom onom kod podnositeljke žalbe, gde je jedan od članova Odbora u tokom obavljanja mandata navršio starosnu dob za penzionisanje, ali je on nastavio mandat do njegovog završetka.

Štaviše, Ombudsman ocenjuje da je NKRM ne samo prekoračila svoja zakonska ovlašćenja, već je delovala i suprotno Zakonu o zaštiti od diskriminacije.

Ovakav pristup, po mišljenju Ombudsmana, predstavlja višestruku diskriminaciju prema definiciji Zakona o zaštiti od diskriminacije, član 4. stav 1. podstav 1.10, koji nastaje kada je diskriminacija zasnovana na bilo kojoj kombinaciji po osnovu predviđenim ovim zakonom.

Ombudsman ocenjuje da NKRM, pored primene svih drugih zakona na snazi, ima obavezu da u vršenju svojih aktivnosti postupa u punoj saglasnosti sa principima Zakona o zaštiti od diskriminacije. Neprimenjivanje principa Zakona o zaštiti od diskriminacije dovodi do kršenja ljudskih prava, odnosno diskriminacije, kao i u slučaju podnositeljke žalbe.

Pravo na život

Procena tretiranja i poštovanje prava pacijenata u odeljenju za hitnu pomoći i Intenzivnoj Psihijatriji na Psihijatrijskoj klinici u Prištini

Izveštaj je pokrenut po službenoj dužnosti na osnovu izveštavanja portala „KOHA“ pod naslovom: „*Preminuo je jedan pacijent na Psihijatrijskom odeljenju, zapalio je sobu*“²⁷⁵, da je u sredu uveče (24. avgusta 2023.) požar zahvatio jednu od prostorija u Odeljenju intenzivne psihijatrijske hitne pomoći u Univerzitetском kliničkom centru Kosova. Dok je istog dana (24. avgusta 2023. godine) u saopštenju Univerzitetskog kliničkog centra Kosova u vezi sa slučajem naglašeno sledeće: „*Univerzitetski centar Kosova (UKCK) saopštava da je sinoć oko 23:00 časa došlo do požara u Odeljenju za hitnu psihijatrijsku pomoć i intenzivnu negu, u jednoj od soba zatvorenog tipa, gde pacijenti borave privremeno, pacijenti u stanju agresivnosti i izražene psihomotorne agitacije, nesvesni psihičkog stanja. U istom Odeljenju, u isto vreme, sumnja se da je pacijent pod za sada nepoznatim okolnostima zapalio sobu (prostoriju) zatvorenog tipa, pri čemu je on usled gušenja dima (asfikcije) izgubio život, uprkos maksimalnim naporima zdravstvenog osoblja da spase pacijenta*“.²⁷⁶

Svrha izveštaja je procenjivanje lečenja i poštovanja prava pacijenta I. S. (sada pokojnog), sa nedobrovoljnim lečenjem, smeštenim u Ustanovu za mentalno zdravlje, u Odeljenju za Hitnu pomoć i intenzivnu psihijatriju (u daljem tekstu: UKIP), prava zagarantovanih Ustavom Kosova, važećim zakonima i međunarodnim aktima, jer zbog svoje ranjivosti mentalno oboleli zahtevaju dovoljno pažnje da bi se sprečio bilo kakav oblik ponašanja ili izbeglo bilo kakvo nečinjenje protiv njihovog blagostanja.

U ovom izveštaju, Ombudsman je, na osnovu nalaza od poseta izvršenih u Odeljenju UKIP-a,

274 Zakon br. 05/L -031 o opštem upravnom postupku, član 4, stav 1: „Javni organi postupaju u skladu sa Ustavom, važećim zakonima, kao i opštim upravnim pravilima koja se primenjuju u okviru svojih ovlašćenja i u skladu sa svrhom za koju su ova ovlašćenja data.”

275 <https://www.koha.net/kronike-e-zeze/389595/vdiq-nje-pacient-ne-repartin-e-psikiatrise-ia-vuri-flaken-dhomes>

276 <https://shskuk.rks-gov.net/News/SingleNews/17790>

procene dokumentacije, između ostalog, konstatovao da je pacijent, i uprkos tome što je bio posećivan svakih 30 minuta, trebao je da se podvrgava kontinuiranom nadzoru češće od 30 min od strane medicinskog osoblja, jer je pacijent bio u teškom mentalnom stanju. Češće posete bi sprečile svaki oblik samopovređivanja dotičnog pacijenta i drugih pacijenata.

Na osnovu standarda KPT-a, u slučajevima izolacije pacijenata, jedan bolničar mora da bude stalno prisutan u Sobi (prostoriji) za izolaciju, kako bi održao terapijski savez sa pacijentom i ponudio mu pomoć, ili bolničar može stajati van pacijentove sobe (ili u susednoj sobi koja ima prozor da bih komunicirao sa pacijentovom sobom), pod uslovom da pacijent može u potpunosti da vidi člana osoblja, a ovaj pontonji da može da stalno posmatra i čuje pacijenta.

Pacijenta, sada pokojnog I. S., prijemno osoblje nije uredno pregledalo prilikom prijema. Pošto bi odgovarajući pregled pacijenta po prijemu sprečio svaki oblik samopovređivanja, takođe sprečio bi i povređivanje drugih pacijenata smeštenih na odeljenju UKIP-a. U cilju garancije primljenog pacijenta, u principu, pacijent mora biti detaljno pregledan i stavljen u poziciju da da svoj slobodan pristanak i bude obavešten, koliko je to moguće, o nedobrovoljnom lečenju i njegovom smeštaju u izolaciju. Takođe, odluku o nedobrovoljnom smeštaju mora doneti sudski organ ili biti potvrđeno od strane takvog organa u kratkom roku, jer u predmetnom slučaju nadležni sud uopšte nije obavešten.

Ombudsman takođe konstatuje da dimni alarm nije bio u funkciji u vreme nastanka slučaja, a takođe je prilikom poslednje posete primetio da dimni alarm i dalje nije stavljen u funkciji. Odeljenje UKIP-a nije pod nadzorom sigurnosnih kamera, osim dela u Kancelariji za prijem pacijenata.

Soba za izolaciju, u kojoj je bio smešten pacijent I. S. (sada pokojni), nije predstavljala umirujuće i bezbedno okruženje. Takođe, prilikom poslednje posete UKIP-u, ombudsman je primetio da Izolaciona soba u kojoj se incident dogodio još uvek nije renovirana. Zbog toga, Ombudsman zaključuje da Izolaciona Soba u kojoj se smeštaju pacijenti treba da bude posebna za ovakvu namenu. Konkretno, okruženje mora garantovati bezbednost ograničenog pacijenta i obezbediti smirujuće okruženje za njega.

Obrazac Sobe za izolaciju je manjkav i ne pruža mnogo informacija o pacijentu koji je smešten u izolaciju. Nedostatak informacija dovodi do nedostatka dokaza o uslugama koje pruža osoblje. Ombudsman konstatuje da je odgovornost državnih organa da ispune pozitivne obaveze zaštite i poštovanja mentalno oboljelog lica. Mentalno oboleli ljudi zahtevaju povećanu pažnju kako bi se sprečio bilo koji oblik opasnog ponašanja za sebe ili druge. Primena mere izolacije treba da se sprovodi u najkraćem mogućem roku (obično u minutima, a ne satima) i uvek treba da se završi u trenutku kada prestanu uzroci ograničenja. Budući da je u konkretnom slučaju preminulog I. S. mera izolacije primenjivana na više dana, za šta ne može biti nikakvog opravdanja i, po oceni Komiteta za sprečavanje torture i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (KST), može dovesti do zlostavljanja.

Ovim izveštajem preporučuje Ministarstvu zdravstva da se u slučajevima kada se primenjuju mera izolacije, pacijenti treba da se posećuju kontinuirano i često. Takođe, soba za bolničare treba da se nalazi u blizini sobe za izolaciju u Odeljenju Hitne pomoći i intenzivne psihijatrijske nege; Pregledi pacijenata treba da budu detaljnije, a prakse drugih zemalja treba da se preispitaju za korišćenje detektora za telesne provere pre prijema; Operacionalizovati dimni alarm u Odeljenju Hitne pomoći i intenzivne psihijatrijske nege; Instalirati sigurnosne kamere širom Odeljenja za hitne slučajeve i intenzivne psihijatrijske nege; Renovirati some za izolaciju, prema međunarodnim standardima, stvarajući bezbedno i smirujuće okruženje za pacijente u Odeljenju za hitne slučajeve i intenzivne psihijatrijske nege; Napravite formulare za sobe za izolaciju koji uključuju vreme početka i završetka mere, okolnosti slučaja, razloge za njeno korišćenje, ime lekara koji ju je naredio ili odobrio, i pokazivanje o svim povredama koje je zadobio pacijent ili osoblje, kao i svako postupanje bolničara u toku nadzora (posmatranja).

Pravo na pravično i nepristrasno suđenje

Izveštaji koji se odnose na odugovlačenje sudskih postupaka na svim nivoima sudova

Prema tumačenju Evropskog suda za ljudska prava, odugovlačenje sudskih postupaka odnosi se na vremenski period od momenta početka postupka do trenutka okončanja tog sudskog predmeta. I tokom ove izvještajne godine zaprimljen je relativno veliki broj pritužbi i identifikovan je jedan broj slučajeva u kojima je, kroz izvještaje, utvrđeno da je bilo kašnjenja preko razumnih rokova, što nužno utiču na pravo na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman, po pravilu, daje opšte preporuke za funkcionisanje pravosudnog sistema i neće se mešati u predmetima i drugim pravnim postupcima koji se vode pred sudovima, osim kada se evidentira odugovlačenje procedura. U tom smislu, svrha upućivanja izvještaja sudovima je da se skrene pažnja na potrebu preduzimanja odgovarajućih radnji za razmatranje i odlučivanje o predmetima bez daljeg odugovlačenja, uzimajući u obzir činjenicu da odugovlačenje sudskih postupaka utiče na pravično i nepristrasno suđenje.

Da bi se utvrdilo da li je trajanje postupka bilo razumno, prilikom izrade ovih izvještaja uzeti su u obzir sledeći faktori: složenost slučaja; ponašanje podnosioca zahteva, ponašanje relevantnih sudskih organa i značaj onoga što je u pitanju za podnosioca zahteva u sporu.

Na osnovu ovih faktora, izvršena je opšta ocena okolnosti pitanja podnetih instituciji u 50 izvještaja, kroz koje je zaključeno da takva odugovlačenja, bez pravosnažnih odluka, krše:

- pravo na pravično suđenje, pravilan proces, u razumnom roku, kako je definisano i zaštićeno članom 31. Ustava Republike Kosovo i članom 6. EKLJP-a;
- pravo na delotvorne pravne lekove, zaštićeno članom 32. Ustava Republike Kosovo i članom 13. EKLJP-a;
- pravo na sudsku zaštitu prava utvrđenih članom 54. Ustava Republike Kosovo.

Izveštaji upućeni sudovima tokom ove godine su sledeći:

Posebnoj komori Vrhovnog suda Kosova upućeno je četrnaest izvještaja sa preporukama. Odgovori na ove preporuke dati su u deset slučajeva, od kojih su tri preporuke realizovane, dok sedam preporuka čekaju na implementaciju, dok u četiri izvještaja sa preporukama nije dat odgovor.

Apelacionom sudu je upućeno sedam izvještaja. Odgovori su dati u tri slučaja, od kojih su tri preporuke realizovane, dok jedna preporuka čeka na implementaciju, dok u tri izvještaja nije dat odgovor.

Privrednom sudu je upućen izvještaj sa preporukom u kojem sud nije dao odgovor u vezi sa njegovom implementacijom.

Osnovnim sudovima upućeno je dvadeset i šest izvještaja. U dvadeset i jednom izvještaju dat je odgovor u dvadeset i jednom slučaju, od čega su četiri preporuke realizovane, dok sedamnaest preporuka čeka na implementaciju, dok u pet izvještaja nisu dali odgovor.

Nepreduzimanje radnji od strane Policijskog inspektorata Kosova da završi istražni postupak prema podnosiocu žalbe

Svrha ovog izvještaja je identifikovanje kršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane Policijskog inspektorata Kosova (PIK), i skretanje pažnje na preduzimanje odgovarajućih radnji u cilju okončanja istražnog postupka protiv podnosioca pritužbe, a o i na obezbeđivanje

odgovornosti odgovornih službenika PIK-a uključenih u slučaj.

Podnosilac žalbe tvrdi da je PIK prekršio zakonske procedure povodom davanja preporuke KP-u da ga suspenduje sa posla a posledice takvog postupanja i dalje ima u vezi sa ovom radnjom. Prema podacima, glavni izvršni službenik PIK-a je preporučio direktoru KP-a, između ostalog, suspenziju podnosioca žalbe sa posla do okončanja istrage. Istog dana, generalni direktor KP-a je odlukom br. 01/0929 privremeno suspendovao podnosioca žalbe sa posla, sa 50% njegove plate, iako prema podnosiocu žalbe on nije zvanično obavešten o razlozima suspenzije, osim informacije da je PIK preporučio njegovu suspenziju iako on nikada nije bio intervjuisan od strane PIK-a u svojstvu osumnjičenog.

U vezi sa njegovom suspenzijom, podnosilac pritužbe je tvrdio da je o tome izveštavano u medijima, predstavljajući ga kao zloupotrebiteља službene dužnosti, za šta je podnosilac pritužbe naveo da je to izazvalo da se oseća javno linčovanim i kao posledica toga doživeo anksioznost i osećaj stida sa svoje strane.

Nakon toga, generalni direktor KP-a je doneo Odluku 01/0006/19, kojom je suspendovanje podnosioca žalbe prekinuto na osnovu preporuke koje je PIK dao, iako podnosilac žalbe ponovo nije bio obavešten niti o razlozima suspenzije, ni o razlozima za prekid suspenzije.

On tvrdi da i dalje trpi posledice u vezi sa suspenzijom, čak i nakon što je KP donela odluku o ukidanju suspenzije protiv njega, još uvek mu nije isplaćeno 50 odsto plate za period u kome je bio suspendovan i da u PIK-u figurira da ima otvoreni predmeti za koje se ne zna kada će istraga biti završena.

U komunikaciji sa nadležnim organima, Ombudsman je obavešten od Osnovnog tužilaštva u Prištini da su okončali ovaj slučaj izveštajem dana 12.04.2023.

Ovim izveštajem Ombudsman ocenjuje da se ovaj proces, iako se razvijao tek u pretkrivičnoj fazi, ispostavilo da je trajao skoro šest godina, iako je prema Državnom tužilacu slučaj je samo zatvoren izveštajem, dok neopravdano odugovlačenje PIK-a da okonča postupak krši pravo podnosioca žalbe na delotvorne pravne lekove. Štaviše, podnosilac žalbe se suočavao sa posledicama po svoju karijeru zbog ovih slučajeva koji su i dalje vođeni kao otvoreni u PIK-u.

Prema ESLJP, „razumna“ dužina postupka mora se proceniti na osnovu okolnosti slučaja i u odnosu na kriterijume: složenosti pitanja, stav podnosioca žalbe i relevantnih organa, kao i interese podnosioca žalbe u sporu.²⁷⁷ Sud je naglasio da se član 6 primenjuje na celinu postupaka u vezi sa “osnovanošću svake krivične optužbe”²⁷⁸, počev od faze sprovedenih istraga od strane policije²⁷⁹, pa do određivanja kazne.

Ombudsman ocenjuje da se proces u slučaju podnosioca žalbe ne može smatrati složenim i primećuje da je PIK, igrajući pasivnu ulogu u efikasnom rešavanju slučaja podnosioca žalbe i na osnovu važećih zakona, pokazao nedostatak u svom delovanju, odnosno funkcionisanju, kao i sumnje u proizvoljnost.

Ombudsman, u ovom slučaju, ocenjuje da se viktimizacija ne može tumačiti u užem smislu, ali da se ipak mora posmatrati u svetlu okolnosti slučaja a koji se odnose na radnje koje je podnosilac pritužbe preduzeo u prijavljivanju slučaja za koji je procenio da može predstavljati povredu zakona. Dok, jedno od užih značenja pojma viktimizacija je situacija kada se lice stavlja u položaj žrtve zbog prijavljivanja ili pokretanja pitanja u vezi sa slučajevima koji se odnose na nepovoljno postupanje u uživanju njegovih/njenih prava.

Ombudsman u ovom izveštaju konstatuje da PIK nije efikasno postupao sa slučajem i nije

277 Slučaj Luli i drugi protiv Albanije, posebno stavovi 91 i 95.

278 Slučaj Phillips p. Ujedinjeno Kraljevstvo, 5.06.2001, br. 41087/98, § 39.

279 Slučaj Imbroscia p. Švajcarske.

delovao prema važećim zakonodavstvom. Ovaj proces, iako je vođen samo u pretkrivičnoj fazi, ispostavilo se da to traje skoro šest godina, iako je prema državnim tužilacu slučaj je već izveštajem zatvoren, dok neopravdano odugovlačenje PIK-a da okonča postupak krši pravo podnosioca žalbe na delotvorne pravne lekove.

Štaviše, Ombudsman konstatuje da je povređeno pravo podnosioca žalbe na pravilan postupak, odnosno pravo na pravično i nepristrasno suđenje, zagarantovano članom 31. Ustava i članom 6. EKLJP-a. Što se tiče ovog prava, Ombudsman konstatuje da postoji povreda tri aspekta pravilnog postupka: prvo, produženje krivičnog istražnog postupka od strane PIK-a, od 2018. godine, predstavlja povredu prava podnosioca žalbe na pravilan postupak. Drugo, činjenica da podnosilac žalbe nije u što kraćem roku obavešten o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega, i treće, javno linčovanje putem medija predstavlja povredu pretpostavke nevinosti.

Ovim izveštajem, Ombudsman je preporučio Policijskom inspektoratu Kosova da, bez daljeg odlaganja, preduzme odgovarajuće radnje u cilju okončanja istražnog postupka protiv podnosioca žalbe i dalje izbegavanja njegove viktimizacije, kao i preduzimanje mera za obezbeđivanje odgovornosti odgovornih službenika PIK-a koji su uključeni u slučaj, zbog zakonskih povreda, kao i nezavršetka istražnog postupka protiv podnosioca pritužbe, u skladu sa zakonima na snazi.

Pravo na pravna sredstva

Mišljenje u vezi sa obavezama državnih organa da postupaju u skladu sa načelima, opštim pravilima, uslovima prihvatljivosti kao i postupanja po pritužbama građana, prema utvrđivanjima Zakona o Opštem Upravnom Postupku

Mišljenje se zasniva na pojedinačnoj pritužbi i ima za cilj da iznese stavove Ombudsmana u vezi sa obavezama državnih organa da prilikom vršenja svojih dužnosti i odgovornosti postupaju u skladu sa načelima, opštim pravilima, uslovima prihvatljivosti kao i postupanju po pritužbama građana, shodno utvrđivanjima Zakona o Opštem Upravnom Postupku i odgovarajućem zakonodavstvu na snazi.

Podnositeljka žalbe je tvrdila da se prijavila za poziciju stomatologa u GCPM-u u Kosovu Polju, na Konkursu br. 686, raspisanom 7. jula 2022. od strane Opštine Kosovo Polje/Odeljenja za zdravstvo i socijalnu zaštitu. Ona je podvrgnuta pismenom testu 29. jula 2022. godine, prema obaveštenju Opštinske Komisije za selekciju, za održavanje testa.

U GCPM-u u Kosovu Polju, podnositeljka žalbe je shvatila da je objavljena lista sa imenima kandidata i poenima dobijenim na pismenom testu i intervjuu. Podnositeljka žalbe je dodala da je u objavljenoj listi na njeno ime su dati poeni na pismenom testu, dok je u delu poena intervjua stavljena napomena „nije došla“. Ona je naglasila da uopšte nije obaveštena o usmenom intervjuu, iako je položila pismeni test. Stoga je protiv objavljene liste 29. avgusta 2022. godine podnela žalbu Komisiji za žalbe u Opštini Kosovo Polje putem pošte, ali nikada nije dobila odgovor.

Opština Kosovo Polje nije dobila odgovor na dva zahteva podneta za informacije o žalbi.

Neodgovaranje na pritužbu je, po mišljenju Ombudsmana, u suprotnosti sa principima Zakona br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, odnosno principom objektivnosti i nepristrasnosti i principom legitimnih i razumnih očekivanja, iz kojeg proizilazi obaveza organa javne uprave da postupaju objektivno i nepristrasno,²⁸⁰ i da njihovo postupanje mora biti predvidljivo i da poštuje legitimna i razumna očekivanja lica.

²⁸⁰ Zakon br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, član 7 i član 8.

Javni organ, a što je u ovom slučaju opština Kosovo Polje (Komisija za žalbe), nije primenio upravni postupak, koji je osnov za delovanje javnih organa u upravnim stvarima, i, shodno tome, propust da odgovori na žalbu podnositeljke žalbe od strane Opštine Kosovo Polje predstavlja povredu prava podnositeljke žalbe utvrđeno članom 31. stav 1. Ustava i članom 6. stav 1. EKLJP kojim se utvrđuje pravo na na pravilan proces.

Ombudsman skreće pažnju da cilj dobrog upravljanja organima javne uprave, između ostalog, treba da bude i stvaranje dobre prakse kroz promovišući usklađenu i upravnu kulturu usmerenu na građane, koja se uči iz interakcije sa građanima.²⁸¹ Ne dovodeći u pitanje druge procese u vezi sa pitanjem podnositeljke žalbe, iz analize pitanja ocenjuje se da Opština Kosovo Polje (Komisija za žalbe) nije primenila upravni postupak, koji je osnov za delovanje javnih organa u upravnim stvarima. Nisu poštovani principi, opšta pravila, uslovi prihvatljivosti i postupanja po pritužbama građana, samim tim nije postupila u skladu sa Zakonom br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku i nepostupanje po zakonskim utvrđenjima dovodi do povrede ljudskih prava, u konkretnom slučaju podnositeljke žalbe.

Ovim mišljenjem Ombudsman skreće pažnju na ustavne i zakonske obaveze organa koji vrše legitimnu vlast u Republici Kosovo, da su dužni da odgovore na zahteve Ombudsmana i da mu u razumnom roku dostave sva dokumenta i informacije koje se traže u skladu sa zakonom.

Sloboda izražavanja

Jezik u javnom diskursu u odnosu na obaveze koje država ima u garantovanju slobode izražavanja i sprečavanju govora mržnje

Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju na podizanje svesti javnosti i institucija u vezi sa međunarodnim i domaćim standardima, pravom na slobodu izražavanja i konceptom govora mržnje. Takođe ima za cilj da doprinese razumevanju diskursnih obrazaca jezika koji se koriste u društvenim medijima i javnoj komunikaciji u zemlji, uključujući govor mržnje, diskriminatorski jezik, uvredljiv jezik i retoriku koja uključuje neslaganje sa određenim idejama ili mišljenjima, osporavanje ideja ili uverenja, retoriku koja uključuje negativne nenasilne radnje ili karakterizacije i uvrede i specifikacije nehumanih karakterizacija pogođene(ih) osobe(a) ili grupe(a) kao i da poveća sposobnost društva da reaguje i razvije narativu koja promoviše ljudska prava, različitost i toleranciju.

Izveštaj je zasnovan na praćenju, istraživanju i analiziranju podataka prikupljenih sa skupštinskih sednica, televizijskih debata i komentara na društvenim medijima, za vremenski period od 2020. do 2022. godine i ima za cilj da odrazi stanje korišćenog jezika u javnom komunikacijskom diskursu na Kosovu. Dizajn skupova podataka i izbor vremenskog okvira određeni su krajnjim ciljem istraživanja: *pružanje ne samo ažuriranog i sveobuhvatnog pregleda o različitim instancima i grupama koje mogu biti meta govora mržnje u javnom diskursu na Kosovu, već i potencijalnih podstrekača mržnje (sa ili bez namere).*

Izveštaj daje pregled analize javnog i medijskog diskursa, kombinujući kvantitativni i kvalitativni pristup, nakon uvida u transkripte: 8 parlamentarnih sednica (januar 2022–mart 2022); 23 televizijske debatne emisije emitovane onlajn; 4 platforme društvenih medija; 43.511 komentara i 313 postiranih vesti na društvenim mrežama. Istraživanje je otkrilo ponavljajuće obrasce, kao što su razlozi i ciljevi korišćenog jezika (političko uverenje i politička pripadnost; etnička pripadnost; religija; pol, rod i seksualna orijentacija), oblici izražavanja (pretnje i psovke; uvrede na rasnoj i etničkoj osnovi; neljudska metafora); kao i medijski diskurs koji takođe izaziva komentare mržnje korisnika društvenih medija; nedostatak moderacije u

²⁸¹ Evropski kodeks dobrog administrativnog ponašanja, usvojen od strane Evropskog parlamenta 2001. godine.

medijima koji izlažu javno mnjenje slučajevima govora mržnje.

Pažnja je takođe posvećena retoričkom diskursu i jeziku koji se koristi prema LGBTI osobama, uticaju javnog diskursa, agendi (dnevnom redu) u glavnim i društvenim medijima, kao i reakcijama javnog mnjenja prema njima.

Sloboda izražavanja i govor mržnje predstavljaju složena pitanja u smislu kako državni organi mogu i treba da uravnoteže svoju odgovornost da brzo i efektivno reaguju u slučajevima kada se utvrdi da određeni izraz može naneti štetu legitimno zaštićenim ciljevima. Govor mržnje u javnom diskursu, generalno u Evropi, bio je više izraženiji tokom pandemije Covid-19 i nameće potrebu za kontinuiranim radom na praćenju, sprečavanju i borbi protiv govora mržnje i drugih oblika izražavanja kako na internetu tako i van njega²⁸². Kontinuirani rad u tom smislu obuhvata niz akcija i aktivnosti, počev od kampanja podizanja svesti u predškolskim ustanovama i šire, efikasnosti reagovanja pravosudnih organa, kao i niza konkretnih akcija i mera u borbi protiv diskriminacije po bilo kom osnovu, a sve ove akcije i mere treba da preduzimaju javne institucije u partnerstvu i koordinaciji sa civilnim društvom u zemlji.

Važno je naglasiti osetljivost i složene izazove koje predstavlja uspostavljanje ravnoteže između slobode izražavanja, kao osnovnog prava u svakom demokratskom društvu, i definisanja njenih granica u odnosu na druga prava. Uspostavljanje ravnoteže između slobode izražavanja i njenih granica predstavlja stalni izazov čak iu najvišim međunarodnim institucijama kao što je Evropski sud za ljudska prava (ESLJP). Međutim, definicije u glavnim međunarodnim dokumentima, a posebno jurisprudencija ESLJP-a, izgradile su standard o garantovanju slobode izražavanja i definisanju neophodnih granica.²⁸³

Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP), u svom članu 10, definiše zaštitu slobode izražavanja, slobode misli i izražavanja mišljenja (stav 1), ali i definiše uslove za njeno ograničenje (stav 2). Dakle, sloboda izražavanja kao pojam podrazumeva širi okvir prava koja se u njemu nalaze, kao što su: sloboda držanja mišljenja bez mešanja (sloboda mišljenja), sloboda traženja, primanja i deljenja informacija i ideja (usmeno, pismeno, u formi umetnosti, putem medija, uključujući ne samo sadržaj, već i sredstva izražavanja itd.²⁸⁴). Sloboda izražavanja je sloboda svakoga da se izrazi, to je pravo na govor, biti saslušan i učestvovati u političkom, umetničkom i društvenom životu.

Jedinstveno i opšteprihvaćeno mišljenje o definiciji govora mržnje ne postoji, međutim, Evropski sud za ljudska prava u svojoj sudskoj praksi utvrđuje govor mržnje kao „...sve oblike izražavanja koji šire, podstiču, promovišu i opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netrpeljivosti...”, dok Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (EKRN) definiše oblike govora mržnje na sledeći način: „sve vrste izraza koji podstiču, promovišu, šire ili opravdavaju nasilje, mržnju ili diskriminaciju prema osobi ili grupi osoba, ili ih omalovažavaju zbog njihovih stvarnih ili pripisanih ličnih karakteristika ili statusa kao što su rasa, boja kože, jezik, vera, nacionalnost, nacionalno ili etničko poreklo, starost, invalidnost, pol, rodni identitet i seksualna orijentacija“.

Uprkos nepostojanju jedinstvene i opšteprihvaćene definicije, susrećemo se sa dva elementa koji razlikuju govor mržnje:

- Ciljanje grupe ili pojedinca kao člana određene grupe na osnovu fizičkih, društvenih i kulturnih karakteristika protiv kojih je taj jezik uperen

282 KERI, Godišnji izveštaj o aktivnostima KERI-a, koji obuhvata period od 1. januara do 31. decembra 2017, <https://rm.coe.int/annual-report-on-ecri-s-activities-covering-the-period-from-1-january-/16808c168b>.

283 Izveštaj sa preporukama Ombudsmana Kosova, po službenoj dužnosti 707/2017, u vezi sa slobodom izražavanja (mediji) i bezbednošću novinara, vidi na <https://bit.ly/3RL8gDR>

284 Izveštaj Ombudsmana Ex officio br.797/2017, 2. novembra 2017., stav 24, st. 5., vidi na: <https://oik-rks.org/2017/11/02/raport-ex-officio-lidhur-me-lirine-e-shprehjes-dhe-sigurine-e-gazetareve/>

- Prisustvo određujućeg uzroka koji karakteriše ciljnu grupu kao što su: rasa, vera, etnička pripadnost, državljanstvo, seksualna orijentacija, rod i druge zaštićene osnove, sa sadržajem koji izražava mržnju, nameru da povredi ili uvredi, kao i javna priroda jezika

Akcioni plan Rabata²⁸⁵, pomaže u definisanju granica slobode izražavanja, procenjujući svaki slučaj posebno po meritumu i uzimajući u obzir: 1) Društveni i politički kontekst, 2) Status govornika, 3) Svrhu, 4) Sadržaj i oblik jezika, 5) Obim njegovog širenja, 6) Verovatnoću štete, uključujući blizinu.

Takođe je neophodno proceniti, i iz perspektive sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, da li su ograničenja slobode izražavanja propisana zakonom, da li teže legitimnom cilju i da li su neophodni i proporcionalni cilju kojem se teži.²⁸⁶ Sloboda izražavanja se ne može koristiti za opravdavanje govora mržnje. Diskursi koji mogu biti uvredljivi trebaju se razlikovati od govora mržnje. Komitet ministara Saveta Evrope opisao je „govor mržnje“ kao „oblike izražavanja koji šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji.“²⁸⁷

Dakle, govor mržnje je usko vezan za diskriminaciju, kao izraz usmeren na grupu ili pojedinca koji ima svojstvo koje je obuhvaćeno u osnovama koje se štite u okviru zakonodavstva za zaštitu od diskriminacije. U mnogim slučajevima govor mržnje je oblik diskriminacije i u ovim slučajevima bi trebalo da dođe u obzir pozitivna obaveza države da ga spreči kako bi se zaštitilo pravo na jednak tretman bez diskriminacije.

Ombudsman, iz praćenja 9 parlamentih sednica u Skupštini Kosova, u periodu januar 2020 – mart 2022, nalazi da nije došlo do direktnog podsticanja mržnje. Međutim, na ovim parlamentarnim zasedanjima susreli su se i drugi izrazi u jeziku koji je korišćen, koji su u nalazima ovog izveštaja ocenjeni kao blagi govor mržnje. Takođe, Ombudsman nalazi da slučajevi govora mržnje koji su susrećeni u analiziranju parlamentarnih sesija ne kažu prosto da nekoga treba mrzeti, već daju podršku navodnoj diskriminatorskoj mržnji. Dakle, govor mržnje se ne manifestuje nužno kroz izraze mržnje, već se može sakriti u izjavama koje na prvi pogled mogu izgledati razumne ili normalne.

Nalazi iz medijskog praćenja i uticaj na korišćeni jezik od pratilaca na društvenoj mreži

Iz praćenja 23 televizijske debatnih emisija emitovanih i na onlajn medijima, u tri različita medija, i iz komentara koje su generisali od pratilaca na društvenim mrežama, Ombudsman nalazi da je govor mržnje prilično izražen. Ombudsman ističe da komentari koji sadrže govor mržnje i druge izraze nisu samo rezultat drugih komentara u direktnom prenosu debate na Fejsbuku, već su direktno povezani sa temom o kojoj raspravljaju gosti u televizijskim debatnim emisijama.

Takođe, na osnovu korisničkih imena i fotografija profila na Fejsbuku, s obzirom na to da profili nisu verifikovani u pogledu određivanja roda i činjenicu da li su profili lažni ili pravi, istraživanje nalazi da su 86% komentara sa sadržajem govora mržnje i drugih izraza, postirali muškarci, dok su 9,3% njih postirali žene, dok 5% profila nisu identifikovani.

Dok, što se tiče meta kome su komentari govora mržnje bili posebno usmereni, istraživanje je pokazalo da je najveća tendencija ovih komentara uglavnom bila usmerena na javne ličnosti (politički lideri, političari uopšte, ili analitičari pozvani na televizijske debate). Uopšteno gledano, govor mržnje cilja na određene pojedince u 8 od 10 slučajeva i grupe ljudi u 3 od 10 slučajeva.

U pogledu kvantitativne relevantnosti u okviru korpusa podataka, najbrojniji komentari su oni koji su usmereni na politička uverenja, zatim slede komentari vezani za profesije i negativno konotirane moralne osobine kategorisane kao druge, zatim invalidnost, neljudske metafore, etničku pripadnost, seksualnost, psovke i verska uverenja.

285 https://www.ohchr.org/sites/default/files/Rabat_draft_outcome.pdf

286 <https://rm.coe.int/handbook-2/16806fc139>

287 <https://rm.coe.int/1680505d5b>

Takođe, ako se u televizijskim debatama koristi grub/neprikladan jezik, veća je verovatnoća da će gledaoci postirati komentare mržnje na Fejsbuk stranicama kada se debata prenosi uživo. Dok, kada je glavna tema u televizijskoj debati bila rasprava na sednici parlamenta od 16. marta 2022. godine, u vezi sa Nacrtom građanskog zakonika (ova parlamentarna rasprava je bila glavna tema u televizijskoj debati 'Debat plus', dok se o njoj nije raspravljalo na 'Pressingu', a na 'Rubikon-u' tog dana nije emitovana), komentari koji sadrže govor mržnje u vezi sa temom debate u ovoj emisiji u većini slučajeva su se odnosili na pol i seksualnu orijentaciju. Većina komentara je bila upućena gostima televizijskih debata koji su bili za izmenu Građanskog zakonika i sadržali su primere jezika koji sadrži imena sa pežorativnim konotacijama.

Nalazi u vezi sa korišćenim jezikom na platformama društvenih medija

Da bi se istražili primeri komentara sa sadržajem govora mržnje na platformama društvenih medija, prikupljeni su komentari sa Facebook stranica četiri onlajn medija – „Gazeta Ekspres“, „Telegraf“, „IndeksOnline“ i „Kosovo Online“. Odabir ovih četiri onlajn medija izvršen je na osnovu broja pratilaca.

Istraživanje je pokazalo da 1 (jedan) komentar na svakih 15 (petnaest) komentara sadrži govor mržnje. Većina komentara spada u tri kategorije: neljudska metafora, politička uverenja i invalidnosti. Bilo je komentara u kojima su korisnici koristili metafore vezane za životinje, biljne metafore itd. Politička uverenja i invalidnost su podjednako i široko ciljani. Seksualnost i etnička pripadnost su često ciljane, dok se psovke ili religija jedva mogu kategorisati. Govor mržnje u vezi sa seksualnošću pronađen je u 10% komentara. Ovaj podatak je bio posebno očigledan u komentarima nakon sednice parlamenta od 16. marta 2022. godine, kada se raspravljalo o pitanju istopolnih brakova. Uopšteno gledano, komentari sa sadržajima govora mržnje ciljali su na određene pojedince u 6 od 10 slučajeva i grupe ljudi u 3 od 10 slučajeva.

Ako uporedimo odabrane stranice (portale) četiri onlajn medija na Fejsbuku, primetna je vidljiva razlika u ciljevima komentara na Fejsbuk stranici onlajn medije na srpskom jeziku u odnosu na ostala tri portala. Na portalu na srpskom jeziku skoro 40% komentara su ciljali na jednu grupu, što je skoro duplo više u poređenju sa ciframa pokazanih iz analize 3 medija na albanskom jeziku. Ovaj rezultat se može objasniti činjenicom da je glavna tema komentara na Fejsbuk stranici medija na srpskom jeziku o etničkim odnosima između Albanaca i Srba

Najveći broj komentara koji sadrže govor mržnje, sa seksualnošću kao dominantnom kategorijom, evidentiran je u komentarima građana na vesti u medijima od 16. marta 2022. godine koji su imali temu istopolnih brakova. (25% komentara govora mržnje).

Nalazi vezani za diskusije o pitanju Severa i međunacionalnih odnosa

Kada se u Skupštini raspravljalo o pitanju Severa (proširenje legitimiteta države Kosovo na severne opštine – oktobar 2021), to se odrazilo i na jezik komentara na Fejsbuk stranicama medija. Neki etnički komentari primećeni su kako i iz albanske tako i iz srpske zajednice, a posebno na Fejsbuk stranici onlajn medija na srpskom jeziku, „gde se oko 20% komentara govora mržnje odnosilo na međuetničke odnose. Većina ovih komentara govora mržnje sadržala je pogrdne izraze za kosovske Albance.

Za razliku od posmatranja govora mržnje o etničkoj pripadnosti koja se vidi na Fejsbuk stranicama onlajn medija koji govore albanski, gde su se pogrdne prideve za Srbe koristili i od od osobe albanske etničke pripadnosti kada su nameravali da uvrede drugu osobu iz iste etničke grupe, ovo nije pronađeno na Fejsbuk stranicama onlajn medija na srpskom jeziku, gde su komentari govora mržnje sa etničkim konotacijama usmereni samo na Albance.

Ombudsman, iz nalaza ovog istraživanja, a na osnovu zahteva koji proizilaze iz *Preporuke CM/Rec(2022)161 Komiteta ministara upućene državama članicama o borbi protiv govora mržnje*, ocenjuje da bi trebalo više raditi na inicijativama saradnje, koje bi trebalo šire uključiti

treći sektor, uključujući nezavisne institucije, NVO-e organizacije civilnog društva, stručna tela; platforme društvenih medija koje će možda morati efektivnije da se izazovu o njihovom aktivnom angažovanju na sekundarnim tržištima i trebalo bi da se ima za cilj bolju borbu protiv govora mržnje i fenomena zločina iz mržnje jačanjem antidiskriminacijskog zakonodavstva, obezbeđivanjem delotvornog kodeksa ponašanja i promovisanjem prevencije kroz čvrste kontinuirane kampanje za podizanje svesti u obrazovanju, kao i u javnom i medijskom sektoru, pronalazeći sledeće.

S obzirom na složenost teme i sveobuhvatan pristup kako bi se sprečio govor mržnje, kao i polazeći od značaja Slobode izražavanja i njenog ograničenja u slučajevima kada određeni izraz može naneti štetu legitimno zaštićenim ciljevima, Ombudsman primećuje da je neophodno angažovanje edukativno obrazovnih institucija u cilju kreiranja edukativnih programa za učenike i studente kako bi naučili o posledicama korišćenja govora mržnje kao u javnom tako i u privatnom sektoru. Ovo je posebno važno zbog široke upotrebe društvenih medija i nedostatka razumevanja da postupci i jezik koji se koristi na društvenim mrežama mogu biti jednako odgovorni kao i fizički. Za potrebe medijske edukacije društva, važno je da učenici uče o medijima i oko medija, kao publika i kao korisnici, uključujući različitost, društvenu toleranciju i nediskriminaciju na svim nivoima obrazovanja.

Takođe, imajući u vidu složenost teme i sveobuhvatan pristup kako bi se sprečio govor mržnje, kao i važnost slobode izražavanja i njenog ograničenja u slučajevima u kojima određeni izraz može naneti štetu legitimno zaštićenim ciljevima, na tužiocima i sudijama je da budu u toku i prate dešavanja u sudskoj praksi ESLJR-a kada se suočavaju sa postupanjem (gonjenjem/ odbranom/suđenjem) u slučajevima zločina iz mržnje, kako bi se osigurao pristup zasnovan na ljudskim pravima. Ombudsman konstatuje da u programima obučavanja Akademije Pravde ne postoje posebni moduli ili moduli uključeni u program kontinuirane obuke koji se bave pitanjima govora mržnje i sudske prakse ESLJP-a o ovoj temi.

Ombudsman primećuje da jezik koji se koristi u javnim debatama i političkim govorima od strane političara u velikoj meri utiče na širu javnost i da to određuje temu i ton javnog diskursa. U tom pogledu, Ombudsman smatra važnom aktivnu ulogu i odgovornost Centralne izborne komisije u nadzoru nad primenom i poštovanjem Kodeksa ponašanja političkih subjekata, njihovih pristalica i kandidata, kako bi se posebno poštovala zabrana upotrebe govora mržnje.

Za period koji se razmatra u ovom izveštaju, Ombudsman konstatuje da postoji nedostatak moderacija u medijima koji izlažu javno mnjenje slučajevima govora mržnje. Ombudsman takođe napominje da IMC nije reagovao u realnom vremenu u svom kontinuiranom praćenju govora mržnje. Takođe, Ombudsman smatra važnim angažovanje NKM-a u stalnim kampanjama protiv govora mržnje, uključujući način na koji se mogu podneti pritužbe, kao i da saraduje sa medijima i novinarima kako bi sprečio govor mržnje i reagovalo u realnom vremenu i brzo na govor mržnje.

Ombudsman primećuje da bi šira javnost trebalo da bude svesnija o posledicam govora mržnje i njegovog uticaja na društvo. Zbog toga Ombudsman smatra da je veoma važno da svi stubovi vlasti u zemlji, uključujući profesionalne organizacije, kao i nevladine organizacije, rade zajedno na podizanju svesti, identifikaciji najboljih praksi, osudi govora mržnje ili zločina iz mržnje i da reafirmišu principe demokratije, vladavine prava, jednakosti i nediskriminacije.

Ombudsman takođe smatra da je veoma važno stalno angažovanje samoregulatornih tela kao što je KMSK, u smislu edukativnih kampanja u vezi sa pritužbama u odnosu na govoru mržnje, saradnje sa OCD-ima u podršci podnosiocima pritužbi za podnošenje pritužbi na govor mržnje, da rade sa organima medija kako bi dozvolili komentare na njihovoj veb stranici, ali da zahteva da oni filtriraju takve komentare umesto da ih potpuno zabrane. Mediji i platforme društvenih medija treba da se angažuju u preispitivanju svojih kodeksa ponašanja kako bi podstakli moderiranje sadržaja i – gde je potrebno – uklonili sadržaj mržnje, u uspostavljanju procesa za brzo praćenje žalbi korisnika kada se sadržaj govora mržnje

označi, ne zanemarujući da svojim zaposlenima obezbede stručnu obuku o govoru mržnje i olakšaju širenje kampanja za podizanje svesti radi sprečavanja govora mržnje.

Ovim izveštajem, Ombudsman je preporučio Skupštini Republike Kosovo da donese Kodeks ponašanja, kako je to predviđeno članom 129 Poslovnika Skupštine, kojim će se, između ostalog, odrediti izricanje mera protiv poslanika koji se ne pridržavaju Kodeksa ponašanja u odnosu na jezik koji se koristi u vršenju funkcije kao poslanika, kao i da stvori mehanizam za ispitivanje pritužbi protiv poslanika koji se ne pridržavaju Kodeksa ponašanja.

Preporučio je Vladi Republike Kosovo da izradi poseban program za širu javnost za edukaciju i sprečavanje upotrebe neprimerenog jezika i jezika mržnje i o njihovim posledicama, i da kroz svoje mehanizme kontinuirano organizuje kampanje za podizanje svesti za širu javnost za edukaciju i sprečavanje upotrebe neprimerenog jezika i jezika mržnje, prema izrađenom programu.

Preporučio je Ministarstvu prosvete, tehnologije i inovacija da izradi nacionalnu strategiju za medijsko obrazovanje na preduniverzitetskom i univerzitetskom nivou, kao i da se medijsko obrazovanje uključi u školske planove i programe u obavezne predmete u preduniverzitetskom obrazovanju.

Preporučio je Centralnoj izbornoj komisiji, da u skladu sa zakonskim obavezama Zakona o opštim izborima, usvoji smernice za političke subjekte, u cilju sprečavanja govora mržnje; Da stvori interni i efikasan mehanizam za praćenje i nadzor poštovanja Kodeksa ponašanja za političke subjekte, njihove pristalice i kandidate, posebno za zabranu upotrebe govora mržnje; Da uskladi sadržinu obrasca za registraciju političkih partija, isto kao što je usvojen obrazac za overu političkih subjekata, to u skladu sa obavezama utvrđenim u Zakonu o opštim izborima u primeni kodeksa ponašanja i zabrane jezika koji podstiča mržnju i diskriminaciju.

Preporučio je Akademiji Pravde da uključi tretiranje govora mržnje i sudske prakse ESLJP-a u vezi sa ovom temom, u poseban modul u program kontinuirane obuke za sudije i tužioce države Republike Kosovo.

Preporučio je Advokatskoj komori Kosova da pruži obuke o zabrani upotrebe govora mržnje, kao i obuke o krivičnom gonjenju/odbrani/suđenju u slučajevima zločina iz mržnje kako bi oni bili u stanju da sprovode sudsku praksu EKLJP-a.

Preporučeno je da Nezavisna komisija za medije uspostavi mehanizme za praćenje i reagovanje audiovizuelnih medija u zemlji u realnom vremenu u cilju sprečavanja neprimerenog jezika i govora mržnje; da kontinuirano organizuje kampanje za podizanje svesti medijskih radnika i šire javnosti u edukaciji i sprečavanju upotrebe neprimerenog i mržnje jezika.

Sloboda pridruživanja

Mišljenje povodom navoda zbog povrede slobode pridruživanja i vršenja sindikalne aktivnosti, kao i diskriminaciji zbog sindikalnog angažmana

Ovo mišljenje odražava stavove Ombudsmana u vezi sa povredom slobode pridruživanja i organizovanja sindikalne aktivnosti zaposlenih u Limak Kosovo International Airport J.S.C.. "Adem Jashari" (Limak – Međunarodni aerodrom Prištine "Adem Jashari" – u daljem tekstu: MAP).

Mišljenje je zasnovano na žalbi koju je primio predsednik Sindikalnog Udruženja 'Međunarodni Aerodroma Adem Jashari sa navodima: za otpuštanje 51 radnika MAP-a nakon štrajka održanog 2019. godine, organizovanog sa zahtevom za boljim uslovima rada, nedozvoljavanje pristupa predsedniku sindikatke u kancelarijama, dosijeima sindikate i ostvarivanju sindikalne aktivnosti, kao i navodi o kontinuiranom kršenju prava iz radnog odnosa zaposlenih u MAP-u.

Mišljenje skreće pažnju nadležnih organa na neophodnost preduzimanja mera za obezbeđivanje i nadzor nad primenom važeće zakonske regulative, posebno Zakona o radu i Zakona o sindikalnom organizovanju, garantovanje zaštite prava iz radnog odnosa i zabranu diskriminacije radnika u MAP-u po na osnovu članstva u sindikatu i angažovanja u sindikalnim aktivnostima.

Nakon analiziranja pravnog osnova, činjenica i tvrdnji iznetih u ovom slučaju, Ombudsman skreće pažnju da je sloboda pridruživanja ljudsko pravo zaštićeno i zagarantovano međunarodnim i domaćim aktima, a ujedno je i pokazatelj nivoa funkcionisanja demokratije u savremenom društvu. Ovo zbog činjenice da sindikalna udruženja imaju važnu ulogu u zastupanju prava radnika, slušanju njihovih zahteva i promovisanju zaštite osnovnih prava iz radnog odnosa.

Članstvo u sindikatu i angažovanje u sindikalnim aktivnostima ne bi trebalo da utiče ili umanju stepen uživanja osnovnih prava iz radnog odnosa, a takođe niti mogu biti faktori za nejednaki tretman u odnosu na druge. Kao što je gore navedeno, važeći pravni okvir pruža dovoljan prostor i garantovana prava radnicima za obavljanje sindikalnih aktivnosti. Zakonske odredbe takođe obavezuju poslodavca da stvori uslove za obavljanje sindikalnih aktivnosti i istovremeno zabranjuju povredu prava iz radnog odnosa ili bilo kakvu diskriminaciju po osnovu članstva pridruživanja u sindikatu.

ESLJP je putem svoje prakse, proklamujući značaj garantovanja i poštovanja slobode pridruživanja, istakao zabranu bilo kakve diskriminacije u uživanju osnovnih prava po ovom osnovu. ESLJP je, u slučaju (predmetu) *Sančez Navajas v. Španije*, naglasio da predstavnici radnika moraju, po pravilu, iu određenim granicama, da uživaju odgovarajuće pogodnosti da im se omogući obavljanje svojih sindikalnih funkcija brzo i efikasno.

Prema Smernicama Venecijanske komisije o slobodi pridruživanja: *“Sloboda pridruživanja je osnovno ljudsko pravo koje je od suštinskog značaja za funkcionisanje demokratije. Ona predstavlja suštinski uslov za ostvarivanje drugih ljudskih prava.”*

Ombudsman ocenjuje da nadležne institucije treba da posvete dužnu pažnju nadzoru nad potpunim poštovanjem odredaba Zakona o radu i Zakona o sindikalnom organizovanju, u cilju zaštite prava koja proizilaze iz radnog odnosa i organizovanja sindikalne delatnosti, radnika Međunarodnog aerodroma Priština „Adem Jashari“. S tim u vezi, Ombudsman ocenjuje da nadležni organi treba da preduzmu neophodne mere koje garantuju obavljanje sindikalne aktivnosti predsednika Sindikalnog Udruženja MAP-a i radnika aerodroma, bez ikakvog uticaja na nejednak tretman u odnosu na radnike koji nisu članovi sindikata. Takođe ocenjuje neophodnim pronalaženje modaliteta komunikacije i omogućavanje vršenja sindikalne aktivnosti u prostorima rezervisanim za Uniju od strane Međunarodnog aerodroma Priština ‘Adem Jashari’.

Zaštita imovine

Mišljenje o procesu eksproprijacije u opštinama Leposavić i Zubin Potok Republike Kosovo

Ombudsman će kroz ovo mišljenje ponuditi svoj stav u vezi sa procesom eksproprijacije, u svetlu ustavnih i zakonskih garancija u pogledu zaštite imovinskih prava. Mišljenje ima za cilj da reflektuje pitanje eksproprijacije nepokretnosti u opštinama Leposavić i Zubin Potok, s obzirom na zakonska određenja o postupcima eksproprijacije i proglašenja od posebnog javnog interesa nepokretnosti vlasnika i nosilaca interesa u vezi sa „Infrastrukturnim projektima od javnog interesa” i zaštitom ljudskih prava.

S obzirom na činjenicu da je po ovom pitanju pokrenut sudski postupak, Ombudsman neće biti pušten u meritornoj oceni, već će samo izneti svoje stavove u pogledu zaštite ljudskih

prava.

Ombudsman ocenjuje da su Ustavom Republike Kosovo utvrđene odredbe prema kojima je imovina zagarantovana i da se eksproprijacija može izvršiti ako je zakonom dozvoljena (ovlašćen), je neophodna ili odgovarajuća za ostvarivanje javne svrhe, odnosno za podršku javnog interesa.

Vlada i MZSPPI su sproveli procesne radnje za eksproprijaciju u opštinama Leposavić i Zubin Potok, donošenjem rešenja o proglašenju tih zona (područja) od posebnog interesa, i usvojili druga prateća rešenja, održali javne rasprave i doneli prethodno i konačno rešenje.

Ombudsman smatra važnim da se razvoj postupaka eksproprijacije sprovodi u skladu sa odredbama utvrđenim u Zakonu br. 03/L-139 o eksproprijaciji nepokretne imovine, tako da vlasnici imovine koja se ekspropriše imaju mogućnost da ostvare stvarnu naknadu prema procenama nadležnih organa Republike Kosovo. Imajući u vidu definicije člana 4. stav 1. Zakona o eksproprijaciji nepokretnosti, smatra da su za uspešno sprovođenje postupka eksproprijacije, neophodno je da se ispune uslovi kao što su: legitimna javna svrha, neophodnost, nediskriminacija i organ za eksproprijaciju. U odlukama koje je Vlada usvojila nije dovoljno razjašnjeno, da bi se tačno razumelo šta će se graditi u okviru infrastrukturnih projekata od javnog interesa, za koje je potrebna eksproprijacija.

Nedovoljno pojašnjenje takođe čini nejasnom legitimnu javnu svrhu, što je prvi uslov koji mora biti ispunjen u situaciji eksproprijacije. Kao rezultat nejasnoće legitimne javne svrhe, nejasna je i ocena ispunjenosti uslova neophodnosti i nediskriminacije u postupku eksproprijacije. Stoga, u ovom slučaju, Ombudsman skreće pažnju institucijama Republike Kosovo da je obaveza državnih organa da se, pored planiranih projekata, sprovodu i procedure prema zakonskim definicijama, u cilju zaštite ljudskih prava, zagarantovanih Ustavom Republike Kosovo, međunarodnim instrumentima i domaćim zakonodavstvom koje reguliše ljudska prava tokom celog procesa eksproprijacije.

Povodom prigovora na postupak eksproprijacije od strane podnosilaca pritužbi, Ombudsman smatra da se ni u kom slučaju ne može osporiti ovlašćenje institucija za realizaciju eksproprijacije, jer je takvo ovlašćenje definisano odredbama Ustava Republike Kosovo, a takođe realizacija ovog procesa utvrđeno je odredbama Zakona o eksproprijaciji nepokretnosti.

Na osnovu tvrdnji podnosilaca pritužbi da, iako predstavnici institucija nisu sasvim jasno izneli legitimnu svrhu eksproprijacije, onu su shvatili da je reč o izgradnji policijske baze, smatra da u okolnostima kada je reč o opštoj bezbednosti, postojanje legitimne svrhe se ne može osporiti. Stoga, u konkretnom slučaju, Ombudsman ističe da postupci institucija Republike Kosovo, kada imaju za cilj jačanje opšte bezbednosti, konzumiraju legitimnu svrhu eksproprijacije, koji u ovom slučaju nije dovoljno jasno istaknut u odlukama Vlade o eksproprijaciji.

Ombudsman smatra da institucije Republike Kosovo, prema Ustavu Republike Kosovo, imaju ovlašćenja da sprovode proces eksproprijacije, ako je ova eksproprijacija zakonom ovlašćena, neophodna ili odgovarajuća za postizanje javnog cilja ili održavanje javnog interesa. S tim u vezi, Ombudsman ističe da se eksproprijacija ne može osporiti, ali se mogu pobijati procesne radnje, koje moraju biti u skladu sa odredbama Zakona o eksproprijaciji nepokretnosti.

Ombudsman smatra da institucije Republike Kosovo imaju pozitivnu obavezu da preduzmu sve radnje u cilju razjašnjenja legitimne javne svrhe, kako bi intervencija na imovini vlasnika, u cilju eksproprijacije, bila jasno vidljiva i dozvoljena. Takođe je obaveza institucija Republike Kosovo da preduzmu sve procesne radnje u skladu sa odredbama Zakona o eksproprijaciji nepokretne imovine, tako da se, pored izrade Vladinih projekata, štite i imovinska prava vlasnika čija se imovina ekspropriše. Samo na ovaj način institucije zemlje ispunjavaju misiju u vršenju javnih ovlašćenja u pogledu pružanja usluga građanima, uz očuvanje njihovih prava garantovanih Ustavom Republike Kosovo, međunarodnim instrumentima i važećim zakonodavstvom.

Pravo na obrazovanje

Pružanje sigurnosti za nesmetan tok učenja u nižoj srednjoj osnovnoj školi u selu Livoč

Slučaj je istražen po službenoj dužnosti na osnovu dobijenih informacija da su u jednoj učionici objekta niže srednje osnovne škole (NSOŠ) „Dëshmorët e Kombit“ u selu Donji Livoč, opština Gnjilane, sa plafona pali komadi kreča, ugrožavajući živote i zdravlje učenika i školskog osoblja.

Ombudsman kroz ovaj izveštaj podseća da Ustav Republike Kosovo garantuje da svaki pojedinac uživa pravo na život (član 25. stav 1.), takođe garantuje da deca uživaju pravo na zaštitu i negu neophodnu za njihovo blagostanje (član 50. stav 1.), kao i pravo na besplatno obavezno obrazovanje, koje se finansira iz javnih fondova (član 47. stav 1.), dakle, Ustav izričito garantuje prava dece i nameće zakonske obaveze državnim institucijama da poštuju, štite i ostvaruju ova prava.

Konvencija o pravima deteta, koja je sastavni deo Ustava zemlje, u članu 3. stav 1. propisuje: „U svim odlukama koje se tiču dece, bilo da su donete od strane javnih ili privatnih ustanova socijalne zaštite, sudova, organa uprave ili zakonodavnih tela, najbolji interes deteta mora biti prevladavajuća pažnja“. Takođe, prema Konvenciji, utvrđeno je da države potpisnice priznaju pravo deteta da uživa najbolje moguće zdravstveno stanje [...] (član).

S obzirom da je do izgradnje novog školskog objekta neophodan je duži vremenski period, kako se u ovom periodu ne bi ugrozili životi i zdravlje dece i školskog osoblja, nadležni organi moraju pronaći rešenje kako bi učenicima i zaposlenima obezbedili bezbedno okruženje tokom boravka u školi, kao i da garantuju efektivnu brigu o deci čije su zdravlje i dobrobit ugroženi.

Po mišljenju Ombudsmana, nastavak nastave u objektu NSOŠ-a „Dëshmorët e Kombit“ u selu Donji Livoč, u ovim uslovima, predstavlja rizik po život, zdravlje i dobrobit učenika i školskog osoblja, stoga bi nadležne institucije trebalo da se pozabave ovim pitanjem prioritarno. Kašnjenja u pronalaženju rešenja su u suprotnosti sa duhom gore navedenih odredbi koje garantuju prava dece i obaveze države da ih obezbedi i zaštiti. Iz tog razloga, kroz ovaj izveštaj je preporučio gradonačelniku Gnjilana i Opštinskoj direkciji za obrazovanje u Gnjilanu da, bez daljeg odlaganja, preduzmu sve neophodne mere kako bi svoj deci obezbedili zdravo, bezbedno i odgovarajuće školsko okruženje, u skladu sa normama i standardima koji omogućavaju kvalitetno učenje.

Uključivanje primenljivih standarda u oblasti ljudskih prava u udžbenike za više srednje obrazovanje na Kosovu

S obzirom na to da je obrazovni sistem uopšte, a konkretno više srednje obrazovanje, najsveobuhvatniji i najodlučujući mehanizam u edukaciji učenika, poštovanje standarda iz oblasti ljudskih prava i njihovo uključivanje u udžbenike su dva veoma odlučujuća elementa za edukaciju učenika o ljudskim pravima. Shodno tome, šta i kako učenici uče o ljudskim pravima u školi kroz udžbenike su odlučujuće šta će učenici misliti o ljudskim pravima u godinama koje dolaze.

Izveštaj je sastavljen analizirajući sadržaj 19 udžbenika za 10., 11. i 12. razred svih smerova srednjih škola, kako za društveno-jezičke gimnazije tako i za gimnazije prirodnih smerova. S obzirom da je svrha izveštaja usmerena isključivo na oblast ljudskih prava, shodno tome, istraživanje je sprovedeno na školskim udžbenicima iz društvenih nauka i ljudskih oblasti uopšte, kao što su: maternji jezik, književnost, istorija, filozofija, logika, psihologija, sociologija i građansko vaspitanje.

Izveštaj ima za cilj procenjivanje nivoa uključenosti standarda koji se trenutno primenjuju u oblasti ljudskih prava u udžbenicima za više srednje obrazovanje u obrazovnom sistemu u Republici Kosovo.

U sistemima javnog obrazovanja udžbenici su knjige sa najvećim i najširim uticajem na društvo jedne zemlje. Oni prenose duh sistema vrednosti i kulturne tradicije jednog društva, ali i viziju dotične države za njene građane. Kako tokom formalnog školovanja dece u osnovnoj školi iu srednjoj školi, obrazovna uloga i edukacioni uticaj udžbenika je sveobuhvatan i veoma odlučujući u kulturnom oblikovanju mladih tokom celog njihovog života. Izuzimajući kasnije stečena stručna znanja i one o studijskim oblastima kod onih koji pohađaju univerzitetske studije, većina učenika uglavnom ne prevazilazi ili ne zamenjuju ili ne dopunjavaju svoja osnovna znanja mimo onih stečenih tokom osnovnog i srednjeg školovanja. Ono što čitaju, nauče i o čemu se od učenika traži da razmišljaju u školi odrednice su za njihovo kulturno formiranje i građansko oblikovanje. Iz tog razloga, osmišljavanje programa i nastavnih planova i programa iz kojih se sastavljaju udžbenici otkrivaju i viziju državnih institucija za njihovo društvo. Udžbenici uopšte, posebno oni iz društvenih oblasti, odražavaju percepciju zajednice o sebi i hijerarhiji njenih kulturnih i ljudskih vrednosti. Shodno tome, udžbenici su uvek i jedinstveni korpus knjiga kroz kojih državni organi konstruišu kolektivne identitete društva i utiru puteve sa kojih se sugeriše hodaње (dalji nastavak) ljudima. Neki od najukorijenjenijih mitova u kolektivnoj svesti zajednica i društava su konstrukti proizvedeni i kultivisani upravo sa udžbenicima.²⁸⁸

Ovaj izveštaj je nastavak sličnog prethodnog izveštaja Institucije Ombudsmana, koji se fokusirao na prisustvo i upotrebu govora mržnje u udžbenicima za osnovne škole na Kosovu.²⁸⁹ Za razliku od njega, ovaj izveštaj je napravljen istraživanjem uključivanja primenljivih standarda u oblasti ljudskih prava u udžbenike za više srednje obrazovanje na Kosovu. Štaviše, ovaj izveštaj je fokusiran na istraživanje nivoa uključivanja standarda u oblasti ljudskih prava u udžbenike višeg srednjeg obrazovanja u javnom školskom sistemu u Republici Kosovo.

Polazeći od početne ideje da se ljudska prava mogu tretirati kao oblast, ali i ranjiva u pogledu načina na koji ljudi govore i pišu o njima, uglavnom u okviru školskih predmeta iz oblasti društvenih, jezičkih i humanističkih nauka, odabrani uzorak tekstova kroz koji je sastavljen ovaj izveštaj je gotovo potpun. Za formiranje ovog uzorka obuhvaćeni su svi školski predmeti društvenog, lingvističkog i humanističkog smera, kojih je ukupno osam: albanski jezik, književnost, istorija, filozofija, logika, sociologija, psihologija i građansko vaspitanje. Dakle, uzorak udžbenika iz kojih je sastavljen ovaj izveštaj tri teksta sa albanskog jezika, četiri iz književnosti, tri iz istorije, dva iz filozofije i logike, dva iz sociologije, dva iz psihologije i tri teksta iz predmeta građansko vaspitanje.

Ombudsman, na osnovu procene i analiziranja udžbenika više srednjeg obrazovanja, konstatuje da je ukupan nivo udžbenika u obrazovnom sistemu višeg srednjeg nivoa na Kosovu, u odnosu na oblast ljudskih prava, zadovoljavajući, ali da ima dosta prostora za poboljšanja i dopune, koje treba poći od nastavnih planova i programa, a zatim se odraziti na nastavne jedinice u okviru udžbenika. Na osnovu procene i analiziranja udžbenika za više srednje obrazovanje, zaključuje da udžbenici predmeta Albanski jezik i one iz predmeta Književnost za 10., 11. i 12. razred ne sadrže sadržaje koji bi bili posebno problematični u odnosu na oblast ljudskih prava.

Većina nalaza ovog izveštaja, odnosno problematični tekstualni delovi koji se odnose na

288 Durim Abdullahu, *Myths in Kosovar Textbooks: History in the Service of Identity Construction*, in c. Lichnofsky, E. Pndelejmoni, D. Stojanov, *Myths and Mythical Spaces: Conditions and Challenges for History Textbooks in Albania and South-Eastern Europe*, Gottingen: V&r Press, 2018, ff. 34-55.

289 <https://oik-rks.org/sr/2023/08/11/ombudsman-izveztaj-ex-officio-br-1472021-govor-mrznje-u-udzbenicima-za-nizi-nivo-osnovne-skole-na-kosovu/>

ljudska prava, evidentirani su u udžbenicima predmeta Građansko vaspitanje, Istorija, Sociologija i Psihologija, jer imaju više nastavnih jedinica sa sadržajem iz oblasti ljudskih prava. Na osnovu nalaza iz analiziranja udžbenika više srednjeg obrazovanja, proizilazi da se zajedničkost nalaza ovog izveštaja, koji je izvučen iz slučajeva navedenih u njemu, može sažeti u dve tačke, koje se takođe mogu čitati kao dva zapažanja: Neadekvatna upotreba stručnih pojmova iz oblasti ljudskih prava, odnosno neujednačenost terminologije, odnosno upotreba sa više različitih značenja i konotacija stručnog rečnika u oblasti ljudskih prava; i nedovoljna razrada kao i malo ilustrativnih primera o oblicima kršenja i zaštite ljudskih prava.

Ombudsman je ovim izveštajem preporučio Ministarstvu prosvete, nauke, tehnologije i inovacija da ujednači terminološki jezik, odnosno upotrebu ključnih pojmova i izraza, koji se koriste u rečnicima sociologije, psihologije i građanskog vaspitanja, u odnosu na oblast ljudskih prava. Razraditi što jasnije, sa primerima i dodatnim objašnjenjima u vidu specifičnih rečnika sa novim rečima za učenike, kao i prilagoditi primere društvenom i kulturnom kontekstu društva na Kosovu, tako da pojave i pojmovi budu jasni, razumljivi i da ne ostavljaju mesta za nerazumevanje učenicima; Na osnovu nalaza ovog izveštaja, preduzeti mere za eliminisanje svih reči ili izraza, rečenica ili paragrafi neprikladnog sadržaja koji sadrže ideje ili koji podstiču i neguju ideje koje idu u suprotnosti protiv duha priznavanja i poštovanja oblasti ljudskih prava. U nastavnom planu i programu za tekst predmeta Istorije za 12. razred, gde su obuhvaćene nastave iz moderne i savremene istorije, definisati posebne nastavne jedinice za istoriju ljudskih prava; za društvene pokrete sindikata koji su se zalagali za prava radnika; za talase feminizma koji se angažovani za prava žena i rodnu ravnopravnost; o međunarodnim konvencijama, rezolucijama i drugim relevantnim dokumentima o ljudskim pravima; Važno je da se kršenja ljudskih prava tokom rata na Kosovu, na koje se pozivameo kao zločine počinjene tokom rata, zločine protiv čovečnosti i genocidna dela, odraziti ih na predmete Istorija i Građansko vaspitanje. To je zato što je jedna od ključnih oblasti za ljudska prava ona koja se odnosi na ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, uključujući genocid, posebno regulisane Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948) i Ženevskom konvencijom o zaštiti civilnih lica u vreme rata (1949).

Pravo na rad i bavljenje profesijom

Mišljenje povodom otpuštenja više službenika Ministarstva spoljnih poslova i dijaspore

Ombudsman ovim mišljenjem iznosi svoj stav u vezi sa prestankom radnog odnosa više službenika Ministarstva inostranih poslova i dijaspore u svetlu ustavnih i zakonskih garancija što se tiče osnovnih ljudskih prava i sloboda.

S obzirom na činjenicu da o pokrenutim pitanjima podnosioci žalbe već koriste pravne lekove, odnosno razvijaju se u sudskim postupcima, se ne upušta u meritornu oceni rešenja kojima je podnosiocima pritužbe prestao radni odnos, već daje svoju ocenu u pogledu aspekata zagarantovanih sloboda i prava, kao što su pravo na bavljenje profesijom, pravna sigurnost kao važan element vladavine prava, legitimno očekivanje i poštovanje zakonskih procedura u svakom slučaju koji utiče, ograničava ili uskraćuje prava zagarantovana Ustavom ili drugim aktima na snazi u Republici Kosovo.

Ombudsman ocenjuje da je koncept legitimnog i razumnog očekivanja u zaštiti subjektivnih prava sveobuhvatan koncept tumačenja u međunarodnoj sudskoj praksi. Prema ESLJP-u (vidi slučajeve Kopecki v. Slovačke, presuda od 28. septembra 2004., st. 45-52; Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike (odl.), br. 39794/98, st. 73, ESLJP 2002-VII) „Legitimno očekivanje“ mora biti konkretne prirode i mora se zasnivati na zakonskim odredbama i pravnim aktima. U ovom slučaju, legitimno očekivanje se ogleda u činjenici da se za otpuštanje iz državne (civilne) službe mora se postupati u skladu sa odredbama Zakona o Civilnoj Službi

i pod okolnostima utvrđenim ovim zakonom. Postupanje bez zasnivanja na Zakonu o civilnoj službi i bez ispunjenja okolnosti utvrđenih ovim zakonom je u suprotnosti sa konceptom legitimnih i razumnih očekivanja i konceptom pravne sigurnosti.

Nadalje, Ombudsman smatra da su legitimna i razumna očekivanja neodvojiva od pojma pravne sigurnosti, te da se oba pojma ne mogu tumačiti odvojeno jedan od drugog. S tim u vezi, Ombudsman ističe da koncept pravne sigurnosti u ovom slučaju podrazumeva činjenicu da institucija mora preduzeti konkretne radnje zasnovane na zakonske odredbe koje su jasno regulisale predmetno pitanje.

Ombudsman smatra da donošenje rešenja o otpuštanju službenika iz radnog odnosa mora da nosi po sebi duh vladavine prava i da bude u skladu sa konceptom legitimnih i razumnih očekivanja i pravne sigurnosti. Zbog toga, Ombudsman ocenjuje da u konkretnom slučaju odluke MIPD-a ne oličavaju duh vladavine prava i da nisu u skladu sa konceptom legitimnih i razumnih očekivanja i pravne sigurnosti.

Prava Deteta

Nejednak tretman deteta sa invaliditetom u pravu na predškolsko obrazovanje

Izveštaj je sačinjen na osnovu pojedinačne žalbe i ima za cilj da skrene pažnju Opštini Kosovo Polje u pogledu kršenja ljudskih prava, odnosno nejednakim tretmanom deteta sa invaliditetom u razvoju u pristupu predškolskom obrazovanju, a kroz preporuke se od Opštine Kosovo Polje zahteva da stvori jednake mogućnosti za decu sa invaliditetom u obezbeđenju mesta u predškolskoj ustanovi.

Pritužiteljica u svojoj pritužbi tvrdi da je njen sin dva meseca bio deo vrtiću A-Ž, dok je izbačen uz obrazloženje da zbog njega bi i ostala deca izostala.

Ona tvrdi da je više puta tražila da upiše svoje dete u nekoliko privatnih i javnih vrtića u opštini Kosovo Polje, ali nijedan od njih nije odgovorio. Čak iu nekima od njih je traženo da angažuje plaćene asistente, uz izgovor da je rad sa njenim detetom oduzimao više vremena i energije nego sa drugom decom. Takođe se više puta obraćala Opštini Kosovo Polje – ODO-u, ali nikada nije dobila odgovor.

U komunikaciji sa Ombudsmanom, predsednik opštine Kosovo Polje je saopštio da je Predškolska ustanova „Gëzimi Ynë(Naša Radost)“ bilo je jedino javno obdanište u opštini Kosovo Polje. Dalje u odgovoru je naglasio da je veliki broj dece u starosnoj grupi deteta podnositeljke žalbe (4-5 godina), uključujući i invaliditet deteta, je onemogućilo prijem deteta u vrtić. U odgovoru je takođe objašnjeno da je na osnovu trenda rasta stanovništva i zahteva za upis u predškolsku ustanovu, Opština raspisala konkurs za upražnjena mesta, ali u vrtiću nije bilo slobodnih mesta za uzrast 4-5 i 5-6 godina.

Ombudsman, s obzirom na činjenicu da je rano staranje u detinjstvu prvi korak na lestvici doživotnog učenja i da je od velikog značaja u formiranju ličnosti deteta, smatra da je neophodno da institucije stvore prostor i kapacitete kako bi deca, bez razlike, imala lak i efektivan pristup ostvarivanju ovog prava. Brojna istraživanja potkrepljuju činjenice da ova edukacija pomaže deci da razviju potencijal svojih najboljih sposobnosti i doprinosi njihovom blagostanju.²⁹⁰ Isto tako, zdrav razvoj u ranim (prvim) godinama omogućava deci, između ostalog, da izgrade moždane blokove za akademska postignuća, odgovorno građanstvo, zdrav život i uspešno roditeljstvo i za sledeću generaciju.

Evropska unija (EU) takođe primećuje da učešće u edukaciji i brizi u ranom detinjstvu ima višestruku individualnu i kolektivnu korist jer doprinosi boljim rezultatima u obrazovanju i

²⁹⁰ <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/kosovo/16274-20201022.pdf>.

tržištu rada i stvaranju inkluzivnijeg društva. Deca koja su pohađala obrazovanje u ranom detinjstvu duže od godinu dana pokazala su bolje rezultate iz jezika i matematike na testovima, kao i na testovima Programa za međunarodno ocenjivanje učenika (eng. PISA). Učešće u kvalitetnom obrazovanju i brizi u ranom detinjstvu takođe se pokazalo kao važan faktor u sprečavanju napuštanja škole.²⁹¹

Komisija EU-a usvojila je važnu preporuku o integrisanim sistemima zaštite dece sa ciljem razvoja i jačanja sveobuhvatnih pristupa za zaštitu dece. Između ostalog, ova preporuka poziva države članice da stvore bezbedno i inkluzivno okruženje u obrazovanju, uključujući edukaciju i negu u ranom detinjstvu, kao i u obuci, boreći se protiv diskriminacije i reagujući na specifične ranjivosti različitih grupa dece.²⁹²

Ombudsman je takođe konstatovao nisku uključenost dece sa invaliditetom u obrazovni sistem na Kosovu u Izveštaju po službenoj dužnosti u vezi sa usklađivanjem odredbi opšteg sistema preduniverzitetskog obrazovanja na Kosovu sa pravima dece u obrazovanju.²⁹³ S tim u vezi, Ombudsman je preporučio svim opštinama Republike Kosovo, uključujući i opštinu Kosovo Polje, da daju prioritet i povećaju finansiranje za pružanje predškolskog/predosnovnog obrazovanja u opštini, kako bi se predškolske usluge proširile i na ruralna područja.

Ombudsman ocenjuje da bi u ovom slučaju pravo deteta na uključivanje u predškolsku ustanovu, kao osnovno pravo obrazovanja dece, trebalo da omoguće nadležne institucije, kako bi se deci sa invaliditetom omogućio što lakši i efektivniji pristup u ostvarivanju ovog prava..

Ombudsman primećuje da uprkos činjenici da Opština Kosovo Polje trenutno nema dovoljno kapaciteta da uključi decu sa invaliditetom u predškolske ustanove, ali ovo predstavlja osnov za diskriminaciju u pravu na predškolsko obrazovanje, čime se krše pravo da se decima sa invaliditetom uskraćuju ista prava kao i sva druga deca.

Ombudsman je ovim izveštajem preporučio Opštini Kosovo Polje da, imajući u vidu da je predškolsko vaspitanje prva karika u obrazovnom sistemu i da se sprovodi u predškolskim ustanovama, preduzme radnje na povećanju infrastrukturnih kapaciteta predškolskih ustanova na teritoriji opštine, kako bi se obezbedio sveobuhvatan pristup koji će pružiti jednake mogućnosti za sve i zadovoljiti specifične potrebe i sposobnosti svakog deteta.

Uskraćivanje prava na obrazovanje deci iz zajednica Roma, Aškalijske i Egipćana u Kosovu Polju

Izveštaj je sačinjen na osnovu žalbe koju je podnela Tehnička radna grupa za zaštitu od diskriminacije zajednica Roma, Aškalijske i Egipćana (u daljem tekstu: Tehnička grupa). U ovoj žalbi, između ostalog, naglašeno je da je u oktobru 2020. godine u nižoj srednjoj osnovnoj školi „Selman Riza“ u Kosovom Polju počela je da se organizuje alternativno dopunsko obrazovanje za decu iz romske i aškalijske zajednice. Alternativno učenje, započeto u oktobru 2020. godine, prekinuto je bez upozorenja, bez zvanične odluke ili najave i bez ostvarenja cilja. Obrazloženje dato je bilo da nema sredstava za pokrivanje nastavnog osoblja i da su dobili primedbe od revizora u vezi sa ovim pitanjima. Dana 26.02.2021, direktor obrazovanja u Opštini Kosovo Polje je putem poslatog mejla naglasio da se intenzivno/alternativno učenje ne može nastaviti zbog budžeta. Za vreme održavanja alternativne nastave, od oktobra 2020. do početka 2021. godine, nastavu je pohađalo oko 25 učenika, uzrasta 9-13 godina, pripadnika romske, aškalijske i egipćanske zajednice.

291 Preporuka Saveta od 22. maja 2019. o obrazovnim sistemima i rane nege visokog kvaliteta.

292 [Commission Recommendation \(EU\) 2024/1238 of 23 April 2024 on developing and strengthening integrated child protection systems in the best interests of the child \(europa.eu\)](#)

293 <https://oik-rks.org/sr/2022/11/10/izvestaj-ombudsmana-ex-officio-br-3312022-u-vezi-sa-uskladjivanjem-odredbi-opsteg-sistema-preduniverzitetskog-obrazovanja-na-kosovu-sa-pravima-dece-u-obrazovanju/>

Konvencija o pravima deteta (KPD), kao najvažniji međunarodni instrument u oblasti prava deteta, preporučila je ostvarivanje prava na obrazovanje „*progresivno i na osnovu jednakih mogućnosti*“.²⁹⁴ Pravo na obrazovanje je okarakterisano kao „pravo na osposobljavanje-osnaživanje“. Takvo pravo nudi pojedincu veću kontrolu nad smerom njegovog ili njenog života, posebno kontrolu nad postupcima države prema pojedincu. Drugim rečima, ostvarivanje prava na obrazovanje pomaže deci u punom razvoju njihove ličnosti, talenata, mentalnih i fizičkih sposobnosti²⁹⁵, kako bi iskusili prednosti drugih prava.

Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo²⁹⁶ reguliše preduniverzitetsko obrazovanje i osposobljavanje od nivoa 0 do 4 ISCED-a, uključujući obrazovanje i osposobljavanje dece i odraslih koji dobijaju kvalifikacije na ovim nivoima. Štaviše, član 1. stav 2. ZPORK-a opoziva se na ustavnu odredbu o pravu na obrazovanje, navodeći da svrha preduniverzitetskog obrazovanja i osposobljavanja uključuje potpuni razvoj ličnosti, dara i mentalnih i fizičkih sposobnosti učenika. Isti princip se ponavlja i u članu 3, stav 3, ističući: „*Opšta je obaveza Ministarstva, opština, obrazovnih ustanova i svih drugih organa [...] da pruže svoj deci jednaka prava na školovanje, u skladu sa njihovim specifičnim sposobnostima i potrebama, koa i da unaprede njihov obrazovni i društveni razvoj.*“ Član 9 ovog zakona takođe predviđa da je osnovno i niže srednje obrazovanje (ISCED nivoi 1 i 2) obavezno obrazovanje za deca na Kosovu. Štaviše, članom 22. stav 4. ovog zakona propisano je: „*Opština obezbeđuje alternativno učenje (nastavu) za učenike koji su napustili školu, u školi u koju su učenici premešteni, na osnovu odredaba ovog zakona.*“

Pozivajući se na član 22. stav 4. ZPORK-a, proizilazi da Opština Kosovo Polje, u konkretnom slučaju i okolnostima, mora da obezbedi i da je njena zakonska nadležnost da obezbedi alternativnu nastavu (obrazovanje) za decu iz zajednice Aškalijska, koja ne pohađaju nastavni proces. Stoga, u takvim okolnostima, ODO u opštini Kosovo Polje nije uspelo da obezbedi alternativno obrazovanje za dotičnu decu.

Ombudsman konstatuje povrede osnovnih ljudskih prava i sloboda, odnosno prava dece, jer nadležni opštinski organi nisu ispunili svoje ustavne i zakonske obaveze, kao ni međunarodne standarde koji se primenjuju u Republici Kosovo, u pogledu ostvarivanja prava na obrazovanje zajednice Aškalijska u Kosovu Polju. Javni Organi su dužni da obezbede da svako dete ima jednake mogućnosti za obrazovanje, u skladu sa svojim mogućnostima i specifičnim potrebama.

Ovim izveštajem, Ombudsman je preporučio Opštini Kosovo Polje da preduzme sve neophodne administrativne i zakonske mere kako bi ovoj deci omogućilo obrazovanje na osnovu njihovih potreba, vodeći računa o najboljim interesima dece, kao i da organizuje posebne planove učenja za decu koja napuštaju školu ili nikada nisu pohađala školu, ili za decu koja se vraćaju sa boravka u iz inostranstva sa ciljem njihove integracije u nacionalni obrazovni sistem, u skladu sa članom 22. stav 4. ZPORK i članom 37. stav 5. podstav 5.6. ZPO-a.

Zdravstvena i socijalna zaštita

Prikupljanje i izveštavanje zdravstvenih podataka u Republici Kosovo

Izveštaj je pokrenut na osnovu razgovora i informacija dobijenih na okruglom stolu u organizovanog od Institucije ombudsmana o prikupljanju i izveštavanju podataka u sektoru zdravstva. U diskusijama koje su vodili učesnici okruglog stola istaknuto je da je prikupljanje i izveštavanje podataka u sektoru zdravstva manjakvo, dok je u slučajevima kada se podaci prikupljaju čestosu nepotpuni, nedovoljni, ponekad delimični ili čak nejasni, deo njih su nekompatibilni sa metodologijom i kriterijumima koje koristi ASK (koji su neophodni da budu), da bi se podaci mogli smatrati validnim i uporedivim.

294 KPD, član 28

295 KPD, člani 29.

296 <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2770>

Svrha ovog Izveštaja je da skrene pažnju nadležnih organa na postojeće probleme u vezi sa prikupljanjem i izveštavanju podataka u zdravstvenom sektoru (javnom i privatnom), kao i da ukaže na značaj operacionalizacije Jedininstvenog i integrisanog zdravstvenog informacionog sistema (ISZ). Tretiranje i obelodanjivanje pitanja na koja se ovaj Izveštaj fokusira je urađeno iz perspektive ostvarivanja i zaštite ljudskih prava iu funkciji ispunjavanja uloge i nadzornog mandata koji ima Ombudsman.

Rešavanje ovog pitanja je takođe u skladu sa ispunjavanjem Ciljeva održivog razvoja (COR) i Agende 2030, sa naglaskom na ispunjavanju ciljeva Cilja 3 – *Dobro zdravlje i blagostanje*, kao i relevantnih ciljeva u *ostalim Ciljevima*, za koje je važno izveštavanje i prikupljanje podataka u zdravstvenom sektoru.

Na osnovu Rezolucije o Agendi 2030, prikupljanje podataka i raščlanjeni, kvalitativni, dostupni, pouzdani i blagovremeni podaci su od suštinskog značaja za procenu stanja ljudskih prava i ostvarenog napretka. One služe da istaknu nejednakosti, daju neophodne informacije donosiocima odluka, promovišu i sprovode nediskriminatorne zakone i politike, spreče loše upravljanje i druga zakonska kršenja kao i osiguraju transparentnost i odgovornost.

Veza između zdravstvenih podataka i ljudskih prava obuhvata razumevanje kako prikupljanje, korišćenje i zaštita zdravstvenih podataka utiče na ostvarivanje i zaštitu osnovnih ljudskih prava.

Pravo na zdravlje, nediskriminaciju, jednakost, pristup informacijama, dobro upravljanje, transparentnost, odgovornost, javnu bezbednost, privatnost, poverljivost, itd., su od suštinske važnosti da bi se obezbedilo da su prikupljanje i izveštavanje zdravstvenih podataka isprepleteni sa principima ljudskih prava i promovišu pravičan, etički i efektivan sistem zdravstvene zaštite.

Pošto je pravo na zdravlje širok i višedimenzionalan pojam, takva je i ocena o ispunjenosti obaveza države i uzima u obzir aspekte koji se smatraju preduslovima i kriterijumima za garantovanje, poštovanje i zaštitu prava na zdravlje. Zdravstveni podaci su komponenta preko koje se resorne institucije smatraju (drže) odgovornim za svoj angažman u pitanjima vezanim za zdravlje. Pregled zdravstvenih ishoda i pristupa uslugama omogućava zainteresovanim stranama da identifikuju praznine, prepreke, nejednakosti i nivo ispunjenja obaveza što se ljudskih prava tiče.

Štaviše, prikupljanje i izveštavanje zdravstvenih podataka omogućava nadležnim organima da donose odluke zasnovane na dokazima. Oni takođe stvaraju podršku za kreiranje politika i programa koji se bave potrebama javnog zdravlja, smanjuju zdravstvene nejednakosti i obezbeđuju da se resursi efektivno alociraju da bi svi segmenti stanovništva imali korist.

Kroz sveobuhvatne zdravstvene podatke stvara se mogućnost praćenja usluga ili ishoda zdravstvene zaštite (nege). Između ostalog, zdravstveni podaci mogu da istaknu specifične potrebe i izazove sa kojima se suočavaju ugrožene ili marginalizovane grupe (osobe sa invaliditetom, oni koji žive u siromaštvu, itd.), kao i da omogućavaju uočavanje potencijalnih nejednakosti ili diskriminacije. Ovo je od suštinskog značaja za rešavanje pitanja koja se odnose na efektivno funkcionisanje sistema i da se obezbedi da se svi pojedinci, bez obzira na njihove karakteristike, tretiraju pravedno i jednako, ostvarujući na taj način pravo na najviši mogući zdravstveni standard. U kontekstu vanrednih situacija u javnom zdravstvu, blagovremeni i tačni zdravstveni podaci su od vitalnog značaja za sprečavanje i kontrolu širenja bolesti. Isti doprinose i podržavaju napore da se zaštiti pravo na zdravlje za sve.

Postoji nekoliko komponenti koje države moraju uzeti u obzir da bi ostvarile pravo na zdravlje: Svetska zdravstvena organizacija sumira četiri suštinske komponente²⁹⁷ koje su povezane na pravo na zdravlje:

297 <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/human-rights-and-health>

- dostupnost (odnosi se na potrebu za dovoljnom količinom funkcionalnih zdravstvenih ustanova, dobara i usluga za sve i može se meriti analizom podataka razvrstanih po različitim slojevima, uključujući prema uzrastu, polu, lokaciji i socio-ekonomskom statusu i kvalitativnim anketama da bi se razumele praznine u pokrivenosti.).
- pristupačnost (zdravstvene ustanove, robe i usluge treba da budu dostupni svima. Pristupačnost ima četiri dimenzije: nediskriminaciju, fizičku dostupnost, ekonomsku dostupnost (pristupačnost) i pristup informacijama. Ovo je posebno važno za osobe sa invaliditetom koje se često suočavaju sa značajnim preprekama po zdravlje u vezi sa nedostupnošću zdravstvenih usluga, objekata i informacija).
- prihvatljivost (povezuje se sa poštovanjem medicinske etike, kulturno prikladne i rodnom osetljivošću. Prihvatljivost zahteva da zdravstvene ustanove, robe, usluge i programi budu usmereni na ljude i da se staraju o specifičnim potrebama različitih grupa stanovništva i da budu u skladu sa međunarodnim standardima medicinske etike za poverljivost i informisani pristanak).
- kvalitet (kao ključna komponenta univerzalne zdravstvene pokrivenosti (UHC), se poistovećuje sa osnovnim odrednicama zdravlja (npr. bezbedni i pijaća vod i kanalizacija) kao i zahteva da zdravstvene objekte, robe i usluge budu naučno i medicinski odobreni. Kvalitetne zdravstvene usluge treba da budu: bezbedne, efektivne, imaju fokus na ljude, date blagovremene, integrisane i efikasne, pravične (koje ne variraju u zavisnosti od starosti, pola, etničke pripadnosti, invaliditeta, geografske lokacije i socio-ekonomskog statusa)

U cilju praćenja gore navedenih komponenti i posledično sadržajnog ostvarivanja prava na zdravlje, neophodno je da država ima sistem prikupljanja zdravstvenih podataka koji se prilagođava karakteristikama uspostavljenog zdravstvenog sistema i demografskim, socio-ekonomskim specifičnostima zemlje.

Zdravstveni podaci ne samo da pružaju pregled zdravlja po sebi, već takođe daju indikacije o društvenim i ekonomskim aspektima u geografskom i demografskom kontekstu, koji na jedan ili drugi način utiču na uživanje i poštovanje prava na zdravlje. Kao sistematski, kontinuirani proces, prikupljanje podataka omogućava analizu i interpretaciju različitih vrsta informacija iz pouzdanih izvora, čime se gradi osnova za održivo donošenje odluka u skladu sa potrebama i ciljevima za bolje standarde za sve.

U tom smislu, podaci moraju biti tačni i potpuni, prikupljeni i prijavljeni kao takvi u određenim vremenskim okvirima. Podatke, sa naglaskom na one iz administrativnih izvora u sektoru zdravstva, moraju biti raščlanjeni, prema opštim uporedivim osnovama, kao što su pol, starost, prebivalište i druge kontekstualne karakteristike, u funkciji javnog zdravlja, kao opšte dobro, a samim tim i preduslov i za individualno zdravlje.

Razdvojeni, kvalitativni, dostupni, pouzdani i blagovremeni podaci su od suštinskog značaja za procenu izostanaka ili napretka u ljudskim pravima, a posebno povezani sa onim na šta se ovaj Izveštaj bavi, takvi podaci omogućavaju procenu izostanaka ili napretka u smislu obezbeđivanja zdravog života i blagostanja za sve.

U opštem kontekstu, zdravstveni podaci su neophodni za ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava, obezbeđujući da zdravstveni sistemi budu pravedni, sveobuhvatni i odgovorni prema potrebama svakog pojedinca.

Iz ovog Izveštaja se podrazumeva da je ZIS suštinski stub koji povezuje komponente zdravstvenog sektora. Međutim, zdravstveni podaci koji se ne prikupljaju po propisanim standardima gotovo da su neupotrebljivi. Prikupljanje podataka i izveštavanje u zdravstvenom

sektoru ostaju neintegrisani i raspodeljeni kroz sisteme koji ne odgovaraju. Delovanje na nepovezan način, bez integrisanog pregleda podataka, koji bi se transformisali i služili kao dokaz i indikatori za izgradnju politika i strategija u zdravstvenom sektoru, ima kao posledicu stagnaciju u pružanju zdravstvenih usluga i unapređenjem socijalne zaštite.

Ovaj sistem, koji trenutno nastavlja da funkcioniše na fragmentisan način, potrebno je dovesti u red i da obezbedi integrisani pregled podataka, koji bi se transformisali i služili kao informacija i indikatori za izgradnju politika i strategija u zdravstvenom sektoru. Integrisani zdravstveni informacioni sistem je od suštinskog značaja za pružanje kvalitetne, koordinisane, etičke i efikasne nege pacijentima.

Ombudsman sa zabrinutošću podseća na nalaze iz Državnog izveštaja za 2023. i 2024. u vezi sa zdravstvenim nejednakostima, životnim vekom pri rođenju, kao najnižim u regionu; nezarazne bolesti (kao što su kardiovaskularne bolesti i rak) kao vodeći uzrok smrti; oko 33% uzroka smrti pogrešno prijavljeni; sistematsko nesprovođenje pregleda za hronična stanja (kao što su dijabetes i hipertenzija); [...] smrtnost dece (16 dece na 1000 živorođenih – tri puta viša od proseka EU-a; visoka plaćanja iz džepa (između 30%-40%), nedostatak puštanja u rad šeme zdravstvenog osiguranja. Zabrinjavajuće su i tvrdnje da je *samo demografske statistike uglavnom u skladu sa aktima EU-a, dok razlikuje to da statistike javnog zdravlja i kriminala još uvek nisu u skladu sa standardima EU-a.*

Nedostatak integrisanog sistema, sa tačnim i ažurnim podacima, utiče na komunikaciju među stručnjacima zdravstvene nege, uzrokuje greške u dokumentovanju i obradi informacija o pacijentima i negativno utiče na kliničke odluke, što posledično dovodi do pogrešnih dijagnoza i tretmana pacijenata. Nadalje, Ombudsman, podsećajući da ima mandat da nadzire i administrativne komponente funkcionisanja organa javne vlasti, skreće pažnju da nefunkcionalni i neintegrisani ISZ ne samo da narušava uživanje prava na zdravlje, već i skraćuje nadzor nad radom zaposlenih u zdravstvenom sektoru, kapaciteta koje imaju io kvalitetom rada. Takođe otežava prepoznavanje poteškoća i zahteva zdravstvenog osoblja. Ovo uzrokuje negativne lančane efekte na efikasnost i efektivnost zdravstvenog sektora i ostavlja prostor za loše upravljanje, kršenje etičkog kodeksa i profesionalnih i zdravstvenih protokola. Kao rezultat toga, problemi u zdravstvenom sistemu često dovode do začaranog kruga bez adrese odgovornosti, stvarajući pravnu nesigurnost i istinski nedostatak odgovornosti u zdravstvenom sektoru.

Što se tiče procesa prikupljanja zdravstvenih podataka, Ombudsman deli zabrinutost ASK-a u vezi sa izazovima koji se javljaju u izveštavanju podataka od strane MZ-a i NIJK, što se tiče: kodifikacije uzroka smrti, registracije (upisa) slučaja rođenj i umrlih, kao i zdravstvenih osiguranja u zemlji. Navodna kašnjenja u objavljivanju podataka od strane ASK-a, zbog kašnjenja NIJK-a, jasno otkrivaju veliki problem nepostojanja integrisanog zdravstvenog informacionog sistema i gubitka vremena kada podaci nastavljaju da se popunjavaju i prenose ručno iz zvaničnih obrazaca prema AU-a (relevantnim listovima).

Nedostatak sistema koji bi integrisao podatke o rođenju i smrti povezanim sa bazom podataka Agencije za civilnu registraciju (ACR) takođe je konstatovano od strane Ombudsmana kao izazov i prepreku u prikupljanju i izveštavanju potpunih, tačnih i blagovremenih podataka. Kao rezultat, povećavaju se prepreke u funkcionisanju zdravstvenog osiguranja, a utiče se i na segment koji se odnosi na socijalne šeme i dobrobit korisnika od njih.

Ombudsman ističe da bez funkcionalnog zdravstvenog informacionog sistema nema tačnog činjeničnog uvida u zdravlje stanovništva, nema prevencije i ne može biti pravilnog lečenja, kao što se ne može postići ni kontrola nad bolestima. Isto tako, nedostatak podataka stvara prepreke u dostupnosti, kvalitetu i efikasnosti usluga, onemogućava odraz napretka ili nazadovanja, uzrokujući na taj način raslojavanje problema i nefunkcionisanje lanca odgovornih aktera u zdravstvenom sektoru.

Takođe je nemoguće izbeći zaključak da postoje evidentne stagnacije u prikupljanju i izveštavanju zdravstvenih podataka, manjkavih podataka i sa zakašnjenjem, ponekad nejasnim, a deo njih nekompatibilnim sa metodologijom i kriterijumima potrebnim da bi se smatrali validnim, pouzdanim i uporedivim.

Nedostatak ISZ-a:

- ometa ostvarivanje prava na zdravlje i blagostanje, ostavljajući prostor za ranjivost, nejednak tretman i diskriminaciju;
- otežava odraz procene uticaja prava na zdravlje i shodno tome onemogućava pravilan nadzor zdravstvenog sektora.
- onemogućava primenu odgovarajućeg Zakona o zdravstvenom osiguranju,
- komplikuje proces izrade adekvatnih politika vezano za zdravstvo, kao i dobro upravljanje zdravstvenim sektorom;
- otežava procenu učinka i kapaciteta zdravstvenih radnika, kao i uslova njihovog rada;
- postaje prepreka efektivnosti i efikasnosti zdravstvenog sistema, kao i upravljanja njime;
- ometa transparentnost i onemogućava punu odgovornost vlasti i mehanizama u zdravstvenom sektoru i onih koji nadgledaju ovaj sektor;

U zaključku, Ombudsman u ovom izveštaju podseća da se zdravstvena i socijalna zaštita kvalifikuje kao pozitivno pravo, što znači da država ima obavezu da je garantuje u okviru maksimuma resursa koje ima, u razvojnom kontekstu. U tom kontekstu, pravo na zdravstvene indikatore i standarde²⁹⁸ je sredstvo koje podržava pravo na zdravlje i stvara preduslov za uživanje drugih prava koja se poklapaju sa ovim pravom. Konfuzija i neispunjavanje zakonskih obaveza mehanizama koji treba da omoguće funkcionisanje Integrisanog zdravstvenog sistema leže u srži lanca pitanja koja zahtevaju prioritarnu pažnju i postupanje nadležnih organa, pa je Ombudsman preporučio Ministarstvu Zdravstva da izvršava svoje dužnosti i obaveze koje ima prema relevantnom normativnom okviru, da hitno i potpuno operacionalizuje Informativni Jedinostveni i Integrisani Sistem zdravstvenog informisanja na svim nivoima i sektorima zdravstvenog sistema.

Izveštaj o izmeni Uredbe br. 02/2023. o dodatku za uslove tržišta rada

Svrha ovog izveštaja je da preporuča Ministarstvu finansija, rada i transfera (u daljem tekstu: MFRT) izmenu Uredbe (MFRT) br. 02/2023. o dodatku za uslove tržišta rada, u cilju usklađivanja uslova i ograničenja za dodatne beneficije, utvrđene u članu 4. stav 4.3 i članu 7., sa osnovnim principima i nadležnostima koje proizilaze iz Ustava Republike Kosovo i Zakona br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije.

Uredba (MFRT) br. 02/2023. o dodatku za uslove tržišta rada (u daljem tekstu Uredba) utvrđuje profesije, uslove i postupke za korišćenje dodatka o uslovima tržišta rada. Prema članu 2: *“Ova Uredba se primenjuje na zaposlene u javnom sektoru, čije se plate finansiraju iz i preko državnog budžeta i koji ispunjavaju kriterijume za dobijanje dodatka za uslove na tržištu rada u skladu sa odredbama ove Uredbe.”*

U članu 4. Uredbe, utvrđuje pet kategorija profesija i deficitarnih profesija, za koje se može dobiti naknada za uslove tržišta rada, dok stav 4.3. ovog člana utvrđuje još jednu dodatnu kategoriju *“profesije iz studijskih programa finansiranih ili su-finansiranih od Vlade Republike Kosovo”*, kategorija za koju, pored opštih uslova, član 7. Uredbe utvrđuje posebne uslove

298 <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx>

za dodatne beneficije, koje zaposleni trebaju ispuniti kumulativno, odnosno (7.2.1) “program studija drugog nivoa visokog obrazovanja da bude finansiran ili su-finansiran od Vlade Kosova.” i 7.2.2 “imati završene studije drugog nivoa visokog obrazovanja na univerzitetima u inostranstvu.”

Ombudsman ističe da je prilikom utvrđivanja diskriminacije važno da se nepovoljan tretman određene osobe/osoba uporedi sa tretmanom druge osobe u sličnoj situaciji koja bi bila tretirana na povoljniji način i da jedina razlika između njih bude “zakonski zaštićeni osnov”. Stoga je evidentno da je u slučaju koji tretira ovaj izveštaj utvrđena uzročna veza između nepovoljnog tretmana i zakonom zaštićenog osnova. Da bi se ispunio ovaj kriterijum, dovoljno je postaviti pitanje: da li bi određeno lice bilo tretirano na nepovoljniji način ako bi bilo u drugačijem položaju po bilo kom drugom osnovu? Odredba koja se sprovodi ne mora nužno da se poziva na specifičan način “zaštićenoj osnovi”. Dovoljno je da se poziva na neku vrstu uzroka koji se ne može odvojiti od zaštićene osnove.

Iz onoga što je rečeno rezultira da su korisnici šema stipendija iz studijskih programa finansiranih ili su-finansiranih od Vlade u uporedivoj situaciji sa drugim javnim službenicima, koji pripadaju istim odgovarajućim profesijama i imaju isti obrazovni nivo i koji su sami finansirali svoje drugostepeno usavršavanje, a studije su završili na istom univerzitetu ili na drugim univerzitetima van zemlje ili na univerzitetima unutar zemlje.

Ombudsman ističe da su podzakonski akti, u kojima pripadaju i propisi, pravni akti manje pravne snage i moraju biti u skladu sa aktom veće pravne snage, odnosno Ustavom i zakonom. U tom smislu, dotična Uredba mora biti u skladu sa ciljem i svrhom zakona i specificovati samo odredbe zakona iz kojeg proizilazi. Mora predstavljati deriviran, a ne samostalan akt, stoga ne može izaći izvan odredbi zakona, već ga samo detaljnije razraditi u skladu sa svojom namerom i svrhom. Dakle, uvođenje “profesija iz programa studija finansiranih od Vlade Republike Kosovo”, utvrđenih u članu 4.4.3 Uredbe, smatra se u suprotnosti odredbama odgovarajućeg zakonodavstva i ne može se opisati kao takvo, jer je u suprotnosti sa principom jednakog tretmana.

Prema praksi ESLJP-a: “Različiti tretman lica u situacijama odnosno sličnim... je diskriminatorno ako nema objektivno i razumno opravdanje za to; drugim rečima, ako se time ne postiže legitiman cilj ili ako ne postoji razuman odnos proporcionalnosti između korišćenih sredstava i cilja koji se namerava postići.” ESLJP, Burden protiv MB [GC] (br. 13378/05), dana 29. aprila 2008., st. 60. Što znači da se, u cilju opravdavanja različitog tretmana, mora se pokazati: da određeno pravilo ili praksa ima legitiman cilj i da su sredstva za postizanje tog cilja (tj. mera koja je dovela do različitog tretmana) proporcionalna i neophodna. Da bi se potvrdilo da li je različit tretman proporcionalan, mora postojati uverenje: da ne postoji drugi način da se postigne cilj koji bi manje ometao pravo na jednak tretman. Drugim rečima, stavljanje pojedinca u nepovoljan položaj je najmanja moguća šteta neophodna za postizanje željenog cilja, a da cilj koji se želi postići je dovoljno važan da opravda takvo kršenje.

Ombudsman ne osporava potrebu reforme i podizanja kvaliteta javne uprave, u smislu napora za visokom stepenu akademskog formiranja osoblja i finansiranja njihove obuke sa pristupom na kvalitetno obrazovanje, što se može smatrati kao legitimna namera, međutim, u ovom posebnom slučaju MFRT nema objektivno i razumno opravdanje, što omogućava različit tretman javnih službenika iste profesije i obrazovnog nivoa, koji se *a priori* bazira na način finansiranja njihove obuke i sedišta univerziteta na kojem su završene studije drugog stepena, jer ovi kriterijumi nemaju osnova i nisu direktno povezani sa podobnošću ili stručnošću za obavljanje određenog posla. Dakle, kriterijumi postavljeni u stavu 4.3 člana 4. i uslovi utvrđeni u članovima 7.2.1 i 7.2.2. Uredbe ne mogu se smatrati opravdanim, neophodnim i proporcionalnim ciljem.

U ovom kontekstu, Ombudsman podvlači činjenicu da sticanje znanja tokom studija zavisi

uglavnom od ličnih sposobnosti, sposobnosti i truda pojedinaca, a ne od načina finansiranja studija ili od pretpostavke da li su znanje i kvalifikacije stekli na univerzitetima u zemlji ili izvan zemlje. Ova vrsta favorizovanja ne može se smatrati proporcionalnom merom sa ciljem koji se želi postići, jer direktno narušava i utiče na pouzdanost univerziteta u zemlji i dovodi u pitanje kvalitet znanja stečenog u obrazovnim programima na Kosovu. Ova vrsta favorizovanja nema osnova u Zakonu o visokom obrazovanju u Republici Kosovo (član 7.), koji, osnivanjem Kosovske agencije za akreditaciju, obezbeđuje da standardi i kvalitet visokog obrazovanja na Kosovu ispunjavaju zahteve i očekivanja Evropske mreže za obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA).

Ombudsman smatra da su diplome stečene na institucijama visokog obrazovanja izdate od javnih univerziteta u Republici Kosovo i na privatnim univerzitetima akreditovanim od Kosovske agencije za akreditaciju jednako validne kao i diplome stečene na univerzitetima u inostranstvu. Sa druge strane, diplome stečene u inostranstvu podležu postupku priznavanja i ekvivalencije u odgovarajućim institucijama u skladu sa zakonskim i podzakonskim aktima na snazi u zemlji, stoga se svaka diploma koja uspešno prođe ovaj postupak smatra ekvivalentnom diplomi stečenoj na domaćim univerzitetima. Dakle, uslov postavljen u tačku 7. stav 2.2. nema nikakvu podršku u trenutnom zakonodavstvu i ne može se smatrati da ispunjava ustavnu i zakonsku garanciju jednakosti, poštovanja ljudskih prava i sloboda i vladavine prava.

Ombudsman u ovom izveštaju zaključuje da Uredba (MFRT) 02/2023. o dodacima za uslove tržišta rada, u članu 4. 4.3 i u članu 7., stav 2, tačke 2.1 i 2.2, sa navedenim uslovima, u uporedivoj situaciji, stavlja u neravnopravnu i nepovoljnu poziciju i tretira na manje povoljan način službenike civilne službe Kosova, koji u cilju višeg nivoa obrazovanja samofinansirali su svoje studije u inostranstvu i završili ih bez finansijske podrške od Vlade, ili koji su završili studije i dobili odgovarajuće deficitne kvalifikacije u licenciranim javnim ili privatnim institucijama visokog obrazovanja u Republici Kosovo. Ovom vrstom tretmana, kao što je već opravdano, vrši se direktna i višestruka diskriminacija, koja se bazira na dva osnova koja su u međusobnoj interakciji i kao takve su međusobno neodvojive, stvar koja krši princip jednakog tretmana.

Kriterijumi utvrđeni u članu 4. stav 4. tačka 4.3. i članu 7. stav 2. tačke 2.1. i 2.2. Uredbe MFRT br. 02/2023 o dopuni za uslove tržišta rada su u suprotnosti sa Ustavom, sa trenutnim zakonodavstvom (Zakon br. 08/L-196 o platama u javnom sektoru, Zakon br. 08/L-197 o javnim službenicima, Zakon br. 04/L-037 o visokom obrazovanju u Republici Kosovo, Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije), sa Evropskom Konvencijom o ljudskim pravima, sa principom zakonitosti i vladavine prava.

Za to je preporučio Ministarstvu finansija, rada i transfera: da izmeni i dopuni Uredbu (MFRT) br. 02/2023. o dopuni za uslove tržišta rada, tako da: 1. obriše odredbe člana 4. stav 4. tačka 4.3 i člana 7. stav 2. tačku 2.1. i tačku 2.2; kao i 2. sa novim odredbama direktno da definišu deficitarne pozicije i retke radove, kojima će se tretirati na jednak način svi mogući službenici javne uprave u uporedivoj situaciji.

Obaveze države za podršku i pružanje usluga mentalnog zdravlja za lica starija od 65 godina u Republici Kosovo

Izveštaj ima za cilj da analizira i proceni obaveze i odgovornosti državnih institucija Republike Kosovo u pružanju usluga mentalnog zdravlja osobama starijim od 65 godina. Ova analiza ima za cilj sagleda ključne aspekte dostupnosti, pristupa i kvalitetasovih usluga, u potpunoj saglasnosti sa Ustavom Republike Kosovo, sa zakonima na snazi i sa međunarodnim standardima koji se direktno primenjuju u Republici Kosovo. Izveštaj ima za cilj da identifikuje postojeće izazove i predloži konkretne preporuke za unapređenje pružanja usluga mentalnog

zdravlja za osobe starije od 65 godina, obezbeđujući jednak i nediskriminatorски pristup za sve.

Kosovski institut za sudsku psihijatriju (u daljem tekstu: KISP) pruža usluge mentalnog zdravlja za osobe sa teškim krivičnim delima i nema starosnu granicu. Usluge su zatvorenog tipa sa kapacitetom od 36 ležajeva. Tretman za starije od 65 godina je isti kao i za sve ostale starosne grupe, tako da nemaju pristup uslugama prilagođenim ovoj starosnoj grupi. Prema informacijama dobijenim od direktora, usluge za ovu starosnu grupu su ograničene na nivou zemlje, jer ne postoji gerijatrijsko odeljenje²⁹⁹ a ne postoje socijalne politike prilagođene ovoj starosnoj grupi. Uobičajeni problemi mentalnog zdravlja sa kojima se susreću pacijenti stariji od 65 godina su: demencija, psihosomatski poremećaji i depresija.

Dom za stara lica i lica bez porodičnog staranja u Prištini (u daljem tekstu: DSLLBPS) nudi stambeno stanovanje osobama starijim od 65 godina. Institucija radi u skladu sa Administrativnim uputstvom (MRSP) br. 10/2014, kojim se utvrđuju kriterijumi za smeštaj stanara u DSLLBPS i domove u zajednici. Kriterijumi za prijem starijih u DSLLBPS su dobro psihičko stanje pojedinaca, koji ne smeju imati potomke (usvojene ili biološke). Međutim, u ovom slučaju postoji izuzetak jer je starijem muškarcu ili ženi dozvoljeno prisustvo udate ćerke (koja živi u porodici muža). Procenu psihičkog stanja pojedinca vrši neuropsihijatar akreditovan od državnih institucija. Prema dobijenim informacijama, oko 70% stanara suočava se sa izazovima mentalnog zdravlja, uključujući depresiju, psihosomatske poremećaje, anksioznost itd. Međutim, osoblje DSLLBPS-a suočava se sa ograničenjima u svojim mogućnostima za profesionalni razvoj zbog različitih faktora.

Odeljenje za socijalne i porodične usluge (OSPU), pored drugih odgovornosti, angažovano je na razvoju zakonodavstva i utvrđenju minimalnih standarda za inspekciju pružalaca socijalnih usluga. Ovo odeljenje je formulisalo posebne standarde za pružaoce socijalnih usluga namenjene starosnoj grupi preko 65 godina, koji uključuju:

- a) *Minimalni standardi za institucionalno zbrinjavanje starih lica.*
- b) *Minimalni standardi kvaliteta za socijalne usluge u domovima za stare.*
- c) *Minimalni standardi kvaliteta za starije osobe u domovima zajednice.*

Ključni trend u sektoru socijalnih usluga je kretanje ka decentralizaciji usluga. S tim u vezi, u različitim gradovima osnovani su domovi za stare u zajednici, kao što su: Istok, Skenderaj (Srbica), Priština, Novo Brdo i Gračanica. Postoje i dve licencirane privatne kuće u Zahaću i Istoku, kao i jedna nevladina organizacija u Gjinovcu, koje pružaju slične usluge. Pored toga, oko 50 nevladinih organizacija ima licencu da pruža direktne usluge socijalne zaštite u domu, uključujući i materijalnu pomoć pojedincima koji nisu u mogućnosti da se brinu o sebi, kao što su stari i osobe sa invaliditetom.

Odeljenje za socijalni rad u opštini Priština (u daljem tekstu: OSR). na osnovu sporazuma o saradnji između Ministarstva finansija, rada i transfera i Opštine Priština, preuzela je nadležnosti i odgovornosti upravljanja DSLLBPS-om. Prema ovom sporazumu, opština Priština je u obavezi da primi stanovnike iz drugih opština, koje su van njene teritorijalne nadležnosti. Takođe, Opština Priština će primeniti postojeće zakonodavstvo za funkcionisanje DSLLBPS-a, uključujući i način procene i smeštaja stanara u ovu instituciju, što znači da se stručna procena vrši na centralnom nivou. OSR vodi i dva socijalna centra za stare, sa radnim vremenom od 8 do 16 časova. Opština Priština takođe deli grantove nevladinom sektoru i trenutno postoji nekoliko nevladinih organizacija koje pružaju usluge za starije, uključujući i psihološke usluge.

Centar za starenje, u okviru Nacionalnog instituta za javno zdravlje Kosova (u daljem

²⁹⁹ Gerijatrija je oblast medicine koja se bavi kliničkim, preventivnim i socijalnim aspektima bolesti kod starijih osoba, kao i njihovom rehabilitacijom.

tekstu: NIJZK). Centar za starenje bavi se promocijom i edukacijom o zdravlju starijih, kao i organizovanjem aktivnosti koje podižu svest o zdravom starenju. Kao odeljenje Nacionalnog instituta za javno zdravlje, Centar se suočava sa nedostatka posebne budžetske linije za sprovođenje svojih aktivnosti, gde je veliki deo aktivnosti zasnovan na projektima.

Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih i psihijatrijskih bolesnika (u daljem tekstu: CIRHPB) u Štimlju pruža lečenje i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih pacijenata i ima misiju reintegracije i resocijalizacije u zajednicu. Kriterijumi za prijem stanovnika se zasnivaju na Administrativnom Uputstvu (MZ) br. 07/2009 o Stručnoj službi za mentalno zdravlje u Republici Kosovo. Uprkos činjenici da je ovo uputstvo stavljeno van snage (Odlukom VRK, br. 02/50, od 23. decembra 2021. godine), CIRHPBsledi prakse zasnovane na ovom AU, čiji kriterijumi za prijem uključuju starost od 18-65 godina. Pacijenti koji su navršili 65 godina i dalje se drže u CIRHPB-u. Ostali kriterijumi su: dijagnoza paranoidne šizofrenije i nedostatak porodične nege. Što se tiče nedostataka u sistemu za starosnu grupu preko 65 godina, postoji nedostatak gerijatrijskog odeljenja.

Specijalni institut u Štimlju (u daljem tekstu: SIŠ) pruža rezidencijalno socijalno zbrinjavanje osoba sa mentalnim invaliditetom – mentalna retardacija. Između ostalog, kriterijumi za prihvatanje uključuju starost od 18 do 65 godina. U SIŠ-u je 5 osoba starijih od 65 godina i ovi stari su smešteni na istom mestu, ali nemaju posebne usluge za ovu starosnu grupu. SIŠ radi u skladu sa Administrativnim uputstvom (MRSP) br. 11/2014 o radu i kriterijumima za smeštaj stanara, osoba sa mentalnim invaliditetom – zaostajanja u mentalnom razvoju, u Specijalni institut u Štimlju i u domovima u zajednici.

Centar za mentalno zdravlje (u daljem tekstu: CMZ) u Prištini. Vršiti psihijatrijske usluge, psihološke usluge, psihosocijalne usluge, porodičnu psioedukaciju, kućne posete, dnevne boravke, individualnu i grupnu terapiju, rehabilitacione aktivnosti i rekreativne aktivnosti za sve starosne grupe, bez ograničenja. Postoji jedan CMZ za svaku funkcionalnu administrativno-regionalnu jedinicu (Priština, Đakovica, Mitrovica, Peć, Gnjilane, Prizren i Uroševac). Svi centri imaju domove za integraciju u zajednici, koji pružaju rezidencijalne usluge za rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju klijenata sa hroničnim oboljenjima i poremećajima mentalnog zdravlja (u remisiji) za starosnu grupu od 18 do 65 godina. Ljudi koji napune 65 godina se ne iseljavaju iz svojih domova, a trenutno ima nekoliko stanara starijih od 65 godina. Usluge za ovu starosnu grupu treba da budu specifične s obzirom na njihove potrebe, ali centri/domovi za integraciju u zajednici nemaju specijalizovane usluge za starosnu grupu preko 65 godina.

Ombudsman napominje da mentalno zdravlje nije navedeno među pravima nabrojanim u EKLJP. Međutim, ESLJP prihvaća načelo da se pravo na zdravlje može uključiti u član 2. EKLJP proširivanjem tumačenja prava na život. Odluke Evropskog suda za ljudska prava su se bavile mentalnim zdravljem u skladu sa članovima 2, 3, 5 i 8 EKLJP, posebno u vezi sa prinudnim smeštajem i lečenjem osoba sa mentalnim poremećajima u zdravstvene ustanove.

U predmetima kojima se bavi EKLJP, naglašen je osetljiv pristup pravima starijih, sa fokusom na pravo na život, lečenje u institucijama, negu i pristup zdravstvenim uslugama. Slučajevi poput *Volintiru protiv Italije*, *Dodov protiv Bugarske*, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz protiv Švajcarske* i *Vatts protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, bave se izazovima medicinskog tretmana i nadzora u ustanovama za brigu o starima, kao i uticajem klimatskih promena i prinudnih transfera na njihovo zdravlje.

Agenda za održivi razvoj 2030 obuhvaća 17 ciljeva održivog razvoja (SDG). Skupština Kosova je 2008. godine odobrila Milenijumsku deklaraciju, prema tekstu Rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija A/RES/55/2, usvojene 8. septembra 2000. godine. Fokus na mentalnom zdravlju je usko povezan sa Objektivom 3: “*Obezbeđivanje dobrog zdravlja i unapređenje blagostanja za sve u svim uzrastima*”, posebno u podcilju 3.4, koji ima za cilj promovisanje mentalnog zdravlja i blagostanja i smanjenje broja smrtnih slučajeva i bolesti od zloupotrebe supstanci i mentalnih poremećaja.

Ombudsman ukazuje da, u praksi, ovim licima se nude usluge Psihijatrijske Klinike, međutim kriterij predviđen uredbom je kršenje ljudskih prava i diskriminacija na osnovu starosnog doba. Takođe konstatuje da su Kuće za integraciju zajednice, koje rade u okviru centara za mentalno zdravlje, Centra za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih pacijenata (CIRSKP) u Štimlju, uprkos ukidanju Administrativnog uputstva (MZ) br. 07/2009 o profesionalnim uslugama mentalnog zdravlja, nastavljaju sa primenom praksi utvrđenih ovim uputstvom u pogledu kriterijuma za prijem, uključujući starosnu granicu od 18 do 65 godina.

Usluge mentalnog zdravlja i socijalne zaštite, koje uključuju bolničku i rezidencijalnu negu, koje pružaju relevantne institucije, nisu prilagođene specifičnim potrebama i izazovima sa kojima se suočavaju ljudi stariji od 65 godina. Nedostatak adekvatne obuke i stručnosti među stručnim osobljem za efikasno rešavanje specifičnih zahteva i potreba ove starosne grupe zahteva konkretne korake za povećanje kapaciteta stručnog osoblja i razvoj programa usluga koji su prilagođeni potrebama ove starosne grupe.

Ombudsman smatra da starosna granica od 65 godina, kao kriterijum za prijem u ustanove za smeštaj, predstavlja povredu zakonskih odredbi Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakona o zaštiti od diskriminacije. Nedostatak podzakonskih akata Zakona o mentalnom zdravlju dovodi u pitanje primenu zakona i stvara prostor za diskriminatornu praksu u pružanju usluga mentalnog zdravlja u vezi sa starosnim ograničenjem za osobe starije od 65 godina. Pored nedostatka podzakonskih akata, nepostojanja jasnih kriterijuma u postojećim podzakonskim aktima, ukidanje podzakonskih akata odlukama Vlade umesto donošenja novih podzakonskih akata³⁰⁰ i ograničenje prava zagaranovanih zakonom kroz podzakonske akte su u suprotnosti sa principima vladavine prava.

Unutrašnjim Pravilnikom Odeljenja za hitnu i intenzivnu psihijatriju, na osnovu kojeg je regulisana delatnost Odeljenja za urgentnu i intenzivnu psihijatriju, pored toga što ne ispunjava standarde normativnog akta, postavljaju se ograničenja ljudskih prava koja su zagaranovana zakonom.

Kroz ovaj izveštaj, Ombudsman je preporučio Vladi Republike Kosovo da preduzme mere za izradu nacionalnog plana o starenju u Republici Kosovo; Preporučilo je Ministarstvu zdravlja da se prilikom izmene ili izrade novog zakona o mentalnom zdravlju predvide specifične usluge mentalnog zdravlja ili obaveze za ovu starosnu grupu – gerijatrijske službe, kao i da se utvrde obavezni rokovi za donošenje podzakonskih akata, kako bi zakon bio primenjiv. Takođe, preporučio je sprovođenje kampanja i aktivnosti za osveščivanje o pravima starijih lica u oblasti mentalnog zdravlja, kako bi se suzbila stigma i starosna diskriminacija.

Preporučio je Ministarstvu pravde da izradi i donese potrebna podzakonska akta za sprovođenje Zakona br. 08/L-255 o socijalnim i porodičnim uslugama u skladu sa rokovima utvrđenim u podzakonskim odredbama zakona i Administrativnim uputstvom br. 03/2013 o standardima za izradu normativnih akata; izdati pismeni cirkular SIŠ-u i domovima u zajednici, u vezi sa ukidanjem ograničenja u pružanju usluga stanovanja za lica starija od 65 godina; da preduzme aktivnosti na povećanju stručnih kapaciteta stručnog osoblja u okviru Specijalnog instituta u Štimlju za specifičnosti psihosocijalne nege za lica preko 65 godina.

Preporučio je da Univerzitetska bolnica i Klinička služba Kosova izrade interne propise na osnovu Uredbe (KRK) br. 01/2020 o standardima unutrašnje organizacije, sistematizaciji poslova i saradnji u institucijama državne uprave i nezavisnim agencijama; da se ukinu odredbe članova unutrašnjeg pravilnika Klinike za psihijatriju, kojima se pružanje bolničkih usluga ograničava na lica starija od 65 godina; da preduzme sve mere za povećanje broja neuropsihijatarata u Centru za mentalno zdravlje u Prištini i u drugim regionalnim centrima, po potrebi; da preduzme aktivnosti na izgradnji stručnih kapaciteta stručnog osoblja u

300 Administrativno uputstvo br. 07/2009 (o zdravstvu) o profesionalnim uslugama mentalnog zdravlja u Republici Kosovo, poništeno Odlukom VRK, br. 02/50, od 23.12.2021.

okviru Psihijatrijske klinike, centara za mentalno zdravlje i domova za integraciju, Centra za integraciju, rehabilitaciju, resocijalizaciju hroničnih psihijatrijskih pacijenata u Štimlju, za specifičnosti zaštite mentalnog zdravlja za kategoriju lica preko 65 godina starosti; preduzeti mere za pružanje i integraciju gerijatrijskih usluga u Univerzitetskom kliničkom centru Kosova.

Dok je opštinama Priština, Srbica Istok, Novo Brdo i Gračanica preporučeno da preduzmu aktivnosti na povećanju stručnih kapaciteta stručnog osoblja u okviru Doma za stara lica i lica bez porodičnog zbrinjavanja u Prištini, za specifičnosti psihosocijalnog zbrinjavanja lica starijih od 65 godina.

Proširiti listu esencijalnih lekova obuhvaćanjem novih lekova koji mogu značajno da unaprede zdravlje i kvalitet života građana obolelih od teških bolesti

Izveštaj je sačinjen na osnovu više pritužbi koje je ustanova primila i kao takav analizira poteškoće sa kojima se suočavaju građani oboleli od više bolesti čije je lečenje skupo i često nepriuštivo, kao i potrebu za podrškom države. Iz tog razloga, Ombudsman ovim izveštajem traži od Ministarstva zdravlja da proširi listu esencijalnih lekova, uključujući i nove lekove koji mogu značajno da unaprede zdravlje i kvalitet života građana koji boluju od teških bolesti i kojima je hitno potrebno efikasnije lečenje.

Iz prakse EKLJP se navodi da postoje različiti sistemi pružanja zdravstvene zaštite i da je državama dozvoljena margina procene za uključivanje lekova koji se daju besplatno. ESLJP je utvrdio kršenje u slučaju kada lek nije zamenjen istovetnim lekom. ESLJP smatra da se državama ne može nametnuti obaveza da izjednače razlike između zdravstvene zaštite koja je dostupna u različitim zemljama. Što se tiče nejednakog tretmana ili diskriminacije, EKLJP ni u jednom od gore navedenih slučajeva nije utvrdio pojavu diskriminacije.

Povodom pristiglih pritužbi, Ombudsman napominje da se pacijentima nudi jedan vid besplatne terapije, ali koja izgleda da nije dovoljno efikasna za lečenje bolesti. Ombudsman se oslanja i na preporuke lekara stručnjaka da već postoje napredniji lekovi za lečenje navedenih bolesti, koji nisu obuhvaćeni Zakonom o esencijalnim lekovima.

Ombudsman ceni činjenicu da je došlo do povećanja budžeta za onkološke bolesti, međutim, imajući u vidu stavove Koledža onkološke klinike, Ombudsman smatra da je važno i neophodno da pacijenti imaju pristup najsavremenijim zdravstvenim uslugama. Iz tog razloga, preporučuje se Ministarstvu zdravlja da dopuni/izmeni Listu esencijalnih lekova i uključi u ovu listu sledeće terapije: “braf pozitivan” za pacijente sa uznapredovalom melanomom i “Pirfenidone-267 mg” za obolele sa idiopatskom plućnom fibrozom. Preporučeno je i da obolelim od metastatske karcine u jetri omogućiti pristup imunoterapiji „pembrolizumab“, koji se nalazi na listi esencijalnih lekova.

Odgovornost za životnu sredinu

Stanje reke i područja oko nje u naselju „Kalabrija” u Prištini

Svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju Opštini Priština na potrebu da preduzme hitne mere za čišćenje reke u naselju „Kalabrija“ u Prištini i područja oko nje, sa ciljem ispunjavanja prava građana susedstva, za uživanje u čistoj, bezbednoj i zdravoj životnoj sredini.

Nacionalni institut za javno zdravlje Kosova (NIJZK) Zapisnikom sa uviđaja, utvrdio je sledeće nalaze: *“Prilikom inspekcije ovog naselja, tačnije potoka, tim je uočio da potok služi kao deponija za čvrsti otpad (kućni nameštaj, posečeno drvo, žbunje, itd.) i tečni otpad, gde su uočene i kanalizacione cevi koje se ulivaju u ovaj potok. Ovaj potok emituje veoma jak i težak miris.*

U razgovoru sa stanovnicima naselja, glavna im je primedba na nepodnošljiv miris ovog vodenog toka, koji izaziva zdravstvene probleme i primorava ih da potraže lekarsku pomoć. Zbog odlaganja čvrstog otpada u vodotokove, kuće u ovom naselju podležu poplavama nakon svake padavine. Stanovnici se žale i na prisustvo insekata (muva, komaraca itd.) i glodara.

Za sva ova pitanja, građani su se obraćali nadležnim institucijama (Opština Priština, Opštinskom inspektoratu, Odeljenju javnih službi, itd.), ali nisu dobili nikakav odgovor i nije primećena nijedna radnja, osim pre nedelju dana kada je drveće oko potoka posečeno i ostavljeno na mestu seče. Ovi ostaci posečenog drveća ometaju protok vode. Na osnovu procene inspekcije i izjava stanara, uslovi života u ovom naselju su otežani i predstavljaju zdravstveni rizik za stanovnike.”

Nadalje, u predmetnom izvještaju, Nacionalni institut za javno zdravlje je sumirao nalaze i preporuke upućene relevantnim strukturama, i to:

“Tokom terenskog pregleda uočeno je da:

U potoku dolazi do ispuštanja zagađene vode, čvrstog otpada i raznih korova koji, osim što izazivaju loš miris, pogoduju i razmnožavanju mikroorganizama, parazita, glodara i insekata;

Epidemiološka situacija u ovom naselju je trenutno mirna, uprkos pojedinačnim slučajevima sa povremenim pritužbama, ali i dalje postoji trajna opasnost od pojave zarazne bolesti, a samim tim i rizik po zdravlje građana na ovom području.

U cilju zaštite zdravlja stanovnika ovog područja i saniranja ove situacije, NIJZK je preporučio nadležnim strukturama da hitno istraže i uklone moguće izlivanje otpadnih voda i drugih potencijalnih zagađivača. Opštinski ekološki i sanitarni inspektori treba da preduzmu konkretne mere za otkrivanje i rešavanje ovog problema. A dok se konačno rešenje ne pronađe, potok koji protiče kroz kvart trebalo bi da redovno održavaju nadležne strukture i sami stanovnici (uklanjanje otpada i smeća i zabrana odlaganja otpada u potok). NIJZK takođe smatra da je sprovođenje ovih mera neophodno za prevazilaženje aktuelnog problema i, samim tim, zaštitu zdravlja stanovništva.

Ombudsman ocenjuje da je jedan od principa međunarodnog prava životne sredine postizanje održivog razvoja koji građanima omogućava visok kvalitet života u čistoj, bezbednoj i zdravoj životnoj sredini. Na osnovu situacije na terenu, a posebno na izveštaju NIJZK-a, prema kojem: *“Postoji trajna opasnost od nastanka zarazne bolesti, a samim tim i rizik po zdravlje građana na ovom području.”*, ocenjuje da ekološka situacija stvorena zagađenjem reka, koja onemogućava kvalitetan život stanovnika, predstavlja rizik po njihovo zdravlje.

Iako svesni projekta izgradnje kolektora opštine, čija realizacija kasni, napominje da visok nivo zagađenja i mogućnost ozbiljnog uticaja na ljudska prava i zdravlje stanovnika zahtevaju hitnu akciju nadležnih organa nadležnih za čišćenje reke, deratizaciju i dezinsekciju površina.

Prema oceni Ombudsmana, situacija u predmetnom naselju zahteva hitnu intervenciju nadležnih organa kako bi se stanje saniralo, ali i sprečilo ograničavanje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, prava na privatnost i porodicu, kao i ozbiljnu mogućnost narušavanja zdravlja stanovnika usled zagađenja.

ESLJP³⁰¹ je ocenio da zagađenje životne sredine može uticati na dobrobit pojedinaca i sprečiti uživanje u domu, čime negativno utiče na privatni i porodični život i da država mora ispuniti pozitivne obaveze da poštuje njihov privatni i porodični život (član 8. Konvencije).

Ombudsman ovim izveštajem skreće pažnju da Cilj 6.3 Agende 2030. izričito naglašava poboljšanje kvaliteta vode prepolovljavanjem procenta količine otpadnih voda: *“6.3 Do 2030. poboljšati kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisanjem odlaganja na deponiji i minimiziranjem ispuštanja hemikalija i drugih opasnih materijala, prepolovljavanjem udela neprečišćenih otpadnih voda i značajno povećanjem recikliranja i bezbedne ponovne upotrebe na globalnom nivou.”*

Ombudsman je ovom prilikom preporučio Opštini Priština da, u skladu sa svojim zakonskim ovlašćenjima i ovlašćenjima, odmah preduzme neophodne radnje na čišćenju reke i područja oko nje, u naselju „Kalabrija“ u Prištini; Postupiti u skladu sa preporukama Nacionalnog instituta za javno zdravlje, hitno istražiti i otkloniti eventualno izlivanje otpadnih voda i drugih potencijalnih zagađivača; Opštinski ekološki i sanitarni inspektori treba da preduzmu konkretne mere za otkrivanje i rešavanje ovog problema; Do konačnog rešenja, potok koji protiče kroz kvart trebalo bi da redovno održavaju nadležne strukture i sami stanari (uklanjanje otpada i smeća, a odlaganje otpada u potok treba da bude zabranjeno). Takođe je preporučio da se podnosilac pritužbe obavesti o radnjama koje su preduzeli opštinski organi u cilju rešavanja postavljenog pitanja.

Ugrožavanje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu kao posledica ispuštanja otpadnih voda u kanalu atmosferske kanalizacije, u selu Dujak, opština Đakovica

Izveštaj je sačinjen na osnovu individualne žalbe meštana sela Dujake, opština Đakovica, i ima za cilj da proceni obaveze nadležnih organa u vezi sa kršenjem prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, prava na privatnost, prava na život i prava dece u naselju Dujake, opština Đakovica.

Izveštaj, kroz analizu međunarodnih instrumenata, ustavne i zakonske osnove, argumentuje odgovornost državnih organa da izbegavaju uticaj štetnih efekata ispuštanja neprečišćenih voda u kanal za navodnjavanje i životnu sredinu. Izveštaj se takođe oslanja na preporuke Nacionalnog instituta za javno zdravlje Kosova (NIJZK).

Na osnovu nalaza i prikupljenih činjenica, analize međunarodnih instrumenata, Ustava zemlje i relevantnih zakona, koji garantuju poštovanje ljudskih prava i utvrđuju pravila za ispunjavanje pozitivnih obaveza, Ombudsman zaključuje da je neispunjavanje obaveza od strane Opštine Đakovica, kao nadležnog organa za vodnu infrastrukturu i odnos prema životnoj sredini, kroz efektivne mere zaštite životne sredine. selo Dujaka, je uticalo na ograničavanje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, prava na privatnost, mogućnost povrede prava na život, kao i na kršenje prava dece.

Ombudsman smatra da nepostupanje Opštine Đakovica, u skladu sa ustavnim i zakonskim odredbama koje se odnose na zaštitu životne sredine, javno zdravlje, prava deteta, odgovornosti koje proizilaze iz Zakona o lokalnoj samoupravi, kao i međunarodnih instrumenata, predstavlja neispunjavanje legitimnih očekivanja građana. S obzirom na definiciju Evropskog suda: “Život u oblasti sa jasnim prekoračenjima dozvoljenih standarda zagađenja predstavlja visok

301 Guerra i drugi protiv Italije.

rizik po zdravlje.”³⁰², nepreduzimanje inspekcijskih radnji od strane inspektorata, kao i drugih radnji od strane OJU, sa posebnim naglaskom na jasne preporuke Izveštaja NIJZK-a, smatra se neispunjavanjem ustavnih i zakonskih obaveza Opštine Đakovica da poštuje prava svojih građana. Ovim izveštajem, Ombudsman je preporučio opštini Đakovica da bez odlaganja preduzme mere za regulisanje vodovodne i kanalizacione infrastrukture u selu Dujake, prema preporukama izveštaja NIJZK-a, kao i da preduzme mere za pokrivanje otvorenog dela kanala, koji predstavlja opasnost po život i bezbednost dece i ostalih stanovnika.

Mišljenje u vezi sa pozitivnim obavezama države da poštuje i ispunjava ljudska prava u slučaju izgradnje fabrike cementa u Dolcu, opština Klina

Mišljenje odražava stavove Ombudsmana u pogledu poštovanja i ostvarivanja ljudskih prava, kao i sprečavanja njihovog kršenja kao rezultat procesa izgradnje fabrike cementa u selu Dolc, opština Klina. Mišljenje ima za cilj da skrene pažnju nadležnim organima, u ovom slučaju Ministarstvu životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture (u daljem tekstu: MŽSPPI) i Opštine Klina, značaj potpunog poštovanja prava građana kroz fokusiranje na pravi balans između interesa građana za zaštitu životne sredine i ekonomskog razvoja zemlje u oblasti mineralne industrije.

Ombudsman ovim Mišljenjem skreće pažnju na odgovornosti i pozitivne obaveze države za poštovanje prava građana da donose odluke o pitanjima životne sredine u zemlji u kojoj žive i za ostvarivanje prava od strane države bez uticaja na druga prava garantovana Ustavom Republike Kosovo, međunarodnim standardima i važećim zakonima.

Mišljenje je zasnovano na pritužbi grupe građana iz sela Dolc, Gremnik i Dresnik u opštini Klina, uz peticiju koju je potpisalo 3.901 građana, kojim se protive izgradnji fabrike cementa u selu Dolc u Klini, tvrdeći da to negativno utiče na životnu sredinu i zdravlje ljudi.

Kroz ovo mišljenje, Ombudsman donosi praksu ESLJP-a u vezi sa pitanjima životne sredine i privatnog i porodičnog života i tumačenje koje je sud dao u ovim slučajevima. U slučaju *Pavlov i drugi protiv Rusije*, Evropski sud za ljudska prava tvrdi da iako su podnosioci predstavljeni u predmetu Pavlov živeli na znatnoj udaljenosti od lokacija zagađivača i nisu pružili dokaze koji bi ukazivali na značajan rizik po njihovo zdravlje, većina sudija je bila zadovoljna konstatacijom da „nivoi zagađenja [...] nisu bili zanemarljivi“ (stav 71) i izvan nivoa zagađenja u bilo kom savremenom gradu koji se generalno očekivao od grada. Značajna udaljenost od fabrike nije sprečila sud da proceni da li je intervencija bila opravdana ili ne, nego da odbije da ispita slučaj zbog udaljenosti zagađivača.

Uticaj zagađenja životne sredine na dobrobit građana ogleda se i u slučaju ESLJP-a, *Guerra i drugi protiv Italije*, u kojoj Sud je ocenio da zagađenje životne sredine može negativno uticati na dobrobit pojedinaca i uživanje u domu, odnosno privatnom i porodičnom životu, ističući da država nije ispunila svoju pozitivnu obavezu da obezbedi podnosiocima predstavljeni pravo na poštovanje njihovog privatnog i porodičnog života, što je suprotno članu 8. Konvencije.

Na osnovu nalaza iznetih u ovom mišljenju, Ombudsman zaključuje da građanima nije omogućen adekvatan pristup informacijama o svrsi i vremenu održavanja javne rasprave, te da shodno tome nije svim zainteresovanim građanima data mogućnost da učestvuju u javnoj raspravi. Da bi ovo zagwarantovano pravo poprimilo karakter efektivne implementacije, država mora omogućiti građanima ne samo da učestvuju, već i da imaju mogućnost da utiču i doprinose procesu donošenja odluka.

Stanovnicima nisu date konkretne i detaljne informacije o čitavom započetom procesu, uključujući zvanične procedure, radnje i konkretne korake u vezi sa projektom izgradnje fabrike cementa. Zakonska obaveza državnih organa, centralnih i lokalnih, je da moraju biti

³⁰² Dubetska i drugi protiv Ukrajine.

dovoljno transparentni u pogledu projekata i procesa ekonomskog razvoja, kako bi građani bili informisani i imali priliku da prate razvoj događaja. Ova praksa jača poverenje građana u vladine institucije i pomaže u izgradnji inkluzivnijeg i bolje informisanog društva.

S obzirom na privredna kretanja u oblasti mineralne industrije, kao što je u ovom slučaju projekat izgradnje fabrike cementa, utvrđeno je da nadležni organi nisu obezbedili odgovarajuća istraživanja za procenu i predviđanje negativnih uticaja na životnu sredinu. Studija i istraživanje su neophodni da bi se dale konkretne informacije o stepenu potencijalnog negativnog uticaja na životnu sredinu u svim komponentama, kako u pogledu materijalne štete, tako i u pogledu nematerijalne ili neopipljive štete, kao što su: kvalitet vazduha, nivo buke i dr.

S obzirom na to da se u konkretnom slučaju aktivira pravo na održivi ekonomski razvoj zemlje i zaštita životne sredine, Ombudsman ocenjuje da nije obezbeđena stručna studija srazmernosti radi održavanja ravnoteže između dva aspekta, prava na održivi ekonomski razvoj zemlje i zaštite životne sredine. Dok ekonomski razvoj obezbeđuje ekonomski rast, zapošljavanje i društveni napredak, njegova kombinacija sa uticajem na životnu sredinu može imati neodržive negativne posledice. Dakle, država mora da obezbedi da u složenim slučajevima u kojima mogu biti uključena osnovna ljudska prava, uticaj na kršenje prava bude na najnižem mogućem nivou.

Neodgovor MŽSPPI-a na pisma Ombudsmana smatra se preprekom za rad Ombudsmana u analizi i racionalnoj proceni slučaja iz perspektive ljudskih prava. Nesaradnja sa Ombudsmanom je u suprotnosti sa Ustavom Republike Kosovo, koji u članu 132. stav 3. izričito predviđa: *“Svaki organ, institucija ili drugi organ koji vrši legitimnu vlast u Republici Kosovo dužan je da odgovori na zahteve Ombudsmana i da mu/joj dostavi sva dokumenta i informacije koje se traže u skladu sa zakonom.”*

Ombudsman ocenjuje da državni organi treba da vode računa o očuvanju vrednosti utvrđenih Ustavom Republike Kosovo, očuvanju javnog zdravlja, očuvanju životne sredine i njenom održivom korišćenju, očuvanju vodnih resursa, očuvanju kulturnog nasleđa i očuvanju flore i faune, tako da su svi ovi procesi koji se mogu ozbiljno doneti na privredni razvoj, mogu da utiču na ozbiljnu zainteresovanost građana, analize i detaljne prethodne procene, na način da negativan uticaj na sprečavanje uživanja ljudskih prava bude što manji, i na način da se građani ne osećaju ugroženim za uživanje svojih života i domova u budućnosti razvojem mineralne industrije, u senci informacionog mraka.

Izveštaji o posetama Nacionalnog preventivnog mehanizma

Izveštaj o poseti Nacionalnog preventivnog mehanizma u Kazneno-Popravnom Centru Dubrava

Cilj ove posete je bio da se proceni poštovanje osnovnih ljudskih prava zatvorenika, koja su zagarantovana Ustavom Republike Kosovo, zakonima koji se primenjuju u Republici Kosovo, kao i međunarodnim standardima za zaštitu prava lica lišenih slobode. Svrha posete bila je i procena napretka nadležnih organa u sprovođenju preporuka Ombudsmana upućenih kroz izveštaj od 28. decembra 2023. godine, da se otvore kutije za žalbe, kao i da se intervjuišu pritvorenicima/zatvorenicima koji su kontaktirali ustanovu, kao i da se intervjuišu slučajevi telesnih povreda, koje je pratilo Odeljenje zdravstva u zatvorima (OZZ).

Saradnja službenika Kazneno-popravne službe Kosova (u daljem tekstu: KSK) i službenici Odeljenja zdravstva u zatvorima (u daljem tekstu: OZZ), sa NPM-om, tokom trodnevne posete PCD-u, bio je na zadovoljavajućem nivou. Tim je imao pristup svim mestima koje je posetio i dobijao sve potrebne informacije za obavljanje svog zadatka, kao i mogućnost da razgovara sa osuđenim licima i pritvorenicima, bez prisustva popravnih službenika ili zdravstvenog osoblja.

U međuvremenu, prilikom posete NPM-a PCD-u, 22. jula 2024. godine, u Paviljonu D, službenici kazneno-popravno službe nisu bili upoznati sa praćenjem koje NPM sprovodi i nakon radnog vremena.

Neki od nalaza i zaključaka koji su proizašli iz ove posete su da nefunkcionisanje Paviljona br. 2 utiče na pravo osuđenih lica na dovoljno prostora i prenaseljenost u drugim odeljenjima. Nedostatak tople vode u pojedinim odeljenjima utiče na ličnu higijenu osuđenih lica.

Nedostatak kvalitetnih prostila i jastuka utiče na zdravlje zatvorenika i ukupnu čistoću. Dotrajala rerna i zastarela kuhinjska oprema predstavljaju poteškoće u pripremi kvalitetne hrane, ali i ugrožavaju zaposlene u kuhinji. Neispravnost elektronike lifta u kuhinjskom magacinu predstavlja opasnost po živote ljudi koji se bave transportom hrane, a curenje vode sa plafona skladišta takođe stvara probleme u izvođenju radova.

Curenje vode sa plafona u vešernici i neispravnost tri mašine za pranje veša predstavljaju poteškoće za kapacitet svih paviljona. Takođe, vlaga i neispravna ventilacija predstavljaju rizik po zdravlje osoblja i zatvorenika. Postavljanje ozbiljnih slučajeva u psihijatrijskom krilu zatvorske bolnice, koji ne ispunjavaju ni minimalne uslove, predstavlja povredu prava ove kategorije lica.

Nemogućnost pristupa socijalnim uslugama zbog malog broja socijalnih radnika može uticati na dobrobit zatvorenika u zatvoru, dok nemogućnost telefoniranja u inostranstvu i kratko vreme za obavljanje poziva putem skajpa predstavljaju kršenje prava zatvorenika.

Sigurnosne kamere koje ne funkcionišu u nekim odeljenjima predstavljaju rizik za zaštitu od maltretiranja. Sportska hala u Polu-otvorenom Paviljonu (POP), budući da je nefunkcionalna, utiče na nesprovođenje aktivnosti.

Ovom prilikom preporučeno je Ministarstvu pravde da: nađe rešenje za funkcionalizaciju Paviljona br. 2.; Ombudsman ponavlja preporuku da se zatvorenicima obezbedi dovoljno tople vode; Ombudsman ponavlja preporuku da se zatvorenicima u svim odeljenjima obezbede kvalitetni dušeci i jastuci; Ombudsman ponavlja preporuku da se kuhinja opremi novom rernom za pečenje hleba i novom opremom za pripremu hrane; Treba preduzeti hitne mere da se popravi lift u kuhinjskom magacinu, kao i da se spreči curenje vode sa plafona; Sprečiti curenje vode sa plafona u vešernicu i učiniti mašine za pranje veša i ventilaciju funkcionalnim; Ombudsman ponavlja preporuku da se stvore adekvatni uslovi za hospitalizovane u zatvorskoj bolnici; Ombudsman ponavlja preporuku za povećanje broja socijalnih radnika; Svim stranim državljanima koji se nalaze na izdržavanju kazne treba dozvoliti da komuniciraju putem Skajpa kada nisu u mogućnosti da telefoniraju ili posećuju; Operacionalizacija sigurnosnih kamera u nekim paviljonima i u kuhinji; Osposobiti sportsku halu u Poluotvorenom paviljonu; Organizovati obuku za popravne službenike da ih informiše o članu 17 Zakona br. 05/L-19 o Ombudsmanu i mandatu Nacionalnog mehanizma.

Izveštaj o poseti Nacionalnog preventivnog mehanizma na graničnom prelazu Priština Međunarodni aerodrom „Adem Jašari“

Svrha ove posete bila je opšta ocena poštovanja prava stranaca koji, na osnovu Zakona o strancima u Republici Kosovo i drugih relevantnih zakona, ne mogu da uđu na teritoriju Republike Kosovo, podležu povratku u zemlje iz kojih su došli ili se privremeno nalaze u pritvorskim objektima na ulazu na Međunarodni aerodrom Priština.

Tokom obilaska ovog graničnog prelaza, Saradnja dežurnih policijskih službenika sa MNP-om bila je potpuna. Tim je imao nesmetan pristup svim posećenim lokacijama i dobio je sve potrebne informacije za izvršenje svog zadatka.

Stranci koji žele da pređu granicu Republike Kosovo i ne ispunjavaju zakonske kriterijume, a ako avio-prevoznik nije u mogućnosti da ih vrati odmah, zadržavaju se u posebnim prostorijama

u MAP-u do 72 sata. Ovi prostori su takođe poznati kao prostori za zadržavanje na mestu ulaska na aerodrome. Tokom posete, NPM nije naišao na strance koji su bili smešteni u ovim prostorima. Ono što je uočeno tokom posete jeste da se lica koja su zatočena na ovim prostorima se ne vode ni u jednom posebnom registru. Kako navode u graničnoj policiji, ova lica se evidentiraju samo na obrascu onih policajaca koji su tog trenutka na smeni.

Standardi Evropskog komiteta za prevenciju torture (u daljem tekstu: *KST*), za pritvorene strance, na osnovu Zakona o strancima, objavljenog 1997. godine,³⁰³ propisuje da lica pritvorena po ovom osnovu moraju imati adekvatan prostor za spavanje, pristup svom prtljagu i adekvatne sanitarne prostorije i prostorije za čišćenje, kao i ventilaciju (izlazak na svež vazduh) na dnevnoj bazi. Ovim standardima je dalje propisano da stranac u ovim prostorima mora imati pristup hrani i, ako je potrebno, mora imati zdravstvenu zaštitu.

Tokom posete uočeno je da ove sobe nude prihvatljive uslove smeštaja, čistoća je na odgovarajućem nivou, toaleti opremljeni sredstvima za higijenu, tuševi u dobrom stanju, kreveti sa plakarom, dovoljno veštačkog svetla. Na osnovu izjava službenika granične policije, strancima koji se drže u ovim prostorima pruža se mogućnost svakodnevnog izlaska na svež vazduh (provetravanje). Tim NPM-a ocenjuje da su uslovi smeštaja u ovim sobama u skladu sa standardima Evropskog komiteta za prevenciju torture.

Zdravstvena jedinica, koja deluje u okviru MAP-a, je služba koju organizuje MAP. Tim MNP-a je posetio ovaj zdravstveni odjel, gdje je konstatovano da pritvorenike u hitnim slučajevima posećuje ova jedinica.

Što se tiče pružanja medicinskih usluga, kada je potrebna specijalizovanija služba u drugim javnim zdravstvenim ustanovama van MAP-a, lice se šalje u ove ustanove, pod nadzorom policijskih službenika.

Što se tiče kontakta sa spoljnim svetom, možemo reći da sobe još uvek nisu opremljene potrebnim informacijama putem kojih se stranci mogu informisati o svojim pravima, kao i informacijama o mogućnostima kontakta sa mehanizmima za zaštitu njihovih prava i na različitim jezicima, a, kao što je gore navedeno, nema informacija o mogućnosti pristupa na „wi-fi“. Tim NPM-a je primetio da u policijskim kancelarijama postoje brošure na različitim jezicima, ali smatra da bi trebalo da budu postavljene i vidljive u prostorijama za zadržavanje.

Na osnovu nalaza tokom posete MAP-u, Ombudsman preporučuje Ministarstvu unutrašnjih poslova da napravi poseban registar za pritvorenike na Međunarodnom aerodromu „Adem Jašari“ u Prištini, kao i da na prostore za zadržavanje (pritvor) na ulaznim mestima Međunarodnog aerodroma „Adem Jašari“ postave informacije na različitim jezicima (poster i brošure), putem kojih se strana lica obaveštavaju o njihovom pravnom status, kao i pravo na kontaktiranje mehanizama za zaštitu ljudskih prava. Takođe treba objaviti informacije u vezi sa „vi-fi“.

Izveštaj o poseti Nacionalnog preventivnog mehanizma u Centru za pritvor stranih lica u Vranidol

Nacionalni mehanizam Ombudsmana za sprečavanje torture (u daljem tekstu: na osnovu člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, posetio je Pritvorni centar za strance u Vranidolu (u daljem tekstu: PCS) koji deluje u okviru Odeljenja za državljanstvo, azil i migracije (ODAM), Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP). Cilj ove posete je bio praćenje poštovanja prava stranaca koji se nalaze u PCS, a koja su predviđena Zakonom br. 04/L-219 za strance, Zakonom o azilu, Uredbom br. 04/2018 o radu Pritvorskog centra za strance i međunarodnim standardima ljudskih prava. Prema članu 2 Uredbe (MUP) br. 04/2018 o radu Centra za zadržavanje stranaca (u daljem tekstu: Uredba), stranci koji podležu prinudnom zadržavanju,

303 <https://rm.coe.int/16806ce90e>.

kao i stranci za koje se smatra da predstavljaju pretnju po javnu bezbednost, smeštaju se u ovaj centar radi provere identiteta i iz drugih razloga.

Kapacitet PCS-a je za 75 osoba. U PCS je tokom 2023. godine zadržano 11 lica, gde su uglavnom boravili od 5 do 6 meseci, dok je od januara 2024. do dana posete (21. avgusta) zadržana 21 odrasla osoba, bez dece bez pratnje.

U ovom izveštaju, Nacionalni mehanizam za prevenciju torture (NPM) nalazi da, u nedostatku kvalifikovanog medicinskog osoblja, osoblje Centra je pružalo terapiju zadržanim strancima na osnovu izveštaja nadležnog lekara, što je suprotno Zakonu br. 04/L-219 za strance, Uredbom br. 04/2018 o radu Pritvorskog centra za strance i međunarodnim standardima ljudskih prava za zadržavanje zbog migracije. Za ovaj nalaz, Preporučeno je i ranije da *“PCS mora imati bar jednog tehničara medicine/jdnu medicinsku sestru, koji bi primenili terapiju i vodili računa o medicinskim dosijeima stranaca u PCS“*.

U nedostatku kvalifikovanog medicinskog osoblja, zdravstveni izveštaji se vode zajedno sa opštim dosijeom stranca, čime se narušava poverljivost medicinskih usluga i suprotno je Uredbom br. 04/2018 o radu Centra za zadržavanje stranaca, odredbama Zakona br. 03/L-172 za zaštitu ličnih podataka kao i sa međunarodnim standardima.

Kamere, koje su dodatna garancija od fizičkog zlostavljanja, kao i zaštita osoblja od lažnih optužbi, nemaju jasan pregled, neke uopšte ne funkcionišu, a osvetljenje iza objekta je veoma loše. Za ovaj nalaz date su preporuke 2022. godine, koje još nisu sprovedene.

Zgrada izgrađena za administrativno osoblje Centra, ispunjava sve infrastrukturne uslove, ali zbog nedostatka internet linije i neispravnog grejanja, ova zgrada nije u upotrebi.

S obzirom da je imigracioni pritvor oblik administrativnog pritvora lica, a ne klasičnog pritvora, NPM Ombudsmana nalazi da je Uredba br. 04/2018 za rad Pritvorskog centra za strance sadrži ograničenja vezano za kontakt sa spoljnim svetom kao što su pristup internetu, Skajp i da postoji nedostatak rekreativnih aktivnosti, posebno za osobe koje borave na duži period.

Kroz ovaj izveštaj, preporučeno je Ministarstvu unutrašnjih poslova i javne uprave da se Objekat namenjen osoblju stavi u funkciju i da se dodaju rekreativne aktivnosti.

Izveštaj o poseti Nacionalnog preventivnog mehanizma u policijskim stanicama

Na osnovu datog mandata, Nacionalni mehanizam Ombudsmana za prevenciju torture posetio je sledeće policijske stanice: Policijska stanica u Štrpcu, Policijska stanica “Qendra” (Centar), Policijska stanica u Podujevu, Policijska stanica u Istoku, Policijska stanica Glogovac, Policijska stanica Skenderaj (Srbica), Policijska stanica Mitrovica - Jug, Policijska stanica Mitrovica - Sever, Policijska stanica Mališevo, Policijska stanica Orahovac, Policijska stanica Đakovica, Policijska stanica Gnjilane, Policijska stanica Gračanica. Svrha posete pomenutim policijskim stanicama bila je da se proceni da li se poštuju tri osnovna prava uhapšenih lica: Pravo da obavesti člana porodice ili drugu osobu po svom izboru o činjenici hapšenja; Pravo na branioca; Pravo na medicinske usluge i uslove smeštaja u policijskim pritvorima. Ova prava su definisana i garantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. 04/L-076 o Policiji, Zakonikom o krivičnom postupku i međunarodnim standardima Evropskog komiteta za sprečavanje torture.

Iz nalaza tokom obilazaka navedenih stanica, Ombudsman napominje da u svim pritvorskim centrima, odnosno u pritvorskim prostorijama (ćelijama), nije instaliran sistem poziva (zvono). Ombudsman smatra da u nedostatku sistema poziva postoji značajan rizik da policija ne može blagovremeno intervenisati u slučaju raznih incidenata (nasilja između pritvorenih lica, pokušaja samoubistva, požara, zdravstvenih zahteva i sl.). Dakle, postavljanje sistema poziva

omogućava i garantuje da pritvorena lica imaju sigurnost i bržu i efikasniju komunikaciju sa policijskim nadzornim osobljem.

U nekim pritvorskim centrima nedostajale su brošure i zidne karte koje ilustruju ljudska prava pritvorenih policajaca. Uprkos činjenici da se pritvorena lica tokom intervjua obavješavaju o svojim pravima, putem potpisanog obrasca, Ombudsman smatra da bi postavljanje brošura i kartica u pritvorskim prostorijama kojima se pritvoreno lice obavješava o njihovim pravima, takođe omogućilo pritvoreniku jasniju informaciju o svojim pravima.

Što se tiče materijalnih uslova pritvorskih centara, iz gore navedenih nalaza zaključuje se da u pritvorskim centrima u policijskim stanicama u Prištini, Glogovcu, Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici, Štrpcu, Đakovici i Mališevu moraju ukloniti svi nedostaci, kao i da budu renovirani i funkcionalno osposobljeni za prijem lica, shodno minimalnim standardim Evropskog Komiteta za sprečavanje torture.³⁰⁴ Ombudsman takođe smatra da bi prostorije za ispitivanje u Policijskoj stanici u Podujevu trebalo da budu popravljene i renovirane shodno ovim standardima.

U svim policijskim stanicama nedostajala su sredstva za higijenu.

Što se tiče funkcionalnosti kamera u pritvorskim centrima, Ombudsman je ustanovio da u policijskim stanicama u Štrpcu, Gnjilanu i Gračanici, sigurnosne kamere ne funkcionišu. Ombudsman smatra da nefunkcionisanje kamera u pritvorskim centrima u Štrpcu, Gnjilanu i Gračanici predstavlja opasnost od maltretiranja pritvorenih lica, pa bi sigurnosne kamere u ovim pritvorskim centrima trebalo da budu u funkciji što je pre moguće.

Hrana za pritvorenike je lošeg kvaliteta, suva i nedovoljne količine u svim posećenim pritvorskim centrima. Policijski službenici u navedenim policijskim stanicama najveći problem imaju sa osobama koje su ovisnici o drogama i osobama sa smetnjama u mentalnom zdravlju, a ove kategorije im veoma otežavaju posao, jer se njima teško upravljaju i moraju biti pod stalnim nadzorom 48 sati, zbog straha od pokušaja samopovređivanja/samoubistva. Ovi ljudi predstavljaju opasnost za sebe i policijsko osoblje, jer osoblje nije obučeno za rad sa ovim kategorijama pritvorenika.

Zabrinutost je izražena u svim policijskim stanicama i uočeno je da su uslovi rada policijskih službenika u većini navedenih stanica nepovoljni za rad, jer nedostaje inventar, štampači, sredstva za higijenu i vozila.

Ovim izveštajem je Ministarstvu unutrašnjih poslova preporučeno da svi pritvorski centri u navedenim policijskim stanicama budu opremljeni sistemom za pozivanje – pozivnim zvonom; U svim prostorijama/ćelijama u pritvorskim centrima na zidove postaviti kartice sa informacijama o pravima pritvorenih lica; da otkloni probleme i učini funkcionalnim pritvorske centre u policijskim stanicama u Prištini, Glogovcu, Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici, Đakovici, Štrpcu i Mališevu; pritvorenici treba obezbediti dovoljno sredstava za higijenu; osposobiti sigurnosne kamere u policijskim stanicama u Štrpcu, Gnjilanu i Gračanici; da se pritvorenici hrane kvalitetnom i obilnom hranom; obezbediti adekvatnu obuku policijskog osoblja o radu sa pritvorenim lica sa mentalnim bolestima; stvoriti uslove za rad policijskih službenika, obezbediti im adekvatan inventar (stolice, stolovi), štampače, sredstva za higijenu i vozila.

Izveštaj o poseti Nacionalnog mehanizma za sprečavanje u Korektivnom centru za maloletnike u Lipljanu

Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture posetio je Korektivni centar za maloletnike (KCM) i Vaspitno-Korektivni centar za maloletnike (VKCM) u Lipljanu. Svrha poseta je bila praćenje poštovanja prava maloletnih lica lišenih slobode, koja su zagarantovana Zakonikom pravde za maloletnike, primenjivim zakonima u Republici Kosovo, kao i sa međunarodnim

304 <https://rm.coe.int/16806cd1d5>

standardima za zaštitu prava lica lišenih slobode, procena napretka nadležnih organa u sprovođenju preporuka Ombudsmana, dostavljenih putem izveštaja iz 2022. godine, otvaranje kutija za žalbe, intervjuisanje maloletnika koji su zahtevali da se kontaktiraju od Ombudsmana, kao i intervjuisanje i kontrola dosijea slučajeva koji su prosleđeni od Zdravstvenog odeljenja zatvora.

Iz nalaza posete Korektivnom centru za maloletnike, zaključuje se da u Paviljonu D nedostaju ormari za stavljanje odeće i da su dušeci zastareli. Nedostatak kvalitetnih dušeka utiče na fizičko zdravlje maloletnika, dok nedostatak ormara utiče na celokupnu čistoću. Visoke temperature tokom leta u sobama za maloletnike utiču na fizičko i mentalno zdravlje maloletnika, prouzrokujući dehidraciju i umor. Nekvalitetna i nedovoljna hrana maloletnika utiče na slabljenje imunog sistema i povećanje rizika od oboljenja. Nedostatak aktivnosti među pritvorenim maloletnicima utiče na nerazvijenost društvenih odnosa za komunikaciju i saradnju sa drugima. Dežurstvo (staranje) jedne medicinske sestre za tri korektivna centra u Lipljanu ne može da pruži dovoljnu negu.

Nedostatak institucije gde se mogu tretirati maloletnici zatvorenici sa problemima mentalnog zdravlja i teško upravljanim može uticati na pogoršanje mentalnog zdravlja maloletnika, takođe nedostatak ovih specijaliziranih institucija može predstavljati kršenje ovih prava, ostavljajući ih u nepovoljnom položaju u odnosu na odrasle. Ovim izveštajem je preporučeno Ministarstvu pravde da se *maloletnici snabdevaju sa kvalitetnim dušecima i ormarima za stavljanje odeće; preduzmu mere da u sobama gde preovladuju visoke temperature opreme sa klimatizacijom; maloletnicima da se obezbedi kvalitetna i dovoljna hrana; uloži napore da se pritvoreni maloletnici angažuju više u aktivnostima; osnuje institucija gde se pruža posebna nega za pritvorene maloletnike sa problemima mentalnog zdravlja omogućavajući maloletnicima odgovarajući tretman.*

Mišljenja Ombudsmana izražena u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae)

Mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae) obratio se Osnovnom sudu u Prištini povodom diskriminacije i povrede dostojanstva pripadnika LGBTIG+ zajednice

Ovim mišljenjem Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda analiziraju se izjave više narodnih poslanika u vezi sa LGBTIQ+ zajednicom, iznete na plenarnoj sednici od 16. marta 2022. godine, na kojoj je usvojen Nacrt Građanskog zakonika, br. 08/L-124.

Pored pritužbe Instituciji Ombudsmana, podnete u ime nevladinih organizacija: Inicijativa mladih za ljudska prava Kosova (YIHR), Centar za ravnopravnost i slobodu, Centar za razvoj društvenih grupa, Zaštitnici građanskih prava, Kosovski centar za rodne studije, koje po ovlašćenju zastupa gđa. Marigona Shabiu iz Kosovske inicijative mladih za ljudska prava. Takođe su podneli tužbu (C.nr 2993/2024) Osnovnom sudu u Prištini. Ombudsman je, nakon analize okolnosti slučaja, ovom sudu dao svoje mišljenje u svojstvu prijatelja suda.

Skupština Republike Kosovo je održala plenarnu sednicu na kojoj je, između ostalog, obavila prvo razmatranje Nacrta građanskog zakonika br. 08/L/124. Odredba koja je izazvala kontroverznu diskusiju među poslanicima Skupštine Kosova je član 1138, stav 2, Nacrta građanskog zakonika, koji predviđa da su „*Dozvoljene su registrovane građanske zajednice između osoba istog pola. Uslovi i postupak uređeni su posebnim zakonom.*”

Na ovoj sednici negativne izjave na račun LGBTIQ+ osoba dalo je nekoliko poslanika, koji ne samo da su otvoreno propagirali „prirodnu porodicu“ i „očuvanje vrste“ i „tradicije“, već su verbalizovali predrasude prema istopolnim parovima. Prema njihovim rečima, novi Kodeks bi

ugrozio „javni moral“ i predstavljao „ seksualnu nezasitost “, „moralnu degeneraciju“, „bolest“, „destrukciju“, ponašanje koje je „suprotno ljudskoj prirodi“, „povredu svetosti porodice“, „predstavlja delo koje ozbiljno šteti javnom zdravlju, izaziva teške i neizlečive bolesti, kao što su HIV/AIDS-a“, a što na kraju rezultira „društvenom traumom“.

Pre skupštinske rasprave, nekoliko poslanika se pojavilo u javnosti sa izjavama i tvrdnjama zašto se o Predlogu Građanskog zakonika ne glasa. Ovi stavovi su izazvali negativne komentare na društvenim mrežama i u javnom mnjenju, što je dodatno podstaklo homofobične narative i stavove .

Organizacije civilnog društva reagovala su protiv jezika koji se koristi prema LGBTIQ+ zajednici tokom debate o Projektu građanskog zakonika. Oni su u svojim reakcijama istakli da diskriminacija i društvena stigmatizacija štete psihološkom, fizičkom, socijalnom i ekonomskom blagostanju LGBTIQ+ osoba.

S obzirom na predmet ove žalbe, Ombudsman ističe da je neophodno utvrditi da li su stavovi i izjave poslanika na ovoj plenarnoj sednici u prvom razmatranju Nacrta građanskog zakonika br. 08/L-124, predstavlja kršenje odredbi ZZP. Odnosno, da li stavovi i izjave ovih narodnih poslanika predstavljaju povredu dostojanstva lica ili grupa lica po osnovu ličnih osobina, konkretno seksualne orijentacije, i da li ove izjave stvaraju neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje za pripadnike LGBTIQ+ zajednice i da li se ove izjave mogu smatrati govorom mržnje.

Zakletva na poštovanje ustavnosti i zakonitosti i garantovanje ljudskih prava i sloboda u skladu sa zakonima zemlje obavezuje poslanike da primenjuju i poštuju Ustav i zakone o zaštiti od diskriminacije građana Republike Kosovo koji pripadaju LGBTIQ+ zajednici.

Preporuka CM/Rek (2010)5 Komiteta ministara državama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta (usvojena od strane Komiteta ministara 31. marta 2010. godine na 1081. sastanku zamenika ministara), daje niz preporuka: podsećajući da su, između ostalog, lezbejke, homoseksualci, biseksualci i transseksualci vekovima bili i da su i dalje predmet homofobije, transfobije i drugih oblika netolerancije i diskriminacije čak i unutar svojih porodica, uključujući kriminalizaciju , marginalizaciju i nasilje, na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, i priznajući da su potrebne posebne mere kako bi se osiguralo puno uživanje ljudskih prava ovih osoba; Uzimajući u obzir da je sudska praksa ESLJP i drugih međunarodnih jurisdikcija koje seksualnu orijentaciju smatraju zabranjenim osnovom za diskriminaciju i koje su doprinele unapređenju zaštite prava transseksualnih osoba ; Podsećajući da, u skladu sa sudskom praksom Suda, svaka razlika u tretmanu, kako ne bi bila diskriminatorna, mora imati objektivno i razumno opravdanje, to jest, mora težiti legitimnom cilju i mora koristiti instrumente koji su razumno proporcionalni cilju kojem se teži; Imajući u vidu da se ni princip kulturnih, tradicionalnih ili verskih vrednosti, ni pravila „dominantne kulture“ ne mogu koristiti kao osnov za opravdavanje govora mržnje ili bilo kog drugog oblika diskriminacije, uključujući seksualnu orijentaciju ili rodni identitet;

Ombudsman ima u vidu značaj slobode mišljenja i izražavanja i u tom kontekstu ističe da svaki pojedinac ima pravo da izrazi svoje lično mišljenje i stav, što čini osnovu svakog slobodnog demokratskog društva. Međutim, pravo na slobodu govora, bez obzira na način izražavanja i objavljivanja ideja i stavova, ne bi trebalo da bude opravdanje za diskriminaciju. Dakle, izražavanje stavova i uverenja kojima se narušava dostojanstvo ličnosti ili grupe lica i narušava ugled, kao i zagarantovana prava drugih, ne može se pravdati pravom na slobodu izražavanja.

Ovi stavovi i izjave imaju posebnu težinu kada se ima u vidu da su poslanici Skupštine Kosova deo institucije koja je najviše predstavničko telo i nosilac ustavne i zakonodavne vlasti u zemlji i koja je od izuzetnog značaja za uspostavljanje demokratskog sistema i koja

predstavlja osnovu za uspostavljanje vladavine prava, nadzora nad procesima upravljanja i poštovanja međunarodnih instrumenata ljudskih prava i standarda Republike Kosova koji su direktno primenjivi na Kosovu.

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) bavio se slučajevima koji uključuju diskriminatorni govor koji koriste javni zvaničnici, uključujući političare i predstavnike vlasti. Ovde su nekoliko ključnih tačaka i principa izvedenih iz sudske prakse ESLJP:

- a. ESLJP prepoznaje važnost slobode izražavanja, uključujući slobodu izražavanja za javne službenike, kao osnovno pravo prema članu 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP). Međutim, ovo pravo nije apsolutno i može biti podložno ograničenjima, posebno kada je u pitanju govor koji može štetiti pravima ili interesima drugih.
- b. ESLJP pravi razliku između legitimne kritike ili izražavanja mišljenja i govora mržnje. Govor mržnje, posebno kada ga koriste javni službenici, može ugroziti društvenu koheziju i narušiti ljudsko dostojanstvo i ne uživa zaštitu prema članu 10 ako prelazi dozvoljene granice slobode izražavanja.
- c. Kontekst u kojem se diskriminatorni govor pojavljuje je ključan. Izjave javnih zvaničnika imaju težinu i mogu imati značajan uticaj na javni diskurs i društvene stavove. Stoga, takve izjave mogu biti podložne strožijoj kontroli i odgovornosti.
- d. ESLJP naglašava važnost delotvornih pravnih lekova za žrtve diskriminatornih izjava. ESLJP očekuje od država da obezbede mehanizme za rešavanje govora mržnje i obezbede odgovornost, uključujući pravne, sudske i administrativne mere.

Ombudsman smatra da sloboda govora, izražavanja i informisanja ne treba da bude opravdanje za bilo kakvu diskriminaciju i potcenjivanje bilo kog ličnog svojstva, niti za promovisanje predrasuda i stvaranje neprijateljskog i uvredljivog okruženja za određenu grupu ljudi. Takođe, sloboda izražavanja se ne može koristiti kao izgovor za govor mržnje. Izjave narodnih poslanika, koji prenose poruke i oblikuju stavove javnog mnjenja, izuzetno su značajne i stoga njihove izjave ne treba da podržavaju predrasude, stereotipe i druge društveno neprihvatljive modele. Iz tog razloga, svi državni funkcioneri i javni organi imaju posebnu odgovornost i izuzetno važnu ulogu u promovisanju tolerancije, promovisanju prava na različitost i stvaranju društva u kome se prava svih poštuju bez diskriminacije.

Izjave poslanika date 16. marta 2022. godine, tokom rasprave na plenarnoj sednici Skupštine Kosova, prilikom razmatranja člana Nacrta građanskog zakonika, br. 08/L-124, u odnosu na član 1138, stav 2, su diskriminatorne, narušavaju dostojanstvo LGBTIQ+ osoba stvarajući ponižavajuće i uvredljivo okruženje prema njima i, na osnovu prakse ESLJP, predstavljaju govor mržnje prema LGBTIQ+ zajednici.

Mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae) dostavio Osnovnom sudu u Prištini, Odeljenju za administrativne poslove u vezi sa obavezama državnih organa da poštuju načelo zakonitosti u slučaju poništenja rešenja

Ovo pravno mišljenje, (*amicus curiae*) se fokusira na razjašnjavanje osnova i pravne analize u vezi sa žalbom podnosioca žalbe u vezi sa nepoštovanjem principa zakonitosti od strane Nezavisnog nadzornog saveta za državnu službu Kosova prilikom donošenja odluke po njegovoj pritužbi i obaveza državnih organa da štite i garantuju osnovna ljudska prava i slobode.

Ombudsman, ne dovodeći u pitanje konačnu odluku suda, napominje da je NNOCSK , odlukom Abr.1237/2023, poništio rešenje ministra MONTI (Rešenje br. Protokola 2357 od 20. septembra 2023. godine) sa obrazloženjem da ga je doneo nenadležni organ. Iako je NNOCSK, odlukom Abr.237/2023, poništio rešenje ministra zbog nenadležnosti za donošenje takvog rešenja, NNOCSK je ipak ostavio posledicu te odluke na snazi, shodno tome odbio je zahtev podnosioca žalbe za povratak na funkciju koju je obavljao po prethodnom aktu o imenovanju.

Zakon br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, u članu 52, definiše okolnosti kada je upravni akt nezakonit. U tački 1.2 utvrđeno je da je nezakonit upravni akt, akt koji je doneo nenadležan javni organ. Po mišljenju Ombudsmana, svrha poništenja nezakonitog upravnog akta je utvrđivanje zakonitosti, odnosno izbegavanje posledica nezakonite odluke poništenom odlukom.

Ombudsman ocenjuje da NNOCSK nije izbegao posledice koje su proizašle iz nezakonite odluke nenadležnog organa i da je u konkretnom slučaju narušen princip zakonitosti. Načelo zakonitosti je osnovno načelo funkcionisanja celokupnog pravnog sistema u zemlji, uključujući i funkcionisanje državne uprave, a njegova primena onemogućava organe uprave da donose arbitražne odluke. Puno poštovanje ovog principa u upravnim postupcima stvara veću pravnu sigurnost za sve strane u postupku. Primarni značaj načela zakonitosti sastoji se u poštovanju zakonske procedure i donošenju zakonitih odluka.

U ovom kontekstu, Ombudsman skreće pažnju na činjenicu da je NNOCSK imao zakonsku obavezu prilikom donošenja Odluke Abr. 1237/2023, da se u potpunosti poštuje načelo zakonitosti, tako da bi poništenjem odluke poništila i pravna posledica koju je ta odluka prouzrokovala, i time zaštitila i garantovala prava podnosioca pritužbe.

Mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae) ponudio Osnovnom sudu u Prištini

Ovo mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda ima za cilj da iznese stavove Ombudsmana iz perspektive ljudskih prava, u vezi sa pritužbom koja se odnosi na vođenje postupka pred sudom i odnosi se na raskid ugovora o radu.

Podnosilac pritužbe je započeo probni rad na poziciji pomoćnika direktora u javnoj ustanovi po ugovoru na neodređeno vreme, pod uslovom uspešno obavljenog probnog rada i potvrde ocene rada na poslu. Ovaj ugovor je poslodavac raskinuo nakon otprilike godinu dana, a prema njenim rečima razlog za raskid ugovora bio je na osnovu nacрта izveštaja finansijske revizije koji se odnosio na rad institucije, a ne na njen učinak .

Podnosilac pritužbe tvrdi da se oseća diskriminisanom od strane svog poslodavca na osnovu javnog delovanja i političkih uverenja, porodičnog i bračnog statusa njenog supruga, koji je jedno vreme obavljao funkciju političkog savetnika u Kabinetu premijera i Kabinetu predsednika.

Ombudsman ocenjuje da prestankom radnog odnosa iz razloga koji nisu predviđeni zakonom može biti narušeno načelo pravne sigurnosti u smislu opravdanih očekivanja. Koncept legitimnih očekivanja u zaštiti subjektivnih prava je sveobuhvatan koncept tumačenja u međunarodnoj sudskoj praksi. Evropski sud za ljudska prava je integrisao koncept legitimnih očekivanja u ispitivanje predmeta pred ovim sudom.

Prema sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava (vidi slučajeve *Kopecki protiv Slovačke*, presuda od 28. septembra 2004, stav 45-52; *Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike* (odl.), br. 39794/98, stav 73, ESLJP 2002-VII), „legitimno očekivanje“ mora biti konkretnije prirode i mora se zasnivati na zakonskim odredbama ili pravnim aktima. U ovom slučaju, legitimno očekivanje podnosioca žalbe je da njen ugovor neće biti raskinut iz razloga koji nisu navedeni zakonom.

Ako tajni dokumenti ne sadrže nikakve valjane razloge za raskid ugovora osim onih predviđenih zakonom, onda može postojati osnovana sumnja da je ugovor raskinut na diskriminatorski način zbog političke orijentacije supruge podnosioca žalbe.

Shodno tome, može se raditi o diskriminaciji po udruženju kada do diskriminacije ne dolazi zbog osobina podnosioca žalbe, odnosno diskriminisanе osobe, već zbog povezanosti sa osobom ili grupom koja ima jedan od zaštićenih osnova (*slučaj Molla Sali protiv Grčke*, Aplikacija br . 20452/14

**Promovisanje
ljudskih prava i
osnovnih sloboda
od strane IO-a
tokom 2024**

Promovisanje ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane IO-a tokom 2024

Uloga IO-a u promovisanju ljudskih prava i jednakosti

Promovisanje i edukacija o ljudskim pravima predstavljaju jedan od tri najvažnija stuba u nadležnostima i odgovornostima Institucije ombudsmana.

Ombudsman je tokom 2024. godine ostao posvećen preduzimanju različitih aktivnosti u cilju podizanja svesti i edukacije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Takođe je nastavila da ispunjava obaveze koje proizilaze iz međunarodnih instrumenata i standarda ljudskih prava, iz Zakona o ombudsmanu, kao i drugog strateškog cilja Strategije Institucije Ombudsmana 2021-2025, o unapređenju ljudskih prava i osnovnih sloboda i uloge IO.

Ombudsman je tokom 2024. godine organizovao niz značajnih okruglih stolova na kojima se razgovaralo o pitanjima ljudskih prava, sa ciljem podizanja svesti o njihovoj zaštiti i poštovanju. Za ovim stolovima predstavljeni su i nalazi iz različitih izveštaja Ombudsmana. Kroz blisku saradnju sa civilnim društvom i međunarodnim organizacijama, sprovedene su brojne informativne kampanje na terenu, predavanja sa studentima i mladima, kao i druge promotivne i aktivnosti podizanja svesti.

Sledi tabelarni prikaz aktivnosti koje je Ombudsman organizovao tokom 2024. godine:

Vrsta aktivnosti	Cilj	Ukupan broj
Tematski okrugli stolovi organizovani od IO-a u saradnji sa partnerima	Diskusija o ljudskim pravima, promociji ljudskih prava, predstavljanje svega u objavljenim izveštajima sa preporukama	16
Tematski okrugli sto i terenska informativna kampanja sa OCD (ACDC)	Podizanje svesti o ljudskim pravima, promovisanje i jačanje saradnje sa lokalnim nivoom	5
Tematski okrugli stolovi i terenske informativne kampanje sa međunarodnim organizacijama (OEBS)	Podizanje svesti o ljudskim pravima, promovisanje i jačanje saradnje sa lokalnim nivoom	9
Predavanja i susreti sa mladima	Obrazovanje i informisanje o ljudskim pravima	7
Obuka za sudije i tužioce	Edukacija i informisanje pravnih stručnjaka o ljudskim pravima, praksi ESLJP i mandatu IO	2
Susreti sa učenicima osnovnih i srednjih škola u okviru kampanje Upoznajte Instituciju ombudsmana	Obrazovanje o ljudskim pravima i podizanje svesti	30
Susret sa učenicima predškolskog uzrasta		1
Sastanci i drugi događaji pokretanja	Saradnja u unapređenju ljudskih prava	10
Sastanci u okviru Foruma za dijalog sa OCD	Jačanje saradnje i unapređenje promocije, zaštite i poštovanja ljudskih prava	3

Promovisanje ljudskih prava i podizanje svesti putem kampanja na terenu

U 2024. godini, Ombudsman je, u saradnji i podršci OEBS-a, organizovao 8 okruglih stolova u različitim opštinama Kosova, uključujući Gračanicu³⁰⁵, Orahovac, Klinu, Dragaš, Mamuš³⁰⁶, Letnicu i 2 stola u Štrpcu. Ovim okruglim stolovima prisustvovali su predsednici opština, predstavnici opštinskih uprava, službenici za ljudska prava, rodnu ravnopravnost i zajednice, predstavnici civilnog društva, kao i građani iz nevećinskih zajednica kao što su Srbi, Turci, Bošnjaci i Hrvati.

Osnovni cilj ovih okruglih stolova bio je podizanje svesti o osnovnim ljudskim pravima i slobodama, informisanje o mandatu i nadležnostima Ombudsmana, saslušanje i rešavanje pritužbi građana, te jačanje saradnje sa lokalnim institucijama i civilnim društvom.

Dana 8. novembra 2024. godine, na okruglom stolu koji je Institucija ombudsmana organizovala u saradnji sa kancelarijom OEBS-a, prezentovani su nalazi prikupljeni iz informacija dobijenih na terenu kao i iz pritužbi građana, gde je o njima razgovarano sa predstavnicima centralnih i lokalnih institucija.³⁰⁷

Problemi, izazovi i pritužbe sa kojima su se građani obraćali na ovim okruglim stolovima i kojima će se Ombudsman baviti u okviru svojih nadležnosti su: *ekološki problemi, počev od zagađenja vazduha i reka, neupravljanje bukom, neučešće građana u procesima donošenja ekoloških odluka, nedostatak opštinskih inspektora*

za zaštitu životne sredine; nedostaci u poštovanju upotrebe maternjeg jezika za građane nevećinskih zajednica u sudskim, administrativnim i procesima zapošljavanja; nedostatak nevladinih organizacija koje se bave ljudskim pravima među nevećinskim zajednicama; nizak broj zastupljenosti žena na lokalnim javnim pozicijama; teškoće u procesu priznavanja diploma, posebno za srpsku zajednicu; nedostatak fizičkog i infrastrukturnog pristupa za osobe sa invaliditetom u javnim institucijama, kao što su; sudovi, opštine i škole; nedostatak vodosnabdevanja u nekim opštinama, na primer u Klini itd.

Saradnja sa civilnim društvom na promovisanju ljudskih prava

Ombudsman je u saradnji sa Centrom za zastupanje demokratske kulture (ACDC), tokom 2024. godine, u okviru projekta „Unapređenje ljudskih prava kroz povećanje javne svesti“, koji sprovodi NVO ACDC i uz podršku UNMIK-a, organizovao seriju okruglih stolova u različitim regionima Kosova, uključujući Prizren³⁰⁸, Uroševac³⁰⁹, Severna Mitrovica³¹⁰, Gnjilane³¹¹, Stanišor.³¹² Svrha ovih okruglih stolova, na kojima su učestvovali predstavnici civilnog društva, zvaničnici lokalnih opštinskih institucija i predstavnici nevladinih organizacija iz srpske, romske, aškalijske i egipćanske, bošnjačke, goranske i turske zajednice, bila je diskusija o stanju ljudskih prava na lokalnom nivou, poštovanju prava nevećinskih zajednica, kao i jačanje međusobne saradnje i informisanje o ulozi i nadležnostima IO u promociji i zaštiti ljudskih prava.

Na ovim sastancima i okruglim stolovima, u vezi sa poštovanjem prava nevećinskih

305 <https://oik-rks.org/sr/2024/06/11/ombudsman-raspravlja-o-jezickim-pravima-u-gracanici/>

306 <https://oik-rks.org/sr/2024/09/23/sto-za-diskusiju-sa-predstavnicima-opstine-i-nevladinih-organizacija-u-mamusi/>

307 <https://oik-rks.org/sr/2024/11/08/institucija-ombudsmana-predstavila-nalaze-sa-sastanaka-sa-gradjanima/>

308 <https://oik-rks.org/sr/2024/02/27/ombudsman-se-sastao-sa-predstavnicima-civilnog-drustva-i-lokalnih-institucija-regiona-prizrena/>

309 <https://oik-rks.org/sr/2024/02/08/ombudsman-je-razgovarao-o-ljudskim-pravima-sa-predstavnicima-lokalnog-i-civilnog-drustva-u-urosevcu/>

310 <https://oik-rks.org/sr/2024/03/28/ombudsman-se-sastao-sa-predstavnicima-nevladinih-organizacija-u-severnoj-mitrovici/>

311 <https://oik-rks.org/sr/2022/05/23/ombudsman-je-razgovarao-o-ljudskim-pravima-u-gnjilanu/>

312 <https://oik-rks.org/sr/2024/06/04/ombudsman-sastao-sa-zajednicom-u-stanisori-za-ljudska-prava/>

zajednica, identifikovani su sledeći izazovi i pitanja koja treba da se reše: *kašnjenja u sudskim procesima, posebno u parničnim; nedovoljno poštovanje prava na upotrebu maternjeg jezika u sudskim postupcima; nelegalizacija imovine, nedostatak udžbenika na maternjem jeziku; nedostatak komunikacije na lokalnim jezicima prilikom primanja i pružanja zdravstvenih usluga, posebno tokom upravnih postupaka i šire.*

Promovisanje ljudskih prava kroz umetnost

Dana 5. juna 2024. godine, Institucija Ombudsmana je u saradnji sa nevladinom organizacijom koja se bavi promovisanjem zdrave i čiste životne sredine EcoZ i Save the Children Kosova/o obeležila Svetski dan životne sredine.

Cilj ove aktivnosti bio je da se sa decom uzrasta 7-15 godina Dečje ekološke skupštine razgovara o pitanjima i izazovima životne sredine. U cilju promocije prava na zdravu životnu sredinu kao ljudskog prava, kroz umetnost, deca su na kraju ove aktivnosti imala priliku da kroz svoje stvaralaštvo, slikanje i crtanje predstave zdravu životnu sredinu i ljudska prava.

Tematski okrugli stolovi organizovani tokom 2024

Ombudsman je tokom 2024. godine organizovao 16 tematskih okruglih stolova, od kojih su neki organizovani u saradnji sa partnerima, na kojima je razgovarano o stanju ljudskih prava u zemlji, mogućnostima za njihovo dalje unapređenje i zaštitu, kao i

prezentovani nalazi izveštaja Ombudsmana.

Predstavljanje izveštaja sa preporukama „Jezik u javnom diskursu u odnosu na obaveze države u garantovanju slobode izražavanja i sprečavanju govora mržnje”

Ombudsman je 6. februara 2024. godine na organizovanom okruglom stolu predstavio izveštaj sa preporukama „Jezik u javnom diskursu u odnosu sa obavezama države u garantovanju slobode izražavanja i sprečavanju govora mržnje”³¹³. Izveštaj je razmatran u dva panela na teme „Neprimeren jezik u javnom diskursu” i „Uloga lokalnih institucija u zaštiti slobode izražavanja i poštovanju njenih granica”. Nalazi izveštaja ističu upotrebu indirektnog govora mržnje u nekim parlamentarnim debatama, grubost jezika u televizijskim debatama i mnogo manju upotrebu govora mržnje na platformama društvenih medija.

Promocija izložbe “Buket srca”

Ombudsman je 8. marta 2024. godine, povodom Međunarodnog dana žena, bio domaćin sastanka sa grupom roditelja koji se zalažu za prava dece sa smetnjama u razvoju iz organizacije Handikos. Tokom susreta predstavljena je i izložba slika „Buket srca”,³¹⁴ koja se nalazila u prostorijama IO-a, kroz koju je 16 majki dece sa smetnjama u razvoju prenelo poruku motivacije, snage i podrške u suočavanju sa izazovima sa kojima se suočavaju. Na sastanku je istaknuta i potreba jačanja državne podrške deci sa smetnjama u razvoju.

313 <https://oik-rks.org/sr/2024/02/06/predstavljen-je-izvestaj-ombudsmana-o-jeziku-u-javnom-diskursu/>

314 <https://oik-rks.org/sr/2024/03/08/u-cast-dana-zena-ombudsman-je-bio-domacin-sastanka-sa-grupom-roditelja-sa-decom-sa-smetnjama-u-razvoju/>

Krugli sto sa predstavnicima sindikata zemlje

Ombudsman je 12. marta 2024. godine organizovao okrugli sto sa predstavnicima sindikata iz različitih sektora, na kome su razmotrena važna pitanja vezana za prava zaposlenih, socijalni dijalog i slobodu sindikalnog organizovanja.³¹⁵

Sindikati u sektoru obrazovanja, policije, zdravstva, kazneno-popravnih službi, vatrogasaca, carine, poreske uprave, aerodroma i rudarstva izražavaju zabrinutost zbog nedostatka dijaloga sa izvršnom vlasti. Nakon razgovora, postignut je dogovor da se organizuje zajednički sastanak sa Vladom i resornim ministarstvima radi rešavanja zahteva i zabrinutosti sindikalaca.

Okruglisto „Obnova nacionalizovanih imovinskih prava”

Ombudsman je 19. marta 2024. godine organizovao okrugli sto o obnavljanju nacionalizovanih imovinskih prava, kojem su prisustvovali i predstavnici pravosudnog sistema zemlje.³¹⁶

315 <https://oik-rks.org/sr/2024/03/12/ombudsman-se-sastao-sa-predstavnicima-sindikata/>

316 <https://oik-rks.org/sr/2024/03/19/ombudsman-je-organizovao-okrugli-sto-pod-nazivom-obnova-nacionalizovanih-imovinskih-prava/>

317 <https://oik-rks.org/sr/2024/04/26/odrzana-je-tribina-povodom-obelezavanja-dana-nestalih-lica/>

Cilj sastanka je bio da se razgovara o slučajevima uzimanja privatne imovine bez naknade u komunističkom periodu i modalitetima koje Republika Kosovo treba da sledi, kako bi obeštetila one vlasnike čija je imovina oduzeta bez naknade. Na sastanku je preporučena potreba za donošenjem Zakona o denacionalizaciji imovine i zakonskog definisanja slučajeva obeštećenja ili vraćanja nacionalizovane imovine, ukoliko je to moguće.

Diskusija povodom Dana državnosti za nestala lica

Dana 26. aprila 2024. godine, povodom Nacionalnog dana za nestala lica, organizovan je okrugli sto na kome su učestvovali Vladina komisija za nestala lica, Institut za ratne zločine Kosova, Koordinacioni savet udruženja porodica nestalih na Kosovu i Resurs centar za nestala lica.³¹⁷

Okrugli sto je imao za cilj diskusiju o obavezama države da porodicama nestalih garantuje pravo da saznaju istinu, o sudbini nasilno nestalih članova porodica i da garantuje pravdu za žrtve, kao i o dosadašnjim radnjama koje je država preduzela. Predstavljeni su i nalazi izveštaja Ombudsmana „Tranziciona pravda i implementacija njenih mehanizama“, u kojem se sa stanovišta ljudskih prava ocenjuje ispunjenje obaveza države da dokumentuje ratne zločine i obezbedi pravdu za žrtve.

Okrugli sto na temu „Poštovanje prava građana na zdravstvene usluge, sa akcentom na seksualno i reproduktivno zdravlje – kao ljudsko pravo”

Dana 8. maja 2024. godine, u saradnji sa NVO „Centar za ravnopravnost i pravdu“, u Prizrenu je organizovan okrugli sto na temu „Poštovanje prava građana na zdravstvene usluge, sa akcentom na seksualno i reproduktivno zdravlje – kao ljudsko pravo”.³¹⁸

seksualno i reproduktivno zdravlje“ i stepenu implementacije preporuka nadležnih organa. Na ovom okruglom stolu su učestvovali i gradonačelnici opština Suva Reka i Dragaš, koji su razgovarali o unapređenju medicinskih usluga i izazovima kojima se treba baviti u zdravstvenom sektoru.

Pokretanje Izveštaja o primeni Zakona o upotrebi jezika u opštinama i Osnovnim sudovima

Dana 23. maja 2024. godine, na okruglom stolu organizovanom u saradnji sa Kancelarijom Poverenika za jezike, objavljeni su nalazi Izveštaja o primeni Zakona o upotrebi jezika u opštinama i Osnovnim sudovima .³¹⁹

Ombudsman je tokom okruglog stola istakao važnost sprovođenja zakona o jezicima za garantovanje prava građana u javnim službama. Predstavljeni izveštaj odražava nalaze praćenja zvaničnih sajtova opština i sudova, uz napomenu da se dvojezičnost poštuje u većini opština i osnovnih sudova. Međutim, u nekim slučajevima, kao što su Gračanica i Priština, postoje nedostaci u putokazima, dok je u Južnoj Mitrovici i Prištini uočeno više problema u tom pogledu.

Okrugli sto o zaštiti dece od seksualnog uznemiravanja

Dana 25.06.2024. godine organizovan je okrugli sto o zaštiti dece od seksualnog uznemiravanja, krivičnih dela protiv života i tela, kao i protiv polnog integriteta.³²⁰

Tokom okruglog stola, Ombudsman je izrazio zabrinutost zbog slučajeva seksualnog zlostavljanja dece na Kosovu i istakao potrebu za institucionalnim delovanjem. On je istakao da ovi događaji izlažu nesigurnost i opasnost za decu, posebno devojčica, izazivajući fizičke, psihičke i socijalne posledice, što predstavlja i kršenje prava deteta, garantovanih međunarodnim zakonima i konvencijama.

Okrugli sto sa međunarodnim organizacijama u zemlji

Ombudsman je 27. juna 2024. godine ugostio predstavnike međunarodnih organizacija u zemlji kako bi razgovarali o stanju ljudskih prava na Kosovu i potrebi bliže koordinacije aktivnosti. Ombudsman je tokom sastanka istakao nekoliko pitanja koja i dalje ostaju izazovna, kao što su: odugovlačenje sudskih postupaka, izostanak odgovora administrativnih institucija, kao i nedostatak socijalnog dijaloga i opšteg kolektivnog ugovora, koji ograničavaju prava radnika. Takođe, predstavljena je revidirana Strategija 2021-2025 i Akcioni plan IO 2024-2025, sa ciljem koordinacije aktivnosti implementacije različitih projekata.

Okrugli sto povodom Svetskog dana mentalnog zdravlja

Nacionalni mehanizam za prevenciju torture (NMPT), Institucije Ombudsmana, organizovao je 9. oktobra 2024. godine okrugli sto povodom Svetskog dana mentalnog zdravlja.

Cilj ovog okruglog stola je bio da se razgovara o: tretmanu osoba sa mentalnim poremećajima,

318 <https://oik-rks.org/sr/2024/05/08/ljudska-prava-o-seksualnog-i-reproduktivnog-zdravlja-razgovarano-u-pri/>

319 <https://oik-rks.org/sr/2024/05/23/io-i-kpz-objavili-su-izvestaj-o-primeni-zakona-o-jezicima/>

320 <https://oik-rks.org/sr/2024/09/23/diskusioni-sto-za-unapredjenje-medjuinstitucionalne-saradnje-za-zastitu-dece/>

sa fokusom na prinudno lečenje; obavezno psihijatrijsko lečenje sa zadržavanjem; kao i izazove sa kojima se ustanove mentalnog zdravlja suočavaju u postupanju sa slučajevima. Predstavnici javnih institucija istakli su svoje izazove i probleme, koji su se pojavili tokom lečenja osoba sa mentalnim problemima u vezi sa prinudnim lečenjem i obaveznom lečenju sa zadržavanjem.

Okrugli sto o mentalnom zdravlju dece

Dana 18. novembra 2024. godine organizovan je okrugli sto na temu mentalnog zdravlja dece i prezentovani su preliminarni nalazi Izveštaja o nadležnostima države u vezi sa zaštitom dece.³²¹ Tokom razgovora istaknuto je nedostatak mehanizama za ranu identifikaciju dece sa problemima mentalnog zdravlja i ograničenost pristupa specijalizovanoj psihološkoj podršci u primarnoj i sekundarnoj zaštiti, kao i nedostatak psihologa. Učesnici, uključujući profesionalce koji rade sa decom, istakli su važnost rane identifikacije i podizanja svesti među roditeljima o stigmati, obezbeđivanju dostojanstvenog tretmana i jačanju resursa za mentalno zdravlje na opštinskom nivou.

Prezentacija nalaza Izveštaja Ombudsmana, o poštovanju prava preživelih seksualnog nasilja tokom rata, u postupku priznavanja i provere statusa

Ombudsman je 19. novembra 2024. godine organizovao okrugli sto³²² na kojem se razgovaralo o nalazima i preporukama Izveštaja ex-officio vezi sa poštovanjem ljudskih prava tokom procesa priznavanja i verifikacije statusa žrtava seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu.

Neki od nalaza izveštaja koji su predstavljeni su: nedostatak roka za okončanje postupka; nejasnoće u pravnim lekovima dostupnim strankama; *nedostatak principa dvostepenog pregleda u procesu razmatranja prijave; nepotpuno obrazloženje odluka; nedostatak pružanja psihosocijalnih usluga od strane državnih institucija; nedostatak opreme za*

identifikacione kartice; kašnjenja u sudskim postupcima; nepostojanje besplatnih zdravstvenih usluga u javnim ustanovama na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou za žrtve, kao i ograničenje roka za podnošenje zahteva za priznavanje i proveru statusa. Predsednica Kosova, koja je učestvovala na okruglom stolu, istakla je potrebu za zdravstvenom podrškom i uklanjanjem ograničenja u rokovima za prijavu, dok je ministarka pravde podržala izveštaj i najavila posvećenost Vlade rešavanju potreba žrtava u okviru Strategije tranzicione pravde.

321 <https://oik-rks.org/sr/2024/11/18/io-odrzao-je-panel-diskusiju-o-mentalnom-zdravlju-dece/>

322 <https://oik-rks.org/sr/2024/11/19/predstavljen-je-izvestaj-ombudsmana-o-zrtvama-seksualnog-nasilja-tokom-rata/>

Panel diskusija o imovinskim pravima žena, iz ugla pravnog okvira i prakse

Dana 20. novembra 2024. godine, u okviru obeležavanja godišnjice osnivanja Institucije Ombudsmana, održan je okrugli sto na temu „Vlasnička prava žena: pravni okvir, teorija i praksa”.³²³

Ombudsman je na okruglom stolu istakao da je samo 20 odsto žena registrovanih vlasnica imovine i da postoje nedostaci u primeni zakona i priznavanju imovinskih prava žena. Kao glavni izazovi u ovoj oblasti istaknuti su: običajno pravo, kulturne norme, neformalnost, nedostatak informacija o nasleđivanju i kašnjenja u sudskim postupcima. Zaključci sastanka uključivali su potrebu pune primene zakona, podizanja svesti žena o njihovim pravima i smanjenja neformalnosti u vlasništvu.

Konferencija povodom predavljanja izveštaja „Mladi glasovi”

Dana 21. novembra 2024. godine, povodom Svetskog dana prava deteta, održana je konferencija povodom predavljanja izveštaja „Glasovi mladih“ za 2024. godinu, koji je sproveo Save the Children Kosovo u saradnji sa Institucijom Ombudsmana,³²⁴.

Istraživanje „Mladi glasovi” predstavlja perspektive 1.071 dece na Kosovu o pitanjima kao što su bezbednost, obrazovanje, klimatske promene i mentalno zdravlje. Neki ključni rezultati istraživanja pokazuju da: 91% dece smatra da opština treba više da ulaže u prostore za mlade; 64% bi želelo da učestvuje u javnim konsultacijama; 26% ne zna gde da se pozabavi depresijom; 37% ne zna gde da potraži pomoć zbog nasilja; 68% veruje da deca doživljavaju diskriminaciju; 86% smatra da škole treba više da podržavaju decu sa smetnjama u razvoju.

Panel diskusija o dostignućima i izazovima u implementaciji Istanbulske konvencije.

U okviru obeležavanja 16 dana aktivizma protiv nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, Ombudsman je 27. novembra 2024. godine, zajedno sa Centrom za ravnopravnost i pravdu i Udruženjem žena „Feminae“, u Prizrenu organizovao okrugli sto³²⁵ na kome se razgovaralo o dostignućima i izazovima u primeni Istanbulske konvencije.

Tokom razgovora, u kojima su učestvovali predstavnici različitih institucija, naglašena je potreba bliske saradnje državnih institucija, civilnog društva i javnosti na prevenciji nasilja nad ženama. Razgovarano je i o značaju implementacije elektronskog nadzora za zaštitu žrtava nasilja u porodici i drugih krivičnih dela..

Okrugli sto o jezičkim pravima

Dana 10. decembra 2024. godine, povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, Ombudsman je, u saradnji sa Kancelarijom Poverenika za jezike i IOM, organizovao okrugli sto „Jezička prava: put ka osnovnim ljudskim pravima”³²⁶. Ovaj sastanak je bio deo inicijative podrške programske aktivnosti pod nazivom „Unapređenje i promocija jezičkih prava – faza 2”.

Tokom diskusija naglašen je značaj jezičkih prava za promovisanje inkluzije, različitosti i jednakosti, kao i njihov uticaj na osnovna

323 <https://oik-rks.org/sr/2024/11/20/institucija-ombudsmana-odrzala-je-okrugli-sto-o-imovinskim-pravima-zena/>

324 <https://oik-rks.org/sr/2024/11/20/predstavljen-je-izvestaj-glas-mladih-za-2024-godinu/>

325 <https://oik-rks.org/sr/2024/11/27/odrzan-je-okrugli-sto-povodom-obelezavanja-16-dana-aktivizma-protiv-nasilja-u-porodici-i-rodno-zasnovanog-nasilja/>

326 <https://oik-rks.org/sr/2024/12/10/io-organizovala-okrugli-sto-o-jezickim-pravima/>

ljudska prava. Ombudsman je istakao da se zakon o jezicima ne sprovodi u potpunosti i ukazao na potrebu institucionalnog zalaganja i političke volje za njegovu primenu.

Obrazovanje o ljudskim pravima

Unapređenje edukacije i informisanja građana o ljudskim pravima, kao i mehanizmima njihove zaštite, jedan je od glavnih prioriteta Ombudsmana za 2024. godinu. Ombudsman je tokom ove godine organizovao niz sastanaka i predavanja

sa studentima i mladima, na kojima se razgovaralo o pitanjima ljudskih prava i ulozi Institucije ombudsmana u zaštiti ovih prava. Izvršene su i terenske posete, posebno u osnovnim i nižim srednjim školama, u okviru informativne kampanje „Upoznajte Instituciju Ombudsmana“. Takođe, u okviru edukacije o ljudskim pravima za pravne stručnjake, održane su specijalizovane obuke sa novoimenovanim sudijama i tužiocima.

Aktivnosti IO u ovoj oblasti su prikazane u sledećim tabelama:

Vrsta aktivnosti	Cilj
Obuka za novoimenovane sudije i tužioce	Informisanje pravnih stručnjaka o ljudskim pravima, mehanizmima njihove zaštite, kao i ulozi i mandatu IO i procedurama za prijem i rešavanje žalbi
1. Ombudsman je 15. aprila 2024. godine u instituciju dočekaio desetu generaciju.	
2. Ombudsman je 22. novembra 2024. godine u instituciji dočekaio novoimenovane sudije.	

Vrsta aktivnosti	Cilj
Obuka i susreti sa mladima i studentima	Edukacija o ljudskim pravima i mehanizmima njihove zaštite, kao i informacije o ulozi i mandatu IO i procedurama za prijem i rešavanje žalbi
1. Ombudsman i njegovi zamenici su se 25. januara 2024. godine sastali sa studentima „The European Master’s Degree in Human Rights and Democratization (EMA ” sa sedištem u Beču, Austrija i Veneciji, Italija	
2. Ombudsman je 20. maja 2024. godine dočekaio studente Državnog univerziteta Floride, SAD.	
3. Ombudsman se 29. maja 2024. godine u saradnji sa Organizacijom za unapređenje kvaliteta u obrazovanju (ORCA) sastao sa studentima javnih univerziteta na Kosovu, koji je održan u okviru Kongresa studentskog aktivizma.	
4. Narodni advokat je 16. jula 2024. godine bio domaćin sastanka sa grupom studenata koji učestvuju na letnjem univerzitetskom kursu, u grupi Rod i zakonodavstvo.	
5. Ombudsman je 2. decembra 2024. godine održao predavanje sa studentima Koledža Univerzum na kojem je razgovarao o ljudskim pravima kao i radu i nadležnostima Ombudsmana.	
6. Ombudsman je 10. decembra 2024. godine, povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, obavio razgovor sa studentima Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini „ Hasan Priština“	
7. Ombudsman je 13. decembra 2024. godine razgovarao sa studentima Pravnog fakulteta Univerziteta „ Ukšin Hoti“ u Prizrenu.	

Takođe, u cilju jačanja saradnje u oblasti vladavine prava, kroz edukaciju i pravno opismenjavanje, 12. februara 2024. godine Ombudsman g. Naim Čelaj i rektor Univerziteta “ Ukshin Hoti” u Prizrenu potpisali su memorandum o razumevanju.³²⁷ Ova saradnja će, između ostalog, omogućiti pristup za potrebe istraživanja podacima i praktičnim slučajevima koje je izradio IO, kao i studijske posete studenata instituciji.

Dostignuća u promovisanju ljudskih prava i ravnopravnosti i planovi za 2025. godinu

Ombudsman je tokom 2024. godine sproveo brojne aktivnosti na informisanju i podizanju svesti građana o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Ove aktivnosti obuhvataju kampanje, sastanke sa građanima i predstavnicima nevećinskih zajednica na kojima se razgovara o svakodnevnim izazovima. Održani su i sastanci sa civilnim društvom radi promovisanja ljudskih prava i jednakosti. Ovi napori su doveli do značajnog povećanja informisanosti i svesti

o ulozi Ombudsmana, ohrabrujući građane da podnose svoje žalbe i više se angažuju u zaštiti svojih prava.

Ovi napori su doveli do značajnog povećanja informisanosti i svesti o ulozi Ombudsmana, ohrabrujući građane da podnose svoje žalbe i više se angažuju u zaštiti svojih prava.

Ova posvećenost se takođe ogleda u proceni Izveštaja o napretku Kosovo 2024, koji naglašava da: „IO je nastavila da igra ključnu ulogu u promovisanju i primeni ljudskih prava ; „očuvanje njene nezavisnosti, u skladu sa Pariskim i Venecijanskim principima, ostaje od suštinskog značaja”.³²⁸

Ombudsman će i u 2025. godini nastaviti da sprovodi važne aktivnosti koje su deo Plana rada Foruma za dijalog sa civilnim društvom za 2024/2025. Nastaviće se i sa informativnim kampanjama i realizacijom zajedničkih projekata sa civilnim društvom i međunarodnim organizacijama, sa fokusom na dalje jačanje edukacije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

³²⁷ <https://oik-rks.org/sr/2024/02/12/io-i-univerzitet-prizrena-potpisali-memorandum-o-razumevanju/>

³²⁸ <https://kryeministri.rks-gov.net/sr/premijer/>

Takođe, tokom 2025. godine nastaviće se informativna kampanja o ljudskim pravima i misiji IO „Upoznaj Instituciju Ombudsmana“ sa učenicima i nastavnicima osnovnih i nižih srednjih škola.

Saradnja sa civilnim društvom, međunarodnim organizacijama i javnim institucijama u zemlji

I tokom 2024. godine saradnja sa civilnim društvom, međunarodnim organizacijama i javnim institucijama bila je izuzetno duboka i uspešna, doprinoseći zagovaranju i zaštiti ljudskih prava. Ova saradnja je nastavljena da se jača kroz realizaciju zajedničkih projekata i različitih aktivnosti koje su imale za cilj unapređenje ljudskih prava i podizanje svesti o značaju zaštite prava. Sprovedene aktivnosti su odraz trajne posvećenosti institucija i civilnog društva pravednijem i ravnopravnijem društvu, odražavajući zajedničke napore na rešavanju potreba i izazova građana.

Tokom 2024. godine Ombudsman, zamenci Ombudsmana, kao i osoblje Institucije ombudsmana (OI), učestvovali su na nizu značajnih događaja koje su organizovali lokalni i međunarodni partneri. Ovi događaji su poslužili kao platforme za diskusiju o različitim pitanjima iz oblasti ljudskih prava, gde je IO aktivno doprinela predstavljanjem svog mandata, kao i predstavljanjem stavova institucije o kontroverznim pitanjima u oblasti ljudskih prava. Učešće na ovim događajima omogućilo je plodnu saradnju i razmenu iskustava, naglašavajući posvećenost IO zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda i jačanju međuinstitucionalne saradnje.

U sledećoj tabeli prikazan je numerički prikaz akcija u kojima su učestvovali Ombudsman i osoblje IO tokom 2024. godine:

Vrsta aktivnosti	Broj
Okrugli stolovi u organizaciji raznih institucija i civilnog društva	60
Konferencije u organizaciji domaćih i međunarodnih partnera	18
Radionica	11
Ostali promotivni događaji i ceremonije pokretanja raznih aktivnosti ili projekata	20

Saradnja sa međunarodnim organizacijama, u okviru različitih projekata

IO je takođe nastavila da sprovodi različite projekte u oblasti ljudskih prava sa međunarodnim organizacijama. U tom smislu, UNDP je podržao IO kroz dvodnevnu obuku koja je održana 5-6. marta 2024. godine, kako bi se ojačali kapaciteti osoblja IO u rukovanju i rešavanju pitanja životne sredine.

Predstavljanje nalaza Izveštaja Ombudsmana o pristupačnosti trotoara i javnih površina

Pod okriljem saradnje sa organizacijama civilnog društva, povodom Međunarodnog dana korisnika invalidskih kolica, predstavnici Ombudsmana učestvovali su na okruglom stolu koji je organizovao Handikos u Uroševcu, gde su ex-officio³²⁹ predstavili Izveštaj sa preporukama za procenu pristupačnosti trotoara i javnih prostora za osobe sa invaliditetom³³⁰. Nalazi izveštaja za grad Uroševac, koji je takođe bio deo

329 <https://oik-rks.org/2023/09/25/raport-i-avokatit-te-popullit-ek-officio-nr-6482021-ne-lidhje-me-kajen-ne-trotuare-hapesira-publike-dhe-levizjen-e-lirejte-te-perseedrejte-simmindresdrejt-s-te-sigurt-dhe-te-s/>

330 <https://oik-rks.org/sr/2024/03/01/iap-je-ucestvovao-u-obelezavanju-medjunarodnog-dana-osoba-sa-invalidskim-kolicima-%25e2%2580%258b/>

istraživanja, pokazali su da oko 66% procenjenih trotoara ne pružaju osnovne uslove za samostalno i bezbedno kretanje, uz prisustvo fizičkih prepreka i oštećenja trotoara. Ovom prilikom upućen je poziv opštinskim vlastima prisutnim na sastanku da posvete veću pažnju ispunjavanju kriterijuma pristupačnosti, stopi izdavanja građevinskih dozvola, kao i u fazi realizacije projekata.

Takođe 23. maja 2024. godine, Ombudsman i izvršni direktor organizacije Save the Children Kosova/o potpisali su Memorandum o razumevanju sa ciljem da doprinesu inkluzivnosti, jednakosti, transparentnosti i odgovornosti za kvalitetno obrazovanje i stručnu obuku, u službi ekonomskog razvoja zemlje i unapređenja ljudskih prava u zemlji.

Institucija ombudsmana i Kancelarija poverenika za jezike organizovali su 27. septembra 2024. godine zajednički sastanak na kojem se razgovaralo o novoj fazi implementacije projekta „Promocija i unapređenje jezičkih prava na Kosovu“.

Druga faza projekta predviđa održavanje niza aktivnosti uključujući promotivne aktivnosti, obuku za prevodioce i novinare i druge aktivnosti. Projekat finansira UNMIK, a sprovodi IOM.

Diskusija o Izveštaju civilnog društva o stanju ljudskih prava

Saradnja sa civilnim društvom nastavljena je i 2024. godine, u okviru realizacije zajedničkih projekata promocije ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ombudsman je 17. jula 2024. godine organizovao sastanak sa organizacijama civilnog društva na kome su razmotreni nalazi Izveštaja civilnog društva o stanju ljudskih prava za 2023. godinu.³³¹ Predstavnici civilnog društva su cenili važnost rešavanja pitanja postavljenih u izveštaju Ombudsmana i zatražili da se ova saradnja nastavi. Ombudsman je sa svoje strane istakao da će mnoge preporuke iz ovog izveštaja biti i dalje odražene u radu institucije. Razgovarano je i o Planu rada Foruma za dijalog za 2024/2025. koji je izrađen u saradnji sa civilnim društvom.

Forum za dijalog sa civilnim društvom

I tokom 2024. godine Forum za dijalog je nastavio sa radom i aktivnostima u pravcu zajedničkog delovanja za zaštitu i unapređenje ljudskih prava u zemlji. Forum je u 2024. godini održao 3 redovna radna sastanka.

Prvi redovni radni sastanak za 2024. godinu

Dana 19. aprila 2024. godine održan je prvi radni sastanak za 2024. godinu Foruma za dijalog između Institucije ombudsmana i organizacija civilnog društva³³². Na ovom sastanku predstavljeni su izveštaji koje je Ombudsman objavio o bezbednosti i zdravlju na radu, jeziku koji se koristi u javnom diskursu, dostupnosti javnih prostora i objekata za osobe sa invaliditetom, zapošljavanju i procesu preispitivanja u lekarskim komisijama, kao i izveštaj o

331 <https://oik-rks.org/sr/2024/09/23/nevladine-organizacije-razgovaraju-sa-ombudsmanom-o-svom-izvjestaju-o-stanju-ljudskih-prava/>

332 <https://oik-rks.org/sr/2024/04/19/odrzan-redovni-radni-sastanak-foruma-za-dijalog-institucije-ombudsmana-i-organizacija-civilnog-drustva/>

kvalitetu prevoda pravnih akata i njihovim jezičkim nedoslednostima.

Jedno od glavnih pitanja pokrenutih za diskusiju sa zahtevom za hitnu akciju bili su česti slučajevi ubistava žena, ističući nedostatak prijavljivanja nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja. Razgovarano je io seksualnom uznemiravanju u školama i na univerzitetima, mentalnom zdravlju i njegovom uticaju na dobrobit građana, kao i drugim temama koje pogađaju nevećinske zajednice.

Na kraju uručeno je post-mortum priznanje za doprinos koje dato pokojnom aktivistu g. Naimu Osmaniju, bivši izvršni direktor organizacije CRPK, koje je uručeno njegovoj porodici kao priznanje za njegov neumorni rad u oblasti ljudskih prava.

Izrada plana rada za 2024/2025

Dana 22. maja 2024. godine održana je trodnevna radionica između Institucije Ombudsmana i organizacija civilnog društva, sa ciljem izrade Plana rada Foruma za dijalog sa civilnim društvom za 2024/2025.godine

Radionica je bila fokusirana na procenu funkcionisanja i dosadašnjih dostignuća u okviru saradnje na ovom Forumu, gde su takođe utvrđene prioritetne aktivnosti i teme za tretiranje tokom 2024. godine. Radionica je organizovana uz podršku NVO ACDC i UNMIK-a.

Drugi redovni radni sastanak za 2024. godinu

Dana 12. juna 2024. godine održan je drugi redovni radni sastanak Foruma za dijalog.³³³ Tokom sastanka predstavljen je Plan rada i aktivnosti za 2024/2025. godinu koji je izrađen u saradnji sa organizacijama civilnog društva. Razgovarano je i o saradnji u zajedničkom sprovođenju aktivnosti za unapređenje i zaštitu ljudskih prava u zemlji.

Akcioni plan za 2024/2025.godinu se fokusira na zajedničku posvećenost rešavanju sledećih pitanja: *mentalno zdravlje dece i osoba starijih od 65 godina, zaštita dece od nasilja;*

promovisanje rodne ravnopravnosti; očuvanje životne sredine i zaštita prava dece i osoba sa smetnjama u razvoju. Pokrenuta su pitanja koja su zahtevala hitnu pažnju: nedostatak usluga za osobe starije od 65 godina u Nacrtu zakona o mentalnom zdravlju i nedostatak socijalnih usluga za decu sa smetnjama u razvoju, onu bez roditeljskog staranja i onu na ulici.

Treći redovni radni sastanak za 2024. godinu

Dana 29. oktobra 2024. godine održan je treći redovni radni sastanak za 2024. godinu Foruma za dijalog između Institucije Ombudsmana i organizacija civilnog društva³³⁴, na kojem se razgovaralo o aktuelnim izazovima u oblasti ljudskih prava i koordinaciji aktivnosti za obeležavanje 10. decembra, Međunarodnog dana ljudskih prava.

Tokom sastanka, važna pitanja za diskusiju na koja su predstavnici organizacija civilnog društva skrenuli pažnju su: *uloga saveta mesnih zajednica, saslušanje i rešavanje njihovih problema; izazovi u obrazovanju dece sa smetnjama u razvoju, posebno dece sa oštećenjem sluha, zatim nedostatak znakovnog jezika i pedagoških veština nastavnika, nedostatak materijala za znakovni jezik i tumača i nedostatak znakovnog jezika kao predmeta.*

333 <https://oik-rks.org/sr/2024/06/12/predstavljen-je-plan-rada-izmedju-io-a-i-ocd-a/>

334 <https://oik-rks.org/sr/2024/10/31/odrzan-sastanak-foruma-za-dijalog-institucije-ombudsmana-i-organizacija-civilnog-drustva/>

Međunarodna saradnja

Saradnja između nacionalnih institucija za ljudska prava (NILJP) je od suštinskog značaja u promociji i zaštiti ljudskih prava na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Kroz razmenu znanja i najboljih iskustava i prakse, ove institucije mogu da se pozabave zajedničkim izazovima, ojačaju institucionalne kapacitete i doprinesu unapređenju univerzalnih principa ljudskih prava. Ova međunarodna saradnja u okviru globalnog sistema ljudskih prava, uključujući mehanizme Ujedinjenih nacija i regionalne organizacije, predstavlja nezamenljivo sredstvo za poboljšanje efikasnosti NILJP-a. Ona ne samo da omogućava širi pristup međunarodnim resursima i ekspertize, već i osigurava predstavljanje i podizanje zajedničkih zabrinutosti na globalnim platformama.

U osnovi efikasnog funkcionisanja NILJP leži njihova nezavisnost. Nezavisnost, kako u mandatu tako i u radu ovih institucija, suštinski je preduslov za njihov kredibilitet, nepristrasnost i sposobnost da javne vlasti pozovu na odgovornost. Nezavisni NILJP garantuje poverenje javnosti i stvara okruženje u kojem se kršenja ljudskih prava mogu istraživati bez mešanja ili neprimerenog uticaja.

Pariski principi³³⁵, koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, zajedno sa Venecijanskim principima³³⁶ koje je usvojio Savet Evrope, predstavljaju međunarodnu osnovu za garantovanje nezavisnosti, mandata i efikasnog funkcionisanja NILJP-a i institucija Ombudsmana. Ovi standardi naglašavaju potrebu da ove institucije budu uspostavljene zakonom, da uživaju finansijsku i operativnu autonomiju i da obavljaju svoj mandat bez političkih pritisaka. Implementacija ovih međunarodnih standarda osigurava da su NILJP u stanju da igraju svoju ključnu ulogu kao branioci ljudskih prava, jačajući odgovornost, transparentnost i zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Institucija Ombudsmana Kosova se tokom 2024. godine suočila sa pretnjom po samostalno funkcionisanje, kada je Skupština Republike Kosovo, 23. maja 2024. godine, sa zakašnjenjem razmotrila, a potom i nije usvojila Godišnji izveštaj za 2022. godinu, iako je dobio zeleno svetlo i preporučila ga na usvajanje tri funkcionalna odbora Skupštine.

Ombudsman je dosledno nastojao da skrene pažnju da se svrha iznošenja Godišnjeg izveštaja Skupštini ostvaruje kada pitanja koja se u njemu postavljaju i stanje ljudskih prava i sloboda u zemlji i njihovo poštovanje od strane organa vlasti postanu predmet rasprave i tretiranja od Skupštine, koja ima moć i dužnost da prosledi preporuke Ombudsmana, zahtevajući odgovornost od javnih organa, kad god je to potrebno. Glas ZA ili PROTIV ne menja, niti otuđuje realnost i stanje ljudskih prava i sloboda u zemlji. Čak i glasanje za godišnje izveštaje, bez skupštinske rasprave i bez naknadnih zakonodavnih radnji koje utiču na poštovanje prava građana zemlje, nema smisla.³³⁷

U vezi sa ovim pitanjem, došlo je do snažne međunarodne reakcije nekih od mreža u kojima je IO član. Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) i Evropska mreža tela za ravnopravnost (Ekuinet) u svom zajedničkom pismu od 7. juna 2024. godine, upućenom Parlamentu i Predsedništvu Republike Kosovo, navele su da su sa zabrinutošću primile informaciju o neusvajanju Godišnjeg izveštaja Ombudsmana za 2022. godinu, pozivajući da se osigura poštovanje međunarodnih i regionalnih standarda koji se primenjuju na nacionalne institucije za ljudska prava, Institucije Ombudsmana i tela za zaštitu ravnopravnosti, kako bi se sprečio negativan uticaj na nezavisno i efikasno funkcionisanje institucije. U ovom pismu ističu da je *“osnovni zahtev Pariskih principa da NILJP budu u stanju da funkcionišu bez političkog*

335 Pariski principi su minimalni kriterijumi koje nacionalna institucija za ljudska prava treba da ima da bi se smatrala kredibilnom, nezavisnom i efikasnom u međunarodnoj areni. Kompletan dokument je dostupan na: <https://ganhri.org/paris-principles/>

336 Principi za zaštitu i promovisanje institucija ombudsmana (Venecijanski principi), Venecijanska komisija, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)005-e)

337 <https://oik-rks.org/2024/05/27/>

mešanja i da je vlada dužna da odgovori na preporuke NILJP i da u razumnom roku naznači kako su ih sproveli. Ovo se dodatno potkrepljuje Preporukom o NILJP-a Komiteta ministara Saveta Evrope, koja propisuje da države treba da obezbede da NILJP podnesu svoj godišnji izveštaj Parlamentu na njegovo razmatranje i da država treba da obezbedi efikasno praćenje preporuka NILJP-a u rokovima. Venecijanski principi dalje naglašavaju da vlasti treba da uzimaju u obzir godišnje izveštaje. Isto, Opšta politika br. 2 Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) preporučuje da mehanizmi jednakosti funkcionišu nezavisno na operativnom nivou i bez bilo kakvog „mešanja države, političkih partija ili drugih aktera“. Štaviše, izričito preporučuje da se o godišnjim izveštajima mehanizama za ravnopravnost raspravlja u parlamentu ili u njegovim odborima i od strane vlade, ali da oni ne podležu njihovom usvajanju. Nezavisnost institucija definisana je i Direktivama EU br. 2024/1499 i 2024/1500 nove usvojene, koje postavljaju standarde za tela za ravnopravnost, zahtevaju od država članica da usvoje mere kako bi osigurale da mehanizmi za ravnopravnost funkcionišu nezavisno i bez bilo kakvog spoljnog uticaja. Ove institucije neće tražiti niti prihvatati uputstva od vlade ili bilo kog drugog javnog ili privatnog subjekta u vršenju svojih dužnosti ili ovlašćenja, što uključuje i izradu godišnjeg izveštaja o radu. Situacija stvorena na sednici parlamenta 23. maja 2024. godine signalizira nepoštovanje ovih standarda, kao što podrija sistem institucionalnih kontrola i ravnoteža i ulogu samog parlamenta.

Dalje, Ombudsman g. Čelaj je takođe dobio neposrednu podršku od Međunarodnog instituta Ombudsmana (IOI), koji je potvrdio svoju podršku kroz održani sastanak i pismo poslato nakon toga, u kojem su ponovili svoju posvećenost da mu priteknu u pomoć i reaguju kad god se IO suoči sa sličnim izazovima i pretnjama u budućnosti.

Povodom istog pitanja, glavne međunarodne organizacije koje deluju na Kosovu, 9. jula 2024. godine, uputile su zajedničko

pismo predsedniku Skupštine Republike Kosovo, u kojem traže da se poštuje nezavisnost Institucije Ombudsmana. Ove organizacije su u ovom pismu, pozivajući se na utvrđene međunarodne standarde, zatražile od Skupštine da blagovremeno, u skladu sa zakonom, razmatra godišnje izveštaje Ombudsmana, kao i da uzme u obzir njegove nalaze i preporuke i da prati njihovo sprovođenje, u skladu sa Pariskim principima i Venecijanskim principima. U međuvremenu, Mreža za ljudska prava (HRN) reagovala je na ovu akciju Skupštine i dodala: *“Ovakav način ponašanja Skupštine, neodržavanjem parlamentarne debate o izveštaju IO-a, neglasanjem o ovom izveštaju, razmatranjem ovog izveštaja sa oko godinu dana zakašnjenja, jasno pokazuje nepoštovanje Skupštine ljudskih prava i samog rada IO-a. Ovakav pristup Skupštine, lakim glasanjem protiv usvajanja ovog izveštaja, predstavlja tendenciju Skupštine da se meša u nezavisnost rada IO i može se posmatrati kao tendencija da se izvrši pritisak na nezavisni ustavni mehanizam kao što je IO”*.

Kada je reč o međunarodnim standardima ljudskih prava, potrebno je napomenuti da međunarodni i regionalni sistem kontinuirano radi na stvaranju adekvatnih standarda za rešavanje aktuelnih i očekivanih budućih izazova u oblasti ljudskih prava. S tim u vezi, 2024. godine značajna međunarodna dešavanja doprinela su jačanju standarda ljudskih prava.

Među njima, Okvirna konvencija Saveta Evrope o veštačkoj inteligenciji (AI) i ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava, koju je 17. maja 2024. godine usvojio Komitet ministara, kao i Zakon EU o veštačkoj inteligenciji (Akt IA), koji je usvojila Evropska unija, koji je stupio na snagu 1. avgusta 2024. godine, predstavljaju korake napred u rešavanju izazova koji proizilaze iz sve većeg uticaja tehnologije na društvo.

Okvirna konvencija Saveta Evrope o veštačkoj inteligenciji (AI)³³⁸, je prvi obavezujući međunarodni instrument o veštačkoj inteligenciji, koji uspostavlja

338 <https://rm.coe.int/1680afae3c>

snažan okvir da bi se obezbedilo da upotreba veštačke inteligencije poštuje ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava. Slično, Zakon EU o veštačkoj inteligenciji³³⁹ ima za cilj da reguliše upotrebu veštačke inteligencije tako što će se baviti njenim potencijalnim rizicima i uvesti mere za sprečavanje diskriminacije i štete, posebno u visokorizičnim sektorima kao što su zdravstvo, zapošljavanje i pravosuđe.

Institucija Ombudsmana ima ključnu ulogu u praćenju implementacije ovih standarda i osiguravanju da su nacionalni zakoni u skladu sa ovim međunarodnim razvojem. Stoga njeno angažovanje u međunarodnim i regionalnim mehanizmima ostaje od suštinskog značaja kako bi se osiguralo da se globalni standardi pretoče u konkretne mere, uključujući zaštitu od tehnološke zloupotrebe i poštovanje ljudskih prava i jednakosti.

U tom kontekstu, kroz saradnju sa srodnim institucijama, međunarodnim organizacijama i mrežama, Institucija Ombudsmana može iskoristiti značajne resurse i stručnost kako bi ojačala svoju efikasnost i odgovorila na globalne izazove ljudskih prava. Ovi napori ne samo da poboljšavaju odgovore na nacionalne izazove i sprovođenje međunarodnih obaveza na lokalnom nivou, već i jačaju doprinos Kosova globalnom dijalogu o ljudskim pravima.

Tokom izveštajne godine, Institucija Ombudsmana je i zvanično usvojila Ženevsku deklaraciju o pravima deteta³⁴⁰, čime je ponovo potvrdila svoju posvećenost unapređenju i zaštiti prava deteta. Deklaracija, sa obnovljenim obavezama, zvanično je predstavljena 20. novembra 2024, na Svetski dan deteta, koji se poklapa sa istim danom kada je Liga naroda usvojila originalnu Ženevsku deklaraciju o pravima deteta pre 100 godina. Ova podrška je u skladu sa tekućim naporima IO da ojača pravni i politički okvir za zaštitu dece, posebno one koja pripadaju ugroženim grupama. Ova akcija odražava proaktivan pristup Institucije u promovisanju međunarodnih standarda i njihovom integraciji u lokalne prakse.

339 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>.

340 <https://declaration2024.org/signatories/>

Učešće na međunarodnim skupovima

Saradnja sa srodnim institucijama i međunarodnim organizacijama ostaje važan stub napora Institucije Ombudsmana Kosova na promovisanju i zaštiti ljudskih prava.

Tokom izveštajnog perioda, IO je ojačala svoje angažovanje sa institucijama ombudsmana u regionu i šire, razmenjujući dobre prakse, iskustva i gradeći partnerstva za rešavanje zajedničkih izazova. Istovremeno, saradnja sa međunarodnim organizacijama, uključujući međunarodne mreže čiji je IO član, odigrala je ključnu ulogu u povećanju kapaciteta Institucije da se bavi sistemskim pitanjima i zalaže se za usklađivanje lokalne prakse sa međunarodnim standardima. Ovi zajednički napori ne samo da su ojačali uticaj Institucije, već su doprineli i širem regionalnom i globalnom dijalogu o ljudskim pravima.

Štaviše, IO svake godine prima upitnike o različitim temama od međunarodnih organizacija za izveštavanje o stanju ljudskih prava na Kosovu i za razmenu praksi u istraživačke i uporedne svrhe. Ove godine poslata su 23 takva izveštaja u vezi sa različitim aspektima situacije ljudskih prava na Kosovu.

IO daje prioritet međunarodnoj saradnji i nastaviće da bude prisutna na raznim međunarodnim sastancima i forumima, što će doprineti jačanju zastupanja ljudskih prava, izgradnji kapaciteta i razmeni najboljih međunarodnih iskustava.

Tokom 2024. godine, IO je učestvovao na 73 međunarodna događaja, od kojih 38 sa fizičkim učešćem i 35 sa onlajn učešćem, koji su navedeni u tabeli ispod.

Br.	Opis aktivnosti	Datum	Organizator
1.	Forum lidera Evropske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) Brisel, Belgija	22-24. januara 2024. godine	ENNHRI
2.	Obuka za trenere „Uključivanje stranaca na Zapadnom Balkanu – Pristup socijalnim i ekonomskim pravima“ Podgorica – Crna Gora	22-24. januara 2024. godine	Udruženje mladih makedonskih pravnika (MYLA)
3.	Vanredni sastanak Generalne skupštine Evropske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) Online	7. februara 2024. godine	ENNHRI
4.	Sastanak o ljudskim pravima i pravima nevećinskih zajednica i tekuće prakse Brisel, Belgija	12-14. februar 2024. godine	Evropski parlament
5.	Pripremni sastanak u vezi sa okruglim stolom „Novo partnerstvo za vladavinu prava, demokratiju i ljudska prava u zemljama proširenja“ Online	16. februara 2024. godine	ENNHRI
6.	Okrugli sto „Novo partnerstvo za vladavinu prava, demokratiju i ljudska prava u zemljama proširenja“ Brisel, Belgija	20. februar 2024. godine	ENNHRI
7.	Obuka o učešću dece i zaštiti dece u radu sa decom u alternativnoj nezi Online	27. februar 2024. godine	ENOC/ENYA
8.	Vebinar „Pitanje uslova života za osobe sa invaliditetom: pristup, infrastruktura i stanovanje“ Online	27. februar 2024. godine	EQUINET
9.	Forum za osnovna prava „Prava u pokretu: poštovanje ljudskih prava za budućnost Evrope“ Online	11-12.03.2024. godine	FRA
10.	Sastanak Radne grupe za azil i migracije Evropske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava Online	14. marta 2024. godine	ENNHRI
11.	Sastanak na temu „Strategije saradnje u rešavanju govora mržnje: višedimenzionalni pristup“ Online	21-22.03.2024. godine	Saveta Evrope

12.	Vebinar „Tela za ravnopravnost u zaštiti prava duginih porodica“ Online	26. marta 2024. godine	EQUINETQ
13.	Vebinar na temu „Promovisanje ljudskih prava: Uloga institucija ombudsmana“ Online	26. marta 2024. godine	Istraživački centar Afričkog ombudsmana (AORC) u saradnji sa Međunarodnim institutom ombudsmana (IOI)
14.	Obuka „Monitoring pritvorskih centara i zaštita ljudskih prava u sprečavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma i radikalizacije ekstremizma u zatvorima“ Skoplje, Makedonija	26-27.03.2024. godine	ODIHR
15.	Studijska poseta Finskoj Helsinki, Finska	15-18.04.2024. godine	UNMIK/IOM
16.	Obuka za trenere „Uključivanje stranaca na Zapadnom Balkanu i pristup socijalnim i ekonomskim pravima“ Beograd, Srbija	16-19.04.2024. godine	Udruženje mladih makedonskih pravnika (MYLA)
17.	Pripremni sastanak o konsultacijama o osnovnim pravima u zemljama proširenja Online	17. aprila 2024. godine	Generalni direktorat EU za susedstvo, proširenje i pregovore (DG NEAR) & ENNHRI
18.	Sastanak Radne grupe Equinet o pravnom okviru za ravnopravnost i Obuka za tela za ravnopravnost o davanju mišljenja sudovima Dablin , Irska	17-19.04.2024. godine	EQUINET
19.	Program onlajn obuke o osnaživanju žena u javnoj službi Online	6-24.05.2024. godine	Bečka diplomatska akademija/Bečka škola međunarodnih studija
20.	Godišnji sastanak Svetske alijanse nacionalnih institucija za ljudska prava (GANHRI) Ženeva, Švajcarska	6-8. maja 2024. godine	GANHRI
21.	TAIEX radionica sa više zemalja o standardima za tela za ravnopravnost Tirana, Albanija	14-15.05.2024. godine	TAIEKS& Poverenik za zaštitu od diskriminacije Albanije
22.	Vebinar Berkli centra o komparativnoj jednakosti i zakonu protiv diskriminacije o uticaju veštačke inteligencije na prava LGBTIQ+ osoba Online	16. maja 2024. godine	EQUINET

23.	Generalna skupština i Svetska konferencija Međunarodnog instituta ombudsmana (IOI) Hag, Holandija	13-17.05.2024. godine	IOI
24.	Seminar Foruma saradnje Institucije ombudsmana i civilnog društva Drač, Albanija	20-22.05.2024. godine	NVO ACDC & UNMIK
25.	Prolećni seminar Evropske mreže ombudsmana za decu (ENOC) na temu: „Zaštita i promocija prava dece u alternativnoj zaštiti“ i „Prava dece sa roditeljima u zatvoru“ Talin , Estonija	3-4. juna 2024. godine	ENOC
26.	Sastanak o nezavisnosti NILJP i odgovoru ENNHRI na slučajevima pretnje Online	4. juna 2024. godine	ENNHRI
27.	Evropski forum nacionalnih preventivnih mehanizama Strazbur, Francuska	4-5. juna 2024. godine	Saveta Evrope
28.	Online sastanak u vezi sa evaluacijom funkcionisanja Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) Online	10. juna 2024. godine	Eksterni evaluator, koji je angažovan da sprovodi monitoring i evaluaciju ENNHRI-a
29.	Sastanak Radne grupe za uzrast Evropske mreže tela za ravnopravnost (EQUINET) Online	11. juna 2024. godine	EQUINET
30.	Vebinar na temu “Veštačka inteligencija i intersektoralnost : Kako sprečiti i boriti se protiv diskriminacije?” “ Online	14. juna 2024. godine	EQUINET
31.	Specijalni događaj na temu “Deca u migraciji” Online	20. juna 2024. godine	Evropska mreža za migracije (EMN) i Luksemburški ombudsman za decu i mlade (OKAJU)
32.	Akademija nacionalnih institucija za ljudska prava na temu “ Sekuritizacija i ljudska prava - Uloga NILJP” Bratislava, Slovačka	16-21.06.2024. godine	ENNHRI/ ODIHR

33.	Konsultativni sastanak o specifičnim potrebama i izazovima NILJP koji rade u ili oko zona oružanih sukoba Online	25. juna 2024. godine	ENNHRI
34.	14. sastanak CoE -FRA-ENNHRI- Ekuinet platforme za saradnju, na temu "Pristup mladim socijalnim i ekonomskim pravima: suočavanje sa uticajem krize na uslove života", & Sastanak radne grupe ENNHRI za ekonomska, socijalna i kulturna prava Vilnius, Litvanija	1. jula 2024. godine 2. jula 2024. godine	Saveta Evrope
35.	Sastanak mreže „Od govora mržnje do zločina iz mržnje – Organi za ravnopravnost u tranziciji rešavanja oblika rasizma u društvu“ Strazbur, Francuska	1-2. jul 2024. godine	Saveta Evrope
36.	Sastanak „Borba protiv rasizma: promovisanje evropskih standarda“ Strazbur, Francuska	3-4. jul 2024. godine	Saveta Evrope
37.	Bilateralni sastanak Ombudsmana Kosova i Albanije „Razmena dobre prakse i iskustva u ispunjavanju mandata“ Ombudsmana u dotičnim zemljama “ Peć, Kosovo	3-5. jul 2024. godine	IO
38.	Studijska poseta „Deljenje slovačke ekspertize sa Institucijom Ombudsmana Kosova“ u oblasti zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda“ Bratislava, Slovačka	8-13. jul 2024. godine	SlovakAid
39.	Međunarodna konferencija Ombudsmana „Uloga ombudsmana kao garanta prava“ Kasino i Montekazino , Italija	12-13. septembar 2024. godine	Ombudsman regije Lacio
40.	Projektni sastanak EQUINET o standardima za tela za ravnopravnost Online	17. septembra 2024. godine	Equinet
41.	28. godišnja konferencija i Generalna skupština Evropske mreže Ombudsmana za decu (ENOC) Helsinki, Finska	18-20.09.2024. godine	ENOC

42.	Equinet vebinar na temu: „Rodna perspektiva zapošljavanja u eri veštačke inteligencije“ Online	20. septembra 2024. godine	Equinet
43.	Sastanak Radne grupe ENNHRI za izgradnju kapaciteta za veštačku inteligenciju Brisel, Belgija	23-24.09.2024. godine	ENNHRI
44.	Okrugli sto na temu: „Efektivno praćenje pristupa kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti za Rome i druge rasne zajednice“ Online	25. septembra 2024. godine	Ekuine
45.	Konferencija Foruma nacionalnih mehanizama za prevenciju (NPM), na temu: „Unapređenje i zaštita zdravstvenog stanja osoba lišenih slobode sa poremećajem upotrebe supstanci (SUD)“ Strazbur, Francuska	24-25.09.2024. godine	Saveta Evrope
46.	Sastanak radne grupe ENNHRI o azilu i migraciji Online	25. septembra 2024. godine	ENNHRI
47.	Online sastanak na temu: „Jačanje uloge NILJP kao zaštitnih mehanizama za branitelje ljudskih prava“ Online	26. septembra 2024. godine	ENNHRI
48.	16. Konferencija Institucija Ombudsmana za oružane snage (16ICOAF) Nemačka, Berlin	30. septembar – 2. oktobar 2024. godine	Komesar nemačkog parlamenta za oružane snage i Ženevski centar za upravljanje bezbednosnim sektorom (DCAF)
49.	Varšavska konferencija o ljudskoj dimenziji, sesija o nacionalnim institucijama za ljudska prava Varšava , Poljska	7. oktobar 2024. godine	ODIHR (Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava) u okviru OEBS-a
50.	Radionica na visokom nivou o istorijskom usvajanju direktiva o standardima jednakosti Brisel, Belgija	15. oktobra 2024. godine	Equinet
51.	Godišnji sastanak Generalne skupštine Evropske mreže tela za ravnopravnost (Equinet) Brisel, Belgija	15-16.10.2024. godine	Equinet
52.	Neformalni sastanak Stalnog saveta OEBS-a Beč, Austrija	16. oktobar 2024. godine	OEBS

53.	Sastanak Generalne skupštine Evropske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) Brisel, Belgija	28-29.10.2024. godine	ENNHRI
54.	Sastanak o ulozi i funkcijama NILJP koje deluju u oružanim sukobima Brisel, Belgija	29-30.10.2024. godine	ENNHRI
55.	Regionalna konferencija "Kompatibilnost nacionalnog pravnog i političkog okvira u oblasti pristupačnosti, uključivanja osoba sa invaliditetom u politički i javni život sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom u 3 zemlje Zapadnog Balkana, Albaniji, Kosovu i Republici Severnoj Makedoniji i preporuke za usklađivanje" Tirana, Albanija	29. oktobar 2024. godine	HANDIKOS Kosovo
56.	Zvanična poseta dečjeg odeljenja Institucije Ombudsmana Albanije, u cilju razmene iskustava Priština, Kosovo	5-7. novembar 2024. godine	OI
57.	Četvrti regionalni forum UN o poslovanju i ljudskim pravima za Evropu i centralnu Aziju Budva, Crna Gora	11-12. novembar 2024. godine	UNDP
58.	Konsultativni sastanak o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u Evropi Online	12-13. novembar 2024. godine	OHCHR & Švedski institut za ljudska prava, Danski institut za ljudska prava, Raul Wallenberg Institut i Nemački instituta za ljudska prava
59.	Studijska poseta nemačkom parlamentu Berlin, Nemačka	11-14. novembar 2024. godine	NVO CASA (Centar za afirmativnu društvenu akciju)
60.	Vebinar na temu: „Integrisanje praćenja i izveštavanja o pravima seksualnog i reproduktivnog zdravlja“ Online	18. novembra 2024. godine	ENNHRI & UNFPA
61.	Sastanak „Jačanje kapaciteta vladinih institucija i tela za ravnopravnost za promovisanje politika i mera protiv rasizma“ Online	19. novembra 2024. godine	Saveta Evrope
62.	Sastanak „Jačanje uloge tela za ravnopravnost u podizanju svesti i promovisanju kontrañarativa za borbu protiv govora mržnje“ Online	19. novembra 2024. godine	Saveta Evrope

63.	Regionalna konferencija o životnoj sredini i ljudskim pravima Skoplje, Severna Makedonija	19.-21.11.2024. godine	Ombudsman Severne Makedonije, GANHRI, ENNHRI, UNDP
64.	Seminar „Klimatske promene i fokus na njihov uticaj na ravnopravnost: Alati za tela za ravnopravnost” Online	20. – 21. novembar 2024. godine	EQUINETQ
65.	Sastanak NPM mreže jugoistočne Evrope Beč, Austrija	29-29. novembar 2024. GODINE	Austrijski odbor ombudsmana
66.	Vebinar „Tela za ravnopravnost podržavaju strateške sudske postupke u vezi sa LGBTI pravima na nacionalnom i nivou EU “ Online	3. decembra 2024. godine	IGLA Europe
67.	Informativna sesija „ Demistifikacija Zakona Evropske unije o veštačkoj inteligenciji: implikacije na rad tela za ravnopravnost” Online	4. decembra 2024. godine	Equinet
68.	Treći sastanak Radne grupe za standarde za tela za ravnopravnost Online	5. decembra 2024. godine	Equinet
69.	Obeležavanje 30. godišnjice osnivanja Institucije ombudsmana u Sloveniji i Konferencija na visokom nivou o delotvornosti institucija ombudsmana i NILJP-a u rešavanju savremenih izazova Bled & Ljubljana, Slovenija	5-6. decembar 2024. godine	Ombudsman Slovenije
70.	Konferencija na visokom nivou „Kodiranje jednakosti u Zakonu EU o veštačkoj inteligenciji: tela za ravnopravnost koja se pripremaju za izazove“ Online	12. decembra 2024. godine	Equinet
71.	Sastanak vanredne skupštine Evropske mreže ombudsmana za decu (ENOC) Online	13. decembra 2024. godine	ENOC
72.	Radionica „Digitalni horizonti: Zaštita podataka u doba inovacija“ Ohrid, Severna Makedonija	16. decembra 2024. godine	Albanski Helsinški odbor, Program za građanska prava na Kosovu, Helsinški odbor Severne Makedonije i Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
73.	Sastanak radne grupe ENNHRI o veštačkoj inteligenciji Online	16. decembra 2024. godine	ENNHRI

Tabela 1: Učešće na međunarodnim skupovima

Članstvo u međunarodnim organizacijama

Članstvo nacionalnih institucija za ljudska prava (NILJP) u međunarodnim mehanizmima i mrežama služi unapređenju dinamičnih odnosa koji bi trebalo da postoje između njih i međunarodnog sistema ljudskih prava. S obzirom da se IO već pridružila

najvažnijim međunarodnim mrežama i organizacijama, ove godine se pobrinuo i za interakciju sa njima, održavanjem zajedničkih sastanaka, razmenu informacija i dobrih praksi, koje pomažu unapređenju međunarodne saradnje.

U nastavku predstavljamo međunarodne mehanizme čiji je IO član:

Br.	Mreža/Mehanizam	Godina članstva
1.	Evropski institut ombudsmana (EOI)	2002
2.	Mreža ombudsmana za decu jugoistočne Evrope (CRONSEE)	2009
3.	Međunarodni institut ombudsmana (IOI)	2012
4.	Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI)	2013
5.	Udruženje ombudsmana i medijatora Frankofonije (AOMF)	2015
6.	Institucija ombudsmana za oružane snage (ICOAF)	2015
7.	Udruženje ombudsmana Sredozemlja (AOM)	2016
8.	Mreža ombudsmana za životnu sredinu i ljudska prava	2017
9.	Evropska mreža tela za ravnopravnost (EQUINET)	2019
10.	Evropska mreža ombudsmana za decu (ENOC)	2022

Tabela: Spisak članstva IO-a u međunarodnim mrežama

IO je takođe pozvana i učestvuje u aktivnostima nekoliko drugih mehanizama i mreža, u kojima je zbog političkih barijera samo član posmatrač, kao što su:

- Globalna alijansa nacionalnih institucija za ljudska prava - GANHRI (koja razmatra usklađenost NILJP-a sa Pariskim principima)³⁴¹;
- Mreža nacionalnih mehanizama za prevenciju torture u Jugoistočnoj Evropi – SEE NPM (u okviru koje IO učestvuje na različitim sastancima u cilju saradnje, promocije i razmene iskustava u oblasti zaštite prava lica lišenih slobode).³⁴²

341 Uslov za članstvo u ovoj organizaciji je članstvo Kosova u Ujedinjenim nacijama.

342 Uslov za članstvo u ovoj regionalnoj mreži je pristupanje Kosova Opcionom protokolu Konvencije protiv torture.

Agenda 2030 i ciljevi održivog razvoja - Uloga Ombudsmana kao nacionalne institucije za ljudska prava

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je nastavio svoju posvećenost zaštiti i unapređenju ljudskih prava u skladu sa međunarodnim obavezama, uključujući povećan uticaj na sprovođenje Agende 2030 i Ciljeva održivog razvoja (COR). Ova posvećenost se sastoji od istaknute uloge Ombudsmana kao nacionalne institucije za ljudska prava (NILJP).

Podsećamo, Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 25. septembra 2015. godine usvojila Agendu za održivi razvoj 2030, kroz Rezoluciju A/RES/70/1, kao globalni akcioni plan, sa 17 ciljeva i 169 specifičnih ciljeva, kojima odgovara 231 indikator. Kao rezultat toga, 25. januara 2018. godine, Skupština Republike Kosovo je izrazila spremnost da se angažuje u sprovođenju ovog globalnog okvira, kroz Rezoluciju br. 06-R-001, za odobrenje COR. Usledilo je formiranje Saveta za održivi razvoj, oktobra 2018. godine, kao međuinstitucionalnog mehanizma u okviru Skupštine, u službi koordinacije procesa ka ispunjenju ove Agende, koja nosi univerzalnu viziju prihvaćenu od strane država, koja u svojoj srži ima *stanovništvo, prosperitet, planetu, mir i partnerstvo, kao stubove i na kojima počiva istinski razvoj*.

Štaviše, Agenda 2030. zasniva se na principima ljudskih prava, jednakosti i nediskriminacije i predstavlja posvećenost iskorenjivanju siromaštva, nejednakosti, ostvarivanju ljudskog dostojanstva i obećanje da se niko neće ostaviti iza i da se prvo dođe do onih koji su ostavljeni po strani. Povezanost Agende sa ljudskim pravima je naglašena u *Deklaraciji iz Meride*³⁴³ o ulozi NILJP u implementaciji Agende 2030. Ona navodi da Agenda snažno utelovljuje Povelju Ujedinjenih nacija³⁴⁴, Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima³⁴⁵, međunarodne ugovore i instrumente.

Institucije ove prirode, gde god da rade, primenjuju pristup *zasnovan na ljudskim pravima*.³⁴⁶ U skladu sa ovim pristupom, Ombudsman je tokom izveštajne godine izgradio vezu između ciljeva i ciljeva COR sa podacima koji potiču iz pritužbi upućenih IO, na način da ove ciljeve integriše sa svakodnevnim aktivnostima IO, odnosno kroz njihovu povezanost sa prirodom pojedinačnih i sistematskih slučajeva kojima se IO bavi, preko sistema baze podataka.

Nova baza podataka u IO, koja je počela sa radom 1. januara 2024. godine, omogućava da se svaka registrovana žalba poveže sa relevantnim ciljevima, pružajući moćan alat za analizu i evaluaciju politika i mera koje je država preduzela ili planira da preduzme kako bi ispunila međunarodne obaveze i obezbedila održivi razvoj. Ovaj proces takođe pomaže da se identifikuju praznine i mogućnosti za poboljšanje, obezbeđujući da ljudska prava i održivi razvoj budu deo koordinisane strategije usmerene na dugoročne koristi za građane.

Kao rezultat ovog procesa, Ombudsman je, po prvi put, generisao statistiku o žalbama i slučajevima otvorenim u IO, u vezi sa 17 ciljeva koji proizilaze iz Agende 2030. Relevantna statistika nalazi se u odeljku statistike ovog izveštaja. Ombudsman ocenjuje da generisanje relevantnih

343 <https://ennhri.org/our-work/topics/sustainable-development-goals/#:~:text=The%20M%C3%A9rida%20Declaration%2C%20adopted%20by,human%20rights%20and%20sustainable%20development.>

344 <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>

345 <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights.>

346 <https://ennhri.org/about-nhris/human-rights-based-approach/>

statističkih podataka predstavlja važan korak u praćenju i evaluaciji posvećenosti države postizanju ovih ciljeva, a takođe doprinosi proceni napretka u sprovođenju COR na nacionalnom nivou.

Isto tako, odgovarajuća posvećenost se sastoji od ciljeva IO da se fokusira ne samo na zaštitu prava, već i na usklađenost sa globalnim prioritetima koji pomažu u održivom razvoju i garantuju jednakost za sve pojedince.

Između ostalog, slučajevi koji se odnose na socijalna prava, kao i oni koji se odnose na ugrožene grupe, identifikovani su kao potpuno kompatibilni sa principima i ciljevima Agende. Ovo je pomoglo u identifikaciji konkretnih mera koje treba preduzeti od strane nadležnih organa, u skladu sa preporukama i nalazima IO.

Takođe, Ombudsman je tokom izveštajne godine, u izveštajima sa preporukama i mišljenjima upućenim organima javne vlasti, vodio računa da obezbedi njihovu usklađenost sa ciljevima Agende 2030 iu bliskoj vezi sa ispunjavanjem međunarodnih standarda ljudskih prava. S tim u vezi, Ombudsman je nastavio da služi kao most između organa vlasti i građana, pružajući podršku i preporuku organima javne vlasti da, pored poštovanja i ispunjavanja ljudskih prava zagarantovanih pravnim poretkom zemlje, sprovode i ciljeve Agende 2030.

Zaključno, Ombudsman je nastavio da ispunjava svoju ulogu posmatrača i savetnika u sprovođenju ljudskih prava, direktno doprinoseći postizanju ciljeva Agende 2030 i obezbeđujući da se niko ne zamari.

Komunikacija sa javnošću i medijima

U ispunjavanju svoje ustavne i zakonske misije, kao iu funkciji zaštite i unapređenja ljudskih prava, Ombudsman je komunicirao sa javnošću kroz pojačanu saradnju sa medijima. To je urađeno objavljivanjem materijala koji predstavljaju rad i aktivnosti institucije, bilo putem odgovora na pitanja medija radi dobijanja mišljenja, stavova ili čak da se dobiju podaci o određenim

slučajevima ili oblastima ljudskih prava i sloboda. U izveštajnoj godini mediji su pratili i davali prostor događajima i izveštavali o izveštajima sa preporukama i mišljenjima Ombudsmana. U zavisnosti od situacije, mediji su tražili i stav ili mišljenje ombudsmana o temama koje su obradili. Jedan broj njih su prezentovali i mediji zajednica, a posebno srpska zajednica.

Na osnovu medijskih izveštaja, Ombudsman je pokrenuo 7 istražnih predmeta po službenoj dužnosti. Ova činjenica je pokazatelj koji pokazuje važnost tačnog i profesionalnog medijskog izveštavanja javnosti, kroz istraživačko novinarstvo, izveštavanje o slučajevima kršenja i ugroženija osnovnih ljudskih prava i sloboda. Za Ombudsmana su važne informacije i izvor za istragu u slučajevima u kojima se može utvrditi da postoje sistematske povrede ljudskih prava. Stoga treba podsticati angažovanje medija u predstavljanju i izveštavanju o slučajevima u kojima postoje informacije o mogućim kršenjima ljudskih prava, jer svojim radom skreću pažnju vlasti i institucija na pitanja od vitalnog značaja za život građana.

Tokom ove godine, Institucija ombudsmana je promenila svoju veb stranicu, nudeći atraktivniji i jednostavniji dizajn. Novi dizajn omogućava građanima pristup da podnose svoje žalbe, a novina ove promene je mogućnost da podnosioci žalbe prate u kojoj fazi su njihovi predmeti. Veb stranica kao sredstvo za distribuciju vesti i informacija (preko 120 vesti u 2024. godini), kao i društvene mreže (Facebook, Instagram i X) bili su prostori na kojima su građani informisani o radu i aktivnostima IO, a posebno o angažovanju Ombudsmana. Mediji su pratili okrugle stolove na kojima se Ombudsman sastao sa građanima, predstavnicima organizacija civilnog društva i predstavnicima lokalnih institucija.

Građani su koristili i društvenu mrežu Fejsbuk, konkretno Mesendžer, za komunikaciju sa Ombudsmanom. Značajan broj građana (102 građanina tokom 2024. godine) zatražio je savet i informacije kako da podnesu svoje žalbe za tretiranje u IO. U novembru 2024. zvanična stranica IO na Fejsbuku premašila

je 9 hiljada pratilaca.

Ombudsman je u aprilu 2024. godine skrenuo pažnju portala povodom objavljivanja vesti o hapšenju osobe zbog izvršenja krivičnog dela „seksualni odnosi u porodici“, navodeći nacionalnu pripadnost osumnjičenog. Međutim, mediji su navodno izveštavali na osnovu obaveštenja Kosovske policije. U vezi sa ovim slučajem, Ombudsman je podsetio sve strane na stavove Ombudsmana izražene u Izveštaju Ex-officio sa preporukama tokom 2019. godine ³⁴⁷, gde je, između ostalog, preporučio Policiji Kosova, da u medijskim saopštenjima i drugim komunikacijama sa javnošću, pored objavljivanja inicijala lica, imena i prezimena osoba u slučajevima kada postoji sumnja da su izvršena krivična dela,, u bilo kom svojstvu, zaštite druge lične podatke, uključujući podatke o etničkoj pripadnosti. Ombudsman je zatražio od Kosovske policije i portala na Kosovu da budu oprezni prilikom izveštavanja i ne objavljuju lične karakteristike u slučajevima u kojima postoje sumnje za krivična dela, sa posebnim akcentom na etničku pripadnost ovih lica.

Kancelarija za odnose sa javnošću takođe se bavi zahtevima za pristup javnim dokumentima. Tokom 2024. godine, IO je obradila 13 zahteva podnosilaca pritužbi, građana, medija i nevladinih organizacija za uvid u javne dokumente, statistiku, odluke i dr . Od ukupnog broja zahteva, pun pristup je odobren za 12 zahteva, a 1 zahtev je odbijen. Svi zahtevi su poslani putem e-pošte, a odgovori su poslani i putem e-pošte.

Strategija Institucije ombudsmana 2021-2025 i Plan implementacije Strategije Institucije ombudsmana 2024-2025

Ombudsman je nastavio da obavlja svoj mandat kroz Strategiju Institucije ombudsmana 2021-2025, koja je usvojena 18. marta 2021. godine. Svrha strategije je povećanje uticaja rada Ombudsmana u zaštiti i unapređenju osnovnih ljudskih prava i sloboda, u prevenciji kršenja ljudskih prava od strane javnih obrazovnih institucija. Glavni ciljevi na koje su fokusirani institucionalni kapaciteti IO su: identifikovanje i istraga ex-officio slučajeva koji uključuju sistematska kršenja; povećanje broja pojedinačnih slučajeva i njihovu efikasnu istragu i razmatranje.

Svi ovi ciljevi imaju za cilj da se ostvare kroz četiri strateška cilja, a to su:

- i. Zaštita i nadzor ljudskih prava i osnovnih sloboda kroz povećan uticaj Institucije ombudsmana u ispunjavanju svog mandata
- ii. Promovisanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i uloga IO
- iii. Promovisanje ciljeva održivog razvoja
- iv. Dalji razvoj institucionalnih kapaciteta i ljudskih resursa IO

347 <https://oik-rks.org/sr/2019/12/09/izvestaj-sa-preporukom-br-4682019-vezano-za-pozitivne-obaveze-u-slucaju-gdje-z-s-garantovane-ustavom-republike-kosovo-i-clanom-3-evropske-konvencije-za-zastitu-ljudskih-prava-i-osnovnih-sloboda/>

Tokom izveštajne godine, strategija je realizovana kroz Akcioni plan strategije 2024-2025, u okviru kojeg deluju četiri (4) Strateška cilja:

- i. Zaštita i nadzor ljudskih prava i osnovnih sloboda
- ii. Promovisanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i uloga IO-a
- iii. Veza između Agende 2030 i ciljeva održivog razvoja (COR) i ljudskih prava

Strategija IO 2021 - 2025 (revidirana 2024) utvrđuje glavne stubove sprovođenja politike institucije i zajedno sa Akcionim planom služi za procenu učinka specifičnih segmenata organizacije i rada IO. Ombudsman je u izveštajnoj godini doneo Odluku broj 172/2024 o obrazovanju Radne grupe za praćenje, nadzor i izveštavanje o sprovođenju predmetne Strategije i Akcionog plana. Ova grupa je posvećena da obezbedi nadzor i analizu sprovođenja strategije i akcionog plana za period 2024, kroz detaljne izveštaje koji se dostavljaju svakih šest meseci, odnosno za period K1/K2/K3/K4.

Iz opšte perspektive, radna grupa je ocenila da su strategija i akcioni plan generalno realizovani na pozitivnom nivou i sa dimenzijama bliskim definisanim strateškim ciljevima i objektivima. U tom kontekstu, došlo je do održive realizacije navedenih ciljeva, pokazujući da je IO aktivno doprinosila zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Na nivou zaštite i nadzora osnovnih prava i sloboda, Ombudsman je uspeo da poveća svoj uticaj kroz sistematsko tretiranje slučajevima, intenzivirajući svoju ulogu u sprečavanju kršenja od strane javnih institucija. Radna grupa je utvrdila da je došlo do povećanja broja slučajeva po službenoj dužnosti koje vode i istražuju relevantne institucije, a koji su važni za zaštitu prava pojedinaca.

U smislu promovisanja prava i sloboda, kontinuirano se radi na podizanju svesti i edukaciji o ljudskim pravima. IO je sprovela aktivnosti na promovisanju prava, uključujući okrugle stolove, informativne sesije, predavanja, prisustvo u medijima i društvenim mrežama, kao i saradnju sa drugim organizacijama civilnog društva, koje su

pomogle u promovisanju i unapređenju znanja o ljudskim pravima, a posebno o pravima nevećinskih zajednica u zemlji.

Što se tiče povezanosti sa Agendom 2030 i Ciljevima održivog razvoja (COR), uočen je napor da se ovi ciljevi integrišu u svakodnevne aktivnosti Institucije ombudsmana, odnosno kroz njihovu povezanost sa prirodom pritužbi primljenih u IO, kroz sistem baze podataka. Postojala je posvećenost da se fokusira ne samo na zaštitu prava, već i na usklađivanje sa globalnim prioritetima koji pomažu u održivom razvoju društva i garantuju jednakost za sve pojedince.

Što se tiče institucionalnih kapaciteta i ljudskih resursa, ocenjuje se da su preduzeti važni koraci za razvoj i jačanje unutrašnjih struktura IO. Povećanje profesionalnih kapaciteta i obuka osoblja je doprinelo poboljšanju efikasnosti rada i ispunjavanju mandata IO.

Konačno, sprovedeni izveštaji i analize su pokazali da je, u celini, postignut značajan napredak u sprovođenju Strategije i Akcionog plana IO 2024-2025, u velikoj meri ispunjavajući definisane strateške ciljeve i objektivne. Ovo ukazuje na to da, iako je potrebno rešiti određene izazove, IO se kreće u pravom smeru kako bi povećao svoj uticaj i efikasnost u zaštiti ljudskih prava.

Budžet IO-a

IO je nezavisna ustavna institucija koja se finansira iz budžeta Republike Kosovo. Svoj budžetski zahtev za jednogodišnju i trogodišnju kalendarsku godinu podnosi Skupštini Republike Kosovo, na osnovu prioriteta i potreba rada u skladu sa ustavnim i zakonskim nadležnostima i odgovornostima za obavljanje svog glavnog mandata: nadzor, zaštita i unapređenje ljudskih prava i sloboda.

Prema Zakonu o ombudsmanu, IO „priprema svoj predlog godišnjeg budžeta i podnosi ga Skupštini Republike Kosovo na usvajanje”.³⁴⁸ U skladu sa ovom zakonskom odredbom, IO može dobiti neophodan dodatni budžet u slučaju povećanih obaveza i nadležnosti prema ovom zakonu i drugim zakonima, odnosno dodatne relevantne i adekvatne finansijske i ljudske resurse.³⁴⁹

Finansiranje IO-a iz budžeta Republike Kosovo

IO je, na osnovu zakonskih procedura za pripremu i podnošenje redovnog budžetskog zahteva, podnela svoj budžetski zahtev za 2024. godinu u junu 2023.godine, Skupštini Republike Kosovo i Ministarstvu finansija, rada i transfera (MFRT), u zakonskom roku.

Budžetski zahtev za 2024. godinu od strane Ombudsmana je pripremljen na osnovu planiranja potreba i radnih aktivnosti IO za kalendarsku 2024. godinu, na osnovu zakonskog mandata i strategije razvoja IO-a.

Budžet IO-a za 2024. godinu, prema Zakonu o budžetu, dodeljen je u iznosu od 1.300.017,99€, namenjen za sledeće ekonomske kategorije budžeta:

- Plata i dnevnice u iznosu od 982.520,99€;
- Robe i usluge u iznosu od 310.497,00€;
- Komunalije u iznosu od 7.000,00€.

³⁴⁸ Zakon o Ombudsmanu, br. 05/L-019, član 35. stav 3.

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ Detaljni finansijski izveštaj o budžetu IO-a treba proslediti Skupštini Kosova, prema jedinstvenom obrascu za finansijsko izveštavanje.

Prikazaćemo pregled stanja i toka budžetskih rashoda IO-a za 2024. godinu prema budžetskom zahtevu IO- a izveštaju o budžetu izdvojenom po zakonu o budžetu za 2024. godinu, budžetskih rashoda na kraju fiskalne godine kao iu izveštaju deklaracije o budžetskim uštedama od strane IO i drugim budžetskim rezovima odlukom Vlade Republike Kosovo, prikazaćemo u tabelarnom obliku i prema podacima budžetskih ekonomskih kategorija.

Istovremeno, IO mora da podnese i poseban i detaljan finansijski izveštaj za budžetsku 2024. godinu Skupštini Republike Kosovo, na osnovu redovnog godišnjeg izveštavanja prema jedinstvenom obrascu za finansijsko izveštavanje od strane nezavisnih institucija, kako to zahteva Komisija za budžet i finansije Skupštine Republike Kosovo.³⁵⁰

Tačnije, sledeća tabela će odražavati budžet OIK-a za 2024. godinu, počevši od početnog budžetskog zahteva, budžeta izdvojenog Zakonom o godišnjem budžetu za 2024. godinu, Deklaracije o budžetskim uštedama od IO, i smanjenja budžeta IO-a na kraju fiskalne godine odlukom Vlade br. 03/239 od datuma. 24.12.2024.godine

Tabela 1: Budžet IO-a za 2024. godinu prema sledećim podacima:

Ekonomska kategorija	Budžetski zahtev IO za 2024.godinu	Budžet dodeljen Zakonom o budžetu za 2024. godinu	Deklaracija o uštedi od IO 2024.godinu	Rezovi odlukom Vlade br. 03/239 datum. 24.12.2024. godinu	Konačni budžet za 2024. godinu
Plata i dnevnice	1.073.964.00	982.520.99	(50.000.00)	(61.172.49)	921.348.50
Robe i usluge	279.797.00	310.497.00	(35.000.00)	0.00	310.497.00
Komunalije	7.000.00	7.000.00	(2.700.00)	0.00	7.000.00
Kapitalni izdaci	63.000.00	00	00	0.00	0.00
Ukupan budžet	1.423.761.00	1.300.017.99	87.700.00	61.172.49	1.238.845.50

Planiranje budžeta i trošenje budžeta za 2024. godinu vršeno je prema planiranim potrebama i određenoj destinaciji radi zadovoljenja potreba i radnih aktivnosti IO, koje su bile u interesu obezbeđivanja obavljanja mandata, nesmetanog odvijanja rada i funkcionisanja prema planu rada IO.

Što se tiče netrošenja budžeta za 2024. godinu, u vezi sa planiranjem budžeta i raspodelom budžeta, kao i završnog budžeta na kraju fiskalne godine, uticale su i međunarodne donacije, kroz koje je IO obezbedila potrebe i razne visoko interesne radne aktivnosti u ostvarivanju svog mandata i plana rada IO za 2024. godinu. U isto vreme, IO nije nedostajalo unutrašnjeg praćenja i kontrole u najekonomičnijem i najefikasnijem korišćenju budžeta.

Za budžetsku 2024. godinu, prema zakonskim procedurama i zahtevu MFRT, IO je takođe sačinila deklaraciju o budžetskim uštedama za 2024. godinu u ukupnom iznosu od 87.700,00€.

Dok je Ministarstvo finansija, rada i transfera povuklo samo 61.172,49€ iz kategorije plata i naknada odlukom Vlade br. 03/239 od. 24.12.2024, ali ne i ukupan iznos deklaracije budžetske uštede, a ne za deklaraciju ušteda od strane IO i za kategoriju roba, usluga i komunalija.

Završna realizacija budžeta i rashoda za 2024. godinu

Budžet IO-a za budžetsku 2024. godinu realizovan je u novčanom iznosu od 1.169.502,11€ ili izraženo u procentima od 94,40%, prema konačnom stanju budžeta na kraju budžetske godine.

U sledećoj tabeli predstavljamo konačni status budžeta u odnosu na budžetske rashode za 2024. godinu, prema budžetskim podacima ekonomskih kategorija izraženih u procentima kako za ukupno izvršenje budžeta tako i po budžetskim ekonomskim kategorijama.

Tabela 2: Završni budžet i realizacija rashoda budžeta za 2024.godinu

Br.	Ekonomске kategorije	Konačni budžet za 2024. godinu	Potrošeni budžet za 2024. godinu	Jeftina sredstva	Realizacija u %
1.	Plata i dnevnice	921.348.50	921.348.50	0.00	100.00%
2.	Robe i usluge	310.497.00	244.484.00	66.013.00	78.74%
3.	Komunalije	7.000.00	3.669.61	3.330.39	52.42%
4.	Kapitalni izdaci	0.0	0.00	0.00	0.00
Ukupno		1.238.845.50	1.169.502.11	69.343.39	94.40%

**GODIŠNJI IZVEŠTAJ
2024
NR. 24**

